DANIIL GRANIN

Tabloul

EDITURA EMINESCU

DANIIL GRANIN

Tabloul

În românește de
MAGDALENA BOIANGIU

EDITURA EMINESCU
București, 1983, Piața Scînteii 1

ДАНИИЛ ГРАНИН

КАРТИНА

РОМАН

НОВЫЙ МИР № 1.2 МОСКВА 1980

Capitolul I

PLOAIA L-A SURPRINS PE LOSEV cînd se pregătea să treacă podul Kuzneţki. Ca să nu-l pătrundă umezeala, a intrat într-o expoziţie. Mai avea cam o oră şi jumătate pînă la începutul şedinţei. Trecea agale dintr-o sală într-alta, odihnindu-se de zgomotul Moscovei. După străzile răcoros primăvăratice înţesate de locuitorii grăbiţi ai capitalei, aici era linişte şi cald. Mai mult ca orice, îl chinuia la Moscova aglomeraţia, mulţimea care se înghesuia prin toate instituţiile, în faţa tejghelelor, în cafenele, în parcuri. Chiar şi în sălile mari ale expoziţiei, lui tot i se părea că sînt prea mulţi vizitatori şi nu se putea împiedica să se întrebe cine sînt, cum de hoinăresc pe aici în timpul orelor de producţie. Erau multe femei. Curios, şi la el în oraş Losev observase că la acţiunile culturale participă în special femeile. Faptul că şi în capitală se petrecea acelaşi lucru îl liniştea într-un fel, dar îi dădea şi de gîndit.

Mergea de-a lungul pereţilor îmbrăcaţi în pînză de sac cenuşie. Aici, materialul grosolan, ieftin, nu arăta deloc rău. Dar tablourile, atîrnate pe pînza de sac, nu-i trezeau interesul. Lui Losev îi plăcea pictura istorică, de exemplu tabloul cu executarea streliţilor, sau cel cu Ivan cel Groaznic ucigîndu-şi fiul, sau cu Stepan Razin, scenele de bătălie din războiul civil sau cel de partizani, trecerea lui Suvorov prin Alpi sau cam aşa ceva. Îi plăceau şi portretele mareşalilor, ale conducătorilor de oşti, ale artiştilor celebri. Un tablou trebuie să te ajute să te instruieşti. În picturile de aici erau înfăţişaţi bătrînei oarecare, adolescenţi, legume şi fructe împrăştiate printre diverse obiecte, desene pe hîrtie, o mulţime de tablouri mici, în rame vopsite simplu. Losev nu putea să-şi închipuie unde vor fi puse după expoziţie, unde au stat pînă acum şi, în general, ce rost au nişte obiecte care nu pot fi folosite timp îndelungat. Muzeele sînt altceva — în muzeele de artă,

Losev fusese de mai multe ori, nu intrase însă niciodată într-o expoziţie. Şi acum îşi dădea seama că, probabil, nu pierduse nimic. Uneori, uitîndu-se prin vitrinele Moscovei, era uluit de marile cantităţi de obiecte care lui nu-i trebuiau. Oare cîte asemenea expoziţii, manifestări şi acţiuni nefolositoare oamenilor obişnuiţi există...

Deodată, Losev se simţi parcă fulgerat. Nu-şi putea da seama ce s-a întîmplat. Împrejurul lui era pustiu. Porni mai departe, dar numai după cîţiva paşi se întoarse, încercînd să se dumirească şi simţi din nou acelaşi şoc interior. Îl pironise locului un tablou. Prudent, străduindu-se să nu alunge acest sentiment, Losev se apropie : în faţa lui era un peisaj obişnuit, un rîu, sălcii, o casă pe mal. Titlul tabloului — scris pe o plăcuţă de alamă — *La rîu*, nu-i spunea nimic. Încercă să examineze mai atent detaliile casei, ale peisajului. Dar văzute de aproape, malul ca şi celelalte amănunte începură să se destrame în pete distincte, de fapt reliefuri ale urmelor în ulei lăsate de perii pensulei.

Losev se retrase cîţiva paşi, şi atunci, de la o anume distanţă, petele alcătuiră din nou densitatea apei, verdeaţa argintie căţărată pe pereţii casei, zugrăveala cojită... Cu cît se îndepărta mai mult, cu atît se conturau mai bine : acoperişul din folii de aramă cu pete de un verde aprins, coşul, girueta... Tot căutînd distanţa potrivită, se ciocni, în cele din urmă, de o fată care ţinea un bloc-notes în mînă.

— Tablourile nu trebuie mirosite, ci privite, spuse ea tare şi supărată, fără să ţină seama de scuzele lui.

— Sigur că privite, dar eu l-am răsprivit — răspunse el cu naivitate. Nu prea mă descurc, nu vreţi să-mi explicaţi ?

Se pricepea de minune să dezarmeze prin candoare şi sinceritate.

— Ce anume ? — întrebă rece fata.

— Aici scrie *La rîu*. Dar care anume rîu e ? Cum se numeşte ?

Fata zîmbi :

— Ce importanţă are ?

— Mă rog, scuzaţi-mă — spuse Losev, uitîndu-se la tablou din ce în ce mai neliniştit — dar are o foarte mare importanţă. Există atîtea rîuri. Şi aici este înfăţişat foarte concret.

Ea zîmbi cu superioritate, privindu-i costumul corect încheiat, cravata, disprețuind evident eleganța lui de provincial.

— Şi ce o să se modifice dacă ştiţi ce rîu este ? N-o să se adauge nimic. E, pur şi simplu, un peisaj.

— Cum aşa, pur şi simplu ? O să se modifice chiar foarte mult ! Cum de nu înţelegeţi ?

Losev se desprinse de tablou, privind-o uimit. Pulovărul lung, fusta scurtă de piele, părul drept, atingîndu-i umerii ; în pofida toaletei neglijente, părea impunătoare, sigură de sine, se vedea că se simte aici în largul ei.

— Nu se spune „înfăţişează" — îi explică ea ca o învăţătoare. E vorba de un maestru, nu de un zugrav. Pentru el, natura era un mod sau, mai exact, un pretext de generalizare a imaginii.

Şi rosti în continuare nişte cuvinte al căror sens Losev îl înţelegea, dar, aşezate în fraze, i se păreau obscure.

— Vă pricepeţi, nu glumă — oftă Losev, exprimîndu-şi entuziasmul. Totuşi, ar fi fost bine ca titlul să fie mai clar. Imaginea o fi generalizată, dar locul ar fi putut fi precizat, nu credeţi ?

— Nu prea... Dar de ce nu discutaţi cu consultantul ?

Consultantul era plecat pe undeva. Losev s-a mai plimbat, s-a mai uitat şi la alte tablouri, dar n-a mai găsit ceva asemănător... Fata în pulovăr îl urmărea de departe. Se întoarse către ea.

— Nu găsesc firul. Zăpăciţi oameni mai sînt şi artiştii ăştia.

— De fapt, despre ce e vorba ?

— Că n-are nici un rost să ascunzi.

— Nu înţeleg.

O privi grav, ca şi cum ea ar fi fost vinovată.

— Titlul trebuie să fie exact.

Faţa ei începu să se înroşească, mai întîi nasul, apoi obrajii.

— De ce dracu' te agăţi ? Vin aici tot felul... explodă ea cu furie. Lăsaţi-l în pace ! Ajunge ! Ce te priveşte pe dumneata ? Nu vă pricepeţi deloc la pictură. Ce aveţi cu tabloul ăsta ? Ei ?... A fost expus lucrul cel mai inofensiv — şi tot nu-i bine...

Înfruntîndu-l, pupilele i se îngustaseră, iar o vînă a gîtului îi zvîcnea puternic, aşa că Losev se retrase reuşind să-şi vină în fire de-abia în stradă ; supărarea îi sugera

răspunsuri usturătoare, pînă cînd, în cele din urmă, își dădu seama că mînia ei ținteа altundeva.

După ședință, Losev a mai rămas ca să ceară fonduri pentru maternitate. Printr-o minune (la care a contribuit tonul lui plîngăreț), i-au dat materiale din import — chiuvete și băi albastru-deschis, dușuri luxoase —, iar seara, în camera de hotel, turnîndu-și apă fiartă dintr-un ceainic mare de faianță, Losev se simțea împăcat și mulțumit de sine zîmbind, din cînd în cînd, încîntat de succesul său. De jos se auzea zgomotul din strada Gorki, fîșîitul continuu al automobilelor. Pentru Losev, acest zgomot devenise de mult o caracteristică a Moscovei și cînd, acasă, la Lîkov, își amintea de Moscova, auzea în primul rînd vuietul compact, apoi revedea camera de hotel, cu dulapul ei simplu, cu patul de lemn, și numai după aceea îl cuprindea un sentiment plăcut de singurătate.

Deasupra canapelei, atîrna un tablou din inventarul hotelului, tot un peisaj : niște tufe pe un cîmp tomnatic. Losev îl observă pentru prima oară, deși stătea de o săptămînă în aceeași cameră. Cu ochii mijiți, privi umbrele corect desenate, iarba ofilită, norii pufoși. Probabil că în realitate locurile erau frumoase, dar pictura era atît de plicticoasă, încît fără să vrea se gîndi la tabloul din expoziție. Diferența era uluitoare. N-ar fi știut să spună în ce consta ; era însă destul de ciudat și faptul că o sesizase.

În loc să se ducă la teatru împreună cu toți participanții la conferință, Losev i-a chemat la telefon pe Fomini și s-a invitat la ei. Se stabilise un fel de tradiție : ori de cîte ori venea la Moscova îi vizita pe fiii orașului. Menținea cu perseverență aceste legături, utile în multe privințe pentru un oraș ca Lîkov, destul de cunoscut și, totuși, condiționat de bugetul raional.

Capitolul II

FOMIN ERA GENERAL-INGINER ; ÎN casă purta o haină pufoasă cu carouri și tichie : părea un profesor bătrîn. Veniseră și Sedovii, originari tot din

Lîkov : el lucra la aeroport, ea era inginer la o fabrică de obiecte de galanterie. Toţi părăsiseră Lîkovul cu mulţi ani în urmă, cînd Losev era încă un băieţandru ; i-a cunoscut la Moscova, datorită fostului preşedinte al Comitetului executiv orăşenesc.

La masă, Losev le povesti, aşa, printre altele, despre tablou. Casa reprodusă în tablou şi amplasamentul ei corespundeau întocmai casei Kislîh : acelaşi acoperiş, aceeaşi giruetă, aceeaşi pantă spre rîu... Pentru orice eventualitate, surîdea : acum nu mai era atît de sigur — poate că era, totuşi, o coincidenţă. I se părea imposibil ca un loc părăsit, pe care-l vedea în fiecare zi, de la fereastra biroului său, să fie atît de frumos ca în tabloul acela.

Toţi îşi aminteau de casa Kislîh şi îi demonstrau lui Losev că nu poate fi confundată, că nu mai poate exista alta cu acoperiş de aramă şi ferestre ovale.

— Astea, Stepanîci, nu sînt cuburile pe care le faci tu — spuse Fomin cu vocea lui puternică. Casa Kislîh este unicat. Proiect individual. Ştii de ce are acoperişul de aramă ?

Losev bea coniac şi asculta povestea, pe care dealtfel o ştia, despre căsătoria antreprenorului de cherestea Kislîh cu o franţuzoaică, fata unui fabricant de instrumente de suflat, care din cauza falimentului îi dăduse ca zestre cinele şi trompete pentru fanfară. Atunci a întemeiat Kislîh fanfara orăşenească, care cînta în parc duminica. S-a dovedit că tatăl Sedovei cînta în fanfara aceea la talgere. Cînd a început revoluţia, fanfara a fost mutată în capitala guberniei să susţină proletariatul. Iar în casa lui Kislîh s-a instalat comitetul săracilor. Apoi, acolo s-au ţinut cursurile pentru lichidarea analfabetismului. Şi pe urmă — de asta îşi aducea aminte Sedova — cînd s-a înfiinţat o comună revoluţionară, au locuit acolo comunarzii. Iar alături — îşi amintea Fomin — era prăvălia lui Gorodilov unde, în timpul Nep-ului, se vindea peşte viu în găleţi şi, mai încolo, erau livezi de meri, iar în spatele lor — paraclisul sfîntului Pantelimon, unde bandiţii l-au împuşcat pe partizanul Moscov...

De obicei, pe Losev îl întrista acest interminabil şuvoi de amintiri — pe foştii săi locuitori oraşul de azi îi interesa mult mai puţin decît acela pe care îl păstra memoria lor ; îl ascultau cu politeţe despre necazurile lui cu noua maternitate sau cu debarcaderul, îl ajutau cu ce puteau, dar dis-

cuția se întorcea mereu la vremurile de demult, cînd în piață veneau olarii și dogarii cu putinici, cu ulcioare, cu oale, cu fluierașe, cînd în fața hanului se organizau vederi, iar la sărbătorile din mai — iarmaroace cu călușei.

Trecutul li se părea frumos și interesant ; caprele de pe ulițe, casele cu un etaj ale „foștilor", mai tîrziu deschiaburiți și strămutați, și ceainăriile, și foișorul pompierilor — totul îi înduioșa și îi cufunda într-o plăcută melancolie.

Nu-i preocupa faptul că noul magazin universal s-a construit cu atîta trudă pe locul turnului Petrovsk, distrus în timpul războiului, că s-a făcut canalizare.

— Turnul dădea Lîkovului o anume personalitate — spuse Fomin — pe cînd magazine universale sînt peste tot. Și tu, Stepanîci, nu pufni, deși ești primar, nu ești în stare să creezi fizionomia orașului. Proiectele tale tip uneori distrug. Nu te acuz pe tine. Știu, n-ai ce face. Dar înțelege, dacă se tipizează, între Lîkov și alte orașe n-o să mai fie nici o deosebire. Era un singur Lîkov în toată Rusia. Se editau și ilustrate colorate. Acum e un centru raional oarecare. Sînt sute ca el. Nu mai poți să editezi ilustrate — n-ai ce arăta. Dacă ai fi restaurat hanul... Da, știu, știu, n-ai putut. Deși Polivanov se plînge de tine, zice că nu te-ai zbătut. Îți dai seama, dacă...

— Nu vreau să-mi dau seama, spuse Losev. Unde să fi încăput la han ! Pe Polivanov nu-l costă nimic să se plîngă, ce-i pasă, vrea să admire, dar oamenii trebuie să trăiască. Unde să-i fi mutat ?

— Nu-i așa, Polivanov are dreptate, de ce ați dărîmat crescătoria de cai ? Ce sculpturi erau acolo ! Rîcikov ar trebui pedepsit pentru asta — deși e ministru adjunct. Ar trebui dat la ziar. Ce să-i faci, Serghei Stepanovici, ne-am învățat să disprețuim trecutul. Tot ce-i vechi — e rău, ce-i nou — e bun.

— Cine o să picteze magazinul tău universal ? — tuna Fomin. Pe cînd casa lui Kislîh, uite, a adus un artist. A imortalizat-o.

Se amestecă și nepotul lui Fomin, studentul, care fusese la expoziție și le spuse că autorul tabloului este Astahov, un pictor celebru, redescoperit acum și considerat un novator, un artist de talie internațională, și se miră cum de un asemenea artist a putut fi atras de coclaurile din Lîkov.

Studentul îi ironiza evident, în special pe bunicul lui, care, enervîndu-se, începu să turuie despre meritele istorice ale Lîkovului în construcția flotei ruse, despre fosta sa importanță de centru cultural încă de pe timpul țarului Pavel...

— De ce fosta ? — a întrebat Losev.

— Pentru că, pe atunci, el se distingea, iar azi...

În alte vremuri, Losev ar fi fost iritat de o asemenea discuție, ar fi început să argumenteze, dar acum, privind gîtul umflat și cărămiziu al generalului, tăcu. Fomin îmbătrînește. Și Sedovii se trec. Sînt străvezii, fragili. Odată cu ei dispărea orașul patriarhal din tinerețea sa, care i se ivea din cînd în cînd în amintire, acoperit de norii de flori de măr ai livezilor. În memoria lor, orașul Lîkov se păstra așa cum fusese, nu se amesteca cu prezentul ; era înțesat de steaguri roșii, din anii douăzeci, treizeci, plin de legende, de destine bizare, de zguduiri, de mitinguri, de mirosul prafului de pușcă și al vodcii, de cîntecul gorniștilor și dangătul clopotelor și, în același timp, liniștit, verde, încremenit.

Acel orășel pe care-l apucase băiețandrul Serghei Losev în cele din urmă zile dinaintea războiului.

Dacă ar fi fost după el, i-ar fi obligat pe acești bătrîni să se întoarcă acasă, pentru ca, prin amintirile lor, să reînvie clădirile și frumusețile dispărute. Îi era rușine și regreta că înainte le ascultase indispus poveștile și nu le fixase în memorie pentru viitor.

— Serghei Stepanovici, în cele din urmă v-a plăcut tabloul ? — îl întrebă brusc, cu un glas încordat, tînărul Fomin.

Fața lui veselă și bună semăna cu cea a bunicului. Dar privirea-i belicoasă îi amintea lui Losev de fata din expoziție. Nu înțelegea de ce și băiatul se zbîrlea la el.

— Dacă mi-a plăcut ? — repetă prudent Losev.

Era ceva straniu în acest tablou, ceva care l-a împiedicat să recunoască imediat casa Kislîh, totul semăna, dar nu complet.

— Nu știu — spuse —, pe mine personal mă atrage faptul că au fost reflectate locurile noastre.

— Da, ăsta zic și eu criteriu... ce mod de abordare..., remarcă ironic tînărul Fomin.

— Lioşa ! Soţia lui Fomin îl privi pe nepot cu toată severitatea pe care o puteau exprima ochii ei rotunzi şi veseli.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, te rog, spune, e interesant, îl îndemnă Losev.

— Mă rog, mie puţin îmi pasă... Se ridică de la masă ca un şcolar, cu urechile mari, prost clădit, îmbrăcat în blugi strîmţi, îşi vîrî mîinile în buzunarele din faţă şi gestul îi conferi o oarecare siguranţă. Pentru mine oameni ca Astahov sînt mîndria artei noastre. Şi în faţa Apusului şi în faţa tuturor. Ei au mers înaintea celorlalţi. Ce, nu sînteţi de acord ? — întrebă el vehement. Printre altele, revoluţia i-a creat şi pe Chagall, şi pe Filonov, şi pe Tatlin. Făcu o pauză şi se strîmbă ironic. Nu spuneţi nimic ? Corect ! Sînteţi prudenţi. Mă rog. Oricum, Astahov n-a fost lăudat oficial, nu e recunoscut...

— Lioşa, eu nu ştiu d-alde astea, nu mă pricep la pictură, răspunse cît se poate de blînd Losev.

— Caz rar ! Dacă eşti şef, trebuie să te pricepi !

— Sigur, pot să-mi dau seama dacă e o generalizare sau o fotografiere — oftă modest Losev, rîzînd doar cu ochii —, dar mai departe, nu mă bag ; noi sîntem oameni înapoiaţi, provinciali, ne-am făcut educaţia pe afişe.

Lioşa începu să rîdă încordat, încercînd să-şi dea seama dacă Losev îşi bate joc de el sau e serios, dar cu Losev nu era uşor să te dumireşti.

— Ce fel de primar eşti dacă te jenezi să discuţi despre pictură ? Poate că nici la muzică nu te bagi ?... În sfîrşit, s-a găsit unul care să nu înţeleagă !... U-ra !... Ştie că nu înţelege !

— Recrutul ăsta azvîrle cu pietre în grădina mea, explică Fomin. Aşa că, Stepanîci, nu te eschiva. Şi nu fă pe superiorul. Noi avem bătăliile noastre. Ar fi timpul să-l ia la armată.

— Admiraţi-i preferinţele ! Lioşa făcu un gest spre nişte gravuri înrămate, cu frumuseţi aproape dezbrăcate şi cavaleri cu obrajii roşii. Kitsch luat ca trofeu. El consideră asta artă demnă de expus pe pereţi...

Losev se simţi jenat pentru bătrînul Fomin. Nu fusese loial cu el, îl încurajase cu viclenie pe băiat. De fapt, Losev nu se ferea deloc să judece pictura. Putea să accepte că nu se pricepe la chimie sau la astronomie, dar la pictură, la monumente, la arhitectură — cînd era nevoie nu se

descurca mai prost decît alții, ce mare lucru, la spectacolele amatorilor, de exemplu, la concursuri — încearcă să nu te descurci cînd se avizează un proiect ! Sigur, o făcea cu inteligență, îi lăsa întîi pe alții să vorbească, le compara părerile, îi lăsa să se certe, era atent la nuanțe și numai după aceea trăgea concluziile.

— Degeaba îți condamni bunicul, Lioșa. Și ce dacă-i plac tablourile astea ? Nici gusturile tale nu sînt fără cusur. Mai bine, explică-mi : tabloul lui Astahov corespunde realității, deci înseamnă că e realist, nu ?

Atunci se dovedi că Lioșa n-a fost niciodată la Lîkov și nu poate să compare.

— Ce mai patrioți, nu i-ați arătat nici pînă acum nepotului vostru locurile natale. Da' și voi... de cîți ani vă invit...

— Ai dreptate — spuse generalul —, uite, la culesul merelor, ne urcăm în mașină și venim.

Și, ca de obicei, au început promisiunile și planurile, că toți or să vină cu mașinile la Lîkov, ba, chiar că ar fi mai bine cu vaporul pe Pliasva, pe-ndelete, și or să stea în oraș o săptămînă-două.

— Mi-e teamă să mă duc... O să mă indispun, spuse soția lui Sedov, uitîndu-se la Losev fără să-l vadă. Ce bine ar fi să avem un asemenea tablou de acasă. Nu ne-a mai rămas nimic, nici un lucrușor. Ce-ar fi să-l cumpărăm ?

Cuvintele ei îl emoționară oarecum pe Losev. Nu avusese niciodată un tablou. În casă ținea niște panouri decorative cumpărate de la magazinul „Cadouri" și o reproducere înrămată.

Dacă ar fi putut să le vorbească despre acel lucru deosebit care exista în tablou — frumusețea lui și, în același timp, despre acel ceva care trebuia să fie și nu era...

Capitolul III

ÎN AJUNUL PLECĂRII, LOSEV trecu pe la expoziție. Adică, nici el nu știa cum s-a trezit pe Kuznețki și a intrat. De fapt, nici măcar n-a intrat, ci a nimerit, pentru că expoziția se închisese și s-a luat

după muncitorii îmbrăcaţi în halate albastre, care cărau sculpturile şi încărcau lăzile.

Din fericire, nu venise încă rîndul sălii pe care o căuta.

Acum, Losev se găsea în acea încăpere singur. Se auzea zgomotul ciocanelor, o ladă era tîrîtă cu scrîşnete pe podea. Zarva muncii nu-l deranja.

Fără îndoială, tabloul înfăţişa casa Kislîh din Lîkov. În fundal, prin ceaţă, se zărea foişorul. Nu foarte clar, dar se zărea. Nu putea fi o simplă coincidenţă. Era casa Kislîh, redată cu exactitate, în toate detaliile.

Lumina, care cădea lateral pe tablou, intra în şuvoiul auriu al razelor pictate, oglindindu-se odată cu ele în rîu. Chiar la mal străluceau consolele de fontă... De cînd îl văzuse prima oară, tabloul dobîndise parcă noi amănunte. La fereastra etajului flutura o perdea. Pe rîu, la umbra sălciei plîngătoare, se întrezăreau bîrnele plutei, printre care, la început, i se păru că se vede ceva slab, dar cînd se mişcă dispăru, se pierdu în umbră. Se tot foi în fel şi chip, căutînd punctul de unde să-l zărească din nou. Întîi i s-a părut că acolo se scălda un copil : se ţinea de marginea plutei şi i se vedeau umerii goi... Plutele — legături lungi de bîrne, pe care le conduceau pe Pliasva plutaşi cu cizme de cauciuc şi mantale din pînză de cort. Înfierbîntate de arşiţă, bîrnele smolite şi lipicioase, legate cu funii, pluteau încet pe lîngă casa Kislîh, pe lîngă orăşel şi cît de bine era să te culci pe ele, mişcîndu-ţi picioarele în apa rîului, vălurind imaginea reflectată a cerului şi malurile înţesate de bărci. Tabloul îl trimitea spre îndepărtatele dimineţi de toamnă ale vieţii lui de băieţandru. Nu exista în tablou nici un amănunt pe care să-l poată data precis. Cu toate acestea, era convins că fusese pictat în anii copilăriei lui. Recunoştea culori şi arome uitate — atunci florile miroseau mai puternic, pădurile erau mai dese, pîinea mai gustoasă şi orice peşte, pescuit în Pliasva, era imens. Mai curînd a ghicit decît a văzut cărarea care ducea, direct prin livezi, la casa lor. Pentru prima oară şi-a adus aminte de grupul lor, de Galka şi de Vaniuşka Puhov, care devenise miliţian, undeva, în Extremul Orient. Îşi amintea că fusese vecin cu Galka, care locuia cu familia la mezaninul din casa popii, de mult dărîmată. Casa lor era chiar pe cărare, dincolo de gardul de nuiele prăbuşit, acolo unde se termina vechiul drum pietruit şi începea trotuarul de scînduri, pe lîngă garajul unde staţionau camioa-

nele şi „MK"-ul de la raion şi mirosea învăluitor a benzină... Auzea de acolo vocea mamei, de dincolo de coroanele înalte şi verzi ale copacilor : „Ser-ghei !" şi alergă, din obişnuinţă, în adîncul acelei rame albe, în adîncul acelei zile a copilăriei, păstrată printr-o minune şi care păruse pentru totdeauna pierdută, uitată : dar ea, iat-o, străluceşte, se joacă, se bălăceşte, se umple de micile zgomote pe care le-a auzit numai atunci, cu urechea lui de copil : ţîrîitul greierilor, orăcăitul broaştelor, scîrţîitul îndepărtat al ferăstrăului.

Era o minune faptul că artistul prinsese şi închisese pentru totdeauna, în această ramă albă, amintirile lui, ale lui Losev, cu toate culorile, miresmele şi căldura lor.

Niciodată n-ar fi bănuit că orăşelul lui poate fi atît de frumos, în special acel loc, părăsit, pentru care existau tot felul de planuri, loc considerat de cîţiva ani o ruşine pentru constructori.

Halatele albastre s-au apropiat, au acoperit tabloul, l-au despărţit pe acel Losev de-acolo, de la rîu, de Losev care privea cum muncitorii scot tabloul de pe şnur.

Apoi se duse la direcţie să se intereseze cum ar putea obţine tabloul pentru Lîkov. Nu poate fi, de exemplu, achiziţionat prin virament pentru Casa de cultură ? A aflat însă că tabloul aparţine văduvei artistului. Aşa că nu putea fi vorba de virament, şi se mai ştia că văduvei nu-i prea plăcea să vîndă. N-avea telefon ; Losev îşi notă adresa ei şi, mai pe seară, luă un taxi şi se duse la Kunţevo.

În drum, cumpără un tort şi nişte flori mari, galbene, care l-au costat trei ruble.

Casa era din piatră, fără lift ; apartamentul — la etajul patru. Uşa fu deschisă întîi cît permitea lanţul de siguranţă şi, prin crăpătura din care răzbătea un puternic miros de ceapă, trebui să explice de ce a venit. Dealtfel, nu se jena. Era convins de succes, pentru că sarcina lui era clară, urgentă şi nu venise de capul lui, ca persoană particulară. Asta-i impresiona întotdeauna pe oameni.

Văduva artistului se numea Olga Serafimovna. Îi întinse lui Losev o mînă mare, albă, cu încheietura îndoită. Că trebuia să i-o sărute şi-a dat seama mai tîrziu, după ce i-a strîns-o. Asta a fost prima gafă. A doua a fost cu florile. Iar cu tortul a ieşit o încurcătură întreagă.

— Cu ce ocazie ? — a întrebat tare Olga Serafimovna. Ca să mă convingi mai uşor ? Şi tortul ? Speri că o să te invit la ceai ?

Era maiestuoasă, falnică, cuvîntul „bătrînă“ nu i se potrivea, deşi trecuse de şaptezeci de ani. Părul cărunt şi des strălucea ca argintul. Trona lîngă masa acoperită cu o faţă de masă galbenă de pluş, cu mîinile ei frumoase şi puternice aşezate în poală, mîini pe care nu le urîţiseră nici anii, nici munca.

— Scuzaţi-mă, Olga Serafimovna, chiar că e neplăcut. ca şi cum m-aş fi invitat la ceai — admise Losev. Pe de altă parte, eu am făcut-o din tot sufletul.

— Uite ce-i, nu face pe prostul.

Le spune ca o regină, gîndi Losev cu admiraţie. O adevărată împărăteasă.

— Cine ştia că sînteţi aşa, spuse. Dar florile n-au nici o vină, să le punem într-o vază ; oricum, au costat trei ruble.

În asemenea cazuri, el se menţinea cu încăpăţînare pe poziţia iniţială. Se duse în bucătărie, umplu cu apă o vază oarecare, se întoarse şi o aşeză pe un colţ al măsuţei samovarului, şi-n tot acest timp, repede, ca să nu fie întrerupt, lăudă expoziţia, o lăudă naiv, cu cuvinte nedibace, ca să pară cît mai caraghios, folosind şi zîmbetul lui larg şi clipitul din ochi, aşa că totul deveni confuz, nemaiştiindu-se cine de cine rîde.

Iar apartamentul era mic, doi metri jumătate înălţime, nereparat de mult, tavanul era crăpat, mobila, cumpărată după război, din furnir. După pretenţiile de azi — nu doar modest, ci sărăcuţ. Era, în general, ciudat să vezi într-un astfel de apartament o asemenea femeie, cu un aer atît de nobil, ca Olga Serafimovna.

Glumele lui provocau rîsul. Într-un colţ stătea, picior peste picior, în pantaloni de catifea şi cu un sacou zmeuriu, pufăind din pipă, Badin, un om oacheş ca o piele-roşie, cel care-i deschisese uşa lui Losev. Timid, dar, în acelaşi timp, veninos, se exprima destul de neclar.

Pe pereţi erau expuse desene, trasate cu o linie subţire, neagră, cu peniţa — după cum a aflat mai tîrziu Losev : o femeie goală cu un piept somptuos, cu picioare mari şi un posterior imens se încovoia, stătea culcată în diferite poziţii, îngenunchea, jucîndu-se cu un cîine. Faţa

era de-abia schiţată, aşa că nu puteai să-ţi dai seama prin ce semăna cu Olga Serafimovna, dar, cu toate acestea, era ea, şi, sesizînd asta, Losev se tulbură.

— O recunoaşteţi ? — îl întrebă imediat Badin.

— Cum să n-o recunosc, spuse Losev, e Olga Serafimovna.

Ea zîmbi binevoitor şi-şi îndreptă puţin bustul, ca şi cum l-ar fi invitat să compare. Losev se gîndi ce corp minunat avea şi nu i se păru ruşinos că această goliciune atîrna pe pereţi. Alăturat celorlalte desene numeroase, nu trezea nici un gînd rău şi era evident că artistul îi admirase corpul şi-l desenase lacom, în toate felurile.

De oraşul Lîkov auzea pentru prima oară ; pe Astahov l-a cunoscut în timpul războiului, el avusese pînă la ea alte soţii şi ea — alţi soţi. Sub icoană, puţin lateral, era o fotografie a ei cu Astahov, un grăsun bătrîn cu ochii holbaţi din cauza Basedow-ului.

— Aşa l-am apucat eu, spuse Olga Serafimovna, înainte fusese frumos ca un husar.

Îi făcu un semn lui Badin, care scoase la iveală un catalog hărtănit al Expoziţiei din 1926. Pe prima pagină era o fotografie a lui Astahov în cămaşă albă, zvelt cu mustăcioară, cu plete — cum se poartă acum. Ochii îi străluceau, îşi reţinea cu greu un zîmbet.

— Prima şi ultima lui expoziţie personală, spuse Badin. Acesta a fost începutul şi sfîrşitul... Entuziasmul a rodit frica... de atunci nu i-au mai permis.

Tablourile înfăţişau mulţimi de oameni, cai înghesuiţi în coridoarele străzilor, siluetele cheiurilor din Leningrad, pe care se vedea armata de cavalerie cu lănci şi gornişti.

Tabloul *La rîu* nu figura. Badin spuse că a fost făcut mai tîrziu, în anii treizeci, şi-i arătă alt catalog, al expoziţiei municipale din Leningrad organizată cu ocazia jubileului Academiei de arte.

Tabloul era de nerecunoscut în fotografia alb-negru, dar casa Kislîh şi împrejurimile erau mult mai naturale, cu totul asemănătoare celei de acum.

— A, asta, spuse Olga Serafimovna. Şi credeţi că e oraşul dumneavoastră ?

— Lîkov, preciză politicos Losev.

— Şi pentru tabloul ăsta a păţit-o, spuse Badin, uitîndu-se cu reproş la Losev.

— De ce ?

— Nu era actual și industrial. Un peisaj apolitic. Atunci se imputa... Mai era și subiectivismul... Exaltarea trecutului... Odată cu Korin. Dar din cauza acestui tablou în special. Formalism.

Losev oftă compătimitor și dădu din cap.

— Nu-i puteau ierta *Valetul de caro* ! — spuse Badin cu un aer demascator. Vă dați seama ? — și rîse, îndreptînd spre Losev muștiucul pipei.

— Lîkov, Lîkov... repetă Olga Serafimovna, încercînd să descifreze sunetele.

— Tabloul e din prin '36—'38 — spuse Badin, dar peatunci n-a prea călătorit. Poate în Karelia.

— Ah, Badin, dumneata nu știi, după ce s-a despărțit de Katia a făcut tot felul de drăcii, spuse cu un fel de tristețe Olga Serafimovna. Nu ții minte, a pictat acoperișul lui Grabar.

— Asta a fost mai înainte..., încercă s-o corecteze Badin, stînjenit de faptul că trebuie s-o facă.

— Auziți ? Olga Serafimovna își întoarse ușor capul spre Losev : Criticii știu mai bine. Acum mulți îl cunosc mai bine decît mine. Și, poate că așa și e. Eu n-am bănuit că toate astea or să folosească. Am trăit, pur și simplu. Am trăit împreună, cu totul și cu totul, șase ani. Nici nu sînt văduvă — sînt moștenitoare, sînt proprietară... Badin, nu mă contrazice ! Sînt femei care reușesc mai bine ca văduve, decît ca soții. Își scriu memoriile... Dar eu... Lîkov... Închise ochii.

— Poate că v-a povestit ceva ? — întrebă Losev.

Olga Serafimovna îl privi parcă din depărtare.

— Unde e ?...

Îi explică, dar nu-i trezi interesul. Badin care, se pare, era specialist, scria un studiu sau un volum despre Astahov, nu putu nici el să lămurească unele lucruri : cînd a fost artistul la Lîkov, de ce, avea acolo rude sau prieteni ? De ce a ales casa Kislîh ? De ce nu altceva și tocmai această casă ? Poate că avea vreo legătură cu orașul ?

— Așa că, dragă tovarășe, aveți o sarcină din partea opiniei publice din Lîkov : să precizați originea acestui peisaj și, în acest fel, să introduceți orașul nostru în istoria artelor, zise Losev, făcîndu-i cu ochiul lui Badin.

Cu același ton de măscărici, încercă să afle care este valoarea actuală a tabloului, adică, vezi dumneata, ce pretenții ridică în lumina, cum s-ar spune, a trecutelor cri-

tici şi a faptului că acum este expus în faţa întregului popor şi, în acelaşi timp, care ar fi preţul în bani. Rămase stupefiat cînd Badin, căruia Olga Serafimovna, cu o mică mişcare a capului, îi făcu semn să răspundă, îi spuse 1500—2000 de ruble.

— Adică... vorbiţi serios ? — nu se putu abţine Losev.

Badin se uită la el ca la un individ care a spus un lucru indecent şi îl întrebă : dar el, Losev, cît crede că valorează tabloul şi cu ce-l compară, cu ce preţuri ?

— Două mii ?

Nu pentru el, dar chiar pentru oraş, Losev nu vedea la ce capitol ar putea încadra o asemenea sumă.

— Nu credeţi, Serghei Stepanovici, că preţul ar putea fi şi trei mii ? Şi cinci ! Depinde al cui e tabloul, ce fel de tablou este, spuse Badin cu oarecare efort, sugerînd că discuţiile astea despre bani, pe care e obligat să le ducă, nu-i sînt pe plac.

Aşa e, dar ar trebui să existe evaluări, un mercurial. Altfel, eşti supus abuzului. Se pune întrebarea : pentru ce se cere o asemenea sumă neverosimilă ? — se indignă în sinea lui Losev. Lipsa controlului ! Ce drept au, cu atît mai mult cu cît tabloul este, de fapt, o avere naţională şi nu personală ? Poate că Astahov l-a desenat şi l-a colorat într-o singură zi ?

— Eu nu mă pricep — Losev făcu un gest neîndemînatic —, dar m-am mirat fiindcă, pentru viaţa noastră chibzuită, cifra e gigantică şi nu m-am aşteptat.

Chiar dacă acceptau să mai lase din preţ, nu putea conta pe cine ştie ce reducere.

— Eu îl doream pentru oraşul nostru... Casa asta a lui Kislîh este celebră la noi. Şi apoi, o asemenea coincidenţă... Sînt convins că dacă tovarăşul Astahov ar fi trăit, ar fi apreciat altfel rugămintea noastră.

— Nu trebuie, vă rog, se încruntă Olga Serafimovna. Unde eraţi dumneavoastră cînd eram dispuşi să schimbăm această casă celebră pe un sac cu cartofi, pentru o pereche de pantaloni ?... Acum eu pot să aştept. Şi Astahov, la fel.

Losev roşi brusc, se împurpură tot.

— Dacă vă referiţi la război, atunci să ştiţi că eu mergeam cu mama prin vagoane şi cerşeam sare şi pe urmă eu am lucrat la un parchet forestier, împingeam vagonetele. Iată unde am fost. Aşa că, Olga Serafimovna, să lăsăm istoria în pace. Credeam că, în afară de bani, vă interesează ca arta soţului dumneavoastră să fie cunoscută. Sînteţi confruntată cu o ocazie unică.

Olga Serafimovna îl asculta dispreţuitor, se vedea după ochi că se gîndeşte la altceva, iar Badin se desfăta scoţînd nori de fum parfumat. Cutia cu tortul rămăsese nedesfăcută pe masă. „Luaţi-vă tortul" — o să-i spună cu dezgust cucoana cînd o să-l conducă. Acum Losev nu mai era preocupat de tablou, dumnezeu cu el, dar era jignitor să plece aşa, urmărit de zîmbete ironice, cu tortul acela stupid. Losev nu era obişnuit să fie batjocorit şi încă pe degeaba.

— Intelectualii ruşi îşi jertfeau viaţa pentru popor, pentru luminarea lui... Ce să mai vorbim ! Făcu un gest de lehamite, nemaidorind să explice. Sigur, trăim la dracu-n praznic şi oricum sîntem privaţi de foarte multe. Nu mă plîng, dar permiteţi-mi să vă întreb : de ce toate trebuie să fie la Galeria Tretiakov ? De ce aici să fie de toate — şi expoziţii, şi portocale, şi parfumuri franţuzeşti ? Şi la noi se munceşte, şi la noi e Rusia. Poate că e mai Rusia decît aici. Printre altele, la noi, pe băncile din parcuri, nu se joacă ziua „Popa prostu'".

Se uită la Badin în speranţa să găsească un sprijin la acest om perfect contemporan şi probabil instruit, cu chip distins şi sever ca al unei căpetenii de piei-roşii.

— Şi, pe această bază, aţi decis că Olga Serafimovna trebuie să vă aprovizioneze ieftin cu pictură, spuse intransigent Badin. Portocale spirituale. Ca premiu de bunăpurtare provincială ? Vă referiţi la propagandă. De ce, mă rog, aşa şi nu altfel ?

De unde apăruse la ei ostilitatea asta, ca şi cum cineva l-ar fi bîrfit în faţa lor, ca şi cum el ar fi vinovat faţă de toţi : faţă de fata aceea, şi de Lioşa, şi faţă de această splendidă piele-roşie, care se balansează instalat comod în politeţea sa elastică, cu sacoul lui zmeuriu şi pantalonii săi de catifea.

— Eu, de exemplu, consider că a populariza un tablou şi, cu atît mai mult, un artist adevărat, e inutil, medită Badin. O să afle lumea cine e, şi ? Mai bine lăsaţi-l în pace. Şi gata. Oamenii ştiu să deosebească talentul şi sin-

guri. Nu trebuie conduse la el turmele de turişti. Turistul vrea să se plimbe la Lujinki şi el e cărat cu de-a sila să i se arate Vrubel.

— Foarte bine că-l cară. Singur nu se duce, trebuie împins. Barem unul din zece va înţelege. Nu, în problema asta n-o să fim niciodată de acord.

Losev nu se putu abţine, dădu chiar cu pumnul în masă. Dacă e să plece, să plece măcar cu scandal. O să-şi ia tortul la subsuoară, dar o să le spună ce are de spus. Păcat că Olga Serafimovna nu-l ascultă, că vorbele lui nu ajungeau la ea ; cerceii îi atîrnau nemişcaţi, lumina lor liliachie strălucea astral şi ea însăşi părea că se găseşte printre stele.

— Sîntem pe poziţii diferite, spuse Losev şi mai tare. Nu ţineţi ca poporul să vadă tablouri, n-aveţi nevoie de asta. Dar pe artişti i-aţi întrebat ? Îmi pare rău că ei nu vă aud cuvintele. Sînt convins că v-ar fi spus cîteva...

Ea îşi mişcă uşor umerii, îşi înclină capul şi discuţia se întrerupse imediat. Parcă în treacăt, întrebă gînditoare :

— Aveţi muzeu, galerii de artă ?

— Da' de unde... Visăm să înfiinţăm unul etnografic. Cu contribuţie obştească. Nu ni s-au repartizat fonduri.

— Şi unde o să-l expuneţi ?

— Nu-i asta problema, răspunse Losev însufleţit de speranţă şi, de aceea, cu o bravă supunere ostăşească. S-ar putea expune la Casa de cultură. Şi mai bine ar fi la Comitetul executiv orăşenesc. În sala de şedinţe, e mai sigur şi e şi lumină mai multă.

— Pentru o sală e cam mic şi nici nu cred că e potrivit, şopti Badin.

Biruindu-se pe sine, Losev se declară bucuros de acord.

— Aţi observat foarte just. S-ar putea pune în biroul meu, al preşedintelui.

— Am trăit-o şi pe asta ! Fii atent, Badin, am început să împodobim cabinetele şefilor. Dacă ar şti Astahov. Cîtă onoare !

Olga Serafimovna rostea cuvintele rar, fără ironie.

— De ce vorbiţi aşa... ce-i ruşinos în asta ? Comitetul executiv orăşenesc e un loc important. Vin toţi. La noi puterea aparţine poporului, la preşedinte ajungi foarte uşor.

Reuşise s-o impresioneze cu ceva, fiindcă se uită plină de condescendenţă spre Losev, care se simţi învăluit parcă de un val de căldură — atîtea sentimente zăceau în ochii aceia decoloraţi. Amintirile răscoliseră parcă un foc subteran pe cale de a se stinge. Iar ochii ei pungiţi şi încercănaţi se îngustaseră asemenea unei tăieturi lungi, oblice, care ajungea pînă în inimă.

— Oamenii nu vin la dumneavoastră, cetăţene şef, ca să se uite la tablouri. Probabil că cer locuinţă, fac plîngeri împotriva proştilor, stau la coadă. Am zăcut şi eu, dragul meu, prin anticamerele astea. Nu-mi ardea de tablouri. Cînd au început să dea în el, să-l tîrnosească, să-i spună că e duşman... Du-te şi demonstrează-le, dacă poţi. Doamne, ce cuvinte foloseau şi acum dumneata te tîrgui...

Asta e, se dumiri Losev, despre asta era vorba, aici era rana ; parcă se eliberase, aflînd că el personal nu e implicat, cu toate că pentru ei era la fel cu toţi ceilalţi, cu cei care l-au jignit pe Astahov. În primul moment simţi nevoia să se dezică : de ce să răspundă el pentru prostiile de demult, pentru teama unor comunişti pe care nu-i cunoştea. Există atîtea minţi întunecate... Şi predecesorul lui, Kurocinikov, din toată muzica accepta doar baianul, pînă şi acordeonul îl nega — „influenţă nocivă"...

Totuşi îi era ruşine să se dezică de Kurocinikov şi chiar de acei şefi necunoscuţi care l-au chinuit atunci pe Astahov. Nu pentru că le găsea justificări, nu, era altceva.

— Ce a fost, a fost. Probabil că sîntem vinovaţi faţă de dumneavoastră, Olga Serafimovna, admise el, expunîndu-se privirii ei. Nu noi am început, dar noi o să lichidăm toate astea.

Tăcură.

— Cei din Leningrad vroiau să-mi cumpere un tablou mare pentru foaierul Palatului culturii — îşi aduse aminte deodată Olga Serafimovna. Şi n-am fost de acord. Să mănînce îngheţată în faţa lui ? De ce ? Lasă-i încolo de bani, nu-i aşa, Badin ?

— Da, da, desigur, răspunse el, privind-o cu mîndrie.

Scaunul descleiat scîrţîia sub Losev. Toată această aroganţă deveni brusc dubioasă. Vroiau, pur şi simplu, să umfle preţul. Şi ea, şi Badin ăsta care se scuza şi enumera preţurile tablourilor celebre, rostind cifre absolut fabuloase şi neruşinate. Pe urmă deschise în faţa lui Losev un album

străin unde erau peisaje italienești și franțuzești și, alături de ele, o fotografie mică a tabloului *La rîu*. Reieșea că tabloul e cunoscut, e „de catalog", cum s-a exprimat Badin. Dar Losev, care înțelegea că toate astea nu i se arată întîmplător, se lipi parcă de fotografie. Se uita și se uita, și zîmbea, și nu putea să se desprindă. De necrezut, dar orașul Lîkov se învecina, într-o egalitate deplină, cu celebrele catedrale din Franța, cu străzile din Italia, cu bulevardele, cu orașele albe de pe țărmul Mediteranei — și nu arăta deloc mai rău. Vecinătatea asta transforma ca prin farmec, înălța casa Kislîh, care devenea aproape un castel. Vedea în imaginea asta orașul natal, așa cum îl vedeau în fotografie ceilalți oameni.

Ar fi riscat poate opt sute de ruble, poate ar mai fi adăugat o sută din banii personali. Putea el să-și permită să facă un asemenea dar orașului ? Cu reproducerile lui, Badin l-a întărîtat ; Losev i-a sesizat intenția, dar n-avea importanță, acum îi era greu să mai dea înapoi.

Tocmai pentru că aflase ce înseamnă cu adevărat acest tablou, că e inventariat în toată lumea, că se știe cui aparține, unde se găsește, vroia cu orice preț să-l cumpere pentru orașul său. Una e să construiești o maternitate, sau o poștă, sau să introduci canalizarea, de astea se ocupau destui. De exemplu, medicul-șef considera că el este inițiatorul, că el l-a determinat pe Losev să construiască maternitatea... Prin ce lucru deosebit o să fie marcată prezența lui Losev în funcție ? Prin monumentul partizanilor din scuar ? Losev ar fi fost gata să apere împotriva tuturor soldații aceia pătrați din beton, comandați unor sculptori din capitală, ei înșiși speriați de curajul lor, dar n-a avut cu cine să se bată, monumentul era plicticos, rece. Emoționantă era doar inscripția de pe postament, pe care o compusese Sotnic, redactorul de la ziar. Ce o să mai rămînă ? Îi veneau în minte tot soiul de mărunțișuri nesemnificative... Tabloul ar fi fost ceva deosebit, pe de-a-ntregul legat numai de stăruința lui Losev, de nimic altceva. La prima vedere, părea o inițiativă bizară, colaterală îndatoririlor lui directe de conducător al orașului, dar Losev știa că asemenea fapte, care nu se înscriau în nici un paragraf, rămîn în memoria populației pentru totdeauna.

Nouă sute de ruble a fost ultimul preț pe care l-a oferit Losev. Badin suferea și se încrunta inutil. Losev ținea strîns de banii orașului, nu de ai săi. Pe Badin personal,

cu toate aerele lui, Losev l-ar fi convins, dar Olga Serafimovna îl intimida cu aroganța ei — se uita la el fără să-l vadă, îl auzea fără să-l asculte, liniștea ochilor ei înguști nu se tulbura.

Ședea pe fotoliul ei zdrențuit ca pe un tron. Și Losev care, datorită funcției, avusese de-a face cu oameni importanți, chiar și cu acei al căror cuvînt modifica destinul unor mari întreprinderi, a mii de oameni, acum se fîstîcise. Nici nu se simțea în stare să-și repete oferta. Apartamentul acesta neglijat, ușile jupuite, tavanul crăpat, parchetul care scîrțîia, nu o înjoseau pe Olga Serafimovna, nu o umileau. Losev înțelegea acum altfel sărăcia care-l șocase la început. Mobilele vechi, tapetele arse — nu mai aveau importanță. Și exista chiar și o anume cochetărie indiferentă în ușile astea cu furnirul cojit. E dintre „foști", presupuse Losev, probabil aristocrată, și imediat se miră de bănuiala sa — dacă ar fi fost aristocrată, ar fi fost obișnuită cu luxul... Contesă, baronesă. Dar cine știe de ce, titlurile nu i se potriveau. Poate că așa era obiceiul la artiști ? Poate că astea i-au rămas de la Astahov, din viața aceea în care el a pictat acoperișul cuiva. Și probabil că era în stare să facă și altele...

Întrebă resemnat :

— Olga Serafimovna, pentru cine păstrați tabloul ăsta ?

— Pentru un muzeu bun... Le-am vîndut celor de la Marea Baltică, ții minte, Badin, mi-au dat cît au putut.

Badin mormăi dezaprobator că degeaba a fost generoasă, că cei de la Marea Baltică au expus doar un tablou și pe celălalt îl țin în depozit. Prin cameră trecu fără zgomot o bătrînă, foarte în vîrstă, ușoară ca o floare presată, ținînd de mînă un băiat subțire, cu ochi mari. Olga Serafimovna se ridică.

— Scuzați-mă !

— Vai de mine, eu trebuie să mă scuz. Losev se ridică la rîndul lui și păși brusc spre Olga Serafimovna, luînd-o de mînă. Vă rog, numai o clipă, să mă uit pentru ultima oară... Se întoarse și spre Badin, rugător : N-o să stau mult.

Olga Serafimovna răspunse cu un gest superior, ca și cum ar fi spus : „O, doamne, cîtă insistență...". Dar nu-l refuză și Badin scoase tabloul din vestibul și-l puse pe un scaun.

Capitolul IV

DIN ADÎNCURILE TABLOULUI ajunse iarăși pînă la el vocea stinsă a mamei: „Serghe-e-ei" și încă o dată: „...ei".

...iar sub salcie, într-un vas mare de lut, erau mihalți, care de-abia așteptau să fie întorși și pătrunși cu furculița...

Ce fericire să auzi din nou vocea ei melodioasă.

...Își amintea că în casa Kislîh, într-o cameră, era un mozaic ce reprezenta marea pe care pluteau bărci cu pînze. Multe plăcuțe erau sfărîmate, smulse, totuși peisajul se putea ghici. Pe vremea aceea casa era pustie, geamurile sparte, ei se jucau de-a v-ați ascunselea pe acolo și Losev privea îndelung desenul mării, completînd fragmentele care lipseau cu vase de linie și bărci pescărești. Casa era plină de păianjeni albi, mirosea a cărbune. Și mirosea a rîu. Și rîul era saturat de miresmele buștenilor, ale fumului care ieșea din colibele plutașilor, se simțea iz de mîl și de lintiță, iar barca cea veche cu care ei se plimbau pe rîu mirosea a plop. Aromele acestea erau vii, ajungea pînă la el, din străfundurile tabloului, mirosul asfaltului înfierbîntat de soare de pe vechiul chei.

Veneau înspre el anii de mult uitați ai adolescenței, frunzele fremătau, mama încă trăia, Losev îi simțea pe creștet mîna mică și aspră.

— De ce vă uitați așa ?

Olga Serafimovna și Badin îl priveau cu atenție.

Losev își trecu palma peste față, nu înțelegea de ce-l privesc pe el în loc să se uite la tablou.

— Doar aici am crescut, spuse arătînd cu mîna înspre tablou, înspre fundalul verde al arinișului.

Se priviră unul pe altul. Olga Serafimovna zîmbi.

— Nu-i nimic de rîs, izbucni cu voce pițigăiată Losev. Pentru noi nu-i, pur și simplu, un tablou. Dacă îl dați unui muzeu, desigur că acolo o să fie onorat, respectat și toate alea. Dar muzeului puțin îi pasă ce tablou are. Pentru ei e totuna. Noi însă avem dreptul nostru la priveliștea asta. Aici totul s-a păstrat ca-n viață. Veniți pe la noi și o să vă convingeți.

Olga Serafimovna îl privi cu aceeași atenție.

— Nu trebuie să vă ataşaţi de el... spuse ea în şoaptă, strivind cuvintele printre dinţi. O s-o păţiţi... la ce vă trebuie... tablourile pretind... mie mi-au scos sufletul...

Apoi Losev nu mai înţelese şi îi fu ruşine să întrebe.

Faţa ei se albise, încremenise, ca şi cum s-ar fi stăpînit să nu izbucnească. Losev se grăbi să vorbească tare, voios, prefăcîndu-se că nu s-a întîmplat nimic.

— Chiar ar fi grozav să ne vizitaţi. Peste o lună o să fie foarte frumos. Trimiteţi o telegramă şi vin să vă întîmpin. Vreţi să vă întîmpin cu trăsura ? Chiar, o să vin cu o trăsură...

Cu ce mai putea el să-i încînte pe locuitorii capitalei ?

— Nu vă mai agitaţi... eu nu călătoresc — îl linişti Olga Serafimovna. Mă dor picioarele.

— Păcat, altfel aţi fi putut compara, ar fi fost interesant pentru istoria problemei...

Se îndreptă spre cuierul din vestibul. O să le spună să dea tortul băieţelului, dar Olga Serafimovna nu se mişca, stătea în picioare, strîngînd la piept capetele şalului şi se uita nu la tablou, ci undeva în spatele lui, tot aşa cum pînă atunci nu-l privise pe Losev, ci acel spaţiu dinapoia lui.

— Mai există şi casa ? — întrebă ea.

Losev se uită din nou la tablou şi auzi iarăşi, în liniştea dimineţii, scîrţîitul giruetei, ciripitul păsărelelor, zgomotul gaterului, mugetul vacilor, pentru că înainte de război, la Lîkov, mai existau vaci. Zgomotele erau atît de reale, încît i se părea că şi Olga Serafimovna şi Badin ar fi trebuit să le audă.

— Mai există şi casa şi cele două sălcii. Au mai îmbătrînit, desigur.

— Şi acoperişul e tot aşa ?

— La fel. E făcut din folii de aramă. Antreprenorul...

Fără să-l lase să termine, Olga Serafimovna îşi înclină capul.

— La Moscova nu se mai văd case vechi. Străduţele din Arbat au fost dărîmate. Merg ca printr-un oraş străin... Vezi, Badin, ei au păstrat totul.

— Nu sînt convins că s-a păstrat intenţionat, spuse Badin oarecum întrebător. Probabil aşa s-a nimerit, i se adresă el politicos lui Losev, dar acesta îşi exprimă dezacordul mîrîind.

— Totuşi e o excepţie, spuse Olga Serafimovna. Îl măsură pe Losev cu o privire foarte lucidă. Cum arătaţi... Şi rîse, nu către el, ci către cineva nevăzut. Vi l-aş da... aşa...

— Cum aşa ?... — repetă Losev îngheţînd.

— Dacă vă apucaţi iar de cadouri, Olga Serafimovna, spuse blînd şi liniştitor Badin, vă rog să nu vă grăbiţi, nu e cazul, nu-i aşa, Serghei Stepanovici ? De ce trebuie să vă ţineţi de filantropie ? De fapt, nici nu e cazul, doar e un oraş.

— Nu discutăm, Badin, se încruntă ea capricios. Ce s-o mai lungim... N-ai văzut cum privea ? Şi iarăşi rîse către cineva nevăzut.

— I-aţi refuzat pe colecţionari, măcar ei l-ar fi păstrat cu grijă, se înfierbîntă Badin. Vă rog să mă scuzaţi, Serghei Stepanovici, dar vedeţi...

— Nu-mi plac colecţionarii, spuse Olga Serafimovna. E strîmt la ei. Le atîrnă pe toate la nimereală — ca la cimitir. Hai, dragule, să-ţi scriu o dedicaţie.

Losev scoase iute pixul, dar Olga Serafimovna îl puse pe Badin să-i aducă tuşul şi începu să scrie lîngă ramă, cu trăsături oblice şi egale : „De la Olga Astahova în dar...."

— Pot să ţi-l dau ţie, spuse ea cu glas zglobiu şi tînăr.

— Nu, spuse Losev bîlbîindu-se uşor şi apoi continuă clar : Nu, dăruiţi-l oraşului Lîkov, aşa să şi scrieţi.

Simţea cum roşeşte.

„...în dar oraşului Lîkov", puse data şi se iscăli.

La despărţire, luîndu-i mîna, Losev nu i-o strînse, ci, ridicînd-o, i-o sărută lung, încercînd o mare satisfacţie.

În tăcere, Badin înveli tabloul în nişte cartoane groase, îl legă, apoi îl puse într-un sac de hîrtie maro şi-l vîrî într-o pungă de celofan.

Losev îşi veni în fire doar pe stradă. Tabloul era aerian, uşor, parcă fără greutate. Losev avea impresia că pluteşte odată cu el, de-abia atingînd pămîntul. Lîngă staţia de taxi îl ajunse din urmă Badin.

— Să nu-l despachetaţi imediat, spuse el, gîfîind. Să stea o zi în încăpere.

Losev îi ascultă toate instrucţiunile dînd brambura din cap şi-apoi îl întrebă :

— Spuneţi-mi, ce voia Olga Serafimovna... ca şi cum m-ar fi prevenit ?

— Are ea o teorie. Există tablouri care influenţează destinul...

Rîzînd fericit, Losev spuse că Olga Serafimovna este o femeie minunată. La care Badin îi răspunse că, în timpul războiului, ea salvase toate tablourile lui Astahov, le cărase în spate, apoi, după ce aruncase geamantanele cu lucruri le dusese într-un cărucior de copil, deşi presupunea că sînt doar nişte zmîngăleli, pentru că mulţi considerau aşa, neavînd în orice caz habar de valoarea lor.

— Ar trebui decorată ! — se entuziasmă Losev.

— I-ar trebui bani, spuse Badin. Are o pensie mizerabilă. O întreţine şi pe mătuşa ei şi ajută o mulţime de rude.

— I-am oferit cît am putut. Dacă a hotărît să-l dăruiască, înseamnă că i-a făcut plăcere. Aşa că dumneavoastră degeaba... O să-i dăm din partea oraşului o diplomă. Putem s-o invităm la sanatoriu. Avem unul de însemnătate republicană....

Îl liniştea pe Badin în treacăt, generos, dar fără să promită prea multe.

— Mi-e teamă — spuse Badin. Mi-e teamă. Tabloul o să se piardă, înţelegeţi, un tablou adevărat nu poate exista singur... O să piară... Are nevoie de un mediu, de un organism artistic, de o colecţie... Aiureala noastră obişnuită... nici în car, nici în căruţă. Un ochi îi strălucea trist printre pleoapele umflate şi celălalt privea sever, acuzator.

Capitolul V

LA LÎKOV, TABLOUL N-A PRODUS impresie. De vină era chiar Losev, care şi-a înţeles imediat greşeala : ar fi trebuit să-i lase întîi pe oameni să admire tabloul, să povestească ce ştia despre artist, despre văduva lui, despre expoziţie, să le trezească interesul. În loc de toate astea, el le-a spus imediat preţul, lăudîndu-se cu valoarea lui. Sotnic, redactorul ziarului, şi după el procurorul, s-au mirat cînd au auzit de cele două mii de ruble, aşteptîndu-se la ceva deosebit, cînd colo, dimensiunile s-au dovedit mici şi rama de două parale, iar ce

mai important — imaginea, conţinutul, era cunoscut. Nu le-ar fi trebuit nici pe gratis. Întreaga casă Kislîh nu preţuia acum banii ăştia.

Orice s-ar spune, gafa era de neiertat, Losev ştia să pregătească o opinie, ştia că o noutate trebuie introdusă minuţios. Ar fi putut să le povestească despre cartea aia străină cu poze, despre gloria, într-un sens, internaţională a tabloului, despre faima Golfului Jmurkino, deşi nici specialiştii nu ştiau ce loc este reprezentat. Să le spună că ei vor reuşi să le arate că tabloul reprezintă golful din oraşul lor... Aceasta ar fi acţionat cel mai eficient şi ar fi provocat sentimentul patriotic care-i caracteriza pe locuitorii din Lîkov. Totul ar fi ieşit altfel. Nimeni nu voia să audă că tabloul a fost dăruit oraşului şi toţi discutau despre preţurile exorbitante, îi bîrfeau pe cei care ar putea să dea asemenea bani şi nu înţelegeau motivele. Nimeni nu a remarcat eforturile lui Losev pentru a obţine tabloul şi nimeni nu l-a întrebat cum de a dobîndit pe gratis această comoară artistică. Losev s-a supărat, s-a legat de o observaţie oarecare, s-a înfierbîntat, a ţipat. Cel mai grav era că nimeni nu a înţeles ce-l apucase. A fost penibil. Pentru prima oară pierduse contactul cu oamenii pe care-i cunoştea de ani de zile, cu adjuncţii săi, cu şefii de secţie, care-l înţelegeau întotdeauna şi cu atît mai mult el pe ei. S-au despărţit jenaţi, ei erau supăraţi pe el şi el le purta pică.

Se năruise totul. A vîrît tabloul în sacul de plastic şi l-a închis în dulap.

Mai tîrziu comandantul militar Glotov a încercat să împace lucrurile, spunînd că, din punct de vedere tehnic şi al îmbinării culorilor, tabloul e demn de un mare artist, dar conţinutul nu e prea favorabil oraşului, chiar din punct de vedere istoric. Cu atît mai mult dacă ne gîndim la viitorul noului oraş. Pe de altă parte, desigur, tabloul nu putea fi lăsat...

Bine ras, masiv, greoi, viguros, comandantul militar se mişca prudent şi vorbea stăpînindu-şi parcă energia nedesluşită. Ascultîndu-i vocea egală, Losev se linişti : deci nimeni nu-l condamna pe el, toţi discutau despre tablou. I se păruse că lui i se fac imputări. E adevărat că, peste o săptămînă, la şedinţa de birou a comitetului orăşenesc, secretarul le-a reproşat conducătorilor comsomolului că cer tot timpul bani, mijloace materiale, cu toate că uneori

poţi reuşi şi fără ele, uite, cum a obţinut Losev o comoară pentru oraş.

...Sosiseră vagoanele cu materiale pentru utilarea casei de naşteri. Losev supraveghea personal descărcarea, ca să nu se spargă, să nu dispară ceva. Toţi admirau chiuvetele bleu cu robinete masive de nichel şi armăturile minunat finisate, vopsite, împachetate temeinic.

Apoi a trebuit să trateze despre tranşa a doua a lucrărilor de canalizare : inundaţiile distruseseră fundaţia staţiei de pompare, trebuia să se facă urgent rost de bani, de materiale — într-un cuvînt, cînd profesorii de la şcoala numărul unu, Tucikova Tatiana Leontievna şi Roghinski Stanislav Ivanovici, l-au solicitat, Losev nu-şi aduse imediat aminte unde pusese tabloul şi scotoci penibil, îndelung, pe rafturile de sus, găsindu-l, în cele din urmă, sub nişte suluri, chiar în fundul dulapului.

Aşeză tabloul pe un scaun, într-un colţ, şi se îndreptă spre birou să vadă corespondenţa, vorbi la telefon, fără să le acorde atenţie, nedorind să le audă părerile. Pe Roghinski îl întîlnea din cînd în cînd pe linie obştească — era lector pentru probleme de etică. Pe Tucikova n-o ştia prea bine, se părea că preda desenul. Aşa parcă înţelesese din bîiguielile ei confuze, în anticameră, în timp ce ea — roşie şi transpirată — îi explica de ce vor să vadă tabloul.

Fără s-o lase să termine, Losev fu de acord, punînd capăt chinurilor ei. Şi era ciudat că şi Roghinski bolborosea gîngav, în pofida deprinderilor de lector, a umbrelei din Japonia şi a bărbii stufoase, din cauza căreia, într-un trecut nu prea îndepărtat, avusese explicaţii furtunoase cu conducerea.

Erau amîndoi emoţionaţi şi, ca să nu-i tulbure, Losev se străduia să nu observe cum mutau scaunul pe care era aşezat tabloul, ca să cadă mai bine lumina, cum vorbeau în şoaptă. Ocupat cu discuţia telefonică, nu le mai dădu atenţie şi-şi aduse aminte de ei doar cînd sesiză deodată liniştea ce se lăsase.

Amîndoi stăteau ca vrăjiţi. Tucikova îşi scosese ochelarii, înlemnise, ochii ei căprui, rotunzi, luceau umed, gura era întredeschisă, se aplecase în faţă, se încordase, se ridicase pe vîrfuri, ca şi cum s-ar fi pregătit să zboare, să înfăptuiască un lucru imposibil.

Losev privi cu luare aminte făptura ei transfigurată. Brusc, pe obrajii ei plini, netezi ca merele, alunecară la-

crimile. Tucikova nu se mişcă, nu le dădea atenţie, aşa cum nu mai dădea atenţie nici biroului, nici lui Losev, nici lui Roghinski, care stătea alături, visător. Lacrimile o împiedicau să vadă, le strivi între pleoape, privind din nou ţintă acolo, în străfundurile tabloului, chinuită şi fericită în acelaşi timp. Losev se întoarse sfios.

Îşi aduse aminte că această Tatiana Tucikova purta ochelari de mică şi că se învîrtea printre copii cînd a plecat detaşamentul spre pămînturile înţelenite. Era localnică şi probabil că avea vreo amintire în legătură cu locurile acelea.

— Ei, cum apreciază învăţămîntul ? — întrebă el, adoptînd, pentru orice eventualitate, tonul firesc în acest birou.

— O operă extraordinară, celebră, slavă domnului — începu Roghinski, gata de luptă — am tot auzit despre ea. Aşa că e nemaipomenit că aţi dobîndit-o. Iar în ceea ce priveşte execuţia, pentru timpurile acelea e curajoasă...

— De unde ştiaţi despre ea ? — întrebă Losev neîncrezător.

— Păi, doar figurează în cataloage.

O asemenea explicaţie îl ofensă pe Losev, care nu se aştepta ca cineva de-aici, din Lîkov, să ştie ceva despre asta.

— Şi ştiţi cît costă ? — întrebă Losev cu o oarecare ciudă.

— Ce importanţă are, parcă despre asta-i vorba ? — exclamă Tucikova, dezlipindu-se brusc de tablou şi îndreptîndu-şi ochii umezi spre Losev. Ce legătură au banii ? Faţa ei îşi schimbă din nou expresia, buza de sus i se ridicase exprimînd milă, chiar un oarecare dispreţ.

— Merită şi o mie de ruble, spuse ea.

— De fapt, costă două mii.

— Şi ce-i cu asta, dar cît costă, după dumneavoastră, o zi fericită — ţipă ea cu o durere de neînţeles. Şi sufletul, cît ? Îl ţintui pe Losev cu o străfulgerare bruscă a ochilor ei căprui. Priviţi cît suflet e aici, în totul ! Cum poţi să ascunzi de oameni un asemenea lucru ?

— Cine ascunde ? Eu ? Păi cum l-aţi fi văzut... începu Losev s-o contrazică, dar imediat zîmbi, înţelegînd că nu trebuie să explice şi să demonstreze nimic, lacrimile Tucikovei fiind pentru el cea mai bună răsplată.

Nu-și închipuise, nu-i trecuse niciodată prin cap că se poate plînge din cauza unui tablou.

Tucikova își șterse ochii, își puse ochelarii, transformîndu-se iar în mica profesoară pe care Losev o știa de mult, dar pe care n-o observase niciodată. Rochia îi atîrna, pieptul i se aplatizase.

— Scuzați-mă, vă rog, spuse cu un aer vinovat, rușinată din ce în ce mai tare de zîmbetul deplasat al lui Losev.

El nu izbutea să se controleze — propria lui față nu-l mai asculta, buzele continuau să zîmbească, o înduioșare inutilă îi încrețea fruntea, îi contracta niște mușchi pe lîngă ochi, nu putea să-și închipuie ce expresie alcătuiesc toate astea.

— Nu, nu, ați remarcat foarte just, încercă s-o liniștească pe ea și pe sine.

Și Roghinski, ca să-l distragă, începu să-l întrebe despre Olga Serafimovna, să-i pună acele întrebări pe care Losev ar fi dorit să le audă, și cărora totuși nu le răspunse, simțind că acum n-are nici un rost să vorbească. Dar nu reuși să-l facă să tacă. Era un om ciudat acest Roghinski ; folosindu-se de fericita împrejurare, el începu să discute cu aceeași ușurință și emoție problema transportului pentru lectori. În altă ocazie, Losev i-ar fi apreciat spiritul practic, acum însă intervenția lui Roghinski i se păru lipsită de tact. În timp ce ei vorbeau, Tucikova se îndreptă pe tăcute, încet, spre ușă. Ca s-o oprească, Losev îi promise lui Roghinski, fără să se tîrguiască, că o să-l ajute și întrebă tare, adresîndu-se Tucikovei : poate că tabloul ar trebui expus la școală, în sala de desen, cu atît mai mult cu cît ferestrele școlii dau tocmai spre Golful Jmurkino și spre casa Kislîh. Ultimul argument apăruse brusc, ca o iluminare : școala era înălțată pe mal, cam acolo de unde privise pictorul, și ar fi foarte interesant de comparat, în special în orele de desen, și de demonstrat copiilor procesul, adică elaborarea artistică a unui material local.

Totul se potrivea de minune, era coerent, vorbea inspirat : poate că ar trebui să ne gîndim să înființăm o școală de artă, să trezim interesul copiilor. Evident, îi înflăcărase pe ambii profesori. Le dădu voie, chiar îi rugă să ia imediat tabloul. Tucikova îl privea înlemnită, entuzias-

mată şi, mult timp după ce plecară, luînd cu ei tabloul împachetat cu grijă, Losev se simţi bine dispus şi puternic.

La începutul lui iunie, fu invitat la Şcoala numărul unu, la examenele de absolvire. Întîi asistă la cel de fizică, unde presupunea că ar mai înţelege ceva, deşi în fiecare an observa cum cunoştinţele lui se topesc, elevii vorbind cu siguranţă despre nişte lucruri pe care el le sesiza foarte confuz.

După examenul de fizică, directoarea şcolii îl conduse prin clasele şi laboratoarele în care învăţase odată. Nu-şi aducea aminte de nimic, dar, aşa cum prevăzuse directoarea, controla cu grijă starea tavanelor, a podelelor şi tot socotea ce disponibilităţi ar fi pentru reparaţii. La fereastra laboratorului de biologie stăteau nişte băieţi din cursul inferior cărora Tucikova le vorbea despre culoarea roşie. Pe peretele tapetat cu fîşii de pînză de sac cenuşie, atîrna, lîngă fereastră, tabloul *La rîu*. Pe geam, se vedea malul celălalt al rîului Pliasva, casa Kislîh, bancul de nisip. Datorită tabloului, priveliştea devenise o operă de artă. Fără să vrea, Losev începu să compare cele două tablouri : erau absolut asemănătoare — la fel lumina în soare apa Golfului Jmurkino, la fel străluceau reflexele argintii ale sălciilor plîngătoare. S-ar fi putut crede că tabloul a fost pictat acum, după acest piesaj, dar ochiul lui Losev sesiza diferenţele, acel strat al timpului care se acumulase între cele două privelişti. N-ar fi putut spune dintr-o dată care erau deosebirile, dispăruse a doua consolă de fontă, şi sălciile crescuseră, şi malul se lăsase, dar cel mai izbitor era faptul că, în comparaţie cu rîul şi copacii, casa îmbătrînise.

Verificînd atent, se putea observa că în tablou casa avea colţurile mai ascuţite, piatra părea parcă mai piatră, se vedea fiecare cioplitură, iar acoperişul părea deplasat şi parcă strîmbat. Era interesant să compari. Îl deranjă faptul că fusese observat. Tucikova îl salută cu voce tare, ca şi cum i-ar fi dat raportul, iar copiii se întoarseră să-i spună bună-ziua şi apoi se împrăştiară. Directoarea spuse reţinut, cu reproş :

— Văd, Tatiana Leontievna, că n-aţi renunţat.

Brusc, Tucikova se trase la faţă.

— Dar de aici se vede cel mai bine. Orele mele sînt cu totul altfel.

Sună de ieşire. Tucikova dădu drumul copiilor. Acum, cînd rămaseră singuri, directoarea repetă hotărît că există o sală de desen şi că nu-i nici o nenorocire dacă de acolo casa Kislîh se vede dintr-o parte.

— Dintr-o parte ! Dar n-are nici un efect ! — exclamă cu durere în glas Tucikova.

— După părerea ei, ar trebui să mutăm aici sala de desen — spuse ironic directoarea. Şi biologia, Dumnezeu cu ea. Vedeţi, Serghei Stepanovici, fiecare profesor nu vrea să ştie decît de materia lui.

— Păi asta-i bine, zise împăciuitor Losev.

Tucikova ezita să i se adreseze direct, iar directoarea prefera să vorbească doar cu Losev, uitîndu-se la el chiar şi cînd o admonesta pe Tucikova.

— Matematica şi biologia or să le tot studieze şi în învăţămîntul superior, şi la şcolile tehnice, şi la alte cursuri — începu cu pasiune Tucikova, — acolo or să aibă grijă de specializarea lor. Arta ne priveşte pe noi. Cu ce apucă să înveţe în şcoală, cu asta rămîn. Pe toată viaţa. Asta n-o să-i înveţe nimeni, doar noi... Şi poate ei singuri. Dar ca să ajungă acolo, trebuie sădită în ei dragostea. Şi trebuie să apucăm măcar să le trezim interesul. Cînd devin maturi, e prea tîrziu. Şi e atît de important !...

Dincolo de lentilele ochelarilor, în adîncimea întunecată a ochilor ei, totul fierbea, se mişca. Alături de directoare, silueta ei părea elastică, sportivă. Lui Losev îi plăcu faptul că Tucikova nu apelează la ajutorul său, că nu se referă la discuţia din biroul său.

— În sfîrşit, văd şi ei o operă de artă adevărată. Nu o copie ! O să încerce să deseneze singuri... Dacă aţi auzi ce discuţii avem aici cu cei din clasele mari...

— Şi fumaţi împreună cu ei, spuse directoarea, nemaiputînd să se abţină. Scuzaţi-ne, Serghei Stepanovici, dar avem şi noi aici problemele noastre. Sînt gata să transforme şcoala într-un stabiliment artistic — conchise ea cu un rîs zeflemitor şi, cu o înclinare a capului, o concedie pe profesoară, încheind această conversaţie neprevăzută.

În tonul ei era ceva care-l privea direct pe Losev, nu chiar o condamnare, mai mult o acuzaţie pentru acest tablou.

— Şi totuşi v-am ruga — spuse cu încăpăţînare Tucikova — biologia s-ar putea muta la etajul doi.

— Ar trebui totuşi... începu directoarea.

Losev o opri cu un zîmbet.

— Toate astea n-au importanţă...

— Adică cum ? — se aruncă Tucikova.

Se uită la ea şi nu spuse ceea ce gîndea.

— O să trăim şi o să vedem. Deocamdată, reparaţii, reparaţiile-s principalul, spuse el ocolind dulapurile cu păsări împăiate şi cu o vulpe care era acolo de la începutul lumii ; atinse scheletul vechi întărit de sîrmă de cupru.

Ieşind, se uită de departe la tablou şi spuse :

— Nu se vede rău de aici, nu-i aşa ?

— Da, nu e rău, desigur, îl aprobă directoarea : era o directoare cu experienţă şi înţelesese totul.

Privirea lui rămăsese ţintuită, ca şi cum s-ar fi întors în trecut, sărind din barcă în întîia primăvară cînd s-a construit şcoala ; şi cînd, în timpul inundaţiilor, podul dispăruse luat de ape, ei fiind nevoiţi să vină cu o luntre pînă la malul unde era şcoala. Erau în clasa a cincea, şcoala cea nouă părea un palat, cu colţurile luxos nichelate ale garderobei, şi cu sala de sport atît de înaltă.

— De ce vă grăbiţi, Serghei Stepanovici ? — îl întrebă directoarea.

Nu se grăbea : ea nu vedea că el alerga pe scări agitînd ghiozdanul din foaie de cort şi cu cravata de pionier ieşită din haină. Întinseseră pe platforma scării bălegar lipicios, aşa că fetele care fugeau după ei s-au murdărit şi la fel a păţit şi Anna Sergheevna, profesoara de chimie.

Directoarea îi arătă panta dealului, unde se vedeau încă urmele tranşeelor săpate în timpul războiului pentru artileria antiaeriană. Voia să le niveleze, să sădească flori, să facă un rosariu.

Acolo unde este acum terenul de sport era, pe vremuri, un maidan cu tufişuri sălbatice de brusturi şi urzici — locul celor mai teribile aventuri, al unor bătălii sîngeroase, al unor întîmplări vesele. Apoi cupele macaralelor l-au acoperit cu pietriş...

Se uită la directoare mîhnit, aşa cum ar fi fost Serioja Losev, elev în clasa a cincea : oare nu-şi dă seama că o să fie o nenorocire, unde să te joci, unde să te lupţi ?... Desigur, el, Serghei Stepanovici Losev, ştia că există în oraş

terenuri special amenajate pentru joacă, că în parc există un Gulliver aşezat într-o izbă pe picioare de găină, dar ştia că nu este ce trebuie, că toate astea nu se pot compara cu rîpa aceea minunată şi murdară, plină de brusturi puternici şi urzici înalte. E de mirare că directoarea nu înţelege că straturile de flori şi gazonul nu-s frumoase, ci, dimpotrivă, plicticoase, o fantezie inutilă ; ceea ce ea consideră a fi ordine este, de fapt, o distrugere, barbarie curată.

Iar ea se uita la Losev uimită. De obicei, el pretindea să fie sădite flori peste tot unde se poate, spera să fie lăudată că vrea să lichideze rîpa unde cei mai mari joacă cărţi, beau şi se sărută.

Privirea ei îl examina cu severitate din cap pînă-n picioare. Poate bănuia că în faţa ei este un elev dintr-a cincea. Nici el nu-şi dăduse seama, pînă-n momentul ăsta, că şcoala mai trăieşte în el atît de puternic.

— Bine, o să examinăm, treceţi-o în planul de amenajare a teritoriului — propuse el ieşind cu greu din trecut. Faceţi o notă separată cu lucrările de grădinărie — adăugă el gîndindu-se cum să amîne acest proiect.

În aceeaşi zi, spre seară, o întîlni pe Tucikova. Tocmai mergea întrebîndu-se de ce oare, de cîte ori priveşte acest tablou, se transformă într-un băieţandru ?

Tucikova îl opri şi îi spuse că citise tot ce găsise despre Astahov şi că ar vrea să-i scrie Olgăi Serafimovna, s-o roage să-i precizeze ceva. Losev îi făgădui că o să caute adresa. Peste cîteva zile, după şedinţa Comitetului executiv, trecu pe la şcoală împreună cu comandantul militar şi cu directorul Combinatului forestier.

Şcoala era însorită şi pustie. Băncile erau puse una peste alta pe coridor, mirosea a vopsea şi a podele ude. Fereastra laboratorului de biologie era larg deschisă. Stătură îndelung în faţa tabloului.

— Acum e altceva, spuse comandantul militar.

Pe rîu trecea o şalupă. Valurile netede încovoiau parcă oglinda neclintită a golfului. Căldura adormitoare a după-amiezii potoli în cele din urmă agitaţia apei. Puteau din nou să se uite şi să compare.

— Serioja, îţi aminteşti cum ne culcam pe plute ? — întrebă brusc comandantul militar Glotov.

Directorul Combinatului forestier, un inginer tînăr, oftă :

— Superb ! Alergi, te grăbeşti şi nu observi nimic. Uite, locuiesc aici de trei ani şi degeaba.

— Nu-i aşa că-i frumos ? — se bucură Losev. Mă tot gîndesc de unde a apărut această frumuseţe. De n-ar fi fost tabloul, golful ar fi un loc ca oricare altul. Doar după ce vezi tabloul apare frumuseţea. Se pune deci întrebarea : unde se află ea ? De ce nu o observăm de sine stătător ?

Erau surprinşi — şi de cuvintele, şi de noua faţă a personalităţii lui. Era uimitor faptul că Serghei Losev, pe care toată lumea îl cunoştea foarte bine, cu toate obiceiurile lui, cu situaţia lui familială, cu succesele lui pescăreşti, cu toasturile lui, acest Serghei Losev e capabil să gîndească astfel şi să se înflăcăreze pe asemenea teme.

— Asta înseamnă talentul, zise comandantul militar.

— Talentul e un cuvînt. Explică-mi ca să înţeleg.

— Frumuseţea e a artistului — adăugă comandantul militar molipsit de înflăcărarea celuilalt.

— A artistului ? Mă rog. Explică-mi atunci de unde o ia, din el sau din natură ? Pentru că dacă ar lua-o din natură, atunci şi noi, chiar dacă nu o putem reda cu pensule şi culori, ar trebui măcar cu privirea s-o constatăm, s-o vedem...

— Da, da ! Aşa e ! — exclamă Tucikova.

Nimeni n-o auzise intrînd. Şi acum, cînd se întoarseră spre ea, roşi, încercînd să continue, ca şi cum s-ar fi justificat sau ar fi explicat :

— Tocmai asta e, că putem s-o vedem. Frumosul influenţează sufletul, îl face să vadă, adică în sensul acelui sentiment pe care-l numim suflet, adică-l numim... Se încurcă şi se zăpăci şi mai tare. Scuzaţi-mă, vă rog !

Directorul Combinatului forestier se uită gînditor la ea şi spuse :

— Pe vremuri visam să fac fotografii.

— N-ar fi rău să fotografiezi locul ăsta, pînă încep construcţiile, spuse comandantul militar.

— Care construcţii ? — întrebă Tucikova.

Comandantul militar se uită cu coada ochiului la Losev, tuşi cu delicateţe, lăsîndu-l pe el, superiorul lui, să vorbească şi atunci acesta spuse că în curînd casa Kislîh va fi demolată, tot acest sector al Golfului Jmurkino fiind repartizat unei filiale a firmei de calculatoare.

Tucikova îşi înăbuşi oftatul, îl privi pe Losev chiar în profunzimea pupilei, iritîndu-i nervul optic.

— Păi, cum aşa ?... Le-am promis copiilor... Am refăcut programa anului viitor, toate clasele vor desena peisajul ăsta. Cînd vor încerca ei înşişi, vor înţelege...

Directorul Combinatului forestier rîse de argumentele ei şi acest rîs o făcu pe Tucikova să se ghemuiască în sine.

— Scuzaţi-mă, înţeleg. Şi atunci, ce-i de făcut ?

Nu-i răspunse nimeni. Se uitau atît de compătimitor la ea încît, jenată, începu să-i consoleze :

— Nu-i nimic, o să ne străduim ca, pînă una-alta... să-l arătăm oamenilor mai repede.

— Ei bine — spuse comandantul militar. Ar trebui să ţineţi o conferinţă pentru tineret, în special pentru recruţi. Să-şi întipărească în minte frumuseţea locurilor natale. Acum e chiar anotimpul acestui tablou.

— O conferinţă ? Nu ştiu... Nu cred că o să pot. Să chemăm mai bine pe cineva de la Muzeul regional.

— Lăsaţi... O să vă descurcaţi foarte bine. Ce nevoie avem de străini ?

Lui Losev, profesoara încetase să-i mai placă. Îl surprinsese neplăcut faptul că cedase atît de uşor.

— Păcat — spuse directorul. O să dispară modelul şi nimeni n-o să mai ştie cum a apărut acest tablou. N-o să mai avem cu ce compara.

— Tabloul n-are nimic de pierdut, observă Losev. Ce-i pasă tabloului — noi pierdem.

Discuţia asta îi stricase dispoziţia. Observă că, pe rîu, pontoanele sînt înconjurate de pete de ulei şi că, lingă casa Kislîh, zac aruncate scînduri şi pietriş.

Capitolul VI

SE UITA A NU ŞTIU CÎTA OARĂ LA tablou şi tot i se părea interesant. N-ar fi bănuit niciodată că poţi privi atîta acelaşi lucru şi să-ţi facă plăcere. Părea că priveliştea e cunoscută, nimic nou, nici o informaţie în plus. De unde vine atunci această căldură şi amintirile confuze, vocea abia auzită a mamei care povesteşte, povesteşte ? Halucinaţie. Losev se gîndi că atunci cînd în Golful Jmurkino va năvăli dotarea tehnică şi buldozerele se vor

năpusti asupra casei Kislîh, toate aceste minuni ale tabloului vor dispărea.

Nu peste mult timp sosiră colaboratorii Muzeului regional, se ţinu o conferinţă cu titlul „Meleagurile noastre în operele artei sovietice". S-a desfăşurat bine, asistaseră şi comandantul militar, şi procurorul şi lăudaseră iniţiativa. Losev îi spuse comandantului militar :

— Nu te-a ascultat Tucikova, tu ai ordonat să vorbească ea. Nu s-a supus.

Comandantul militar rîse.

— Păi ea nu e trecută în evidenţa militară. Şi cred că a avut dreptate. Cei de la regiune au mai multă autoritate. Sînt mai obiectivi.

— N-are rost să le dăm prea multă importanţă — mormăi Losev, dar nu mai continuă pe această temă.

Vestea se răspîndi şi, de la sanatoriul din apropiere, începură să vină amatorii de plimbări. Există o anume categorie de plimbăreţi, cei care simt nevoia unui scop. Patru kilometri dus, patru kilometri întors şi un popas dedicat contactului cu o valoare artistică. Responsabilul cultural al sanatoriului valorifică iniţiativa celor veniţi la odihnă şi organizează o excursie colectivă. Apoi încă una, şi încă una. Turiştii veneau la şcoală după ce vizitaseră tabăra partizanilor şi izvorul de apă minerală. Ba, apăreau grupe de la institutul de medicină, ba poposeau participanţii la cursa ciclistă. Vara venea multă lume, în fiecare zi se găsea cineva care să aibă nevoie de Tatiana Tucikova pentru explicaţii ; i se puneau întrebări ca unui adevărat ghid. Responsabilul cultural prinsese gust, de fiecare dată în ajunul excursiei suna la secţia de învăţămînt, se anunţa ca la un muzeu adevărat. Neţinînd seama de faptul că se făceau reparaţii, au început să vină autobuze întregi, urcau în grup scara, întrebau de ce tabloul e expus la şcoală în laboratorul de biologie, de ce nu i se poate repartiza o încăpere specială. Făceau observaţii : de ce nu există portretul artistului, măcar o fotografie, de ce nu există reproduceri ale tabloului, unde este cartea de impresii.

Mulţi păreau dezamăgiţi, nemulţumiţi. Tucikova se apăra cum putea, o dată, după ce cineva spuse „minciună, înşelătorie", ea începu să plîngă şi se întoarse spre fereastră. Cei din spatele ei tăcură dintr-o dată, apoi o grăsană mai în vîrstă, cu o perucă roşcată, sughiţînd compătimitor, o consolă cu voce de bas :

— Dumneata, drăguţă, n-ai nici o vină, responsabilul cultural ne-a aiurit de cap : fenomenal !, fenomenal, !, ce expoziţie ! Ne-a pregătit ca şi cum ar urma să vizităm Ermitajul. Trebuia să ne spună cinstit : cine vrea să vadă un tablou, nimic altceva, parcă ce, l-am fi refuzat ? Dumneata, drăguţă, iartă-ne.

Responsabilul cultural se scuză şi el, iar grupurile următoare se comportară normal. El personal nu se potoli însă. Se dovedi că se mai ocupa şi de o şcoală sportivă de vară şi de cei de la navigaţie şi, peste tot, includea noul obiectiv în planul de muncă al excursiilor de masă. În curînd, Tucikova primi o hîrtie parafată cu ştampile şi semnături. La protestele ei, responsabilul cultural îi spuse că e o fiinţă entuziastă şi eroică, dar nu-i nimic de făcut, în raion nu sînt prea multe obiective remarcabile, dacă n-ar fi tabloul ei vizitatorii şi-ar petrece timpul jucînd popice şi făcînd excursii la magazinul universal.

Reieşea că ea ar fi fost vinovată dacă cei veniţi la odihnă s-ar fi apucat să joace cărţi — popa prostu' — şi chiar să bea votcă.

Nu era plătită pentru această muncă, îşi amînase concediul şi la secţia de învăţămînt i se reproşase că excursioniştii împiedică desfăşurarea reparaţiilor, fac murdărie.

Se înfiinţă o carte de impresii, de fapt un caiet obişnuit, dăruit Tucikovei de responsabilul cultural ca un fel de compensaţie. În caiet, Tatiana Leontievna era lăudată şi i se mulţumea cu recunoştinţă pentru „posibilitatea de-a cunoaşte", pentru „discursul colorat", pentru „educarea iubirii faţă de arta şi natura rusă". Afară de aceste note apăreau, din ce în ce mai des, ecouri indignate cu privire la viitoarea construcţie : oare nu se poate păstra acest peisaj, ce barbarie, iar se distruge un monument al naturii, organele locale ar trebui trase la răspundere...

La Comitetul orăşenesc de partid, şefa de secţie Cistiakova, slabă, tăcută ca un tigru, îi spuse lui Losev că aceste excursii diletante atentează la demnitatea autorităţilor orăşeneşti. Ca de obicei, folosea expresii impersonale, indirecte : unii „îşi permit", „se desfăşoară", „se tulbură opinia publică", „ameţesc", „se creează nelinişte". Losev dădea din cap atent, încurajator, apoi întrebă :

— Adică cum, Tucikova îi pune să scrie aşa ? Aţi auzit dumneavoastră ? A, nu ? Atunci n-o să meargă. Una e să presupui şi alta să ştii. Multe lucruri se spun. Prefer să-mi

ndun informaţiile din prima mînă, îmi place mîncarea proaspătă.

Cistiakova miji ochii, fie pentru a-şi ascunde rîsul, fie pentru a-şi feri privirea şi plecă în tăcere. Losev nu prea avea timp să cerceteze zvonurile, era vară, trebuia să se grăbească şi cu magaziile de legume, cu construcţiile, muncitorii erau scoşi la cîmp, se apropia termenul de predare a noii maternităţi. Cu toate că zilele de vară sînt lungi, zboară mai repede decît cele de iarnă.

Şeful secţiei de învăţămînt, Savkin, venit în audienţă, după ce-şi rezolvă problemele, spuse aşa, într-o doară, că ar fi mai bine ca tabloul lui Astahov să fie adus aici, în cabinetul lui Losev.

— De ce ?

— E un obiect preţios. N-avem pază, cine ştie ce se poate întîmpla.

— Şi mai ce ? — întrebă Losev.

— Nimic.

— Dă-i drumul, spuse Losev.

Savkin, care în zilele cele mai călduroase purta un costum bleumarin din lînă şi cravată, năduşi brusc, îşi suflă cu putere nasul şi uitîndu-se rugător la Losev spuse că Astahov nu e dintre acei pictori care trebuie recomandaţi elevilor. Losev începu să se refere la Moscova, dar Savkin îl contrazise blînd.

— La Moscova vin străini, acolo dictează politica.

— Spune odată ce vrei — zise Losev.

— Serghei Stepanovici, o să avem neplăceri. Oamenii-s inconştienţi, au să facă un memoriu. O să vă reclame pe dumneavoastră şi pe alţii. Cineva, pe undeva, o să le dea atenţie. Şefii au să se intereseze. Du-te pe urmă şi argumentează. Dumneavoastră ce vă pasă, dar noi, oricum, o s-o păţim. Puneţi-l la dumneavoastră în cabinet. La cererea mea oficială, vreţi ? La şcoală se fac reparaţii şi oricum trebuie mutat de-acolo.

Losev îi privi fruntea umedă, brăzdată de ridurile grijilor unei gospodării mereu sărace şi pîndite de ghinioane.

— Ar trebui să-i spunem Tucikovei să înceteze... Voia să spună „să-i ameţească", dar îşi aduse aminte de Cistiakova şi se încruntă : N-are nici un rost să tragă clopotele înainte de vreme.

— Ce legătură are Tucikova ? Savkin ridică din umeri. Nu poţi să-i legi pe oameni la ochi. În golf s-au pus jaloane, se fac măsurători. Acuşi dărîmă casa.

— Care măsurători ? — se miră Losev, apoi dădu din cap. Bine, o să vedem. Nici aşa nu se poate — să-l iau la mine în birou. E o operă de artă care merită, ca să zic aşa, atenţia publică.

— Nu e o operă de artă, ci un pretext pentru reclamaţii — repetă cu încăpăţînare Savkin.

Şeful secţiei de învăţămînt locuia într-o casă nouă, era vecin cu Losev, ţinea în apartament doi cobai şi, în fiecare sîmbătă, spre bucuria copiilor, le dădea drumul în curte. Înainte fusese profesor de biologie şi considera că dacă copiii ar avea şi ar îngriji animale, ar deveni mai buni.

— Dar tu ce părere ai ? — îl întrebă deodată Losev.

Savkin se uită la el cu o privire vinovată şi îngrijorată.

— După mine, ar fi mai bine să deschidem o şcoală populară de artă şi acolo să fie de toate.

Această privire îngrijorată îl nelinişti pe Losev, el sesizase de mult că evenimentele importante se declanşează din fleacuri, din asemenea convorbiri fără semnificaţie. Era un semnal după care neîntîrziat trebuiau luate măsuri. Ca un zgomot în motor. Dacă descoperi ce şi unde anume face zgomot, necazul poate fi uşor îndepărtat cu propriile forţe. Ar fi timpul, ar fi timpul să analizeze situaţia, să se hotărască, dar n-avea nici o clipă liberă şi amîna mereu.

Nu mult timp după această discuţie veni la Lîkov vicepreşedintele Comitetului executiv judeţean — Kamenev. A doua zi după sosire, îl întrebă pe Losev ce bîlci au deschis ei acolo. Cuvîntul folosit dovedea că i se şoptise ceva. Losev încercă să scape cu o glumă şi se oferi să-l conducă la şcoală. Kamenev nu avea o opinie definitivă, în asemenea ocazii e mai bine să ocoleşti o discuţie nechibzuită. Cînd un om cu funcţie de răspundere spune ceva e foarte greu să-l faci să-şi schimbe părerea, o va ţine pe a lui, aşa că e mai bine să nu-l laşi să formuleze o concluzie. E mai uşor să formezi o opinie, decît s-o schimbi.

La şcoală, ca din întîmplare, erau şi şeful secţiei de învăţămînt şi comandantul militar, desigur au invitat-o

și pe Tucikova. Losev putea și singur să povestească totul despre tablou, dar prefera să se țină deoparte păstrîndu-și libertatea de mișcare.

Tucikova explica vioi, oarecum mecanic și asta era bine — inspira încredere. La momentul potrivit, spuse :

— Acum, vă rog, comparați singur frumusețea naturii și frumusețea pe care artistul a descoperit-o în peisaj. Observați diferența... Definiți stilul artistului... Uitați-vă cum sînt pictate zidurile...

Pe malul celălalt se bălăceau țipînd copiii, pe lîngă barca cu motor trebăluiau niște flăcăi în chiloți de baie și cămașă. Pe o frînghie lungă, proptită la mijloc cu o prăjină, erau puse rufe la uscat. Lui Losev îi era ciudă că toate astea diminuau asemănarea. Kamenev observa coincidențele și se entuziasma, identificînd noi amănunte. Se îndepărta, se uita și dintr-o parte și din alta și plescăia mirat.

— Ce chestie, să ai în fața ochilor o asemenea paralelă.

Tucikova se uită la Losev confuz, dincolo de lentilele ochelarilor el intui frica — a fost bine, a spus tot, s-a descurcat ? Vioiciunea îi dispăruse fără urmă. În fața lui nu era profesoara, nici ghidul, ci o fată timidă, terorizată de gîndul că ar fi putut strica totul. Nu-i dădea nici un fel de atenție lui Kamenev, nu-i auzea exclamațiile, n-o interesa decît Losev, și iritarea pe care el o acumulase împotriva ei dispăru, se șterse complet. Îi zîmbi încurajator, ea se însenină de bucurie, el dădu din cap fără motiv și atunci ea roși absolut nepotrivit, fericită. „Ce-i cu ea ?“ — se miră Losev și spuse imediat :

— Astea toate le-a aranjat Tatiana Leontievna. Arătă înspre ea, spre fața ei în flăcări. Oamenii se folosesc de patriotismul ei. Sincer vorbind, la început avea îndoieli în legătură cu pictorul, dar noi, cu mintea noastră, ne-am gîndit...

— Dar eu... n-am avut nici un fel de îndoială, sări Tucikova.

— Te îndoiai... Nu te jena, nu e nimic rușinos — spuse apăsat Losev. Nu sîntem specialiști. Nu știm cum este considerat Astahov. Pe noi ne interesează că ne-a pictat orașul. Nimic altceva. Se opri întrebător. Sigur, poate că nu am luat în considerație toate...

— Ajunge, nu mai faceți pe modeștii — spuse Kamenev. V-ați gîndit foarte bine.

— Au fost pe aici şi de la Muzeul regional — zise comandantul militar.

— Şi ce-au zis ? — întrebă Kamenev.

— Ne-au susţinut.

— Transmiteţi-le mulţumiri, spuse Losev.

— Am să le transmit, am să le transmit — se înveseli Kamenev. Nu-i nevoie să fii specialist. Talentul de-aia e talent, că orice om care iubeşte pictura simte frumuseţea.

Şi vicepreşedintele ironiză uşor temerile lor de provinciali — numitul pictor este pomenit în presa centrală, e celebru, tabloul e realist, s-a inspirat din locurile noastre, nu poate fi vorba de nici o opoziţie — exact ceea ce voia Losev să audă. Apoi s-a discutat despre excursii şi Tucikova n-a mai răbdat, a început să descrie popularitatea tabloului — lui Losev i s-a părut inutil. Orice s-ar spune, era o iniţiativă locală şi nu se ştie cum va fi considerată.

Pe faţa ridată, întotdeauna binevoitoare, a lui Kamenev era greu să citeşti ceva. Vicepreşedintele aparţinea acelei categorii de activişti care nu-şi arată atitudinea personală faţă de o problemă, ştiind că nu el decide şi nu e bine să-i încurce pe oameni.

Despre Tucikova spuse că s-a lăsat exploatată şi că, mai ales, avînd în vedere retribuţia ei modestă, de profesoară, nu e prea indicat... Părea un repros adresat lui Losev, dar un repros blînd, deoarece cuvintele lui aprobau indirect excursiile şi recomandau includerea lor într-un cadru legal. Ar fi fost mai bine dacă nu s-ar fi lăudat cu excursiile, ar fi fost mai bine dacă le-ar fi preconizat Kamenev şi pe urmă i s-ar fi raportat succesul obţinut în urma iniţiativei lui. Aşa şi-ar fi luat răspunderea, ar fi fost un fel de naş.

— Ce cadru legal, spuse Losev mimînd deznădejdea.

Kamenev, înalt, zvelt, deşi avea cincizeci şi cinci de ani, puse mîna pe umărul Tucikovei, se aplecă şi se prefăcu că-i spune la ureche :

— Şi noi îl consideram un primar cu experienţă. Stăpînul unui asemenea oraş — şi poftim, nu poate să facă rost de bani. Dacă ai şti, dragul meu Serghei Stepanovici, uite, am fost în Franţa, ce ar fi făcut un primar de-acolo dacă ar fi descoperit o asemenea nadă, ar fi făcut reclamă în toată regiunea — panouri pe şosele, emisiuni la televiziune. Ar fi scos un profit imens. Dar noi nu ne

pricepem... Trage, Tatiana Leontievna — foarte bine, toţi se lăcomesc la gratuităţi, la entuziasm...

Ar fi trebuit lăsat să vorbească, poate s-ar fi îndurat să dea o jumătate de normă pentru muzeu ; din păcate, Tucikova îl întrerupse, începînd să-l convingă că, pentru ea, excursiile sînt o plăcere, că astfel activitatea de profesoară de desen a căpătat un sens nou, şi că doreşte să vină cît mai multă lume pînă nu se va sfîrşi totul. Vicepreşedintele crezu că Tucikova se temea de toamnă, cînd datorită îngălbenirii vegetaţiei va dispărea asemănarea, dar Tatiana Leontievna îi explică că peisajul nu va dispărea doar pentru un anotimp, ci pentru totdeauna, deoarece pe acest loc se va construi filiala fabricii de calculatoare.

La privirea întrebătoare a vicepreşedintelui Losev confirmă că şantierul se va deschide în curînd, că e finanţat din bugetul republican, că amplasarea a fost decisă de mult, dar că ar mai fi, desigur, şi alte locuri potrivite, mai jos pe rîu, la periferia oraşului...

La vremea potrivită se tîrguise cu proiectanţii, izbutind să le smulgă promisiunea că vor trece în deviz canalizarea sectorului de dincolo de rîu şi o substaţie de transformare cu două transformatoare care să dea energie pentru un cartier întreg. Nu-i povesti însă nimic din toate astea lui Kamenev, aşteptînd să-l vadă cum reacţionează : de exemplu, vicepreşedintele ar fi putut spune că fabrica nu trebuie construită aici, sau că problema ar trebui rediscutată, sau măcar că ar trebui mai bine cîntărite argumentele pro şi contra ; dar Kamenev rămase pe gînduri şi se opri iarăşi în faţa tabloului. Pe faţa lui ascuţită, bine rasă, în locul oricărei alte expresii se iviră nişte riduri noi, mărunte, suspină, se scărpină pe gît.

— Oamenii critică autorităţile orăşeneşti pentru construcţia asta, şi o tot întreabă pe Tatiana Leontievna, mai încercă Losev o mişcare.

— Şi ea ce le spune ? — întrebă Kamenev.

— Ce poate ea să le spună ?

Kamenev se uită gînditor la Tucikova.

— Eu le răspund că dacă ar depinde de tovarăşul Losev, el ar opri şantierul, răspunse Tucikova.

Kamenev tuşi.

— Sînt sigură de asta — spuse cu înflăcărare Tucikova.

— Foarte posibil, aprobă Kamenev, privind laboratorul cu animalele împăiate cocoţate pe dulapurile acoperite cu hîrtie, scheletul împachetat în prosoape, şi tabloul de pe perete — se uita cu un anume gînd care le stríngea într-un nod, oftă şi dădu din cap aproape fără speranţă. Şi ce o să faceţi cu tabloul cînd o să se deschidă şantierul ? Aici nu mai are rost să rămînă.

Desigur; nimeni nu se gîndise la asta. Tucikova ridică din umeri. Kamenev aşteptă o secundă, două şi venind în ajutorul lor le propuse ca după începerea construcţiei să predea tabloul muzeului regional. Avea aerul că-i compătimeşte, că-i salvează, că aceasta e singura soluţie — promise că lîngă tablou vor pune o fotografie a Golfului Jmurkino aşa cum arată el acum, neatins.

— Sînteţi foarte isteţ, gata la profit — spuse Losev.

— Sînt un un gospodar. Un lucru prost aşezat îmi face cu ochiul.

Şi vicepreşedintele rîse, ajutîndu-l pe Losev să iasă din situaţie printr-o glumă.

— Nu e aşezat, ci atîrnat şi încă foarte bine — spuse Losev, arătînd peretele îmbrăcat în pînză de sac.

Simţea cum Kamenev începe să se ambaleze.

— Cînd o să înceapă săpăturile o să fie totuna unde atîrnă — continuă Kamenev. Iar aici o să fie complet nepotrivit, ca un reproş, ca o icoană a mustrării.

Savkin rîse aprobator şi Losev zîmbi, deşi nu ştia despre ce icoană e vorba. Înţelegea că, practic, aşa se vor petrece lucrurile, că totul o să fie cum zice vicepreşedintele. Desigur, va putea obţine ceva în schimbul tabloului. Dacă va dispărea casa Kislîh, prezenţa tabloului nu va mai avea nici un haz. El, personal, nu va mai dori să-l privească dacă nu-l va mai putea compara cu realitatea : unde să-l pui ? Cel mai potrivit loc e muzeul. O privi vinovat pe Tucikova.

Şi atunci se petrecu ceva de neînţeles, ca şi cum ea ar fi citit în privirea lui Losev cu totul altceva, ochii ei larg deschişi se luminară de o asemenea credinţă şi devotament, încît el se ruşină.

— De ce la muzeu, mai bine îl dăm Galeriilor Tretiakov ! — explodă ea cu o voce ascuţită, disperată şi subţire. Acolo vine mai multă lume. Ce repede aţi decis care este interesul dumneavoastră, tovarăşe Kamenev ! În loc să ne ajutaţi pe noi. După părerea dumneavoastră

e bine că se construiește tocmai aici filiala ? Ei ?... De ce vă temeți să spuneți ce credeți...

Pălise, bagheta îi tremura în mînă, Savkin respiră adînc, dar comandantul militar îl înghionti ca să tacă, iar lui Losev îi făcu cu ochiul. Și deși o admira pe Tucikova, Losev se neliniști — putea să strice totul — și situația ei, și buna impresie generală; și, cel mai important, toate celelalte treburi pe care urma să le rezolve cu Kamenev.

Ridurile mărunte de pe fața lui Kamenev dispăruseră, chipul i se crispă, respira greu, fornăia, gîtul i se umflase. În asemenea momente devenea grosolan, nemilos și, cel mai grav, era foarte ranchiunos. Dar acum zîmbi nesincer și spuse cît putu de blînd :

— De ce mă acuzați ? Mă gîndeam cum e mai bine.

— Pentru cine mai bine ?... Iar la ce vă gîndiți dumneavoastră — e un mare mister. Sînteți un om important, răspundeți de toată cultura, trebuie să luați o atitudine față de șantierul ăsta. De ce vă e frică să rostiți un cuvînt ? Nu-i așa că vă e frică ? Vă spuneți că întîi trebuie cercetat, clarificat. Cu ce o să vă scadă prestigiul dacă nu o să iasă nimic ? Înțelegem și noi că sînt și alte considerente.

— Aceste considerente vreau să le cunosc, deocamdată nu le știu — spuse vicepreședintele supărîndu-se de-a binelea.

— Atunci de ce nu ne întrebați care sînt considerentele noastre ? Întrebați-ne pe noi cum e mai bine, poate că nouă frumusețea ne e necesară.

— Și ce propui, un referendum ? — o întrebă vicepreședintele din ce în ce mai supărat, apoi întinse mîna în semn de împăcare. Aveți nevoie de filiala asta, s-au gîndit la voi cînd au ales acest oraș...

— La mine ? întrebă intrigată Tucikova. Atunci interesați-vă. Dumneavoastră calculați fiecare cuvînt, dar vă rog să țineți seama și de noi în calculele astea. Filiale și uzine sînt multe, o asemenea priveliște e unică. Și nu cu filiala o să devenim noi celebri.

Bagheta nu-i mai tremura în mînă, vocea îi suna tot mai egal, tot mai sigur.

— Lasă, lasă, spuse Losev sever și nemulțumit. O să ne descurcăm și singuri, Tatiana Leontievna.

Ea se uită la el rugător, cerînd iertare, şi continuă adresîndu-se vicepreşedintelui :

— E o fericire că s-a găsit acest tablou extraordinar. Dacă aţi vedea cum se bucură copiii. Orele sînt cu totul altfel. Serghei Stepanovici l-a descoperit... E o minune ! Da, da, o minune ! Trebuie păstrat ! Nu se va mai repeta niciodată !

Ochii îi străluceau, nu-şi alegea cuvintele, nu se ruşina de entuziasmul ei.

— Hai, hai, să nu exagerăm — spuse vicepreşedintele şi zîmbi către comandantul militar şi către şeful secţiei învăţămînt. Nu e Rembrandt şi nu e Repin.

— Ce legătură are Repin ? — ţipă Tucikova înciudată, strîmbîndu-se ca de o durere. Dacă ar fi fost Repin, l-aţi fi apărat fără frică şi fără ezitare... Dar tabloul nu e doar un nume, el însuşi... e al nostru...

Losev era supărat pe ea şi, în acelaşi timp, o invidia pentru libertatea cu care discuta cu vicepreşedintele, fără să îndulcească lucrurile, fără să le ocolească. Sigur, ei puţin îi pasă, e singură ca păsările cerului ; ar fi vrut să ştie cum s-ar fi descurcat pe funcţia lui. Şi, cu toate astea, o invidia.

— Printre altele, nici nu putem da muzeului tabloul — a fost dăruit oraşului, e şi o dedicaţie acolo...

„Asta chiar că nu trebuia s-o spună“ — se gîndi Losev, pentru că el îşi făcuse socoteala ce să ceară pentru tablou : întîi şi întîi o şcoală populară de artă şi apoi să se decidă situaţia celui de al doilea cinematograf. Numai ce-şi amintea despre cinematograful încă neutilat, despre amînările care intrau în al doilea an, despre promisiunile lui neonorate, pentru că nici el nu primise nimic din tot ce i se promisese — şi-l apuca o groaznică durere de cap.

Tucikova se uita la el aşteptînd sprijin, neînţelegînd de ce tace.

— Ştiţi, Tatiana Leontievna, noi... începu Losev, dar imediat se simţi jenat în faţa devotamentului ei iradiant şi spuse cu totul altceva decît plănuise... Vă rog, transmiteţi-le din partea mea să nu mai pună aici rufele la uscat, ca la expoziţie, să le atîrne în spatele caselor.

În maşină, vicepreşedintele îi spuse lui Losev :

— Dracu' ştie ce-şi permit. Ce-i pasă ei ! Îi e uşor. Să fi stat la locul ei. Demagogie !... Şi nu pot să-i zic nimic. Ţie pot să-ţi spun de toate, dar ei, doamne fereşte.

Curată intuiţie feminină. Da... Ca să nu pară linguşitori, oamenii devin bădărani... Are un corp drăguţ. Bine desenat. Şi-i place meseria. Da, Serghei Stepanovici, avem nevoie de asemenea oameni. Fără ei ne-am acri. Nu luptă pentru profitul ei. Nu-i aşa ? Nimic pentru sine. Ce foloase are ea ? Doar necazuri.

Tăcu şi apoi adăugă rîzînd încet :

— Şi tu eşti sever, foarte sever.

Kamenev era furios şi, în acelaşi timp, se şi justifica aşa că era greu de ghicit cum să te porţi : să discuţi despre ce mai era necesar la maternitate, ceea ce i-ar fi fost foarte folositor lui Losev, sau să continui să vorbeşti despre nenorocitul ăla de tablou.

La timpul său, Kamenev se remarcase prin felul său hotărît de a fi, chiar aspru şi autoritar. Dar anul trecut păţise nu ştiu ce cu un spectacol, de-abia reuşise să scape, să rămînă în post şi de atunci devenise prudent, evita deciziile ferme, la Comitetul executiv nu se băga în discuţii. Losev se gîndi că, dacă în locul lui ar fi stat Tucikova, care nu ştia nimic despre aceste împrejurări, ar fi ţinut-o pe a ei şi poate — spre surpriza tuturor — ar fi avut succes, pe cînd el, cu toate că-l cunoaşte pe Kamenev de mult şi sînt în relaţii bune, nu poate vorbi pe faţă, fără ocolişuri diplomatice.

— Construcţia filialei e patronată de Uvarov însuşi, spuse Kamenev.

— Da, cu el nu poţi ajunge la o înţelegere.

— Şi nici nu e pasionat de pictură.

Losev rîse.

Pe Uvarov nu-l pasiona nimic. Era o maşină bine unsă, o maşină de organizat. Conducea treaba fără ţipete, fără înjurături, fără capricii, scria totul într-un bloc-notes lunguieţ, dădea termene şi cerea socoteală chiar în ziua respectivă. De nimic nu se temeau mai mult oamenii decît de modul în care le asculta plictisit şi dispreţuitor explicaţiile, cauzele neîndeplinirii, întîrzierii, risipei. După el, nu existau justificări, ci doar prostie, lene, incompetenţă.

Nimeni n-o să se încurce cu Uvarov. Kamenev îl pomenise tocmai ca să-i arate că orice împotrivire e inutilă.

Cînd au ajuns la maternitate, totul s-a dres şi a mers conform ordinii prestabilite de Losev. Şi medicul-şef şi constructorii arătau, explicau, totul funcţiona, se aprin-

dea, se conecta așa cum trebuie, Kamenev îi lăuda, realiza care sînt nevoile reale ale orașului, le formula singur.

Pe urmă au prînzit împreună cu medicul-șef, care era agitat, vorbăreț, vesel și Losev reuși să se odihnească puțin. Să tacă. I se odihnea fața. Îi obosiseră mușchii gurii și ai ochilor.

Medicul-șef, ușor băut, ține un toast generos în cinstea lui Losev și a creației lui — maternitatea. Losev mută discuția de la persoana lui spre alți primari, care au ideile lor, pasiunile lor... Povesti despre primarul orașului Kirovsk, care înființa cu încăpățînare școli de schi, construia schi-lifturi, trambuline, visînd că orașul său va deveni o capitală a sporturilor de iarnă. Era foarte serios convins că va veni ziua cînd Olimpiada de iarnă se va ține la ei, la Kirovsk. Losev îl ironiză ușor imitîndu-l și toți rîseră.

— Visele de aur ale provincialilor ! — începu medicul-șef. Dar maternitatea noastră...

Losev nu se lăsă întrerupt și, pe neobservate, viră toastul spre vicepreședinte, care are și el pasiunea lui, Kamenev îl aprobă cu plăcere, dacă n-ai o pasiune, nici munca nu e interesantă. El, personal, nu e indiferent față de muzeu și nu ascunde acest lucru. Muzeul regional e o instituție săracă, nu aduce profit, se menține datorită rîvnei salariaților săi prost plătiți... Și, în același timp, muzeul este singurul lucru etern, singurul loc unde se sintetizează și se exprimă epoca ! Valoarea obiectelor din muzeu crește mereu...

Chipul lui ascuțit și ridat se însufleți, se rotunji și deveni visător, se luă cu vorba și puse paharul pe masă, uitînd de toast. Și noi, și epoca noastră, și paharele, și fața de masă, și pendula — totul va rămîne doar prin muzeu, chiar într-unul atît de mic cum este cel regional se păstrează lucruri prețioase. Numai dacă ne gîndim la tablouri sau la sculpturi — sînt un fel de fond de aur al ținutului nostru. Acest fond de aur are valoare în primul rînd pentru regiune. Aici se află tot ce stă la inima oamenilor, izvoarele patriotismului, ale sentimentului patriei...

Acum, cînd Kamenev își dăduse drumul, așa cum dorise Losev, discuția încetase să-i mai placă. Era ca și cum, în cuvintele lui Kamenev, s-ar fi ascuns o țintă,

un scop. Ca şi cum ar fi explicat ceea ce nu se spusese în legătură cu tabloul.

Înainte de plecare, rămaseră singuri. Kamenev îl luă de braţ, îl duse mai departe de maşină şi-i dădu un bileţel către un tovarăş influent, care putea să-l ajute cu apartura pentru cinematograf. Tovarăşul se odihneşte pe aici, la sanatoriu, şi Losev se poate duce la el duminică, să-l plimbe prin împrejurimi. Apoi, fără nici un fel de tranziţie, întrebă direct :

— Deci, Stepanîci, îmi dai tabloul ? Nu te grăbesc, te întreb în principiu.

— Cam neplăcut.

— Faţă de cine ?

— Faţă de opinia publică...

— Ai un pretext de necombătut... Poţi să ni-l dai temporar şi, pe urmă, o să mai vedem... N-o să-ţi pară rău ! O să facem o festivitate. Invităm şi televiziunea.

Losev se aşteptase oarecum la asta, dar nu-şi pregătise un răspuns. Putea să-l refuze pe Kamenev, dar ce-ar fi cîştigat oraşul ? S-ar împotmoli şi cinematograful şi restul. Dar dacă ar fi fost de acord, ar fi însemnat să cedeze Golful Jmurkino fără luptă. Şi deşi pînă acum nici gînd n-avea să se bată, înţelese brusc că tabloul şi Golful Jmurkino sînt intim legate, că doar împreună au un anume sens şi că odată separate nu mai înseamnă nimic.

Ar fi vrut să-i împărtăşească aceste argumente lui Kamenev. Erau prieteni de mulţi ani, aveau încredere unul în altul, dar ceva îl împiedica. Nu pentru că era vorba tocmai de Kamenev, nu, Losev simţea că nu poate să fie atît de sincer cu nimeni.

— Vă rog să nu vă grăbiţi. Losev îşi aminti că el, Kamenev, nu prea se împacă bine cu Uvarov. Vreau să-l strîng cu uşa pe Uvarov pe acest tărîm, artistic. Atac prin surprindere.

Kamenev se opri, se uită la Losev cu înţeles.

— Mă rog, mă rog... Uvarov, desigur, n-o să cedeze. Rîse scurt. Deci vrei să-l demaşti, să demonstrezi că nu acordă atenţie artei ? Vei apăra valorile culturale ? Mă rog, faci cum crezi, dealtfel nu e rău să se afle care e atitudinea lui faţă de pictură. Şi, în general, faţă de cultură. Să se ştie. Nu ? E ceva în ce spui tu. Poate că aşa o să-i mai smulgi ceva pentru oraş ? Nu eşti un mu-

jic prost, Losev. Numai să nu fii mai şmecher decît trebuie !

Losev rîse vinovat ca şi cum ar fi recunoscut că vicepreşedintele vede prin el, că de Kamenev nu te poţi ascunde.

Iar Kamenev se uita la el fără surîs, de fapt fără nici un fel de expresie.

Continuînd să-şi ascundă ochii în zîmbet, Losev spuse într-o doară :

— V-a căşunat pe tabloul ăsta. Aţi spus doar că nu e nici Repin, nici Rembrandt.

— Eh, Losev, Losev, pari un om civilizat, dar gîndeşti limitat. De fapt, care-i interesul meu ? Kamenev oftă visător. Pe lîngă Astahov ăsta al tău, mai putem expune cîte ceva. Pe Astahov şi pe alţii. Am putea dobîndi cîteva pînze mai bune, prin schimb cu alte muzee. Îl luă cu delicateţe de braţ pe Losev. Oamenii mei de la muzeu o să înfăptuiască gesturi eroice ! Dac-ai şti ce planuri am... Să colecţionez pictura anilor treizeci. O să avem atunci un profil propriu, o să fim vizitaţi. Nu-i o glumă !

— Extraordinar ! — exclamă entuziasmat Losev. Colosal !

Acum interesul lui Kamenev era clar. Era util de ştiut ca să nu se lase prea uşor convins. Losev era mulţumit că-i smulsese lui Kamenev o mărturisire.

Maşina plecă lăsînd în urmă nori de praf. Toţi cei care-l conduseseră se uitară la Losev. El frămînta în mînă plicul cu bileţelul către tovarăşul influent. Chipul i se încruntă şi căpătă acea expresie furioasă, îmbufnată, care împiedica orice apropiere. Toţi îl priveau în tăcere şi văzură cum, fără să citească, rupse plicul în două, apoi în patru şi aruncă hîrtiuţele într-o băltoacă, îndreptîndu-se spre Comitetul executiv.

Uneori, trecînd prin faţa şcolii, Losev vedea un autobuz sau rucsacuri verzi trîntite la intrare şi încerca un sentiment penibil, ca atunci cînd amîna răspunsul la o scrisoare neplăcută sau o vizită la spital.

Odată se ciocni de Tucikova, ea roşi ca şi cum ar fi fost surprinsă, se opri, se opri şi el. Tucikova înclină capul şi Losev observă că pînă şi cărarea din păr i se înroşise. Bîlbîindu-se, îi spuse că primise răspunsul de la Olga

Serafimovna. Tucikova îi trimisese fotografiile și îi scrisese despre filială ; și Olga Serafimovna era convinsă că Losev va rezolva totul și, în ultimă instanță, poate fi ajutat... poate că ar fi mai bine să citească singur, scrisoarea e acasă la Tucikova, poate să i-o aducă, sau, cum dorește...

Losev mai aștepta ceva, dar ea tăcu fără să ridice ochii.

— Vă rog să mi-o aduceți dacă aveți ocazia — spuse Losev. Dar degeaba ați amestecat-o și pe dînsa. Cine v-a împuternicit ? Nu așa se descurcă lucrurile astea — spuse el cu ciudă, privindu-i părul decolorat.

Tucikova stătea în fața lui fără să ridice capul.

— Eu n-am timp de astea — spuse el cu o bizară bucurie răutăcioasă. Trebuie să găsesc locuințe pentru demolați. Unde ? A ? Și dumneata îi dai cu peisajul. Nu-mi arde de peisaje. Asta-i !

Așa se și despărțiră, fără ca ea să mai spună un cuvînt. Voia să se întoarcă, dar se temea că Tucikova stă încă acolo cu capul plecat. Mult timp, cîteva ceasuri, simți în spinare această tăcere pe care o lăsase acolo, în urmă.

Ca un făcut, în aceeași zi, spre seară, apăru Roghinski, mai exact, se apropie de el în pauza de la consfătuirea constructorilor. Îi mulțumi pentru transport și-i arătă două vederi colorate vechi, care înfățișau Golful Jmurkino. Una, foarte veche, înainte de a fi construită casa Kislîh ; pe locurile acelea era un ștrand, trambuline, cabine pentru haine, mai sus, pe mal, un pavilion frumos cu umbrele colorate și diverse ornamente. Pe cea de-a doua ilustrată exista deja casa Kislîh, înconjurată de niște panouri cu steaguri, fotografiată din stradă, așa că Golful Jmurkino se ghicea doar în spatele casei. La intrarea principală era un polițist în cămașă albă, șalvari și cu sabie.

Roghinski pîndea expresia ochilor lui Losev și tot întreba : „Nu-i așa că-i grozav ?“ — entuziasmîndu-se singur. Luase ilustratele din colecția lui Polivanov, care are foarte mult material despre Golful Jmurkino.

— Ce mai face bătrînul, cum o mai duce ? — întrebă Losev.

Roghinski deveni serios și strîmbă din buze, vrînd să arate că lui Polivanov îi merge rău și că nu merită discutat despre asta.

Capitolul VII

PRESUPUNEA CĂ VA NIMERI DESTUL de ușor casa lui Polivanov. Dar nu era pe strada Volodarski. Zîmbind nedumerit, Losev o luă pe strada Zaiacii, de unde ieși în Krainaia, se opri gînditor, încercînd să-și aducă aminte locul uitat, apelînd la reflexele pierdute, la memoria picioarelor, și picioarele l-au dus la dreapta, apoi iar la dreapta și în cele din urmă ajunse în fața unei case mici de lemn cu etaj și cu parterul tencuit. Casa era zugrăvită bizar toată în verde, doar chenarele sculptate ale ferestrelor și tocul ușii erau albe. Probabil că, mergînd pe strada Krainaia, Losev trecuse de multe ori pe lîngă casa asta, dar nu făcuse nici o legătură cu Polivanov, se scurseseră atîția ani, strada se transformase și casa se schimbase la față. Iar acum, stînd în fața ușii principale cu pergolă, privind deschizătura cutiei poștale și grătarul de șters picioarele, își auzea inima bătînd. Privi fereastra din colț, de la etaj. Razele joase ale soarelui de seară băteau în sticlă. Losev ciocăni de trei ori în burlan și zîmbi. Pe vremuri, sub sonerie era o tăbliță emailată : „Doctor H. Țander" ; nu se mai vedea nici o urmă — totul era vopsit, chituit. Rămăsese doar adîncitura de la soneria cu mîner. Intrarea principală nu mai fusese folosită de mult. Losev apăsă pe clanța masivă a portiței și intră în curte. Grădina crescuse, dar era îngrijită — nu ca pe vremuri. Atunci chioșcul era acoperit de tufișurile de salcîm și soc, acum părea proaspăt vopsit în albastru, ornamentele în lemn erau ca și noi. Era același chioșc în care el stătea ore întregi la ceai și Polivanov ținea discursuri, explicînd ce trebuie și ce nu trebuie făcut. Pe atunci Losev nu acorda nici o atenție chioșcului, îl considera chiar o concesie făcută vechiului regim, înspăimîntatului doctor Țander, căruia îi aparținuse cîndva casa. Acum chioșcul părea o jucărie rară, poate că era singurul care rămăsese în tot orașul ; pe vremuri asemenea chioșcuri existau în toate grădinile...

În schimb, Iuri Emelianovici Polivanov însuşi se schimbase într-atît, încît Losev nu-l recunoscu. Adică ştia că acesta era el, dar imaginea de acum nu se lega de acel Polivanov de dinainte, nu putea să şi-l închipuie atît de bătrîn. Şi nu era numai bătrîneţea. Obrajii îi erau supţi, slăbise foarte tare, gîtul subţire, pătat, cu pielea atîrnînd, era înspăimîntător, buza de jos devenise proeminentă şi faţa lui albă, din care pierise parcă tot sîngele, căpătase o expresie dispreţuitoare. Prin pielea uscată i se puteau ghici craniul, oasele — ceea ce-i amintea lui Losev de scheletul şubred de la şcoală.

De ce oare ?... De ce oare ?... se tot întreba în gînd Losev neînţelegînd nimic. În copilăria lui, Polivanov i se părea imuabil. Un om sănătos, zgomotos şi puternic, uriaş, solid, purtînd vara o scurtă de pînză, iar iarna un cojoc şi o căciulă de blană de oaie. Polivanov era al oraşului, aşa cum ale oraşului erau turnul cu apă şi stejarul căzut din parc. Losev era convins că oricînd ar fi intrat în această casă l-ar fi găsit pe Polivanov neschimbat şi, amînînd an după an această întîlnire, nu era deloc îngrijorat.

De ce oare, repeta el uluit, ce s-a întîmplat ?

Pe drum se pregătise să-i asculte reproşurile şi ironiile : nu ţi-e ruşine, ai uitat de bătrîn, ai devenit şef — ţi s-a urcat la cap, nu ştii că un prieten vechi e mai preţios decît doi prieteni noi... toate învinuirile pe care Losev se obişnuise să le audă şi de la alţii. Polivanov le-ar fi spus cu haz, cu putere şi ar fi avut tot dreptul. Losev era gata să-i facă faţă. Dar acum toate răspunsurile şi pretenţiile pieriseră, se diminuaseră şi rămăseseră doar mila şi tristeţea faţă-n faţă cu iremediabilul.

În întunericul orbitelor adînci ale lui Polivanov era un pustiu imens, privirea ba apărea, ba dispărea, se pierdea în gol, în neant. Losev simţi brusc că îl priveşte moartea, moartea la lucru, vitală, nu aceea pe care o vezi în cadavrele reci, îngheţate, transformate în obiecte — acolo unde moartea nici nu mai există, ci doar urmele ei, rezultatele ei. În Polivanov moartea trăia, trăia în toată legea, era înfloritoare. Îşi făcuse cuib între oasele lui late şi puternice, îi sugea şi îi mînca trupul. Ea îl stăpînea pe Polivanov, exista în el şi separat de el, din cînd în cînd privea prin orbitele lui adînci. Spectacolul morţii active şi triumfătoare era respingător şi înspăimîntător.

Polivanov îl îmbrățișă pe Losev, urmărindu-i expresia feței. Losev se ascunse în spatele unui zîmbet larg. Se pricepea la asta. Cu o privire sinceră și veselă admiră vioiciunea și energia lui Polivanov în așa fel, încît acesta se liniști. Îl asculta cu o asemenea credulitate lacomă, ca și cum cuvintele lui Losev ar fi avut vreo semnificație, ar fi putut schimba ceva.

Camerele rămăseseră la fel. În micul vestibul erau aceleași hîrdaie cu trandafiri chinezești. Scîndurile vopsite ale podelei străluceau. Dulapul, etajera — toate erau solide și, din cauza vechimii, deveniseră frumoase. Soarele lumina zidurile, pătrundea prin verdele frunzelor și Losev își aminti că, pe vremuri, cînd era mic, la unchiul Fedea era un vestibul asemănător, de-a lungul pereților erau înșirate fotoliile învelite în huse de pînză și o canapea acoperită la fel. Nici unul dintre copiii din casă nu văzuse vreodată tapiseria de sub huse. Și geamantanele aveau huse, cărțile erau învelite, mătușa Nadia purta mereu șorț și numai de sărbători erau scoase din dulapuri hainele bune de stofă, pantofii, pardesiele elegante, pălăriile de fetru și se servea ceaiul în cești de porțelan. Zîmbea cînd își amintea de viața aceea modestă cu miros de naftalină, dar îi făcea plăcere să revadă la Polivanov uitatele scaune vieneze cu picioarele curbate și cu fundul de pai, colțarul îmbrăcat în catifea verde, panourile cu ornamente de pe pereți, icoanele și atît de familiara plăcuță de email „Doctor H. Țander — boli interne“. Și alături, pendula englezească — înaltă, din stejar, probabil că aceeași care stătea în anticamera lui Țander lîngă ursul împăiat.

Losev admira zgomotos vechiturile păstrate și Polivanov, mulțumit, spunea că le strînge pentru un viitor muzeu, totul va rămîne orașului, odată și odată or să se ocupe și de cultură, n-o să se construiască mereu doar stadioane și cabinete pentru șefii. Losev se prefăcu că nu aude și, cu același entuziasm, intră în sufragerie, unde pregătise, așteptîndu-l, cărțile poștale ilustrate, albumele și niște suluri învelite în hîrtie neagră.

În afara celor două vederi pe care i le arătase Roghinski, Polivanov avea un album gros — o colecție mare de vederi din Lîkov, făcute în ani diferiți. Polivanov i le arătă lui Losev una cîte una, spunîndu-i în ce an e făcută, explicîndu-i ce clădire înfățișează, ca și cum Losev ar fi

fost un străin. Pe ilustratele colorate de dinainte de revoluție se vedeau iarmarocul din 1903 cu căluşei şi polițişti, și piața cu depoul nou al pompierilor, şi foişorul care fusese dărîmat după război, şi mănăstirea zidită din piatră albă... Losev mai văzuse unele ilustrate, dar altele le ținea în mînă pentru prima oară, nici nu bănuia că există atîtea. Cîteva mai aveau pe verso timbre de pe vremea țarului Nicolae şi cîteva rînduri caligrafiate oblic, într-un fel în care acum nu se mai scrie.

Pavilionul de pe malul Golfului Jmurkino a fost construit, după spusele lui Polivanov, în cinstea vizitei țarevicіului Alexandru, după un proiect al viceguvernatorului Jmurin, un arhitect foarte capabil, există un album cu proiectele lui pentru Lîkov. Pe vremuri, vroiau să transforme oraşul într-o stațiune, să facă aici tîrguri cu vînzare.

Şi înainte Polivanov vorbea bine. Dar acum, cuvintele lui aveau o greutate deosebită. Nu mai avea putere, ca pe vremuri, să sară, să alerge, să lovească pămîntul cu bastonul, şi vocea încorpora parcă gesturile largi cu care se obişnuise.

Şezînd în fotoliul înalt, sculptat, fulgerînd cu privirea de sub sprîncenele groase şi cărunte, semăna cu Ivan cel Groaznic.

Nu întreba nimic despre construcție, părea că nu-l interesează intențiile lui Losev, dar fiecare frază suna demascator, avea un subînțeles. Cîteodată, un fel de hohot de rîs îi străbătea în glas, ca o anticipare.

Apăru Roghinski. De sus coborîră două bătrîne — una lordată, tunsă scurt, fumînd, alta cu o față blondă şi fleşcăită, cu mîini moi, toată făcută parcă din cîrpe şi vată ; Losev îşi aminti de ea confuz, era sora lui Polivanov. După ele apăru un flăcău cu păr lung, care avea o expresie a feței impertinentă şi trufaşă. Purta o haină cu nasturi de metal, iar sub gulerul cămăşii o eşarfă de mătase. Văzîndu-l pe Losev, se zăpăci şi bătu în retragere, dar Polivanov îl chemă şi-l prezentă pe Konstantin drept un tînăr prieten, talentat, interesat de istorie, de meserie muncitor cu o mare chemare pentru muzică... Toate astea le spunea parcă vrînd să-l contrazică pe Losev, iar Konstantin sau Kostik — cum îi spuneau ei — se linişti şi fața îi reveni la expresia inițială.

Din camera din spate, Kostik aduse o mapă cu proiectul casei Kislîh, şi atunci Losev observă că, de fapt, clădi-

rea nu era terminată, lipseau nişte pavilioane latera! Proiectul amintea de pavilionul ars al lui Jmurin. Sp rîu duceau drumuri pietruite, pe bancul de nisip era des nat un ştrand, pe pantă erau bănci... Mai văzu nişte plan cu sectoarele alăturate : faleza şi piaţa.

În faţa lui Losev apăruse un oraş neterminat, neîmpl nit, dar plin de un farmec vechi. Semăna şi se deosebe în acelaşi timp, de oraşul pe care-l ştia din copilărie. Fr mos, curat şi parcă uitat. Un astfel de oraş nu exista niciodată, dar ceva asemănător existase, demult, ca gust ceaiului amestecat cu lapte, una din primele lui aminti din copilărie.

În proiectele şi planurile cincinalurilor viitoare, Los vedea blocurile centrale cu multe etaje şi logii, construc unor vile cu acoperişuri plate era una din ideile lui - cartierul de lîngă păduricea Olehino, bulevardul central ş în cele din urmă, piaţa, piaţa principală a oraşului, (ieşirea la rîu, piaţa pavată cu plăci albe, iar pe ma gine — înconjurat de un gărduleţ — stejarul de vremea l Petru I.

Totul era desenat, măsurat, socotit în ruble, met proiectat de arhitecţi, trecut în devize şi calcule şi pent el atît de real, încît acest Lîkov al viitorului exista p lîngă cel în care trăia şi muncea. Acum reapărea din tr cut un orăşel al unor oameni naivi şi visători, ingenio nepractic, ca ceasurile vechi din bronz, sau ca acel chio din grădină. Dar avea totuşi ceva. O anume proporţiona litate şi intimitate. N-avea importanţă că nu exista dec în schiţe, în schiţele acestea cu haşururile lor bleu şi r întunecate de timp. Pe foaia de calc, pe care o desfăşura acum în faţa lui, erau desenate cu de-amănuntul birj cai, doamne cu umbrele din dantelă, copaci.

Losev se obişnuise să vorbească, în rapoartele şi dări lui de seamă, despre înapoierea pe care o moştenise oraşı din epoca de dinaintea revoluţiei, despre noroi, despı cocioabe, despre barăcile în care se chinuiau muncitor de la tăbăcărie, despre cîrciumi, despre incendii, despı epidemii, despre absenţa canalizării. Totul era adevărat, da acum, pentru prima oară, Losev îşi dădea seama că ma exista o faţă a lucrurilor, că şi în secolul trecut trăiser oameni care visau la viitor. Primăria se zbătuse să con struiască un pod de piatră, în cele din urmă Zemstva, pri Stolîpin, obţinuse credite şi podul se construise, pod

aceasta pe care el calcă în fiecare zi. Datorită eforturilor Zemstvei au fost deschise trei școli elementare, ceea ce nu fusese deloc simplu — s-a bătut la ușile multor birouri și s-a ajuns chiar la contele Mescerski, căruia i-au dăruit, prin sora lui, niște cîini de vînătoare deosebit de frumoși.

În acest loc apăru în istorisirea lui Polivanov figura lui Ivan Jmurin, nobil local, care a fost întîi primar și s-a remarcat prin faptul că pe toți cei pe care-i prindea luînd șpert sau alți bani nemeritați îi punea să doneze suma în folosul construcției castelului de apă. Cînd a ajuns la gubernie, nu i-a uitat pe locuitorii Lîkovului. Folosindu-se de vizita moștenitorului tronului a pietruit drumul de poștă care trece prin oraș. Fiind în străinătate, l-a vizitat în mod special pe celebrul Pükler, un grădinar-artist și s-a consultat cu el în privința parcului din Lîkov. Era cartofor, chefliu, și se pare că după un chiolhan celebru, care s-a încheiat cu scufundarea unui vapor, l-a convins pe negustorul Ostroumov să construiască în cinstea vizitei moștenitorului un arc de triumf din marmură. L-au construit, dar apoi, sub un pretext oarecare, arcul a fost demontat și marmura a fost folosită pentru decorația interioară a sălii de spectacol și a holului școlii agricole. Acum, acolo e școala numărul unu.

— Nu mai spune ! — zise Losev. Nu m-am întrebat niciodată de unde ne-am pricopsit noi cu luxul ăsta.

— Dar tu ce credeai ? Totul, dragul meu, vine de undeva — spuse Polivanov. Totul are o istorie. Crezi că numai noi ne-am străduit ? Și pînă în 1917 oamenii se trudeau, se gîndeau la viitorul Rusiei.

O fotografie veche, pe un carton gros pe care erau imprimate numele și titlurile proprietarului — „Fotograful maiestății sale Wilhelm al II-lea și al contelui de Würtemburg, Edmund Riss“ — îl înfățișa pe Ivan Jmurin, un bărbat bine făcut, frumos, îmbrăcat în surtuc negru și cu cilindru de culoare deschisă. Avea o siluetă zveltă, făcută parcă pentru hainele militare. Mustăcioara îi era răsucită cu vîrfurile în sus și își reținea cu greu un zîmbet. Să fi avut vreo patruzeci de ani și se uita la Losev cu simpatie și cu înțelegere, ca și cum ar fi știut ceva despre el.

— E frumos husarul, nu ? — întrebă Polivanov. Mărește-i portretul și pune-l în cabinetul tău. De ce nu ? E strămoșul tău. A slujit cu credință și adevăr. Nu se poate ? Probabil că tu crezi că, chiar dacă s-ar fi făcut

ceva şi pînă la tine, lucrurile cele mai însemnate tu le· început. Şi cele mai importante.

— Păi ce, nu-i aşa ? — se declară de acord Lose Conducerea actuală e întotdeauna cea mai bună co ducere.

Încercă să-şi închipuie portretul lui Jmurin în birc său, alături de portretele primarilor, notabilităţilor or şului, preşedinţilor sovietului orăşenesc. Cîţi or mai fost !

— Aveţi un material bogat — spuse Losev. Extrac dinar. Mai aveţi ceva şi despre casa Kislîh ?

— Cum să nu — spuse Polivanov. Arată-i, Kostik.

Prin uşile deschise, Losev văzu în camera alătura nişte stelaje pline de dosare. Kostik aduse un asemen dosar şi-l puse pe masă, dar nu în faţa lui Losev, ci a l Polivanov.

Se păstrau acolo desene pentru decoraţia interioar pentru plafoane, tăieturi din ziare, scrisori... Losev n-ar bănuit niciodată că pot exista atîtea documente desp această casă, despre Kislîh, despre familia lui.

— Şi aicea încă nu-i totul, se lăudă Polivanov. Ave şi despre strămoşii lui, iar de urmaşii lui, care trăiesc Franţa, se ocupă Roghinski !

— Un dosar ! Strîngeţi şi despre alţii ? — întrel Losev.

— Despre toate persoanele importante, spuse Roghi ski. Despre revoluţionari, despre oamenii de artă şi a oameni interesanţi. Iuri Emelianovici a început...

Roghinski, de obicei palavragiu, vorbea acum puţi lăsîndu-i lui Polivanov terenul liber pentru amănunte.

— Crezi că dacă mori nu rămîn decît viermii ? Să şt dragul meu, fiecare om lasă în urma lui mărturii scris Polivanov îşi apleacă capul pe umăr, privindu-l pe Los ca şi cum l-ar fi măsurat. Şi încă ce mărturii ! În speci odată cu dezvoltarea birocraţiei. Ai vorbit cu un om înt patru ochi — şi eşti mulţumit, crezînd că nimeni al cineva nu ştie. Dar el, scumpule, îi povesteşte soţiei, i ea îi scrie mătuşii şi mătuşa ţine un jurnal... Îţi găse ce vrei despre cine vrei. Iar dacă omul a ocupat o funcţ importantă, atunci se pot afla o mulţime de lucrur Plescăi chiar de plăcere şi toţi zîmbiră.

De obicei, în orice casă din Lîkov, Losev se purta un stăpîn, pentru că aşa şi era privit — ca stăpîn al or

şului ; era un om sociabil, comunicativ şi se instala oarecum de la sine în centrul atenţiei, era ascultat pentru că se presupunea că ştia mai mult decît alţii, şi imitat, cînd rîdea sau cînd se încrunta ; şi chiar cînd cineva îl contrazicea, Losev tot era mulţumit, putea să-şi arate puterea.

Aici domnea Polivanov, aici toţi îl urmăreau pe Polivanov, îl ascultau ca pe un oracol, se întreceau, care mai de care, să-l îngrijească. Oare, pe vremuri, cînd era tînăr student, Losev stătea tot aşa, cu gura căscată, în faţa lui ?

Aşteptau de la el să se poarte şi acum la fel. Losev privea toate aceste acte şi poze rare fără să se entuziasmeze, fără să se mire, le răsfoia sub privirile lor încărcate de tensiune şi aşteptare. Polivanov scotea mereu atu-uri noi.

Le lăudă politicos şi exagerat. După modul bine organizat în care era ajutat Polivanov, părea că erau vorbiţi ; numai Losev nu ştia cînd şi cum va începe... El doar presupunea, simţea că discursul lui Polivanov are un scop, nepermiţîndu-şi şi nepermiţînd nimănui vreo digresiune.

Acum vorbea despre un salariat al zemstvei, directorul şcolii agricole, Koroteev. Cîte nu făcuse directorul ăsta pentru luminarea oamenilor din localitate ! Astăzi i s-ar fi dat titlul de Erou al muncii. Nu ?

— Desigur, confirmă Roghinski. Şi noi... O stradă purta numele lui, pe urmă nici asta n-a mai fost.

— Exact ! — spuse Kostik şi toţi îl priviră pe Losev.

— Şi pompierul acela...

— Islenev — îi şopti lui Polivanov femeia care fuma.

— Islenev a cumpărat din banii lui echipamentul pentru formaţia pompierilor, a salvat de cîteva ori oraşul de la incendiu... Nu, sufleţelule, nu e greu să-i înlături, e chiar foarte simplu, ne-am obişnuit să spunem că în Rusia nimic n-a fost bun, nu era decît exploatare, sălbăticie. Dar istoria o să facă dreptate, oricît ai silui-o acum, oricît ai suci-o. Oraşul există de cinci sute de ani ; doar nu se răsculau tot timpul şi nu plîngeau mereu, au fost şi sărbători şi treburi bune şi frumoase. Şi noi considerăm că n-a fost decît întuneric. Dacă nu-ţi respecţi înaintaşii, nu te respecţi pe tine ! De aici se trimitea în toată Rusia sare şi piele, se pricepeau şi ei la ceva. Cinci sute de ani au muncit fără preget. Oraşul nostru a trăit în istorie. Puţini oameni cu merite au fost ? Şi noi, pe care dintre ei îi respectăm ? Pe care îi onorăm ? A fost distrus

cimitirul vechi. Și acolo, printre alții, era înmormîntat Spiridonov, erou al luptelor din Golful Cesme. Uite, admiră, sufletelule. Ce placă avea pe mormînt. Am tăiat fotografia dintr-un ziar vechi. Și, alături de el, era îngropată actrița Protasova, celebră în toată Rusia la mijlocul secolului trecut. Mai era acolo și mormîntul protoereului Raevski, din familia iluministului Raevski. Se mai odihnește aici și celebrul medic al flotei, Rakovici. N-am reușit să aflu cum a ajuns aici de la Petersburg. Dar e o persoană de însemnătate istorică, e trecut în toate enciclopediile. Fiu de țăran a devenit profesor, a întemeiat o școală ! Unde sînt toate astea ? Nici o atenție nici un fel de ordine... Ce v-aș face eu pentru asta ! Eh, nu vă mai temeți de nimic, sufletelule ! Ați pierdut orice rușine !

Mîna slabă și străvezie a lui Polivanov îl amenința pe Losev, adunînd ca într-un mănunchi obiecte invizibile.

Losev stătea singur, toți ceilalți în fața lui, Polivanov la mijloc, ca la judecată.

— De la cimitir se trag multe... La noi, mormintele nu intră în educație. Și dacă nu respecți mormintele înseamnă că nu-ți respecți trecutul, înaintașii. Nimeni nu vrea să înțeleagă asta. Uite, tu, Roghinski, la cercul tău științific, de ce nu ții o lecție despre „Însemnătatea cimitirului pentru oameni" ?

Roghinski răspunse cu un zîmbet acru.

— Cimitirul este letopisețul orașului — tună Polivanov, un memorial al istoriei, oricum e o valoare...

Losev încercă să-și aducă aminte de cînd nu mai fusese la mormîntul mamei. Știa că mătușa, soția unchiului Fedea se ducea și că, la insistențele ei, construise cu ajutorul serviciului orășenesc un gărduleț vopsit, nu se știe de ce în culoarea aluminiului. Se înfurie brusc și spuse :

— Printre altele, Iuri Emelianovici, cimitirul a început să fie distrus cam prin anii treizeci, atunci să fi vorbit

N-ar fi trebuit să înceapă discuția, simțea că Polivanov îl provoacă înadins. Mai bine să-l aprobe, să se indigneze împreună cu toată lumea, dar nu putea, se montase și-i era imposibil să se oprească

— ...Nu vă învinovățesc, înțeleg și țin seama cine avea pietre funerare și monumente ! Negustorii și nobilii. Oamenii simpli zăceau sub o cruce de lemn, fără importanță ! Iar față de bogați, fie ei și eroi, aveam o anumită atitudine. Acum ne gîndim la trecut și am devenit mai

deştepţi. Dar să nu uităm nici istoria noastră, trebuie să-i înţelegem şi pe părinţii şi pe bunicii noştri.

Şi tocmai atunci Polivanov spuse aşa, liniştit, ca şi cum şi-ar fi adus aminte, pentru că fusese rostit cuvîntul :

— Dar tu, pe tatăl tău l-ai înţeles ?

— În ce sens ?

— Îl considerai bizar, rîdeai de aiurelile lui. Şi, printre altele, sufleţelule, am recitit ceva nu de mult. Avea o filozofie foarte interesantă. Diletantă, dar umanistă...

— Ce aţi recitit ?

— Notiţele lui. Caieţelul. A fost un înţelept şi tu nici n-ai încercat să-l înţelegi !

In acest moment se deschise uşa şi intră Tucikova.

După felul cum o întîmpinară, după bucuria lor şi după cum le-a sărutat ea pe bătrîne, după cum i-a sărit Kostik în întîmpinare, era evident că e de-a casei. Odată cu venirea ei începură să se agite, să pună masa şi discuţia devie în diverse direcţii — despre vechile cărţi bisericeşti pe care le colecţiona Polivanov, despre ultimele descoperiri arheologice din curtea mănăstirii, despre ploi şi mere.

Au ieşit pe verandă. Kostik şi Roghinski ajutau la punerea mesei. Losev dori să se aşeze lîngă Tucikova — dar acela era locul lui Kostik, exista aici un fel de ritual, probabil că se întîlneau des şi trăiau într-un fel care lui Losev îi era necunoscut. Lui i se părea că ştie esenţialul din ce se petrece în oraş. Şi, de fapt, dedesubt, în adîncuri, curgea o viaţă surprinzătoare, despre care habar n-avea.

Braţele dezgolite şi bronzate ale Tucikovei pluteau deasupra mesei. Zîmbetul ei strălucea, Losev n-o văzuse niciodată aşa. „Are mîini frumoase. Face pe tinerica“ — se gîndi el supărat. Bău vodcă, ciocnind cu toată lumea cu amabilitate egală. Cînd ciocni cu Tucikova, ea se uită la el curajos, fără încruntarea cu care-l privise la şcoală, mai degrabă curioasă. I se părea ciudat că-l vede pe Losev într-o ambianţă neobişnuită şi compara. Nici ea nu ştia că, pe vremuri, era un obişnuit al casei, venind mereu la ceai. Cei tineri credeau că e pentru întîia oară acolo, iar Polivanov nu-i contrazicea.

Sigur, în casă se schimbaseră multe. Mai înainte, la Polivanov, taburetele şubrede scîrţîiau, Losev nici nu-şi amintea ce fel de mobilă era, nimeni nu acorda vreo atenţie fleacurilor, domnea peste tot harababura de după război, dormeau pe unde apucau, pe podea, pe saltele de

paie, mîncau din gamele de aluminiu la masa din bucătărie. La orice fel de masă, numai mîncare să fi fost.

Acum, samovarul galben, ornamentat, fluiera armonios, medalioanele lui frecate pînă la refuz străluceau, ceștile erau diferite, fiecare în parte o operă de artă, nu se știe de unde făcuseră rost de căpățîni de zahăr pe care le spărgeau cu niște clești vechi cu mînere lungi sculptate. Beau ceaiul după moda veche. Într-o farfurie din lemn erau plăcinte calde, din făină de secară cu cartofi, cum nici la țară nu se mai fac. Votca se turna în țoiuri de pe vremea împărătesei Ecaterina, dintr-o sticlă verzui-întunecată, cu monogramă. Era și un castron cu lapte afumat, o carafă cu iaurt. Castronul avea marginile smălțuite cu verde, Losev își aducea aminte că văzuse ceva asemănător în copilărie și, mai tîrziu, rar de tot, în cîte un sat izolat. Mirosea bine, a sărbătoare, pîinea era pusă pe un fund de lemn gravat, dulceața se lua cu o linguriță de argint cu coada răsucită. Pe suportul solniței era o inscripție „Fără sare la masă, mîncarea nu-i gustoasă“. Totul era din vremuri de demult, uitate, erau lucruri frumoase și fiecare în parte îi plăcea lui Losev, dar, în același timp, îl irita, și această iritare se amplifica.

Aspectul de muribund al lui Polivanov nu-l mai durea, se obișnuise să-i vadă obrajii supți și craniul care spărgea parcă suprafața cerată a pielii. Polivanov, cel de astăzi, se despărțise de cel pe care îl ținea minte și îi asculta opiniile despre modul în care este distrus trecutul la Lîkov cu un sentiment de intoleranță crescîndă. Discuțiile astea îl plictiseau de mult pe Losev, pasiunea pentru lucrurile vechi, care apăruse în ultimii ani, îl enerva prin caracterul ei strident — ca și masa asta care imita doar vremurile vechi.

— Mi se spune că nu vrei să dărîmi casa Kislîh, spuse Polivanov.

Losev nu răspunse.

— Ai face o treabă sfîntă. Era și timpul să înțelegi. Da' nu cred.

— Ce nu credeți ?

— Sigur, acum, la noi, nu-i la modă să distrugi lucrurile vechi. În vorbe, toți sînt mari apărători. Dar ai să vezi, sufletelule, cînd ajungi la o adică, o să ți se spună că „împrejurările“, că „nu depinde de mine“... și altele.

Losev termină de mestecat fără să se grăbească, apoi zise :

— Tocmai mă pregăteam să spun că eu n-am nimic împotrivă. Dar parcă depinde de mine ?

— Vezi, Tania, nici usturoi n-a mîncat. El nu vrea, iar ei nu știu. El ar vrea, dar dacă... La un Dumnezeu te rogi, la altul te închini, și pentru toți ești bun.

Losev rîse din nou, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ca și cum n-ar fi fost vorba despre el. Blîndețea lui constantă îl enervă pe Polivanov.

— Dacă ar fi să distrugă, ar putea și singur, dar să apere... Nobilul Jmurin putea să discute cu guvernatorul. Se ducea și în capitală dacă era nevoie. Și el ținea la cariera lui. Erau oameni ca noi, unși cu același mir, zbătîndu-se în aceeași deșertăciune a deșertăciunilor. Dar toate pînă la o limită...

— Se gîndeau la Dumnezeu, spuse bătrînica tunsă. La sufletul lor.

Polivanov îi aruncă o privire nemulțumită.

— Dumnezeu nu prea era atunci la modă. Nu, despre altceva e vorba, Nadejda Nicolaevna. Se gîndeau la istorie, se temeau de judecata urmașilor. Voiau să obțină gloria și pentru oraș și pentru ei, firește. Jmurin, ăsta, poate că spera că o să i se facă un monument. Asta, pe linia orgoliului, dar probabil că-și iubea locurile natale, își iubea renumele. Se considera stăpîn pe viață. Iar la tine toți sînt temporari. Tu ai pensionat pe cineva cu respectul cuvenit ? Ca să-ți aduci aminte ? Doar și tu te gîndești mereu dacă scapi sau nu de sancțiune. Nu te supăra...

— Nici nu mă supăr, spuse Losev și-și turnă votcă.

— Să știi că pe noi nu ne mînă interesul. Mie, ce-mi pasă, oricum n-o să mai văd mult timp Golful Jmurkino, mie mi-e milă de oraș. Mi-e milă de copii, o să le lipsească frumusețea. Golful Jmurkino este, poate, ultimul loc unde se vede ceva din armonia vechiului oraș. Și ați ajuns și acolo.

— Da' înainte de ce ați tăcut ? — întrebă Losev.

— Printre altele, ți-am scris, sau ai uitat ? Acum doi ani. Pot să-ți arăt copia. Ori îți amintești și așa ? Pe Polivanov arțagul îl învioră, începuse să se bucure. Am primit un răspuns cu semnătura ta. În toată regula. Asta

am învăţat cu toţii. Să respectăm forma. „O să ţinem seama. O să discutăm cînd o să se discute".

Fir'ar să fie, chiar îi scrisese, îi scrisese... Losev citise scrisoarea superficial şi dăduse ordin să i se răspundă, cu sentimentul de ciudă pe care i-l trezeau asemenea sfătuitori, în special Polivanov, care toată ziua încropea plîngeri împotriva autorităţilor orăşeneşti, se amesteca, dădea ordine.

De funcţionarii Comitetului executiv, Polivanov se ţinuse ca un scai, plictisindu-i, l-ar fi pus la punct cu plăcere, dar se temeau de Losev, iar, pe de altă parte, bătrînul, în virtutea vechii funcţii, mai avea şi alte relaţii influente.

— ...Conştiinţa mea e curată. Dar ce folos de la curăţenia asta... Catolicii îşi pot apăra sufletul, dar eu vreau să păstrez locurile natale, ruseşti. O să mai avem nevoie de ele. Parcă tu construieşti case ruseşti ? Case pentru Lîkov ? Cu esperanto-ul tău nu se-ncălzeşte sufletul. Am trăit mult şi văd cîte am pierdut, cîte am distrus din cauza prostiei, a ignoranţei. Mă rog, atunci eram analfabeţi, dar acum avem instrucţie superioară. Şi ? Iar distrugem. E o ruşine. Şi pentru tine, în primul rînd. Îţi semnezi sentinţa pentru veşnicie. Cine a distrus Golful Jmurkino ? A-a, a existat un şefuleţ de tristă amintire, Serghei Losev. Prin asta a devenit celebru.

Losev zîmbi împăciuitor :

— Poate că o să-şi aducă aminte şi de altele.

— De maternitate, nu ? Sau de canalizare ? Crezi că astea te vor răscumpăra ? Să nu speri, memoria poporului n-are nuanţe, ori-ori. Ori eşti un sfînt, ori un netrebnic. Şi aşa e şi corect...

Toţi ascultau cu aviditate şi examinau zîmbetul lipit de pe faţa lui Losev. Din toate privirile aţintite asupra lui, el vedea doar ochii Tucikovei, plini de aşteptare, neliniştiţi, ea mărturisind că era gata să-i sară în ajutor.

— Ce-i asta ? Toţi împotriva unuia singur ? Ei, Iuri Emelianovici, nu-i cinstit — spuse Losev hohotind scurt.

— De asta, sufleţelule, sîntem contra unuia singur, pentru că n-ai vrut să consulţi opinia publică. Poate că trebuie construită filiala, nu ştiu, dar proiectul ar fi trebuit discutat de toată lumea, pentru că tot poporul e interesat. Dar voi faceţi chestiile astea în secret, conside-

rați că sînteți cei mai deștepți, dacă vi s-a încredințat puterea, sînteți cei mai teribili din oraș.

Losev hohoti din nou :

— Așa e, dacă ne-au ales înseamnă că n-au găsit alții mai deștepți.

— Ce tot spuneți ? — întrebă deodată cu tristețe Tucikova. Serghei Stepanovici !... Și dumneavoastră, Iuri Emelianovici, despre ce vorbiți, despre ce ?

— Despre lucrul cel mai important, Tanecika — începu Polivanov — despre judecata opiniei publice.

— Păi, totul este clar, fără nici un fel de judecată. Parcă dumneavoastră nu vă e clar ? Tuturor le e clar, întrebați pe cine vreți despre Golful Jmurkino, e doar sufletul orașului. Ea se ridică, atinse, nu se știe de ce, robinetul samovarului, apoi ceainicul, părul îi căzu pe frunte, acoperind strălucirea ochilor. Da, sufletul. Uite, tu, Kostik, unde ai învățat să înoți ? La Jmurkino, nu-i așa ? Și tu, Stas — se întoarse ea către Roghinski — Kostea e încă tînăr, dar ce va deveni acest loc pentru el peste douăzeci de ani ? Nu-i așa, mătușă Varia ?

— Nu știu cum e acum — spuse moale și încet mătușa Varia — dar cînd eram tineri, mergeam acolo seara și cîntam. Și ne sărutam. Kostik pufni în rîs. Și astăzi tinerii se sărută pentru prima oară acolo. Școală primară de dragoste.

— Și, printre altele, o rezervație a copilăriei, spuse prudent Roghinski, și pentru copiii de astăzi e la fel — acolo se pescuiește primul peștișor și se intră pentru prima oară în rîu.

Tucikova se uită la el cu recunoștință. Totuși, ochii ei aveau o putere deosebită, și privit de ea în treacăt Losev se simți înconjurat de un fel de umbră rece.

— O rezervație, ai dreptate. O rezervație a copilăriei, acolo se păstrează amintirile.

Losev mînca plăcinte de secară, bea ceai, dădea din cap fără să-și exprime acordul, dar și fără să-i contrazică. Se gîndea că bazinele pe care le-au construit dincolo de chei nu sînt îndrăgite de copiii care se scaldă tot în Golful Jmurkino. Dar cînd golful va fi ocupat de filială, atunci bazinele vor fi foarte utile și toți vor înțelege cît de prevăzător a fost Losev cînd a ocupat acel teren și a obținut bani pentru curățirea malului.

— ...Doar trebuie să rămînă în oraș ceva din trecut — spuse Tucikova. Ca un obiect vechi într-un apartament,

nu e vorba de valoarea artistică, ci de amintire, de memorie.

— Ca istorie, mărturie a trecutului, moment al culturii materiale — spuse Roghinski. Aşa e casa Kislîh.

— Măcar de te-ai strădui, Seriojenka — spuse timid mătuşa Varia.

Îşi aduse aminte cum îl tunsese ea odată, cum îi potrivise bretonul.

— Of, mătuşă Varia, zîmbi el doar pentru ea. Toate astea-s minunate — sufletul, rezervaţia. Dar la judecată nu te poţi prezenta cu asemenea motive. Chiar se înveseli imaginîndu-şi mutra lui Uvarov. Astea toate, aici la masă, pe fondul samovarului şi al altor obiecte vechi, sună bine, dar cînd mergi într-un cabinet — trebuie să vii cu propuneri concrete.

— Dar dacă dumneavoastră înţelegeţi totul, atunci ei de ce..., spuse Tucikova compunîndu-şi fraza cu încordare.

— Pentru că eu am crescut aici — spuse tăios Losev. Oraşul e al meu. Iar pentru ei totul e străin. Nu l-aţi auzit pe Kamenev la şcoală cum vorbea ? Da' să lăsăm asta ! Credeţi că dacă-mi otrăviţi mie sufletul aţi cîştigat partida ? Şi cum o să-mi descurc eu treburile — n-are importanţă, nu-i treaba voastră, nu ? Voi v-aţi făcu datoria, aţi tras un semnal de alarmă, v-aţi dovedit cultura.

Polivanov bătu supărat cu lingura.

— Termină ! Nu ne acuza pe noi ! Nouă trebuie să ne mulţumeşti. Vrem doar să te ajutăm. Ce, tu îmi dai leafă ? Pentru tot ce fac nu capăt nici bani, nici măcar un cuvînt bun, şi funcţionăraşii tăi spun că sînt un bătrîn periculos.

— Şi cum vreţi să mă ajutaţi ? — întrebă Losev.

— O să trimitem o scrisoare. Dacă vrei, la regiune, dacă vrei, la Moscova. Cum spui tu, aşa facem. O să strîngem semnături. De la deputaţi, de la fruntaşii în muncă, de la vechii comunişti...

Losev îşi umflă obrajii şi ridică sprîncenele. Era o expresie copilărească, ridicolă, pe care o avea în momentele de maximă încordare. Desigur, Polivanov îl punea la încercare, dar parcă poţi să ştii, bătrînul e capabil de orice. O scrisoare colectivă, şi încă cu ştirea conducătorului oraşului, s-ar putea spune chiar cu aprobarea lui

tacită.... În loc ca el să ridice problema în fața forurilor... O să-l sancționeze și bine o să-i facă.

— Scrieți, e dreptul vostru, spuse el și se aplecă, mîngîie motanul care i se cuibărise la picioare. Pe vremuri aveați un motan siberian.

— De angora, spuse mătușa Varia.

— Da, de angora... cred că scrisoarea o să strice totul. Argumentele voastre nu sînt serioase. O să le fie ușor să le combată și problema n-o să se mai discute.

Polivanov se uită la el liniștit.

— Deci despre argumente e vorba ?... Și eu care credeam că despre dorință ! Problema trebuie pusă pe tapet, trebuie mers sus, cu mult curaj.

Se lăsase înșelat de blîndețea lui Losev. Îl făcuse să creadă că-l poate încolți ușor, că cedează, se justifică, e naiv, maleabil, și cînd colo Polivanov se lovi deodată, parcă din fugă, de o piatră. Erau tăria și puterea pe care Losev le etala fără prea mare plăcere. Începu cu un oftat. Desfășura doar un capăt al aței, ca ei să înțeleagă cîte sînt mai departe înșiruite, cum se leagă una de alta, o rețea întreagă de legături. Minunat, să nu se dărîme casa, să nu se atingă nimeni de Golful Jmurkino. Și cu construcția ce facem ? S-o ridicăm în altă parte ? Dar unde ? Unde găsim terenul ? Asemenea transferuri necesită alte devize. Drumuri de acces, comunicații, un plan general de dezvoltare. Și cum se va înscrie construcția în profilul orașului pe noul loc ? La ce distanță trebuie ea plasată de locuințele muncitorilor ? Pe deasupra, cei care au aprobat proiectul la regiune trebuie să admită că au greșit. Și unde au greșit ? O sesizare a muncitorilor ? Dar ceilalți muncitori vor să lucreze cît mai aproape de casă...

Ochii Tucikovei exprimau o compătimire acută. Kostik asculta, dînd din cap, fără să-și dea seama, la fiecare argument.

— Atunci, ordonă specialiștilor tăi — insistă tare și nepoliticos Polivanov. Să-ți pregătească argumentele. Tu, în sinea ta, te-ai hotărît ? Se opri puțin, fără să aștepte, de fapt, răspunsul lui Losev. Și dacă te-ai hotărît, pune-le cărțile pe masă ! Ești obligat să te lupți fără să ții seama de nimic. De nici un fel de obstacol. Să nu umbli pe cărări bătătorite.

Din ochii Tucikovei dispăruse curiozitatea. Apăru iar disperarea, la fel ca atunci, în discuția cu Kamenev.

— Vorbe ! — spuse tăios şi aspru Losev. Argumentele nu se pregătesc. Ele se caută şi ori există ori nu. O treabă cinstită trebuie rezolvată cinstit... Şi eu care credeam că dumneavoastră le-aţi pregătit...

Cu toate astea, nu fusese sincer pînă la capăt cu ei, nu-şi mărturisise direct temerile, nu vorbise deschis ca Tucikova cu Kamenev. Nu putea să le explice subtilităţile relaţiilor lui cu constructorul, cu Uvarov. Era obişnuit să-şi controleze cuvintele, să şi le măsoare, să nu spună vorbe de prisos — se educase de-a lungul anilor... Părea că nimic nu-i mai simplu decît să recunoască faptul că nu s-a decis, nu ştie cum să atace şi nu s-a hotărît pentru că... Dealtfel, nu voia să-şi mărturisească nici lui însuşi. Nici cu sine nu era sincer pînă la capăt.

— Recent aţi devenit un om foarte principial, Iuri Emelianovici, spuse Losev, accentuînd pe „recent" dar Polivanov nu răspunse. Cu mine sînteţi principial. Şi pe gratis. Vă lăudaţi doar că nu primiţi bani pentru asta. Nu ? Iar eu primesc bani. Deci eu trebuie să urmez exemplul dumneavoastră în cabinetele superiorilor mei. Dar dacă eu o să mă iau după alt exemplu dat de dumneavoastră ?... Icni, sprijinindu-se de spătarul scaunului. O să devin principial după ce ies la pensie.

— Uite-l cum atacă. Nu se lasă, se miră neaşteptat de blînd Polivanov.

— Păi, cum nu... Una e să compătimeşti, să-ţi pară rău şi alta să hotărăşti. Multe aş vrea şi eu. Aş dori să construiesc un stadion... Dar mai există unele fleacuri de care trebuie să ţii seama, cum ar fi bugetul, planul, procentul de oameni integraţi în producţie. Respect întru totul activitatea dumneavoastră, dragi prieteni şi tovarăşi, dar pentru voi e un hobby. Dumneavoastră, Iuri Emelianovici, vă ocupaţi de cercetările astea de plăcere. E folositor, fără îndoială, dar, după cîte îmi aduc aminte, înainte vă ocupaţi de cu to-o-tul altceva... Nu-i aşa ?

Polivanov nu răspunse. Poate că şi altădată era la fel, un vrăjitor care băga spaima în oameni, poate că şi atunci juca feste şi-l punea pe Losev în situaţii ridicole ?

— Pînă la asta vă ocupaţi de cu totul alte treburi, repetă Losev.

Se opri şi lungi pauza, ca toţi să observe cum evită Polivanov să răspundă la provocare.

Privirile li se întîlniră. Ochii lui Polivanov străluciră metalic în orbitele întunecate şi se stinseră. Simţea oare primejdia ?

— Hai, hai, nu te jena — spuse Polivanov.

— Biserica Vladimirsk e cel mai important monument din regiune. Nu ? — Losev bău o gură de ceai. — Secolul paisprezece şi aşa mai departe. Ţineţi minte cum aţi transformat-o în club, cum aţi reconstruit-o după aceea şi aţi stricat-o de tot ? Întîi aţi trimis o întîmpinare la Moscova, lui Kalinin, cerînd să se închidă biserica, apoi — chiar înainte de a vă veni aprobarea — aţi organizat un rug antimistic în piaţă. În ce an a fost asta ? Eu, desigur, ştiu, deoarece e chiar anul naşterii mele. Şi ce aţi pus pe foc ? Iconostasul cu toate icoanele, uşile altarului, totul gravat cu mare măiestrie, se spune că icoanele aveau o deosebită valoare artistică... Aţi ars şi vechile cărţi bisericeşti din sfîntul lăcaş. Era o bibliotecă extraordinară, după ce a fost închisă mănăstirea se aduseseră acolo toate documentele — Losev se uită la Kostik. — Cărţile erau din secolul şaisprezece, aşa spun savanţii. Iar pictura murală era unicat.

— De unde ştiţi ? întrebă neîncrezător Kostik.

— Experţii au cercetat. Au tras concluzia că nu se poate restaura. Am fi vrut s-o restaurăm, ne-am gîndit la asta... E adevărat, n-am discutat cu opinia publică, n-am strîns zemstva.

I se adresa acum numai lui Kostik, care se încrunta neputincios, privind ba spre Polivanov, ba spre Losev, încercînd să înţeleagă ce se petrece.

— Şi ce ? Şi ce-i cu asta ? — îl întrebă el duşmănos pe Losev.

— Întrebaţi-l odată pe Iuri Emelianovici... Se spune, Iuri Emelianovici, că aţi fost rugat : „Nu ardeţi obiectele. Închideţi biserica, dar ce rost are să-i daţi foc ?“

— Cîte nu se spun ! — Tucikova desfăcu mîinile ca şi cum ar fi vrut să-l apere pe Polivanov — de ce vorbiţi despre asta ? Se mai poate schimba ceva ? De ce daţi vina pe alţii ?...

Polivanov lovi masa cu măciulia bastonului atît de tare, încît săriră cuţitele, farfuriile tremurară, ceva căzu.

— N-am nevoie ! Pot să mă apăr şi singur ! Taci, Tatiana ! Mă aperi ? De cine ? De el !

Vocea i se sparse, deveni răgușită, apoi piţigăiată, ca şi cum fierăstrăul ar fi nimerit peste un nod. Se ridică sprijinindu-se în baston, deveni înalt, mai înalt decît înainte, ochii i se luminară, se albiră de mînie. Îl domina pe Losev, părea un topor imens, care acuşi se va lăsa şi-l va tăia în două. Deodată înviară toate vechile legende care-l însoţiseră pe acest om.

— Nu el o să mă demaşte ! Pe mine nu mă dobori cu fleacuri ! Cam puţin pentru Polivanov. Eu mi-am achitat datoriile, tovarăşe Losev. Tatăl tău ar fi putut să-mi ceară socoteală... El, cum s-ar spune, a pătimit pentru ideile lui. El avea idei. Da' tu ce idei ai ? Tu ai informaţii ! Dovezi, probe ! Ha-ha, probe împotriva lui Polivanov ! Mă tot întrebam cînd îmi va veni rîndul, prin cine. Şi iată-l — Serioja Losev ! Ai adunat fărămituri ca o cîrtiţă. Dar nu o să poţi face nimic cu ele. Şi nici n-ai ce face. Cu toate că ai ce aduna. Pot să-mi asum totul. Am rămas singur şi o să răspund pentru toţi. Da, aşa a fost. Auziţi, a povestit corect. Ai informatori conştiincioşi, Losev. Şi nu ţi-au spus ce a fost mai departe ? Ai ? Sînt vicleni, dar proşti. Ar fi putut să mă înjosească şi mai tare. Erai încă aici, sau nu, plecaseşi, am început să mă rog de băbuţe să-mi dea cărţile bisericeşti, icoanele, vechile documente. Au reuşit atunci să mai scoată din foc, să salveze cîte ceva. Cărţile ardeau greu. Mergeam, au trecut treizeci de ani de atunci, mergeam prin toate cocioabele, mă rugam, mă căciuleam. Ele ştiau totul mai bine decît tine. Mă vîrau ca pe o pisică în propria ei murdărie : aşa şi pe dincolo — întîi ai pus pe foc şi acum ne rogi. Am fost prost, le spuneam, am fost tînăr, nu înţelegeam. Eu, comisarul Polivanov, mă căiam în faţa acestor babe mistice ! Ca fiul risipitor. Unele îşi băteau joc, altele mă iertau, îmi dădeau icoane, cărţi. Uite-le aici, sînt afumate. În faţa bătrînelor, m-am căit. Dar nu în faţa ta. Tu, dragul meu, n-ai scos nimic din foc. Din nici un fel de foc. Ce drept ai tu să-mi ceri socoteală ? Ce, crezi că am fost nişte barbari ? Ţi-e ruşine de noi ?

Ridică asupra lui mîna sa enormă, costelivă, cu bastonul, dar Losev se uită gînditor, nu se mişcă, nu-i ocoli privirea.

— Ştiu, ne judecaţi, ne renegaţi. Dar poate că, atunci, pe vremea mea, nu se putea altfel ? Poate că numai prin

foc dobîndeşti adevărul unei noi vieţi ? Şi acum o visez pe învăţătoarea mea, Alisa Andreevna. care lîngă rugul acela m-a apucat de mînă, pe urmă a îngenuncheat în faţa tuturor, nu s-a jenat.

— Iurocika, nu trebuie ! gemu încet, abia auzit, Varvara Emilianovna, mătuşa Varia, sora lui Polivanov —. Of, n-are voie, Serghei Stepanovici, de ce-l zgîndăriţi ? Spune tu, Tanecika.

— Taci, Varia !

Tucikova o îmbrăţişă, îşi apropie capul de ea.

— Nu mă tem de nimic ! Nu mă tem de viaţa mea — strigă Polivanov.

— Da' încetaţi odată, Serghei Stepanovici... îl omorîţi — spuse Tania. Mă auziţi ?

Losev părea de piatră, nu-şi lua ochii de la Polivanov.

— ...Învăţătoarea pe care o iubeam vărsa lacrimi, mă ruga, mă implora să nu mă ating de icoana făcătoare de minuni. Îmi tot zicea de valoarea ei artistică. Că ar fi fost făcută de Teofan Grecul. Să nu o ard. S-o dau la muzeu, unde vreau, dar nu pe foc. Zicea ceva de Lunacearski. Şi de Pokrovski, care pe atunci venise la noi în gubernie, era comisar. Am dat-o deoparte. Am dat deoparte lacrimile ei. Opiumul este opium, indiferent de cine e făcut. Chiar ea ne învăţase că toate astea sînt minciuni. Şi ce icoană era ! Visez şi acum cum am aruncat-o în foc şi cum a ţipat Alisa Andreevna. Icoanele astea, ale mele, sînt nimic pe lîngă aceea. Sigur, era făcătoare de minuni şi asta mă întărîta şi mai tare. Toţi erau credincioşi, întunecaţi, înapoiaţi şi noi ne luptam cu ei, ne demonstram curajul şi ateismul ! Da, credeam şi eu în ceva... Acum, sigur, situaţia e alta. Omul se schimbă... Şi eu... Dar noi am făcut schimbările astea ! Dar tu ?... Faţă de Alisa Andreevna, recunosc, mi-e ruşine, dar faţă de tine, nu ! N-ai de ce să mă judeci. Ce drepturi ai tu ? Ai venit la-de-a gata...

Din fericire, Kostik reuşi să-l prindă. Faţa îi era acoperită de stropi mari de sudoare, se albi complet, se clătină şi se lăsă în fotoliu. Nadejda Nikolaievna turnă repede într-un păhărel nişte picături şi i le dădu, Polivanov le înghiţi fără să-şi dea seama. Şi privirea şi atenţia i se concentraseră în interior. Acolo se petrecea ceva important, iar tot restul se depărta şi se întuneca. Orbitele i se goliră de parcă moartea se grăbea să pătrundă în acest pustiu. Se făcu linişte. Tot ceea ce, cu o clipă înainte,

părea însemnat, tot ceea ce îi provoca mînia sau îl chema la luptă începuse să se dizolve, să-şi piardă înţelesul : dreptatea nu ştiu cui, cinstirea lui Jmurin, casa Kislîh, reproşurile lui Losev... Părerile oamenilor, amintirile, Alisa Andreevna, trecerea timpului — douăzeci, cincizeci, o sută de ani — totul era egal de meschin în faţa nefiinţei, în faţa acelei prăpastii în care-l trăgea moartea.

Nadejda Nikolaievna îl luă de mînă, le făcu un semn din cap şi toţi începură să vorbească făcînd eforturi să nu se uite la Polivanov, ca şi cum ar fi fost indecent să observi acel lucru îngrozitor care se petrecea alături. Se prefăceau că nu înţeleg. Coborîră glasurile parcă special ca să-i permită lui Polivanov să se adune... Dacă l-ar fi durut, dacă ar fi strigat, ar fi putut face ceva. Dar tocmai asta era, că nu erau în stare să-l ajute şi atunci se comportau ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Singura lor posibilitate era minciuna. Moartea era neputincioasă în faţa minciunii. Minţeau prefăcîndu-se că moartea nu există, că nu ştiu că e pe aproape.

...Roghinski îi arătă lui Losev o cărticică lunguiaţă — un catalog din Franţa — şi-o deschise la semn. Fotografia tabloului pe care Losev îl cunoştea atît de bine era încercuită cu cerneală şi alături scria : „Astahov A.G. anul 1890“ şi, mai încolo, un număr răzuit cu lama. Aflînd că Losev văzuse catalogul la văduva lui Astahov, Roghinski fu dezamăgit. Din păcate, nu s-au găsit nici un fel de alte mărturii despre casa Kislîh. Nu se ştie dacă au mai fost pe acolo şi alţi artişti sau scriitori. De fapt, tocmai asta dorea să afle Losev. Dacă avea catalogul, înseamnă că Polivanov ştia de mult de existenţa tabloului. Dar cînd şi cum nimerise aici catalogul, nu ştiau nici Roghinski, nici Tucikova. Tania recunoscu ruşinată că nu-i dăduse prin cap să se intereseze. Losev o întrebă pe mătuşa Varia şi ea, uitîndu-se la Polivanov, îşi aduse aminte că parcă îl primiseră din străinătate. Cine să-l fi trimis ? Probabil Liza Kislîh — altcineva cine ? — fiica cea mică a lui Kislîh, l-a trimis după război. Ce legătură avea Liza Kislîh cu toate astea, mătuşa Varia nu ştia, dar pe Astahov, după cum reieşi din răspunsurile ei la întrebările lui Losev, îl văzuse, fusese la el acasă, dar, mai bine să spună Iuri Emelianovici.

Polivanov se uită la sora lui, la Varia, de undeva de departe. Îşi muta privirea de la unul la altul, încercînd zadarnic să participe la conversaţie. Ca un surd, încerca

să ghicească vorbele pe fața lor, după mișcarea buzelor. Ce tot spun ? Despre ce vorbesc ? Despre ce merită să discuți, să te contrazici ?

Își riscase viața de multe ori și nu se temea de moarte. Dar acum era cu totul altceva. Nu era nici duel, nici luptă. Stingere. Înăuntru era pustiu, totul își pierdea sensul, n-aveai de ce să te agăți. Ce importanță mai avea ce o să fie după el, dacă el dispare pentru totdeauna ? Se uita la ei cu ură și tristețe.

— Nu fiți supărat pe el, șopti Tucikova.

— El a început.

— Sînteți ca un elev — zîmbi ea. „El a început." A făcut-o pentru că era supărat pe dumneavoastră.

— De ce ?

— Dumneavoastră socotiți toate astea — și ea cuprinse cu privirea masa, dosarele, mobila — un hobby. Iar el visează să întemeieze un muzeu. Vroia să-l deschidă în casa Kislîh. Dar acum...

Se uită la el așteptînd, dar Losev tăcu, rupse o bucată de fagure și luă cu lingurița mierea groasă.

Fagurele avea un desen regulat, ca de mașină. Era greu să accepți că fusese făcut de niște albine lipsite de rațiune. În timp ce îi studia forma geometrică gîndurile i-o luară razna. Se gîndea că și acum o mie de ani fagurii aveau aceeași formă și că la albine nu există nici un fel de arhitectură, nici evoluție a stilurilor dar pentru că ele au avut încredere în natură, ea le-a ales forma cea mai potrivită pentru acest material, pentru organismul lor. Construiesc și iar construiesc fără să țină seama de mod. Și construiesc cum nu se poate mai bine, nerevizuind normele și cubajul...

Profitînd de moment, Nadejda Nikolaievna îi spuse lui Losev cu un evident reproș :

— E un om sfînt. Și cît se chinuie !

— De ce sfînt, doar e ateu, comunist, o contrazise obosit și stupid Losev.

Ea pufăi ironic din țigară.

— Și ce ? Un comunist nu poate fi sfînt ? Desigur, n-ați citit Evanghelia... Păcat ! Păcat ! Ați fi știut că un păcătos care se căiește e mai prețios decît un virtuos. Doar s-a căit, n-ați înțeles ?

Losev mormăi încăpățînat :

— Dacă n-ar fi distrus, n-ar fi avut de ce să se căiască.

Îl priveau ca pe un vinovat, toți erau de partea lui Polivanov. Întorcîndu-se acasă își aminti de ochii reci ai Tucikovei, de modul indiferent în care-și luase rămas bun. Chiar și Roghinski era dezamăgit.

Se purtase corect, vorbise convingător, cu argumente, și pînă la urmă ieșise vinovat și față de ei și față de Polivanov. Cu ce greșise ? Că e sănătos, că e șef, că nu promite nimic și vrea să fie cinstit. Dar cel mai rău era că el însuși se simțea vinovat.

Întîlnirea cu Polivanov îi amintea ceva.

În general, Losev trăia fără să se gîndească la trecut, nu avea nici motive, nici nevoie. Trăia ziua de azi, cu treburile pe care nu apuca să le termine, așa că nu avea o viziune clară despre ceea ce fusese. Tot ceea ce trăise fusese doar o înlănțuire de întîmplări care, alegîndu-se din vîltoarea vieții, îl aruncaseră ba sus, ba într-o parte, ba într-alta sau în haosul ăsta exista o anume idee, un destin ? Și dacă nu îl purtase doar jocul orb al întîmplărilor și stărilor, ci își creasе el însuși destinul, avusese ceva în vedere, o anume direcție principală ?

Și acum privea în trecut și se mira cîte ocoluri și zigzaguri vedea. De la distanță, unele fapte i se păreau extraordinare, enigmatice. După atîția ani, îl uimea, în special, prima lui întîlnire cu Figurovski, acel eveniment care-i hotărîse drumul.

În urma unui concurs neprevăzut de împrejurări, mai degrabă dintr-o neînțelegere, șefimea în vizită nimeri pe sectorul lui de îmbunătățiri funciare. N-avea nimic pregătit și, cum se întîmplă, unul din tractoriști era beat, pe un foc de crengi băieții frigeau țipari — într-un cuvînt, o zi normală de lucru și deodată văzură venind o coloană de mașini precedate de una a miliției cu sirenă. Erau șefi mari, inginerul șef le dădea explicații și Losev răspundea doar la întrebările concrete. Le punea un om tînăr și frumos, îmbrăcat în haină de piele, inginerul-șef bălmăjea, iar el dădea din cap cu un aer inteligent, așa că era o adevărată plăcere să-l duci de nas. Losev zîmbea. Și cînd începu să vorbească străinul, el zîmbi cu totul nepotrivit. Acest zîmbet atrase atenția unui om cărunt și pricăjit, care se dovedi a fi șeful cel mai important. „Și dumneavoastră credeți la fel ?“ — i se adresă el lui Losev, căruia i se făcuse rușine că participă la acest spectacol.

În anul acela, terminînd Institutul hidrotehnic la fără frecvență, trecuse de pe postul de tehnician pe cel de inginer. După părerea inginerului-șef, Losev — ca orice om care a terminat la fără frecvență — era un specialist destul de slab, „cei de la fără frecvență trebuie să fie conștienți de inferioritatea lor, dar dumneata, Losev, n-ai nici un fel de complexe !". La zi, la fără frecvență — Losev, nu prea vedea vreo diferență, important era că avea o diplomă și se simțea egal în drepturi cu ceilalți. De aceea și începu să vorbească. Credea poate că șefii vor să afle adevărul, că le face plăcere să fie corectați ? Greu de știut. Unii au considerat că a vrut să iasă în evidență. Pe de altă parte, se comportase naiv, fără să țină seama de interesele lui.

De ce să secăm bălțile dacă nu regenerăm vechile terenuri agricole ? Mai bine să refacem irigațiile. De ce să construim un orășel agrar cu blocuri de patru etaje ?... Cel de la Moscova, cu haina de piele, îi aminti de lichidarea diferenței dintre sat și oraș.

— De ce s-o lichidăm ? — se înflăcără Losev. Ce, n-avem destul pămînt ?

Cineva îl trase de haină, dar căruntul, cu o față plată și ștearsă, spuse răgușit :

— Continuă, tinere, dacă ai ceva de zis.

Losev se supără : „Sigur că am" — și începu să spună șefilor ceea ce toți vorbeau între ei : și constructorii și inginerii de îmbunătățiri funciare. Încropelile cu patru etaje, pe care le aprobase vizitatorul, erau chilipirurile popii pedepsit de Balda, pățanii povestite de însuși Aleksandr Sergheevici Pușkin. Vorbea ca o mitralieră, ce-i venea la gură, nu se gîndea la consecințe, nu observa semnele pe care i le făceau șefii de la raion și Polivanov, pe atunci în funcție.

Seara îl chemaseră la Figurovski, la acel moscovit cărunt care era cel mai important. Spre deosebire de șefii de la raion, i se adresa cu dumneavoastră, îi punea întrebări stranii și tot cerceta ceva cu ochii lui decolorați. Întrebările erau cam așa : ce-i place la oameni ?, în ce împrejurări ar desface el contractul de muncă unui muncitor ?, care sînt defectele noilor mașini ?

Pe vremea aceea obrajii lui Losev erau încă durdulii, mai avea pistrui, era tuns la modă, din buzunarul hainei i se vedea vîrful riglei de calcul — și, cu toate acestea, în principialitatea lui neclintită, în tupeul lui ușor intimi-

dat, Figurovski observase ceva, văzuse miezul din răspunsurile lui prea sigure şi, deodată, după ce înghiţise cîteva prafuri homeopatice, îi propusese să lucreze cu el la minister, la Moscova.

Trebuie să reţinem că Losev nu şi-a mărturisit surpriza, nu s-a mirat.

— Vă mulţumesc, desigur, dar cu ce ocazie ? — s-a interesat el destul de bănuitor, fascinîndu-l definitiv pe Figurovski.

— Am nevoie de oameni îndrăzneţi, persoane raţionale şi moderate se găsesc, dar de îndrăzneţi am nevoie.

Pentru el îndrăzneala nu era o calitate sau un defect, ci un atribut de serviciu. Ministerul era o clădire alb-gălbuie cu acoperiş verde, lîngă zidurile Kremlinului — cînd fusese la armată, Losev participase la parada din Piaţa Roşie ; prin aerul îmbîcsit de gaze de eşapament, de pe locul lui de şofer, văzuse casa aceea mare din spatele tribunelor. Îl uimise numărul oamenilor care avea dreptul să stea la tribună. „Nu cumva e timpul — îşi spusese atunci — s-a dat semnalul, a pornit cronometrul." Şi stînd în faţa lui Figurovski, revăzuse clădirea aceea gălbuie cu acoperiş verde, tribunele, Piaţa Roşie, auzise cum se dă semnalul, simţise cum se umflă pînzele, cum prind vîntul, cum se înalţă păsările albastre atingîndu-l cu aripile.

— Să fii îndrăzneţ nu-i o funcţie, spusese el.

— Dumneavoastră nu doriţi să faceţi carieră ?

— Vreau. Dar trebuie să mai adun puteri. Nu poţi să mergi doar cu mărunţiş la piaţă.

Şi îi zîmbise lui Figurovski, pe atunci zîmbea cu toată faţa. Ameţeala victoriei îi sucise capul.

— Judecaţi îngust. Şi nu sînteţi atît de modest pe cît doriţi să păreţi — spusese Figurovski. — Din cauza vîrstei. Dumneavoastră credeţi că aparatul are nevoie de oameni experimentaţi, cu merite. Avem şi din aceştia. Dar trebuie să le adăugăm şi un dram de nebunie.

Pe faţa lui ştearsă şi plată apăruseră riduri subţiri, expresie a unei inteligenţe puternice şi ironice ; se reliefa nasul cu nările mobile, devenea evidentă prestanţa, ţinuta care aducea aminte de tablourile vechi. Cînd tăcea, trăsăturile i se ascundeau undeva în interior, rămînînd la suprafaţă doar înfăţişarea sa neatrăgătoare, un fel de vopsea de camuflaj.

Pînă una, alta, Figurovski prefera să rămînă în umbră. Se combinau în el prudența și intoleranța. Înainte de război stătuse la închisoare de două ori, îi dădeau drumul, îl trimiteau să răspundă de mari întreprinderi, pînă la conflictul următor. În cele mai complicate situații rămînea scrupulos de corect. Se povesteau despre el istorii stranii și neverosimile — cum a trimis la organele de anchetă o telegramă adresată adjunctului său arestat, felicitîndu-l cu ocazia împlinirii vîrstei de cincizeci de ani, enumerîndu-i meritele ca la o adunare solemnă ; cînd s-a afirmat că stahanoviștii depășesc capacitatea proiectată, corectîndu-i pe ingineri, a răspuns că proști trebuie să fie inginerii ăia pe care-i corectează muncitorii. Nu era laș, se spunea că după el poți să te orientezi ca după Steaua polară. În schimb, puteai să-l ochești și să tragi la sigur, ca într-o țintă fixă.

Toate acestea Losev avea să le afle mai tîrziu, atunci respinsese nepăsător oferta lui Figurovski, refuzase fără să se gîndească la viitor, convins că i se vor mai face asemenea propuneri.

Știa sau nu că în spatele ușii îl așteaptă deja neplăcerile ? În ochii stinși, de bătrîn, ai lui Figurovski se aprinsese interesul. Comportarea imprudentă a acestui tînăr stîrnea curiozitate și respect.

Losev simțise respectul, a fost unul dintre cele mai plăcute momente din viața lui. Niciodată apoi nu și-a regretat refuzul.

Cînd s-au despărțit, Figurovski i-a spus :

— Străduiți-vă ca, pe viitor, să-l înțelegeți pe cel împotriva căruia vă ridicați.

Losev ținea minte propoziția, deși o înțelesese mult mai tîrziu.

Peste o lună fusese numit șef al sectorului de construcții, iar peste un an devenise adjunctul președintelui Comitetului executiv orășenesc.

Cînd s-a despărțit de colegii lui, l-au întristat cuvintele brigadierului : „De-acum înainte, Serioja, n-ai să mai apeși pe leviere, n-ai să mai ghicești unde e apa. Te-ai dezlipit. N-ai să mai primești leafă, ci retribuție. O să tot trebuiască să te înalți pe vîrfuri ca să-ți găsești un loc sub soare“.

Atunci rămăsese îndelung pe mal, cu mîna în apă, prefirînd printre degete șuvițele-i mișcătoare.

Îi părea rău că se desparte de hidraulică, o știință minunată despre capriciile apei, cu care tocmai începea să se obișnuiască. Nu există nimic mai simplu decît apa și nimic mai complicat decît vîltorile și bulboanele ei, împărățiile ei de sub pămînt cu rîurile și lacurile lor invizibile. Apa izvoarelor era diferită de cea a canalelor, a lacurilor ; apele vii ale primăverii erau altfel decît apele acide ale lacurilor sau apele grele din șanțuri. Fiecare rîu are gustul său, năravul său, care nu poate fi calculat, care se intuiește după peisajul din jur, după mirosul ierbii. Losev simțea apa. Dacă ar fi fost după el, ar fi devenit paznicul rîului, i-ar fi îngrijit rubedeniile din adîncuri. Îi era milă de apa trecută prin turbine, măcinată, o apă vlăguită, fără putere...

Capitolul VIII

SECRETARA ÎI TRANSMISE CĂ TElefonase cineva din partea lui Polivanov și-l rugase să-i viziteze.

— N-am timp, mormăi Losev.

Peste două zile, primi un bilet scris chiar de Polivanov care îl ruga să treacă pe acolo neapărat : „...deoarece starea sănătății mele s-a înrăutățit definitiv, vreau să apuc să-ți comunic ceva util, acum, cît mai pot mișca limba în gură. Altfel o să rag ca Petru întîiul, cine știe ce, și voi o să rămîneți nedumeriți, nu te mînia pe mine, mai bine să fii tu cel jignit decît cel care jignește..."

Tonul era cronicăresc, glumeț, biletul era scris pe o hîrtie veche cu filigran și Losev se gîndi că, în orașul lor, Polivanov e unic și, după ce va muri, nimeni nu va mai fi ca el.

Și totuși, nu dorea să se ducă. Bănuia de ce-l cheamă. Își închipuia că Polivanov vrea promisiuni în legătură cu muzeul, că va vorbi despre testament, insistînd iar în legătură cu casa Kislîh. Dar nici să nu se ducă nu putea. De ce ultima dorință a unui om care părăsește viața e lege, Losev nu știa, dar se supunea acestei legi de cînd era mic. Nu se gîndise niciodată la ea și oricît s-ar fi împotrivit, nu putea să n-o respecte.

Îl găsi pe Polivanov în grădină, pe bancă, în fața chioșcului. Arăta mai bine, obrajii căpătaseră culoare, era tuns, mirosul pătrunzător al apei de colonie îl făcea să pară mai vioi. Losev era chiar dezamăgit, se simțea înșelat. Polivanov stătea cu fața la soare, încălțat în galoși și cu o scurtă vătuită pe umeri. Îl invită pe Losev să se așeze în fața lui, la umbră, pe un scaun împletit și începu imediat să vorbească, parcă s-ar fi temut să nu rămînă singur. Data trecută se lăsase stăpînit de nervi, s-a supărat, s-au înfierbîntat amîndoi, nu se gîndise, nu era obișnuit să se considere bolnav, doctorii îi tot spun să-și păstreze puterile, dar pentru ce ? Vorbea repede, dorind să termine cît mai iute cu boala, cu moartea, dar se tot poticnea în întrebări fără răspuns. Se enervă, se împotmoli mai tare, apoi înjură, închise ochii, tăcu și își lăsă capul pe spate. Pe gîtul lui plin de riduri se vedeau fire de păr cărunte nerase. O insectă verde se tîra printre ele. Losev se uită pe furiș la ceas. Putea să se ridice ușurel, să se ducă în casă la mătușa Varia, să-l lase pe bătrîn să se odihnească. O să trec, poate, altă dată... Pălăria de pai de modă veche cu panglică neagră arunca o umbră pe fața lui Polivanov. Și tatăl lui avusese o pălărie la fel. Erau la modă înainte de război.

Losev își amintea rar de tatăl său. Se obișnuise încă din copilărie să-și audă rudele vorbind despre el că e un om de nimic, un ratat și să-și vadă mama suferind din cauza asta și plîngînd des. Ideile cețoase ale tatălui, meditațiile lui filosofice păreau primejdioase, nimeni nu încerca să le priceapă, dar toți înțelegeau că nu-i ceea ce trebuie. La Comitetul raional de comsomol, Losev fusese discutat pentru confuzia ideologică și misticismul tatălui său. Apoi bătrînul fusese văzut beat, nimeni nu-l mai lua în serios deși Polivanov îl apăra. Cît mai locuiau împreună, Polivanov îl mustra pentru copil și-l prevenea pe Serghei : nu te lua după ce spune el...

Polivanov deschise ochii și spuse :

— N-ai plecat ? Va să zică, știi că n-o mai duc mult. Spune-mi și mie, Serioja, oare de ce n-am eu chef să mor ? Oricum, o să trebuiască, doar e o lege și eu mă revolt. Viața încă nu m-a obosit. Mai am o mulțime de idei. Aș putea... dar asta-i orbire. Nu-i drept ! De ce să mi se isprăvească viața dacă eu nu vreau ? Mă tot gîndesc cum să mai rezist. Cum s-o duc de nas. Mi se tot pare că dacă

o să-mi dezvălui toate tainele, atunci, gata, vine sfîrşitul! N-o să mai am de ce să mă agăţ. Şi dacă nu le spun ? O să mă pocnească şi n-o să mai am timp şi o să crăp. Şi iar mă gîndesc : să zic tot ce n-am spus, să mă descarc, dar faţă de cine ? Serioja, ce-ar fi să mă laşi să vorbesc ? Ar fi un ultim serviciu. Nu, nu-mi răspunde pe loc, eu te-aş răsplăti... n-o să-ţi pară rău. Îţi dau tot ce doreşti. Dacă vrei să ştii, am un caiet cu notiţele tatălui tău, Stepan Iustinovici. L-am luat să-l citesc şi nu i l-am mai dat înapoi. Dinadins nu i l-am înapoiat. Vrei ? Şi nu te rog decît să-mi dai voie să vorbesc. La radio. Şi să se conecteze megafoanele mari din piaţă, ca de 1 Mai. Să mă audă tot oraşul. Nu-ţi fie frică, n-o să fac nimic dăunător. Vreau să vorbesc despre mine. Ca la un jubileu. La un jubileu nu mi-aţi da cuvîntul ? Poţi să-mi faci această favoare acum, fără să ceri aprobarea nimănui ?

— Sigur că da, desigur, numai că trebuie să aranjăm cumva. Să fixăm o zi anume...

Polivanov se apleca, uitîndu-se în ochii lui Losev :

— Minţi, vrei să scapi. Ştii că eu mai am de aşteptat doar o singură zi...

— Lăsaţi, Iuri Emelianovici, o să ne îngropaţi pe toţi.

— Şi doctorii zic... Poate că spun adevărul.

Privirea îi luneca într-o parte şi Losev nu izbuti să-şi dea seama dacă Polivanov se preface sau ştie că moartea e aproape şi se agaţă de minciunile doctorilor ? Şi mai tîrziu, Losev va încerca să înţeleagă. Toţi cei din preajma lui Polivanov susţineau că se va înzdrăveni, făceau planuri în legătură cu muzeul şi el participa cu plăcere la această minciună. Cine pe cine consola ? Poate că aşa trebuia ? Poate că aşa era mai uşor ? Poate că aşa omul îşi prelungeşte viaţa ?

— M-am gîndit ce să spun. Aş povesti totul cum a fost. Fără îngăduinţă. Poftim, mîncaţi. O să le cadă prost. Dar pe urmă ar înţelege. Cum s-a ajuns la asta. Desigur, acum nu mai sînt atît de interesaţi. E vorba de părinţi, de bunici. Azi oamenii au alte treburi. Echipa mea n-a supravieţuit. Nu te-ar interesa ?

— De ce nu ? — spuse Losev. O să trimitem aici un redactor cu magnetofonul. Să înregistreze. Şi pe urmă se va difuza.

Polivanov tăcu, îşi privi mîna în lumină.

— Dă-ţi cuvîntul de onoare.

— Pe cuvîntul meu de onoare.

— Iar minți. Orice neisprăvit te poate opri. Vor zice că e inutil... Dar unii au nevoie de asta. Unii au trăit vremurile acelea. Văd că nu te interesează. Ai venit pentru că ți-e frică de blestemele mele. Nu-ți fie teamă, caietul lui taică-tău oricum ți-l dau. Pe gratis. Cheam-o pe Varia... Nu pot, dragule, să amîn nimic, nu mai pot. Tot timpul am crezut că mai apuc să fac tot ce trebuie. M-am obișnuit. În fiecare zi răsărea soarele, eu mă spălam, mă bărbieream, totul se repeta, știam că mîine o să fie la fel. Dar, nu ! Nimic nu se repetă, auzi, Serioja, nimic ! Se uită supărat la Varia care apăruse cu un prosop pe umeri. — Ce vrei ? Am spus doar că nimeni... A, da... adu dosarul pe care scrie „Losev". E pregătit. Du-te ! — o urmări cu privirea. — Uită-te la ea, am tot ocărît-o, n-am lăsat-o să se mărite, credeam că am tot timpul să mă ocup, o să aranjez eu, o să caut... Mîine, mîine, dar unde-i ziua de mîine ? Speram să apuc să mă dumiresc pentru ce am trăit, cum am trăit. Pînă și îndoielile mi le-am amînat... Nici n-am ce spune în piață. De adunat, am tot adunat și dacă te uiți înăuntru — nimic, gol. A ars totul, n-a rămas nimic. Atunci ar fi trebuit s-o fac. Lucrurile bune nu trebuie amînate. Nu m-am gîndit la moarte. Ca și cum aș fost veșnic. Parcă tu te pregătești pentru moarte ? Trăiești și tu ca și cum ai fi nemuritor. Toți fac la fel. E ca o boală. Ne temem să ne pregătim. Deoarece acolo nu e nimic, ne e frică să ne gîndim. Noi sîntem atei și credem în nemurirea noastră, iar credincioșii, dimpotrivă, se consideră muritori, se pregătesc. Vezi cum toate s-au aiurit. — Se mută la capătul băncii, îl apucă pe Losev de mînă cu palma lui umedă și rece. — N-ar fi bine, nu-i așa ? Ar fi rușinos, nu ?

— Ce să fie rușinos ?

— Dacă o să vorbesc pe șleau. Cît eram sănătos, tăceam și ascundeam. Or să creadă că mi-a fost frică, că am tăinuit. Și uite, am început să vorbesc acum, cînd nimic nu mai are importanță. Este oare asta de demnitatea unui om ? Și nimeni nu poate nici dovedi, nici explica că n-am tăcut de frică și nu de frică vorbesc... Nu, mai bine, nu. Cum am trăit pînă acum, așa o s-o duc pînă la sfîrșit, n-o să mă predau. N-o să mă spovedesc nici ție, că nici tu nu ești popă.

— Foarte bine că n-o faceţi, spuse Losev. Spovedania e bună pentru cei care cred în Dumnezeu. Ei fac un fel de curăţenie generală şi aruncă în cosmos tot gunoiul... Mărturisesc şi pun greutatea pe umerii altuia. În cazul de faţă, pe umerii lui Dumnezeu. Şi dacă n-ai pe cine ? Asta-i laşitate. Iuri Emelianovici, poate că aveţi nevoie de un doctor bun ?

Auzind de doctor, Polivanov ridică din umeri şi răspunse :

— Glumeşti, glumeşti — crezi că e departe. Şi nici cu Dumnezeu nu-i atît de simplu. Of, Serioja, nu peste mult timp ai să-ţi aduci aminte de mine. Viaţa e mai scurtă decît ţi se pare ţie. Odată priveşti în jur — şi nu mai e nimic...

Dosarul adus de mătuşa Varia era vechi, hărtănit, cu o inscripţie roşie : „Judecătoria populară judeţeană". Inscripţia era tăiată şi dedesubt era scris frumos, cu creion chimic : „Losev Stepan Iustinovici".

Polivanov trase nervos de şnururi, le desfăcu şi scoase un caiet subţire de şcolar. Mai erau acolo nişte foi. O citi pe cea de deasupra şi o băgă în buzunar.

— N-ai ce face cu asta... Ia-l, consideră că nu-mi datorezi nimic.

— Să trimit redactorul ?

— Te scutesc.

— De ce ?

— M-am răzgîndit. E tîrziu, sufleţelule. Ce rost are să întorci lucrurile pe dos ? Tu încă nu ţi-ai privit viaţa. Şi cînd ai să-ncepi să te uiţi la ea, o să vezi că nu-i lipsită de sens. Pînă la urmă se adună o ţesătură. Dar se vede numai la sfîrşit. Şi atunci... Dacă eşti atent, Serioja, ai să observi că ea — viaţa — tot timpul îţi face semne. Doar că trebuie să le simţi. Dar la noi totul e înfundat. Toate capilarele. Cîndva, Alisa Andreevna m-a blestemat. Eu am rîs. Ştiam că sînt rămăşiţe ale trecutului. Am iertat-o. Deşi pentru asemenea fapte aş fi putut... De ce m-am supărat atunci pe tine ? Pentru că nu vrei să vezi în profunzime. De exemplu — puteam eu să-i imput acest blestem ? Cînd era pe moarte, m-am dus la ea să-i cer iertare. Înţelegi — ea m-a iertat ! A fost un semn pentru mine !... Au împărtăşit-o ! ...E mistic, ştiu, dar biserica îl pregăteşte pe om pentru moarte. E un semn de respect pentru viaţa pe care a dus-o. Pe cînd doctorii îţi spun

tot felul de chestii, te distrag, ca să ți se pară că sări din mers, de ce ?

Din casă se auziră voci, printre ele glasul înalt al Tucikovei și Losev, care ar fi vrut să plece, se și ridicase să-și ia rămas bun, rămase și deschise caietul.

Tatăl său avea un scris mic, ca de tipar, cu litere egale, Losev își aduse aminte că avusese o mulțime de caiete, le scria noaptea în bucătărie, fumînd mahorcă.

Paginile erau înnegrite de sus pînă jos și pînă la margine, și coperta albastră era scrisă. Losev nu citea, răsfoia, stătea în spatele fotoliului și cînd Tucikova se apropie, spuse :

— Uite, m-a chemat Iuri Emelianovici, vroia să vorbească la radio.

Polivanov își strînse sprîncenele zburlite și cărunte.

— Doar ți-am spus că m-am răzgîndit. Se contramandează. Spectacolul se amînă. Plecați ! Tu de ce ai venit ? Am rugat să nu fie lăsat nimeni la mine. Plecați amîndoi.

Losev se încruntă, dar Tania izbucni în hohote de rîs, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, se lăsă în fotoliu și începu să povestească despre grupul de excursioniști cărora tocmai le arătase tabloul. Losev era uimit de curajul ei, de felul cum făcea ce vroia, fără să dea atenție grosolăniilor lui Polivanov, țipetelor lui.

Tania se plîngea că o înnebuniseră cu întrebările, de ce a venit Astahov aici, cît a stat și de ce l-a atras această casă.

— Vroiam să vă rog, Serghei Stepanovici, hai să-l ducem și pe Iuri Emelianovici să vadă tabloul.

— Sigur, neapărat — se bucură Losev.

— De ce nu m-ai întrebat înainte... Nu vreau să merg.

— De ce ? — se miră Tania.

— Tu nu erai încă pe lume cînd l-am văzut.

— L-ați văzut aici ? — întrebă Losev. Cînd a fost Astahov ?

— Cam pe atunci... Să tot fie patruzeci de ani — spuse Polivanov. Oricum, nu vreau ! Tăcu provocator. Printre altele, tu, Tatiana, te închini lui Serioja, dar tabloul ăsta a fost salvat de mine.

— Cum l-ați salvat ? — exclamă Tania.

Mişcă neliniştită fotoliul ca să stea între ei, îi era teamă de o nouă înfruntare, dar curiozitatea învinse şi se năpusti asupra lui Polivanov cu întrebările. El nu se grăbi să răspundă.

— Dacă n-aş fi fost eu, tabloul n-ar fi rămas în Rusia.

— Şi de ce n-aţi spus pînă acum ? Cum a fost ? Aţi cunoscut-o pe Olga Serafimovna ?

Ca s-o ajute, Losev ridică neîncrezător din umeri. Neîncrederea provoacă cel mai des mărturisirea. Nu trebuie să te arăţi interesat. Nu crezi, n-ai chef să asculţi — asta-l întărîtă pe povestitor. De aceea, Polivonov i se adresă lui Losev, pe el voia să-l uimească şi-i povesti cum Astahov venise la Lîkov, prin treizeci şi şase sau treizeci şi opt, cu o anume treabă. Mai fusese prin împrejurimi prin anii douăzeci, se poate afla cu precizie. Totul se poate preciza, doar să ştii ce anume cauţi, să ai de ce să te agăţi. Atunci îl cunoscuse Polivanov pe Astahov. Era un bărbat falnic, dar dezordonat, cu o comportare bizară. În timpul unei discuţii importante, o discuţie neplăcută pentru el, se detaşase şi schiţa pe hîrtie portretul interlocutorului. Era indispus şi desena. Era indispus chiar din cauza acestui tablou. Se apucase de el din motive neserioase, chiar aiurite după criteriile acelor vremuri, şi pe deasupra nici nu ştia să ţină un secret. Dealtfel, faţă de Polivanov nimeni nu avea secrete.

Buzele decolorate se întinseră, dînd feţei o expresie de antipatică încăpăţînare, încît Losev îşi aminti de ecourile îndepărtate ale unor istorii crude şi romantice, care ajunseseră fragmentar la el, şi de care Tucikova probabil că habar n-avea.

Cînd Losev era tînăr, Polivanov se tot lupta cu cineva, vorbea cu patimă şi-i atrăgea pe tineri. Cu cine şi cu ce se lupta ? Acum totul s-a uitat. Ţinea minte doar fleacuri, cum sub comanda lui Polivanov se schimbase numele cinematografului „Forum“ în „Elanul“ şi al restaurantului „Olimpia“ în „Valul“. Cinematograful se cheamă şi astăzi „Elanul“.

Kostik apăru neobservat ; era îmbrăcat într-o cămaşă oranj cu inscripţii englezeşti şi purta brăţări de aramă la mîini. Se ghemui pe vine la o oarecare distanţă şi-l ascultă pe Polivanov cu tristeţe. Losev se gîndi că toţi cei care-l înconjurau pe bătrîn, chinuiţi de capriciile acestuia, striviţi de autoritatea sa, toţi, după moartea lui, se vor

despărţi, fiecare văzîndu-şi de-ale sale, dar îşi vor aminti cu plăcere de discuţiile cu Polivanov, de hîrţoagele lui vechi, de vizitele în această casă unde exista o forţă înverşunată, grea, rea, înălţătoare şi inteligentă, unică, mergînd mereu împotriva curentului, forţă care provoacă iritare, ciudă, dar şi idei.

Uitîndu-se la Kostik, Losev regretă din nou că viaţa lui Polivanov se stingea. În acest jar mai pîlpîia focul generaţiei care începuse revoluţia. Nici unul dintre ei nu mai rămăsese în oraş. Doar bătrînul Varhameev, care, în fiecare an, la aniversarea Comunei din Paris, scotea cu încăpăţînare pe balcon steagul roşu. Ei, aici, la Lîkov, se războiseră cu burghezia mondială, participaseră la lupta de clasă, o luptă sîngeroasă, neîmpăcată, aşteptaseră comunismul, peste trei, peste cinci ani, ascultau şi auzeau, auzeau cu claritate tunetele revoluţiei proletarilor din toate ţările.

Era greu şi obositor să ai de-a face cu ei, erau grosolan de sinceri, vorbeau mult, nu ţineau seama de legi, pentru ei nu exista „se poate" şi „e interzis", nu recunoşteau decît noţiunile „e necesar" şi „nu e necesar" din punctul de vedere al întregului partid şi al întregii omeniri muncitoare.

Vocea Tucikovei îl trezi.

— Ce legătură are Liza Kislîh ?

— Se vorbea că era ceva între ei.

— Nu mai spune ! O idilă ? O iubire ? Cine era la curent ?

— Oamenii trăncănesc.

— Ar fi foarte important, am putea să-i înţelegem creaţia. Şi tabloul nostru. Multe s-ar clarifica. Poate că între ei s-a petrecut ceva tragic. Astahov era un bărbat frumos. Şi ce talent ! — spuse cu mîndrie Tucikova.

— În jurul ei, frumuşei din ăştia ca Astahov erau ca ţînţarii pe lîngă flacără. Ştia să le sucească minţile. Te aţîţa şi rîdea. I-am dibuit eu toate fiţele.

— Cum ? — nu răbdă Losev, interesat brusc.

Polivanov se uită la el, privirea îi deveni densă.

— Auzi ? De tat-su puţin îi pasă, şi acum...

— Iuri Emelianovici ! — spuse Tucikova. — De ce ?... De ce vă prefaceţi ? Doar nu sînteţi aşa.

— Ba da, aşa sînt ! Mai bine aşa decît în nici un fel. Doar pentru ei nu mai însemn nimic. Nu mai exist. Meda-

lia jubiliară au dat-o în stînga şi în dreapta. Dar Polivanov nu mai există pentru ei. Nu m-au decorat. Au uitat.

Aşadar, încă de anul trecut îşi tot hrănea jignirea: uitaseră să-l treacă pe lista cu medaliile. Vanitatea omenească îi provoca lui Losev cele mai mari necazuri. Dar acum îl mira altceva: omul e în pragul mormîntului, simte frigul celeilalte lumi, dar nu uită de medalie, nu vrea să renunţe la nimic. Cum se pot aduna atîtea într-un singur om.

Tucikova se ridică alături de Losev, sprijinindu-se de spătarul fotoliului. Cedînd căldurii pe care o degaja mîna ei Losev spuse :

— Pentru asemenea comori cum aţi adunat dumneavoastră, Iuri Emelianovici, aţi merita un ordin, nu o medalie. O să facem un muzeu de istorie ! O să-i convingem pe toţi. O să fie cel mai important din regiune !

— Unde ai să-l faci ? — întrebă trist Polivanov.

— Aici.

— Parcă o să încapă aici totul ? Şi casa e şubredă.

— Construim una nouă. O să facem un proiect nou.

— De ce să construieşti, — spuse Polivanov. N-o să fie mai bună decît casa Kislîh. Te rog, Serioja, păstreaz-o !

— Poate, totul e posibil — spuse Losev.

Se aprinse brusc, se încălzi, îi încălzi şi pe ceilalţi, aşa cum ştia el. Portretul lui Polivanov va veghea la intrare. Întemeietorul muzeului. Şi o să se povestească întreaga istorie a creării lui. Cum a adunat Polivanov colecţia, materialele. Arhiva va avea o încăpere specială. Bibliotecă. Dioramă...

— S-ar putea face o machetă a oraşului. La mijlocul secolului trecut — spuse Kostik roşind. Sînt adunate toate materialele.

— Şi în muzeu trebuie expuse obiecte ale trecutului — interveni Tucikova luînd mîna de pe fotoliu. Vase de lut, lămpi, firme, furci. Să se vadă diferenţa. Nu neapărat cea pozitivă, să se vadă şi cea negativă...

— Fluiere, pieptени de lemn — adăugă Kostik

— Pălării, bastoane — intră şi Losev în joc.

— Călimări, brice

— Ghetre !

— Hamace !

— Calendare !

— Firme, liste de bucate, cărţi poştale ilustrate — spuse Losev. Chiar voiam să vă rog să-mi alegeţi nişte ilustrate vechi, m-am înţeles cu Kamenev să tipărim un set.

— Cutii poştale, litografii — adăugă Tania. Cum era ea, era frumoasă ?

— Avea o coadă pînă la pămînt. Şi părul de culoarea arţarului toamna.

Kostik fluieră expresiv.

— Toţi erau îndrăgostiţi de ea — spuse Polivanov. — Haide, întrebaţi ce vreţi. Vă răspund la tot ce vreţi. Cheam-o pe Varia, cheamă-i pe toţi ! — strigă el slab, cu vocea lui de bătrîn, încă autoritară. Veniţi ! Dau ! Dau de toate pentru toţi !

În pridvor apăru mătuşa Varia, şi după ea, o babă oarecare. Ochii lor decoloraţi priveau fără dezaprobare, fără curiozitate. Cîndva, ar fi dorit să-l întrebe multe pe Polivanov, dar acum totul se stinsese. Acum li se părea mai importantă liniştea lui, numai în linişte puteai să te bucuri de căldura acestui cer paşnic, de mireasma florilor, a ierbii, de bîzîitul bondarilor... Era acea fericire care i se dă omului la sfîrşitul vieţii şi nu înţelegeau de ce se agită Polivanov, în loc să se mulţumească cu pacea şi frumuseţea pe care i le acorda această lume. Dar Polivanov tropăia cu galoşii, se bîţîia, îi chema pe vecini, chema lumea, avea nevoie de mulţime. Kostea era gata s-o ia la fugă să-i cheme, Losev o atinse uşor pe Tucikova — întreabă-l despre ce ne interesază — şi ea îl rugă să povestească cum a salvat tabloul lui Astahov.

— Astahov al tău voia să i-l trimită ei în străinătate şi a trebuit să-l opresc.

Polivanov explica cu plăcere şi voia să răspundă şi la alte întrebări, despre alţi oameni, despre perioada NEP-ului, despre cincinal, despre prima locomotivă electrică şi momentul cînd i-au declarat pe tovarăşii de drum sabotori, dar Tucikova se întorcea cu încăpăţînare la Astahov — unde voia să trimită tabloul, cui, pentru ce ?

— Lizei Kislîh, ca o consolare. În dar. În amintirea locurilor natale. Departe de casă, o chinuia dorul. De-aia s-a şi milostivit Astahov să vină pe aici. Menţinuseră legătura. O vizitase la Paris cînd fusese într-o delegaţie.

Se pare că observase ceva pe feţele lor, deoarece, brusc, ameninţarea din voce scăzu şi spuse justificîndu-se :

— Acum toate astea nu mai contează, dar atunci erau cercetate foarte sever.

Nu ţinea minte cu ce ocazie, cu ce expoziţie plecase Astahov în străinătate, dar ştia că bunica Lizei Kislîh era franţuzoaică, avea, undeva, în Franţa, o căsuţă, fraţii Mosjuhin o tot vizitau — pe vremea aceea erau celebri. Astahov n-ar fi trebuit să se înhăiteze cu ei.

— Dar dacă Astahov o iubea, cum puteai să-i interzici ?

— Tu, Tatiana, vorbeşti ca răposata nevastă-mea. Ce legătură are dragostea ? Trebuie să ştii să alegi, sufleţelule. Şi dacă ai ales — gata.

Tucikova îl asculta nedumerită.

— Ce înseamnă să alegi ?

— Adică, ori cu noi, ori cu duşmanii — emigranţii albi.

– Ce legătură au emigranţii albi ? — exclamă Tucikova. Avea sau nu voie să dăruiască tabloul femeii pe care... o iubea ? Nu înţelegeţi, era doar al lui, al lui personal. Ce amestec aveţi dumneavoastră ?

— Vorbeşti despre treburile astea ca un copil. Nu era voie. Se considera drept complicitate cu duşmanul. Prea multă severitate ? Epoca era foarte severă.

Polivanov respingea atacurile ei în joacă, era mîndru de puterea lui, nu se aştepta nici el să se descurce atît de uşor. Îşi împinse pălăria pe ceafă, se îmbujorase la faţă, privea în jur şi, în special, la Losev, voia să-l uimească, să-l clintească din starea lui de incredulitate indiferentă. Nedumerirea Tucikovei creştea, răspunsurile sigure ale lui Polivanov o derutau, dar Losev n-o ajuta, ca şi cum n-ar fi perceput apelul ei mut ; era o încordare ciudată în atitudinea lui, în înclinarea capului, ca şi cum, dincolo de cuvintele lui Polivanov, ar fi auzit altele, pe care nu le putea distinge.

— De ce nu mă întrebaţi principalul — spuse deodată Polivanov — cum de-am izbutit ?

— E destul de clar şi aşa, ce să mai întrebăm ? — îl întrerupse Losev şi repede, cu forţă, îndesă în buzunar caietul făcut sul.

— Ce ţi-e clar, ce anume ? — întrebă apăsat Polivanov, presupunînd poate că Losev va da înapoi, se va ruşina.

Şi totuşi, Losev răspunse cu nepăsare, privind indiferent în lături :

— Aţi anunţat unde trebuia, nu l-au mai trimis în străinătate — doar aşa se proceda, nu ?

— Ia te uită ce simplu e pentru el ! — exclamă Polivanov cu o supărare triumfătoare. Păi, dacă aş fi făcut aşa, n-ar mai fi rămas nimic din el.

Din cuvintele lui se detaşa o epocă încinsă, plină de surprize, cînd trebuia să-ţi cîntăreşti cuvintele, mai ales dacă le scriai. Polivanov vorbea despre acele timpuri cu plăcere, ca un om care a ştiut să învingă cu cinste primejdiile, erau atunci atîtea complicaţii, acum uitate, habar n-au ei, dar Losev îl întrerupse încruntîndu-se uşor, ca şi cum ar fi strivit un muc de ţigară, şi-l rugă să povestească mai bine cum a nimerit tabloul în catalogul acela franţuzesc.

— De ce-i mai bine ? — se oţărî Polivanov, dar privirea i se aprinse şi un zîmbet fugar şi subţire îi apăru pe buze. Catalogul mi l-a dat Astahov. De-al dracului. L-am vizitat la Moscova, la atelier. Dar l-am iertat.

Tucikova repetă brusc cu o voce înaltă :

— Dumneavoastră l-aţi iertat !

— Mi l-a dat şi pe urmă m-a scos pe uşă afară. Da, l-am iertat, la ce puteai să te aştepţi de la el ? Pe vremea aia începuseră să-l critice foarte tare. Lui i se părea că e ceva personal. Probabil că a arătat tabloul unor străini şi ei l-au fotografiat.

— Înseamnă că din cauza acestei poveşti a început el să aibă neplăceri ? — întrebă, cu aceeaşi voce înaltă, incoloră, Tucikova.

— L-am prevenit : cedează, pune acolo ceva contemporan.

— Şi pentru că n-a cedat în faţa dumneavoastră... Tucikova sări, făcu cîţiva paşi în lături, se întoarse, nisipul scîrţîia sub tocurile ei. Da' cum de-aţi îndrăznit, Iuri Emelianovici, gîndiţi-vă, ce sfaturi puteaţi să-i daţi dumneavoastră unui asemenea artist, ar fi trebuit doar să-l ascultaţi şi să ţineţi minte ce spunea, cînd ai o asemenea şansă...

— Linişteşte-te, Tania — spuse Losev. E în ordine. Publicul poate să-şi spună părerea, deci l-au sfătuit să introducă semnele contemporaneităţii.

— Cum ar fi tractoarele sau pionierii, nu mai ţin minte.

— Pionierii... — repetă Losev. Iuri Emelianovici, dar eu eram pe-atunci, adică aş fi putut să-l văd pe Astahov ?

— De ce nu ? Astahov stătea pe mal, lucra, copiii se tot învîrteau pe lîngă el. Știu precis că taică-tău își tot împleticea pașii pe acolo.

Fața lui Losev împietri brusc, expresia îl lovi neașteptat de dureros, știa că nu fusese folosită întîmplător, ci pentru că așa se vorbea atunci despre tatăl său.

Tucikova se uita la el zîmbind.

— Nu pot să-mi închipui cum arătați cînd erați copil.

Zîmbetul era forțat, dar îi era oricum recunoscător pentru sprijin.

— Taniușa, degeaba te repezi la mine... Eram mai presus de treburile astea personale — spuse Polivanov. Petalele albe ale florilor de iasomie pluteau în aer, se așezau pe pălăria lui Polivanov, pe scurta lui. Astahov nu înțelegea. El reducea totul la relațiile dintre noi. Ce aveam cu cu el ? Eu aveam principii ! Nu o făceam în interesul meu. Pentru mine, ideea era totul. Pînă atunci fuseserăm prieteni. Mergeam împreună la pescuit. Mă învățase cum se frige nisetrul.

Și Polivanov, mijindu-și ochii, începu să povestească cum cînta împreună cu Astahov, care avea o voce de bas — nu foarte puternică, dar cuprindea două octave. Picioarele strîmbe, lat în umeri și păros ca un duh al pădurii.

Tucikova asculta toate amănuntele astea cu sete, îi era frică să nu scape ceva, să nu-l sperie. Caracter de cremene are bătrînul ăsta — se miră Losev — știa atîtea despre Astahov și pînă acum n-a spus nimic nimănui, nici măcar Tucikovei, protejata lui.

— Dacă ați avut asemenea relații, cu atît mai mult n-ar fi trebuit să-l... să vă... rosti Kostik cu o voce uscată de tăcere.

Uitaseră de el. Ședea ghemuit pe jos, mîinile lui lungi, cu brățări de aramă atîrnau în lături, fața căpătase o expresie disprețuitoare.

— Ce n-ar fi trebuit ? — întrebă amenințător Polivanov.

Kostik se încruntă și nu răspunse.

— Tu să taci — spuse Polivanov. Tu trebuie să te străduiești să înțelegi. N-ai nici un fel de concepție, cum poți să judeci, mai bine întreabă și te dumirește.

— Asta nu-i un răspuns, zise încet și serios Tucikova.

— Iar tu, care te-ai dumirit, să ştii că Astahov, deşi era un om talentat, nu voia să ştie de lupta de clasă. Era un liberal. Nu există nimic mai rău decît liberalii.. Ar fi trebuit să ducem cu el muncă de lămurire la nesfîrşit. Era împotriva industrializării şi a transportului auto. Îl iertam pentru că era artist. Altfel... Şi la Moscova îl tot dădăceau, îl fereau... Alţii, pentru mai puţin decît atît... Eh, n-o să înţelegeţi niciodată epoca noastră.

— Nu l-aţi iubit, spuse Tucikova cu o insistenţă tainică.

— Şi de ce trebuia să-l iubesc ? Cu ce contribuia el la viaţa noastră ? La reconstrucţia ţării ?

Tucikova se aşeză în faţa lui Polivanov, îl luă de mînă cu o mişcare caldă, tandră.

— De ce tot vorbiţi despre reconstrucţie ? Eraţi gelos ! Recunoaşteţi că din gelozie ! Din cauza geloziei poţi face orice.

Înflăcărarea cu care implora era excesivă, insista cu o încăpăţînare nervoasă, cerşea o certitudine.

Polivanov mîngîie mîna Taniei şi dădu din cap. Petalele albe îi căzură de pe pălărie. Părea acum un bătrîn blînd, care păstoreşte cu grijă o turmă neînţelegătoare, nu vrea să-i amărască, să-i întristeze.

— Dacă vrei să ştii, sufleţelule, a fost exact invers. La Moscova, în atelierul lui, primul lucru pe care mi-au căzut ochii a fost portretul Lizei ! Era pus la vedere. Şi ce portret ! Înseamnă că nu se temea. Nu renunţase. Era demn de respect, nu-i aşa ? Era un bărbat adevărat. Nobleţea impresionează ! Chiar asta voiam să şi spun : dacă nobleţea nu te mai impresionează, înseamnă că eşti gol pe dinăuntru. Înseamnă că totul a putrezit, că eşti o tîrîtură. Vorbim despre adevăr. Ce influenţă poate avea adevărul ? Paşkov, de exemplu, tatăl lui Petia •Paşkov, a tras în mine ! Cine are nevoie de acest adevăr acum ? Dacă v-aş spune întreg adevărul, aşa cum a fost, despre tatăl tău, despre tine, despre altul, o să te cutremuri... E util adevărul sau de pe urma lui ne alegem numai cu ponoase ? De ce nu-i spune nimeni adevărul omului în faţă ? Aşa şi trăieşte fiecare, fără să ştie ce gîndesc ceilalţi despre el. Eu — nu ştiu cum mă văd oamenii. Nimeni nu mi-a spus niciodată. Se temeau. Funcţionarii tăi mă consideră un intrigant, asta-i părerea lor. Nu-i aşa ? Poate că pentru ei sînt un răufăcător ? N-o s-o aflu niciodată...

Tonul lui era meditativ, dar din cuvintele sale răzbătea şi o anume ameninţare, destul de dispreţuitoare.

Soarele ardea. Polivanov îşi făcea vînt cu pălăria.

— Mă tot depărtez de subiect. Aş vrea să spun multe, am trecut prin atîtea... Am tăcut, am tăcut şi acum n-o să mai apuc. Ce tot voiai tu, a da, cum a fost cu gelozia. Nu, sufleţelule, nu gelozie, ci milă. Era un om slab, nu putea să şi-o smulgă din inimă. Şi s-a nenorocit singur.

— De ce trebuia să şi-o smulgă din inimă ? — exclamă Tucikova.

— Da' eu de ce am fost nevoit ? Poftim ? Aşa trebuia, sufleţelule. Dacă a plecat — gata ! Altfel n-aş mai fi putut să-mi îndeplinesc cu cinste datoria. Trebuia să scap de povara asta. O boală veche care-ţi roade sufletul ! Trebuia s-o distrugi ! Mie mi-a fost mai greu. El se tot îndrăgostea. da' ce, mă puteam compara eu cu el ? Şi m-a gonit ca pe un duşman. Mi-a dat catalogul, m-a înjurat şi „ieşi afară". Pe mine, desigur, nu poţi să mă dai afară cu una, cu două. Dar l-am iertat. Aş fi putut... Se înrăise. Nu m-am coborît la nivelul relaţiilor personale, nu mi-am permis. Ideile lui nu-mi plăceau.

— Eraţi amîndoi îndrăgostiţi de ea, asta a fost toată chestia ! — spuse Tucikova insistent şi tare, prea tare.

— Dacă ea ar fi stat la Moscova, n-aş fi fost gelos. Poate că viaţa mea ar fi arătat altfel. Dar aşa, se înstrăinase. M-aş fi căsătorit. Sigur, Elisaveta n-are nici o vină, era atît de tînără cînd a plecat. Se spune că în timpul războiului s-a purtat bine.

— Vedeţi — se bucură răzbunător Tucikova. Poate că Astahov a simţit asta. Artiştii sînt mai sensibili decît ceilalţi oameni. Nu, nu Iuri Emelianovici, nu trebuie să vorbiţi aşa, e îngrozitor !

— Dialectica evidentă a istoriei — spuse Polivanov fără s-o audă. Totul se schimbă ! Şi dacă totul se schimbă, noi ce ne facem, Serioja ? Ieri, un anume lucru era considerat rău, azi e bun ? — Se uită neliniştit la Losev — Ieri ne-am luptat ? Şi azi ni se spune că am distrus, că am ruinat ? Se revizuieşte istoria, dar viaţa nu poate fi revizuită. Şi istoria asta cine a făcut-o ? Eu ! Înseamnă că şi viaţa mea va fi apreciată altfel. Viaţa mea, da ?

Tania se ridică. Faţa ei bronzată pălise.

— Dar viaţa lui ? — strigă ea deodată. O crenguţă o deranja şi o rupse trăgînd cu atîta putere, încît tufişurile

se aplecară. —Poate că din cauza dumneavoastră a început să fie criticat, poate că de la dumneavoastră i s-au tras toate necazurile ?

Polivanov stătea nemişcat. Soarele îi lumina părul cărunt, razele lui îl înconjurau ca o aureolă argintie. O asculta pe Tania cu o atenţie tristă.

— Sînteţi nedrepţi. Ca specialistă, ar trebui să ştii că şi fără mine ar fi păţit-o. Nu era ca toţi ceilalţi. Singur s-a pus de-a curmezişul.

Tucikova îşi exprimă dezacordul, negînd din cap, strîngînd pumnii, respingînd, îndepărtînd ; închise ochii, nu voia să audă.

— Ce drept aţi avut dumneavoastră ? Dumneavoastră ! Pe dumneavoastră vreau să vă înţeleg. Despre dumneavoastră este vorba ! — Reuşi să-l aducă din nou printre ei, să-i străpungă platoşa. — Tabloul era al lui Astahov, al lui personal, a vrut să trimită un lucru al său cuiva la care ţinea... Doamne, cum de nu vă înţelegeţi vina ?

— Da, drăguţo, dar ar fi mai bine să vezi rezultatele. Poate că după lege n-am dreptate. Dar, în principiu, e drept. Se poate spune că pentru voi, pentru tine m-am străduit.

Din pieptul lui Polivanov zvîcni un hohot răguşit, bolnav.

Kostik fluieră, ascuţit ca o pasăre, a pagubă. Tucikova se frînse ; fără să se uite, ca o oarbă, începu să dea înapoi, se lovi de umărul lui Losev, aşa că îi transmise tremurul subţire al trupului. El o luă pe după umeri, încercînd s-o liniştească, grăbit, absorbit de un anume interes :

— Deci, Iuri Emelianovici, dumneavoastră consideraţi că aşa trebuia să fie totul ? Că totul se justifică ?

Polivanov rînji către el, arătîndu-şi dinţii mari şi galbeni :

— Nu-ţi asuma tu faptele mele. Ocupă-te de ale tale. — Şi se întoarse neliniştit către Tucikova. — Ţie îţi mulţumesc, Tatiana, că te zbuciumi din cauza mea. Dacă stai să te gîndeşti, tu ai grijă de excursionişti, le arăţi tabloul, te lauzi — ce comoară ! O avere ! Iubiţi-vă şi cunoaşteţi-vă locurile natale ! Nu-i aşa ? Dar unde ar fi fost comoara asta dacă Polivanov ar fi fost un papă-lapte ? Dacă n-ar fi fost atît de principial, atît de neîmpăcat ? Atît de tiranic, cum spui tu ? Dacă n-ar fi fost un ticălos ?

Pe toţi vă-ntreb : unde ar fi fost tabloul acum ? Adio ! De ce tăceţi ? Voi cum credeaţi, că toate astea vin de la sine, pe gratis ?

Îi lovea fără răutate, îi învăţa să crească, împlînta în ei justificarea punctului său de vedere. Le arăta cît sînt de nerecunoscători, le reproşa, le solicita aprobarea.

— Voi credeţi că trebuie să umblăm cu „merçi" şi „pardon", că dacă revoluţia e dreaptă, atunci trebuie să fie şi generoasă. Vă cerem iertare, dragi domni plini de milă, dar n-a ieşit aşa. Ne-am murdărit mîinile. Aşa-i ! Ne-am umplut de rahat şi am plătit pentru toate. Oh, cum am plătit !

Se sculă cît era de lung — şi era înalt —, din cauza slăbiciunii părea şi mai înalt, îşi arătă ambele mîini :

— Cu aceste mîini am tăiat crîngul Patriarşie. I-am dus pe oameni. Era ordin. Şi celor care se împotriveau, uite — făcu un gest de parcă ar fi stors rufe. Ca pe urmă să mă tragă la răspundere... Şi credeţi c-a fost doar asta... am plătit pentru tot cu sufletul. Printre altele, tatăl lui Serioja a plătit şi el. Iar voi, urmaşii, ne dispreţuiţi. Nu vreţi să ştiţi. De ce oare ? Acum sînteţi stăpîni. Nimic nu se capătă pe gratis. Orice dar vine de undeva. Nu trebuie să vă fie frică să aflaţi despre ce e vorba. Tuşi şuierător, surd, apoi cu putere, se îndoi, dar şi printre accesele de tuse continuă să strige : Pot să vă spun şi altele !... Ştiţi cum s-a împuşcat Paşkov ?

Tania îşi acoperi urechile cu mîinile şi se ghemui.

— Nu vrea-a-a-u ! Nu trebuie !

— Ce te-a apucat, Tatiana ? — Polivanov îşi şterse ochii umezi, ca şi cum s-ar fi trezit din somn. — Nu mai zic, gata ! Serghei m-a stîrnit.

Păşi spre ea, dar ea se dădu înapoi. Cîţiva paşi. Şi încă puţin. Lacrimile i se scurgeau pe obraji, aburindu-i ochelarii.

— Eu, Iuri Emelianovici, nu o să mai vin la dumneavoastră... N-o să mai vin — spuse ea. Iertaţi-mă, dar nu mai pot.

Scîrţîi nisipul. Apoi se auziră lanţul şi poarta.

— Tatiana ! — strigă Polivanov. Întoarce-te !... Kostik, adu-o imediat înapoi. Repede !

Kostik se ridică clătinîndu-se pe picioarele amorţite.

— Cum spunea poetul : farmecele tinereții sînt superbe, rănile ei sînt periculoase. Am să mă duc și eu, Iuri Emelianovici. N-am luat încă o hotărîre definitivă.

Polivanov îl apucă de umăr și apoi îl împinse cu dispreț :

— Neisprăvitule !

Motanul cel roșcat sări de pe chioșc. Ochii lui de chihlimbar străluceau adormit. Se întinse, căscă și se luă după Kostik. În pridvor nu mai era nimeni, probabil că băbuțele plecaseră de mult și Losev nu băgase de seamă. Era cald și vîntul nu mai bătea. Liniștea unei amiezi de duminică înconjura grădina. Polivanov se prinse de spătarul scaunului.

— Au plecat. De ce ? — Se uită sălbatic la Losev. — Tu înțelegi ?

— Înțeleg.

— Din cauza ta — spuse Polivanov. Ai vrut să mă înjosești. Te încurc, îți răpesc gloria. Îți subminez autoritatea. Nu-i nimic, o să se întoarcă. Au venit atîția ani... Ce, i-am învățat ceva rău ?

— Nu se mai întorc — zise Losev.

Polivanov își îndreptă spre el degetul amenințător :

— Vrei să-mi iei tot ce mi-a rămas. Pe cei pe care eu... De ce ? Ai venit și m-ai prădat. Am vrut să fiu sincer cu tine, cu voi toți... Și voi... Te-ai înșelat, Serioja. Mai am timp să ți-o plătesc... O să ard totul. Și ? O să mă spînzur în fața primăriei ! Și am să scriu că tu m-ai distrus. Tu ! — Și izbucni brusc în hohote, un rîs ca un zăngănit, care-i scutura tot trupul.

Capitolul IX

CAIETELE ACELEA LINIATE OBLIC le lua tata de la el, de la Serghei. Nu de la sora mai mare, ci de la Serghei. Își aducea aminte precis. Stiloul era al lui, avea un stilou gros și o sticlă specială de cerneală, un press-papier de marmură, creioanele lui chimice și un briceag cu o mulțime de lame. Le ascundea de copii într-un geamantănaș de celofibră, unde mai ținea pinteni, insigne, diplome, adeverințe, un aparat de ras Gillette, un

ac de cravată, o lupă, butoni, scrisori. Cît fusese tata la război, mama legase geamantanul cu sfoară, îl urcase pe dulap şi nimeni nu avusese curajul să se atingă de el.

Cu caietul ăsta roz în mînă voia să evoce imaginea adevărată a tatălui, dar îşi aducea aminte doar cum arăta în ultimii ani, plîngînd, beat, neras, cu o manta de ploaie prea lungă...

Tatăl său locuia atunci separat, tot timpul mergea cu un baston şi o plasă.

Îşi amintea cît de cîrcotaş era, cum o epuiza pe mama reproşîndu-i că nu plecaseră la Piter la un unchi — director al depoului de tramvaie. Sau că, în timpul războiului, schimbase nişte cărţi rare pe slănină.

Cîndva, înainte de toate astea, pe vremea caietelor liniate oblic, cu copertă roz, existase un tată liniştit, cu pălărie de pai, care-i dăruise mamei o bicicletă de damă cu plasă bleu.

Erau în barcă şi tata făcea pe cîrmaciul. Era încins cu cureluşe subţiri caucaziene cu cartuşiere metalice. Pe piept avea o decoraţie. Încotro mergeau ? Probabil spre Gorohovsk, la rude. Tata cînta „Pe mări şi pe oceane" şi mama îi ţinea isonul.

Mai ţinea minte cînd tata lucra la Casa de cultură şi i-a dat voie lui Serghei să-i aducă pe băieţi la cinema. După film, i-a luat pe toţi în camera administratorului şi le-a povestit îndelung despre originea Universului conform teoriei lui Schmidt. Le-a arătat portretul lui Schmidt, avea o barbă mare şi neagră, încît părea că fusese de faţă la apariţia Universului şi văzuse cum s-a petrecut totul.

Ciudat — îl ţinea minte pe Schmidt, dar nu-şi putea aminti cum arăta tatăl său tînăr. Îl vedea beat, fără dinţi. Nu avea nici o fotografie, mama le rupsese şi le aruncase în ziua în care el plecase : „S-a terminat cîntecul, ajunge cu muzica".

Serghei fusese întotdeauna de partea mamei. I se părea cea mai frumoasă, cea mai curajoasă şi nu înţelegea cum poate fi părăsită. Mama ştia să înoate, juca volei, mergea pe bicicletă la serviciu, la Zagostîri, îi ducea pe amîndoi la şcoală pe port-bagaj şi toţi îl invidiau.

Începuse să-şi deteste tatăl fără să-şi dea seama, fără să se gîndească la faptele lui de arme. Dealtfel, se întor-

sese de pe front doar cu o singură medalie şi cu însemnul galben de rănit.

Caietele erau de dinainte de război. Tata scria în bucătărie. Abajurul mat, masa de scîndură, arsă pe alocuri, plita învelită în teracotă albă... dar fața tatălui nu izbutea s-o vadă.

„...Conştiința e tulburată cînd faci o faptă rea, dar sufletul, chiar cînd ai conştiința curată, poate fi trist şi poate dori altceva".

Îşi amintea de scrisul lui. Şi mîna lui — cu perişori roşii, cu unghii plate, scurte. Puternică, vînoasă, era doar mecanic de nave.

În camera vecină dormea sora mai mare — Glaşa. Probabil că ea ştia de ce plecase tata, cum a fost totul. Ciudat, n-a întrebat-o niciodată, a evitat să discute cu ea despre tatăl lor. Dacă ar fi să fie sincer, se jena cu el. Îi era ruşine. Nu atît de beţiile lui, cît de discursurile lui absurde, blînd-stîngace, de vocea lui subţire, tremurătoare. N-avea nimic puternic în el, eroic, măreţ, nimic din ceea ce-l fascina pe Serghei şi pe prietenii săi de joacă. Iar spre sfîrşitul vieţii, tatăl lui ajunsese să semene de-a binelea cu o babă — din alea care se adună la biserică. Poate că ei, copiii, erau nedrepţi faţă de el? Losev se gîndi că acum sora lui e mai în vîrstă decît fusese mama lui, şi ea va fi cu totul de partea mamei, şi iar se va trezi durerea, setea de răzbunare, pentru că şi în viaţa ei se întîmplase ceva asemănător. La ei, la Losevi, după patruzeci de ani intervenea întotdeauna o cotitură în viaţă.

„...dacă există viaţă, există şi suflet. Şi copacul, şi musca, şi piatra, şi rîul, fiecare îşi are viaţa lui. Nu obiectele au suflet, ci creaţiile naturii. De aceea nimic nu este lămurit pînă la capăt. Nici ca formaţie, nici ca origine. Nici norul, nici iarba, nici buburuzele. Doar sufletul e altceva decît conştiinţa. De ce să refuzăm tuturor, cu excepţia omului, sufletul ?"

„...Ciocîrlia cîntă cînd e fericită. Deşi mai degrabă ea cîntă ca să fie fericită. Aceste acţiuni sînt complet diferite. Dacă e pentru fericire, atunci apare o nouă întrebare — cîntă pentru ea sau pentru fericirea lumii înconjurătoare ? Presupun că ultimul răspuns e valabil, adică, de frumuseţe. De exemplu, rîul nostru, Pliasva, murmură atît de plăcut pentru ca să împlinească frumuseţea generală, aceasta este expresia firească a rîului. Iar zgomo-

tele unei surpări sau al căderii unui copac — sînt neplăcute sau chiar îngrozitoare, deoarece sînt accidente ale naturii. Aceste fapte ne demonstrează că existența naturală a tuturor obiectelor se exprimă prin frumusețe. Frumusețea fiecărei ființe e contribuția ei la existența vieții. Nu e întîmplător că orice dezvoltare normală în natură e atît de frumoasă."

Se miră : oare astea le scrisese tatăl său ? Nu i se păreau prostii. Se găsea acolo ceva simpatic, cîteodată i se părea că aceste cuvinte corespund propriilor lui gînduri confuze — exista cel puțin un oarecare acord.

Erau, desigur, și caraghioslîcuri : „Noaptea trebuie folosită pentru creșterea gradului de conștiință al cetățenilor, visele trebuie să capete un conținut care să slujească luminării și dezvoltării curiozității. Noaptea nu este o întrerupere a vieții. Viața nocturnă are un sens".

Unele note îl puneau pe gînduri : „Pentru organism — frumusețea este semnul sufletului. Cadavrele nu sînt frumoase — sufletul le-a părăsit. Dacă am putea privi de la distanță globul pămîntesc — și el ar fi frumos. Pentru că și globul pămîntesc este o ființă vie. Deosebirea e că are alte ritmuri ale vieții. Miliarde de ani. De aceea, noi distingem greu existența lui. El trăiește în complicitate cu pietrele."

Ideile i se păreau cunoscute. Tatăl lui spunea mereu asemenea lucruri. Și chiar făcea experiențe cu flori — cu unele vorbea tandru, cu altele, sever — și acestea creșteau mai prost. Își amintea cum rîdea de „experimentele" astea. Recitea cuvintele caligrafiate cu un scris mic, egal, și nu găsea în ele nimic de rîs, nimic rușinos :

„În ceea ce privește afirmația învățată la școală de copiii mei, cum că omul este regele naturii, aceasta este o dogmă bisericească, așa cum i-am demonstrat învățătorului Sivulin. În natură nu pot exista ființe prioritare. Acolo domnește egalitatea. E ca o țesătură în care totul e împletit, nu există un fir principal, doar toate împreună alcătuiesc desenul, asigură stabilitatea. Natura a existat și înainte de apariția omului, deci se poate lipsi de om, ca și de leu sau de vultur, de toți acești regi. Ființele au apărut cu un scop, sînt necesare una alteia, așa cum sînt necesari țînțarii și furnicile. Și omul este util, dar, spre

deosebire de alte ființe, nu știe cui, deoarece a apărut nu demult. E vanitos pentru că e tînăr și ignorant. Omul încearcă să afle totul despre ceilalți, cum îi poate folosi el, omul. Dar pe el nu se studiază — de ce este el necesar naturii ? Căutăm sensul vieții ca niște regi, ne considerăm regi ai naturii, de aia nici nu-l găsim. Ce rost are un vierme ? Să afîneze pămîntul și să slujească drept hrană pentru păsări și pești. Natura a definit și pentru om o menire, și aceasta e sensul vieții lui."

Ar fi fost interesant să discute cu el despre toate astea. Să afle amănunte Îi venea greu să realizeze că omul care gîndise așa era tatăl său, bărbatul acela slab, lipsit de putere, cu un nume caraghios, pe care îl stîlcea obscen și îl striga în urma lui Mișka Starodumov. Și pe urmă, același Mișka îl desenase pe zidul casei de cultură cu o barbă ca a lui Schmidt, sau ca a lui Țiolkovski, cu un pahar pe cap și, dedesubt, o explicație grosolană...

Cerneala se decolorase, hîrtia se îngălbenise, devenise fragilă. Caietul părea un document vechi. Dar cînd își aducea aminte că era scris de tatăl lui, totul devenea dubios, expresiile nu erau științifice, păreau confuze — ori le inventase chiar el, ori fuseseră în uz cîndva și acum erau depășite. Aveau însemnările acestea o oarecare valoare sau erau doar o consolare trîndavă a unui diletant ratat ? N-avea cu cine să se sfătuiască. Printre prietenii lui Losev nu existau savanți și îi era frică să nu se facă de rîs. Dar nu putea fi totuși delirul unui bețiv. Losev avea încredere în sine, în toți acești ani i-se educase intuiția.

„...Trăim în sărăcie. Primim pe cartelă un kilogram de zahăr pe lună. Pentru toată familia. Ni s-a repartizat o pereche de ghete. Electricitatea e raționalizată. Dacă consumi mai mult — te decuplează. Peste tot sînt cozi. Dacă mergi la regiune — acolo se stă la coadă cu zilele. Și, cu toate aceste greutăți, păstrăm ideea unui viitor mai drept, dorința de a-l crea. Cît mai păstrăm ideea — putem răbda. Datorită ideii — lipsurile au un sens. Nu e greu să suporți sărăcia. E mai greu să suporți răutatea și minciuna. Din păcate, evoluția spre o orînduire minunată trece prin acest rău. Ne irosim toate puterile în luptă, în această cauză dobîndim multă ură și puțină dragoste. Întîi ne-am pregătit să distrugem burghezia, capitalul și alți dușmani. Dar ura trebuie să fie un sentiment derivat, ea trebuie

să izvorască din dragoste. Tovarăşul A. Bogdanov spunea că ura faţă de exploatatori şi capitalişti poate să apară doar ca o consecinţă a compasiunii şi iubirii faţă de cei obidiţi. Adică, pe primul loc trebuie să fie dragostea şi abia pe urmă mînia şi ura."

Cu cît citea mai mult, cu atît mai mult voia să discute. Iată, acum a venit timpul să-şi asculte tatăl !

Îi era ruşine şi se simţea vinovat faţă de el, deşi nu-şi dădea seama de ce anume.

De ce scrisese tatăl său toate astea ? Pentru cine, pentru ce ? Cui îi destinase el aceste caiete, erau multe, se pierduseră toate cu excepţia acestuia păstrat întîmplător de Polivanov ? Dacă ar fi fost un jurnal, Losev ar fi înţeles, dar nu era şi nu era nici un tratat, nici un eseu, erau, pur şi simplu, nişte gînduri întîmplătoare, ce rost avea să le pui pe hîrtie ? Losev nu-i găsea deloc explicaţia, nu înţelegea utilitatea unei astfel de activităţi şi era ciudat, pentru că orice muncă, orice acţiune se desfăşoară cu un scop, cu un folos, uneori foarte evidente.

Îşi încordă memoria, închise ochii, ascultă... Mama tot spunea nişte cuvinte în zilele acelea ale rupturii şi tata îi răspundea, îi explica. Sau se justifica ? Şi cînd revenise, iar spunea ceva. Dar ce anume, nu se mai putea înţelege. Nu se mai auzea.

„Ce este adevărul ? Un pictor a desenat o casă. Nimic nu seamănă, nimic nu-i adevărat. Culorile sînt schimbate, zidurile sînt strîmbe, frînte. Îl întreb : de ce ? Îmi răspunde : dinadins, special am întărit refracţiile luminii matinale ca privitorul să fie şocat. El susţine că dacă n-ar fi exagerat, minunea răsăritului, a luminii de dimineaţa ar fi trecut neobservată. Şi nici arhitectura nu s-ar fi văzut. Şi îl întreb : şi cu adevărul ce-i de făcut ? Şi în loc să-mi răspundă, mă întreabă : a ieşit frumos ? Să presupunem că-i frumos. Dacă e frumos înseamnă că-i adevărat. Dar se poate întîmpla ca şi minciuna să fie frumoasă. Dar nu-i o minciună, mă contrazice el, casa se vede mai bine, i-am descoperit sufletul, frumuseţea adevărului te apropie de suflet, adică de esenţă.

Dacă pictorul e un artist adevărat, atunci el e un profet. Prin el poţi restabili legătura cu natura..."

Desigur, în aceste rînduri se referea la Astahov... Losev se miră — înseamnă că ei se întîlniseră... Ca şi cum

undeva, într-un trecut îndepărtat, fusese atinsă o strună și ea vibrase înăuntrul lui, foarte sensibil.

Mai departe, nu mai era nici un cuvînt despre Astahov. În locul meditațiilor abstracte, ar fi vrut să citească cum l-a cunoscut pe Astahov, ceva despre tatăl însuși, despre copii, adică despre Serghei, despre surori, cum erau, cum îi vedea tatăl lor în acei ani.

„Rațiunea există și într-un măr și într-un gîndac, deoarece structura lor — de la cele mai mici molecule, pînă la configurația lor generală — e foarte rațională. Sarcina savanților comuniști este de a descoperi această rațiune, de a intra în legătură cu ea. Atunci va fi posibil ca, fără să le siluiască, omul să stabilească o legătură cinstită și o prietenie reală cu toate elementele naturii, iar acțiunile dictaturii proletariatului vor căpăta îndreptățire."

Losev zîmbi, oftă, solida lui antipatie se topea. Viața tatălui său căpăta conținut. Comportarea lui jalnică se explica prin nerecunoașterea bietului visător. Desigur, n-avea nici o justificare, totuși, acum, tatăl lui avea argumente cu care să contrazică, să se apere.

Din notițele acestea Losev nu putea să-și dea seama dacă experiențele tatălui său, făcute în grădină, ajunseseră la vreun rezultat.

Cu un an înainte de a muri, se mutase la femeia aceea, la Pskov. Apoi, auzise că, acolo, ea îl părăsise. Femeia aceea era singura care avusese încredere în tatăl lui. Poate că mai știa ceva despre ea mătușa Ania, soția unchiului Fedea, dar e tare bolnavă, sau poate nașa Katia... Neamuri erau destule și din partea mamei și din partea lui, dar n-ai pe cine să întrebi, cu cine să te lămurești. Stranie situație : omul a trăit, nu demult, în văzul tuturor, nu se ascundea, ardea de dorința să spună ce are de spus și, după ce a murit — totul a devenit o taină. S-a pierdut cifrul.

Să-l întrebe pe Polivanov ? Ideea asta, nu se știe de ce, nu-i trecu prin cap. Se gîndea să se ducă la nașa lui, dar prevedea că-i va reproșa că n-a vizitat-o de ziua ei și nici de Crăciun, că-i va aminti de Raisa, de faptul c-ar fi timpul să fie numită inginer principal.

Deodată își aminti cum striga bătrîna care-l ridicase în brațe : „Fiul tău se va lepăda de tine !" Bătrîna era îmbrăcată în negru, avea părul alb, el plîngea și se zbătea

în brațele ei enorme, și-l vedea de sus pe tatăl său cum îl privea palid și posac, și nu-l smulgea din mîinile ei, și n-o gonea, și atunci venise în fugă mama și-l luase : „De ce amesteci copilul, pe copii nu-i băga": „Dar pe copiii mei de ce i-a amestecat — țipa bătrîna —, unde i-a trimis pe copiii mei ? Irod !"

Pe bătrînă au ridicat-o pe urmă, tata a spus că au dus-o la miliție, că e dintre cei deschiaburiți, că lui i-a fost milă de ea că e neputincioasă dar degeaba, chiaburii nu se îndreaptă. Peste alte cîteva zile, bătrîna a murit. Tata i-a cumpărat sicriu și a înmormîntat-o, și i-a obligat pe toți să meargă la cimitir, și la groapă a recitat versuri despre sentimentul matern. Serghei a întrebat-o, mult timp după aceea, pe mama, ce face bătrîna acolo, în pămînt ?

Întîmplarea asta, cu toate articulațiile ei, nu se decolorase, nu se încețoșase odată cu trecerea anilor. S-a întipărit și a rămas — cu mirosul acru al colivei care căzuse din traistă și cu săniuța lui, a lui Serghei, în care tata o cărase pe bătrînă. Multe nu le înțelegea și, de aceea, îi era și frică, plîngea noaptea, țipa, bolise toată iarna, nici la școală nu fusese. Și se temea de cimitir de atunci cu o spaimă sufocantă și secretă.

Apăru și pluti pe ferestrele întunecate zîmbetul lui Polivanov, rupt de fața galbenă ca ceara, de pupilele sfredelitoare. Atunci cînd vorbiseră despre cimitir, poate că își amintea și el de bătrînă și de piatra pusă de tata. Polivanov nu spune nimic la întîmplare.

„...Copiii învață, capătă o specialitate. Dar cum să-i înveți să vadă frumusețea ? Pentru că nu credem în religie, educația iubirii și a frumosului nu se poate face decît cu ajutorul naturii și al artei. Arta nu prea ajunge la noi, în provincie. În schimb, natură, cîtă poftești. Aș drumeți cu ei cum făcea Skovoroda. Dar mama nu vrea să le arăt frumosul, pentru că frumusețea este izvorul slăbiciunii. Aș vrea să pot cutreiera cu ei lumea."

„Pentru om, timpul trece cu greu, fără liniștea cu care trece pentru o piatră sau pentru un pește."

Losev mai răsfoi cîteva pagini. Considerațiile abstracte îl adormeau. Cînd o să aibă timp, o să le citească mai atent, poate că se alege cu ceva.

Vechea ostilitatea față de tatăl său reapăru : mama venea gîfîind de la muncă — și se apuca să care apă în grădină, să aprindă soba, să împingă roaba cu sacii de car-

toţi, iar el, filosoful, admira frumuseţea, îşi consemna înţelepciunea în caiete, timpul trecea pentru el cu greu, nu se străduia să cîştige un ban în plus pentru hrana copiilor — căuta sufletul pietrelor. Toate astea — oricît ar fi de amuzante, de neaşteptate — nu sînt o treabă bărbătească. Ce folos poate aduce filosofarea asta ? Nu-i vedea nici un fel de sens practic. Ce au făcut ei concret, toţi consolatorii, comentatorii şi teoreticienii ăştia ? Oamenii sufereau la fel, la fel căutau dreptatea, la fel mureau. De veacuri, se adunau sistemele filosofice, fără să se înlăture unul pe altul, fără să dispară, se adaptau, se turteau, se umflau, existînd la o distanţă nepericuloasă de grijile reale ale oamenilor, neintersectîndu-se deloc cu acea viaţă care se desfăşura la Líkov, nereuşind să-i uşureze mamei truda. Pictura îţi dădea măcar satisfacţii, era frumoasă, dar utopiile tatei ?

Celelalte pagini erau scrise cu creionul. Scrisul devenise grăbit, neinteligibil, creionul era şters. Losev mai întoarse o pagină—două şi era tocmai pe punctul de-a arunca caietul, dar văzu nişte nume cunoscute, întîi Paşkov, apoi Şurpinov.

„...Credeam că din minciună nu se poate crea nimic, pentru că minciuna este un nimic. Se pare că se poate, şi încă cum ! Minciuna nu este un nimic, pentru că ea se transformă în spaimă... Mergeam spre piaţă. Ce buni prieteni eram şi el nu mi-a suflat o vorbă. Şi în oraş toţi ştiau. De trei zile s-a împuşcat Goşa. Toţi se prefac că a fost un accident — îşi curăţa omul arma şi, din greşeală, a apăsat pe trăgaci. Aşa, familia poate primi o pensie. Aşa, copiii pot rămîne în apartamentul statului. Şi dacă le rămîne apartamentul, nimeni nu va încerca să afle de ce s-a săturat Goşa Paşkov de viaţă. Chiar eu, cel mai bun prieten, am tăcut la cimitir, am tăcut şi la praznic, n-am scos un sunet. Pentru că nu puteam să mint, iar adevărul era inutil. Şi nici Goşa n-a vrut, din moment ce n-a lăsat nici un bilet şi a creat impresia că voia să plece la vînătoare.

Oamenii se sinucid de... Nu, nu există motive, am vrut să scriu — de frică —, dar nu-i aşa. Nu un motiv, ci mai multe trebuie să se adune ca să înţelegi că viaţa nu ţi-a reuşit. Cum rupi o scrisoare care n-a ajuns unde trebuie, cum îndoaie fierarul o... Nu ţi-a reuşit. O anume senzaţie că ar trebui s-o începi altfel. Un soi de exigenţă. Natura

e împotriva sinuciderii, dacă nu suferă pierderi. O mamă care are copii mici nu se sinucide, n-o lasă instinctul, îi interzice. Nici copilul nu poate — e interzis — el mai poate răbda multe.

Goşa Paşkov considera că scoaterea lui din funcţie e o catastrofă. Pentru el, slujba era izvorul tuturor grijilor şi bucuriilor. Casa era un loc unde dormea, îşi uşura sufletul, povestea cum a cuvîntat, cine cu cine va fi schimbat. Soţia, soacra, mătuşile, mama — toţi ştiau ce face el la serviciu, cum se adună cotele, ştiau planurile şi cifrele. Goşa nu era carierist, dar voia să urce. Ştia că trebuie să se ridice, aşa cum s-a ridicat în toţi anii aceştia. Îi era devotat lui Polivanov, era unul din cei mai fideli oameni ai lui, interesele lui Polivanov erau şi ale lui, aşa încît...

...Cu Valentina ne întîlnisem în piaţă, s-a repezit la Goşa şi a început să strige că ce nedreptate i s-a făcut. Îl compătimea pe el şi-l înjura pe piticul, vipera de Şurpinov, de la care nimeni n-a auzit vreodată un cuvînt bun, şi care va trece în locul lui Goşa. Numai Polivanov e vinovat, nimeni altul ; în faţa tuturor îl acuza pe tovarăşul Polivanov, pe soţul ei, fără pic de jenă. Mie mi s-a făcut ruşine pentru că în zilele alea am evitat să-mi compătimesc prietenul şi discutam pe teme neutre încercînd să-i împiedic gîndurile să se scufunde în amărăciune.

Iar, între timp, pentru el catastrofa lua proporţii. Şurpinov a început imediat să spună că pe linia strîngerii cotelor domnea un haos total, un liberalism putred. Aşa se obişnuia, întîi trebuia să demonstrezi că pînă la tine totul fusese rău. Cu cît mai rău, cu atît mai bine...

Pentru Goşa viaţa avea un sens cît putea să avanseze, iar acum totul se rupsese. Acum urma doar să cadă. Să alunece în jos, din ce în ce mai jos, pentru că Şurpinov voia să-l lichideze. Şi atunci, ce rost mai avea să trăiască jos, devenind un nimeni, un nimic — un rahat, cum spunea el ?

De ce ? De ce-l eliminase Polivanov ? Paşkov nu-i oferise nici un pretext. Dar îl scosese. Asta îl chinuia, îl rodea, îl frămînta pe Goşa. Şi, cu toate acestea, nu voia să audă măcar o vorbă rea despre Polivanov.

Mergea la aceeaşi bodegă să bea bere, la aceleaşi ore. Deşi se expunea umilinţelor. Nu mai era salutat ca pînă acum. Erau unii care-i întorceau spatele. Pentru că era în dizgraţie. La noi, dacă un om e scos din funcţie, parcă e ciumat. Poate că nu era chiar aşa, dar Goşa număra vigilent fiecare salut, fiecare «bună ziua».

Goşa Paşkov era singurul om căruia eu îi puteam mărturisi ce i-am spus lui Polivanov despre pictorul acela. Credeam că necazurile altuia îl vor consola, dar şi atunci l-a apărat pe Polivanov — dacă ar fi fost Şurpinov în locul lui, cine ştie ce ar fi făcut, iar despre Polivanov se poate spune că s-a purta delicat cu pictorul. Această comparaţie tipică mi-a sugerat ideea că Şurpinov de aia a şi fost numit, pentru că, pe lîngă el, Polivanov părea mai bun, mai generos, mai inteligent. Iar Goşa Paşkov nu asigura un asemenea contrast, deoarece era un om bun şi săritor.

...Am înţeles imediat că totul s-a întîmplat din cauza fricii. De ce mă temeam, nu ştiu, pentru că, dacă în mod concret aş auzi sentinţa, — un an de închisoare, doi ani — nu m-aş teme. Au tras în mine cînd îi fugăream pe verzi — şi ce, executam ordinul, nu-mi era frică. Am fost cu Goşa la urs. Cînd l-am scos din bîrlog, eram liniştit.

A doua zi după ce ne-am întîlnit cu Valentina, duminică, m-am dus la Polivanov. Valentina, bătută, plîngea şi blestema. El spărgea lemne în curte. M-am apropiat, el a ales un lemn, în butuc era înfipt toporul, eu am scos pana şi am apucat toporul. Polivanov a înţeles imediat, ar fi putut să fugă, să strige după cineva, dar orgoliul nu l-a lăsat. Nici n-a încercat să se dea bine pe lîngă mine. Stătea şi nu ştiai — mai respiră sau nu. Nici eu nu cred că arătam mai bine, pentru că simţeam că faţa — obrajii, fruntea — totul se răcise. Puteam să-i cer să-l treacă pe Goşa la regiune sau să-l trimită la nişte cursuri, să-l salvăm cumva pe om. Şi să nu-i mai pună beţe-n roate pictorului. Nu mă costa nimic să ridic toporul la el. Să-l ridic şi să-l cobor. Mi-am imaginat scrîşnetul, am simţit trosnetul oaselor, uşor, prin topor... Nu-mi păsa de nimic. Din cauza toporului, a greutăţii lui m-a năpădit curajul, ca şi cum n-aş fi ştiut niciodată ce-i frica. De la votcă, oricît ai bea, nu simţi aşa ceva. O eliberare completă. Ca şi cum m-aş fi pregătit dinainte, i-am or-

donat să-i ceară iertare soţiei, imediat, faţă de mine. Nu s-a abţinut şi m-a întrebat : ce te priveşte ? Nu m-am apucat să-i explic, i-am ordonat cu o voce pe care nu mi-o auzisem niciodată, de neimaginat, pe care o visasem dintotdeauna — mi se înfierbîntase ţeasta, îmi simţeam fiecare fir de păr. Polivanov a executat ordinul. Şi puterile mi-au pierit, s-au scurs. Am nădușit, nu i-am mai ordonat nimic altceva. Am înfipt toporul şi am plecat. Mă simţeam complet purificat. Ca şi cum aş fi renăscut, aş fi scăpat de o povară. Am scăpat măcar pentru o clipă de spaimă, de spaima aceea abjectă, urît mirositoare, şi acum îmi aduc aminte cum am început să put cînd Polivanov a început să mă preseze. Izul acela de transpiraţie nu era mirosul meu, o duhoare puturoasă, străină. De unde frica asta la mine ? Normal, voiam s-o uit. Am triumfat cînd s-a produs întîmplarea cu toporul. Pentru că, după spaima aceea, am început să mă dispreţuiesc. De la consolările pictorului mi-era şi mai amar pe suflet. Doar în '25 nu mi-a fost frică să mă lupt cu bandiţii lui Gruzdev, cînd am sărit în căruţa lor, şi am luat doi prizonieri, şi i-am dus la statul major. Şi cu acelaşi Iurka Polivanov am pus rămăşag că o să mă iau la întrecere cu el, plutind pe o bîrnă cînd pornesc gheţurile. Înseamnă că nu eram laş. De unde s-a adunat în mine atîta spaimă ? Nu sînt fricos din fire. Care este natura şi forţa fricii mele — nu înţeleg.

Goşa n-a tras numai în el, a tras şi în mine. Cînd am pus sicriul în groapă — Polivanov cu Şurpinov, împreună cu mine şi cu Mitea — fratele lui Goşa — şi l-am văzut acolo pe Goşa al meu — şchiop, strîmb, deodată mi-am dat seam că noi patru sîntem nişte ucigaşi. Cînd cu toporul am uitat de Goşa, deşi pentru asta m-am dus. Şi de pictor, adică de mine, de răscumpărarea păcatului meu, n-am spus nimic. Am uitat ?... cu decoraţia, cu pistolul în buzunar, stătea în faţa mea palid, nemişcat. De cum m-am eschivat atunci ?

Ha, ha, am uitat de mine, am uitat de Goşa, numai de Valentina mi-am amintit. Iar ea, venind de la cimitir, îi ştergea lacrimile lui Iura al ei şi la praznic îşi tot dădea sufletul, îşi păzea sănătatea".

Mai departe era sau şters sau scris atît de subţire, încît nu mai putea fi descifrată nici o propoziţie.

Capitolul X

STRĂZILE ERAU UMEDE, PUSTII, respirau acea prospețime matinală, virginală, care se adună peste noapte într-un oraș mic, înconjurat de cîmpie. Se simțeau miresmele fînețelor, ale ierburilor, ale luncilor de pe lîngă Pliasva.

O ceață deasă se lăsase în straturi. Copacii erau nemișcați. Se auzea un zgomot slab dinspre fabrica de pîine. Din aceeași parte, strigau doi cocoși tineri. Orașul dormea. În piață moțăiau niște cîini vagabonzi jigăriți. Pe tejghelele de zinc, pustii acum, strălucea roua. Ceața se întindea desupra rîului. Losev se opri pe pod. Creștetul roșu al soarelui apărea din crîngul Patriarșie. Răsăritul era strălucitor, de un roșu aprins, ca în anii aceia cînd, copii fiind, fugeam în crîng să vedem de unde apare soarele. Din generație în generație, băieții din Lîkov caută soarele în crîngul Patriarșie. Cîte răsărituri or fi trecut de-atunci...

Soarele nu era orbitor. Puteai să-i privești suprafața palidă și părea chiar că examinează pămîntul, ziua neîncepută pe care urma s-o rostogolească și s-o rostogolească pînă la celălalt capăt al globului. De pe pod se vedea departe. Acoperișurile de șindrilă străluceau argintiu cu o lumină vie, care lipsea celor cenșuii, de ardezie. În casa de vizavi, la aproape toate etajele, florile din lăzile verzi se întoarseră înspre soare. Blocul împodobit cu flori și cu perdele părea și mai nou. Devenise mai frumos, viața îl îmbogățea. Parterul era placat cu dale maron. Dar cel mai mult îl înfrumusețau grilajele balcoanelor, turnate artistic, după îndelungate intervenții. Blocul era mîndria lui Losev. Dacă ar mai avea zece asemenea exemplare, orașul s-ar transforma. Din cauza acestui bloc, Losev primise cu doi ani în urmă o sancțiune — un avertisment — dar sancțiunea îi fusese ridicată recent și blocul a rămas și o să existe, cea mai bună consolare pentru asemenea neplăceri. Losev îl admiră și sufletul i se încălzi. Dacă l-ar întreba cineva care este scopul principal al vieții lui, sau grija, sau dorința, ar răspunde fără să stea pe gînduri : să am un asemenea bloc *în plus*. Literal — *în plus*. Să aibă la el în birou, într-o vitrină, cheile apartamentelor goale dintr-un bloc

în plus — nelocuit. Vine o familie sau cine știe ce specialist — primiți, vă rog, apartamentul !

În activitatea lui se împiedica mereu de problema locativă. Lipsa locuințelor îl chinuia în fiecare zi, obsedant. Și construcțiile, și materialele, și cererile, și marea majoritate a oamenilor care veneau la el în audiență — totul era legat de case. Oamenii așteptau un apartament, o cameră cîțiva ani, lista nu se micșora deloc. Era ca un blestem. Se construiau mereu case, cele vechi, de lemn, se demolau și în locul lor apăreau din ce în ce mai repede blocuri din fier-beton, din prefabricate. Camioane speciale cărau secțiuni întregi ale blocului... Cîteodată izbutea printr-un efort să micșoreze numărul celor care stăteau la rînd, dar lista se refăcea imediat, ca nu știu ce soi de hidră. Era disperat. În nici un oraș lumea nu se înmulțea așa ca la Lîkov. Mai rău — cei din Lîkov creșteau foarte repede. De-abia se nășteau ghemotoacele astea de carne — fete și băieți — și imediat începeau să se bărbierească, să se fardeze, se căsătoreau și veneau să se așeze în anticamera lui, madone triste însărcinate, însoțite de lungani mustăcioși — cereau apartamente. Îl îngrozeau maturizarea lor rapidă și fecunditatea. Din toate părțile îl asediau cei care voiau să obțină ceva peste rînd, toți aveau circumstanțe urgente, catastrofale, unice. După audiențe se simțea epuizat. Se țipa la el, i se făceau crize de isterie, se plîngea sobru, i se spuneau de toate, folosindu-se tot soiul de cuvinte. Se uitau la el rugător, îi aduceau copiii, îi băteau cu cîrjele în birou. Îl extenua propria neputință, imposibilitatea de a-i ajuta, atunci cînd acest ajutor era absolut necesar. Un bolnav de tuberculoză care trebuia izolat de copii... Avaria acoperișului într-o baracă veche de lemn... Socrul stă pe capul meu, mă bate, nu mai am putere, nu mai pot — o să mă spînzur, nu glumesc, o să vedeți că o să mă spînzur, nu mai pot să trăiesc așa... Soțul m-a părăsit și-a adus o altă femeie — în aceeași cameră unde stau copiii și părinții bătrîni... El îi liniștea, promitea, începea să strige și apărea — de exemplu — medicul primar de la maternitatea care tocmai se construia și amenința că i s-a oferit un post extraordinar în Ural, într-un orășel nou, i se dă o vilă și altele, dar el e gata să rămînă aici dacă i se repartizează un apartament cu trei camere. Ce era să facă ? Era un medic excelent, nu putea să-l lase să plece. I se

striga că doctorul lui e un mincinos, un șantajist, un om lacom, că n-o să îndrăznească, dar toate astea răsunau în gol, trebuia să-i dea apartamentul — și totul se prăbușea, din toate socotelile și promisiunile se alegea praful. Era și el gata să-l urască pe doctor, dar pentru ce ? Avea nevastă și doi feciori — de ce să renunțe el la o vilă, cu ce ocazie ? Pe urmă se primea o reclamație colectivă împotriva președintelui Comitetului executiv orășenesc, care nu-și respectă promisiunile, favorizează pe unii în dauna celor care-și așteaptă rîndul, în dauna invalizilor de război... Reclamația era cercetată, îl chemau, i se atrăgea atenția — cum de ai putut, e o încălcare, trebuie să... Asculta, era de acord, promitea să țină seama și i se trimiteau concluziile în scris, pentru că nu puteau să rămînă indiferenți.

El observa cum se înrăiesc oamenii din cauza înghesuielii prelungite și a îmbulzelii, mereu iritați din cauza bucătăriei comune, a chiuvetei comune, a imposibilității de a fi singuri. Îl chinuiau în somn coșmaruri — casele de lemn ticsite de oameni se umflau, li se ridicau acoperișurile, se mișcau, crăpau scîndurile. De pe ferestre cad copiii, de uși se agață locatarii, ca într-un tramvai plin...

Oricît ar fi de ciudat, uneori era mai decis cînd refuza, decît cînd dădea. Încerca o scurtă explozie de bucurie cînd cineva, care se chinuise mult, primea, în sfîrșit, dar cît se zbuciuma pînă atunci și cît își freca funcționarii, cerîndu-le să stabilească toate argumentele pro și contra, de ce ăstuia și nu altuia, care are mai multă nevoie, voia să cîntărească pe balanța extrem de sensibilă a dreptății ceea ce nu se poate măsura : bolile, certurile sau ce-i mai rău : igrasia pereților, sau întunericul subsolurilor, sau frigul care venea prin crăpăturile zidului ; de fiecare dată era în fața unei opțiuni imposibile — bătrînii care, la sfîrșitul vieții, aveau și ei dreptul să-și trăiască ultimele zile liniștit ; într-un apartament spațios și uscat sau tinerii care obosesc la serviciu, și cînd, dacă nu acum, să se bucure de viață... Nenorocirea era că-i cunoștea pe toți : și pe tineri și pe bătrîni ; orașul era destul de mic.

Erau zile cînd îl frămîntau gîndurile negre — i se părea că numai el e vinovat, nu putea să obțină credite, nu putea să se înțeleagă cu constructorul, nu putea să găsească tîmplari.

Nu, din toate dorințele, din toate minunile lumii ar fi ales doar blocul *în plus*, construit ca provizie, cu mult timp înainte — ca rubla din poveste din care poți cheltui oricît și tot mai rămîne. Odată și odată va fi un asemenea bloc în Likov. Se va împlini visul — dar pentru un alt primar.

La capătul podului, lîngă felinar, stătea un flăcău nepieptănat, cu o scurtă de vinilin. Gîtul îi era înfășurat într-un fular.

— Dă-mi un foc, spuse el.

— Nu așa se cere — răspunse Losev privindu-l dintr-o parte. Dați-mi, vă rog ! Și trecu.

Cărarea îl duse spre pantă, de-a lungul magaziilor, al livezilor, al cloșetelor din scîndură, al cotețelor de găini și al garajelor din tablă. Din tufișurile de caprifoi se scutura pe el roua. Pe pantă apăreau una după alta casele vechi, fostele conacuri, împodobite cu sculpturi, apoi casele noi de cărămidă cu parter și mezanin, cu peron. Începeau faleza pietruită, plopii, liliacul. Erau și aici conace vechi, baroce, cu verandă din triunghiuri de sticlă colorată, case cu tavanuri, balconașe, ferestre bizare, cu obloane. De fiecare dată, Losev alegea în gînd și le restaura pe cele mai frumoase, le zugrăvea în alb și albastru, în maro și galben, ca să se vadă ornamentele, învedea acoperișurile în tablă. Casele deveneau elegante ca în vechile ilustrate pe care le văzuse la Polivanov. Mai rămăseseră în picioare case, dintr-un motiv sau altul, celebre ; înfipte ici-colo, mențineau ceva din vechea înfățișare a orașului. Ele sugerau fizionomia normală a localității : celebra priveliște către rîu. Îi făcea plăcere să se gîndească la restaurări deși știa că aceste clădiri sînt condamnate. În locul lor, pe planuri figurau corpurile unor case cu patru etaje și al unui bloc cu zece nivele.

Iar astea, rînd pe rînd, vor fi demolate, vor intra în ele buldozerele și le vor face grămezi, iar excavatoarele și basculantele vor strînge totul. Grămezile de scînduri, bucățile de cărămidă, praful — asta-i tot ce va rămîne din această casă, din camere, din scări, din zgomotele ei nocturne, din căldura ei de iarnă, din semnele făcute pe ușorul ușii, din poduri și sobe, din balustrade și bănci... El însuși crescuse într-o asemenea casă, o iubea pentru

că era mică, era adaptată familiei cu toate cotloanele, ungherele și pervazurile ei. Podul în care, de-a lungul anilor, se adunase tot ce nu mai folosea era bucuria copiilor, podul care mirosea a ceapă, a mere, a zmeură — pusă aici la uscat în fiecare toamnă —, mirosul măturilor de mesteacăn, al ziarelor vechi, al tapetelor de rezervă... Cu păienjenișul gros de praf, care semăna cu o flanelă cenușie. Subsolul-magazie cu doagele butoaielor vechi, ceva picură, altceva scîrțîie, faianța pentru sobă... O casă nu-i o izbă. O casă la oraș are întotdeauna o istorie lungă, stăpîni care se schimbă... De exemplu, la ei în casă locuise părintele Nikandru, de la el rămăseseră niște candele de sticlă albastru-închis și o presă imensă cu o destinație necunoscută. Și după război apăruse sora popii, care începuse să caute în grădină bucoavnele îngropate cîndva de părintele Nikandru. Și fiecare casă avea o personalitate — o poveste, după casă se vedea cît gust avea stăpînul, cît se străduia.

Lui Losev îi plăceau casele astea și nu prea. Cît îi amărîseră viața proprietarii celei cu olane, pînă cînd i-a obligat să dărîme magazioarele care stricau toată priveliștea. Și, alături, un colonel în rezervă pusese, în loc de gard, patru rînduri de sîrmă ghimpată. N-a reușit să-l clintească. Losev l-a rugat și cu frumosul și prin comisariatul militar și l-a făcut de rușine în fața tuturor : cu asemenea obstacole, pe front, ne apăram de fasciști ! Iar colonelul i-a răspuns că atunci cînd se va organiza o activitate educativă corespunzătoare în rîndurile tineretului, ca să nu mai fure coacăze, atunci să pretindă... A trebuit să-l convingă cu ajutorul miliției. Și un an de zile dăduse explicații pe urma reclamațiilor colonelului.

Vrei, nu vrei, viața se îndreaptă spre blocuri — e și mai repede, și mai ieftin și cu mai puține griji, dar, cîteodată, Losev se întrista sincer.

Papucii de pîslă erau complet uzi. Losev ieșise încălțat cu ei în curte, chinuit de țînțari și de insomnie. Stătu cît stătu și, fără să-și dea seama, porni doar în papuci pe stradă, atras de culorile răsăritului. Îi aruncă și porni mai departe desculț. Roua rece îi ardea tălpile. Să calci pe pămînt la primele raze ale soarelui — să mergi și să tot mergi, slavă domnului, nimeni nu te plictisește cu saluturi, cu întrebări, cu priviri curioase.

Simţea prin talpă cetina moale, călduţă, acele de brad, iarba care gîdila şi înţepa. Asta a fost de mult — umbla desculţ pe mal. Sau nu, asta nu fusese de mult.

Oare această linişte, plină de lumină roz, acest soare care creşte repede, această minune se petrece în fiecare dimineaţă ? Cît el doarme, soarele răsare ; în toţi anii, această minunăţie s-a desfăşurat fără el. Şi va continua şi cînd el nu va mai fi. Aşa cum, dimineaţa de azi nu există pentru mama sa. Văzu foarte clar absenţa lui din lumea proaspătă a dimineţii, acest oraş care strălucea sub rouă — fără el. Oraşul lui preocupat de altele. Blocul de lîngă poştă va fi ceva obişnuit, obişnuite vor fi şi dalele maro, care deocamdată nu ajung, şi grilajele de la balcoane.

Sigur, Losev ar fi vrut ca oamenii să-l ţină minte, dar considera că pentru asta ar fi trebuit să fie o personalitate creatoare — de exemplu, pictor sau arhitect. Un primar nu este un creator. Şi atunci îşi aduse aminte de Jmurin şi din nou simţi un val de simpatie pentru acest om necunoscut. Ca şi cum Losev i-ar fi simţit prezenţa în frumuseţea actuală a oraşului, în silueta zveltă a bisericii Uspensk, în parcul cu eleşteu... Deci îl ţin minte unii pe Jmurin, cîţiva, şi el, Losev, şi-l amintise admirînd frumuseţea oraşului. Poate că şi Jmurin mergea în zori pe aceeaşi potecă şi visa la oraşul lui.

Kurocinikov, de la care Losev preluase treburile, era cam beţiv, promitea mereu şi tot lăsase după el ceva — o şcoală sportivă foarte bine utilată — pentru prima oară Losev îl pomeni de bine pe răposat.

Pe urma razei de soare care tăia oblic povîrnişul, Losev coborî la Golful Jmurkino. Umbra plaselor se agita în apă. Postamentul de fontă era rece din cauza picăturilor de rouă. Losev îşi suflecă pantalonii şi intră în apă. Frigul îi şfichiui picioarele, dar peste un minut se şi încălzise. Şi nisipul de sub tălpi devenise cald. Un cîrd de peştişori îl ocoli. Păşi după ei, degetele de la picioare se loviră de pragul de piatră şi memoria tălpilor îi aminti de panta zimţată care ducea la apa adîncă. De aici se lăsau pe fundul rîului, ţinîndu-se de pietre, şi făceau concursuri — care ajunge mai departe. Marcau locul unde ieşeau la suprafaţă cu o piatră.

Uitîndu-se la labele albe, deformate de încălţăminte, la degetele strîmbe cu unghii groase, închise la culoare, Losev văzu în apă picioruşele lui mici, cu unghii

moi și străvezii, cu călcîiul rotund și atît de tare, încît mama îl freca în lighean cu piatră-ponce. Seara, apa fierbinte din ligheanul verde, mîinile ei mari și dibace...

Sus, deasupra capului, se mișcase ceva. Așezați cu spatele unul la altul, pe o cracă a salciei, stăteau doi băieți — cel cu fața la Losev, îmbrăcat cu o cămășuță colorată, ținea în mînă o undiță pe care abia o tăiase. Privea țintă pluta. Reflexele apei se oglindeau pe fața lui nemișcată. Picioarele goale atîrnau. Erau aceleași picioare pe care și le amintise Losev — cu talpa roz și cu degete mici. Totul era la fel — și dimineața, și undița, și crengile salciei, doar ața era din kapron și cutia cu viermi era maro, lăcuită, de la cafea. Și bibanii, și obleții erau la fel înfipți în vergea.

Să te trezești, înainte de a se lumina. O bucată de pîine și un triunghi de brînză topită... Sau brînza topită apăruse mai tîrziu, atunci lua ceapă cu cartofi... Dealtfel, peștii pe care-i aducea erau de folos mamei în anii aceia în care se mînca pe cartelă.

Dacă n-ar mai fi existat acest loc — nu și-ar fi adus aminte.

Coloane oblice de lumină se loveau de casa Kislîh, îi fragmentau muchiile, îi transformau pereții în cioburi strălucitoare, îi mutau colțurile. „Efectul luminii matinale“ — își aminti el fraza Tucikovei. Deci și ea venise dimineața la rîu să verifice. Și Astahov alesese ora aceasta. Înseamnă că trebuie să stea să observe. Înnoptase aici, sau cum fac artiștii ?

Și tatăl său fusese pe aici. Se dovedise că se cunoșteau, discutaseră. Și Polivanov... Ce s-a întîmplat între ei trei ? Nu-i plăcea că era și tatăl lui amestecat, probabil că Polivanov avusese el un plan cînd i-a dat caietul. Își aduse aminte de foile pe care le scosese și le ascunsese Polivanov.

Apa curgea, se prelingea, simțea prin piele curentul, era la fel ca atunci : părea că nimic nu-l desparte de anii copilăriei, părea că poate simți și percepe totul ca băiatul Serioja Losev. Își aminti cum fiica lui, Nata, cînd avea cinci ani, plîngea că nu mai vrea să crească. Își aminti durerea ei matură și spaima din vocea ei. Dacă s-ar putea rămîne în copilărie... Ce bine-i fusese cînd era băiat. Ce ușor decidea, spunea totul tuturor, ce ușor făceau băieții cunoștință între ei, ce simplu era să întrebi...

Își înmuie degetele mîinii în apă, le băgă în gură și fluieră. Dar în locul șuieratului se auzi un sîsîit răgușit. Își îndoi limba. încercînd altfel, se strădui și într-un fel și în altul, dar nu se auzi nici un fluierat. Ce se întîmplase ? Se dezobișnuise ? Era convins că asta nu se poate uita, cum nu uiți să scrii sau să înoți. O prostie, dar inima îi tresări. Acolo, sus, printre crăci, se rîdea. Încăpățînat, vîrî din nou degetele în gură și deodată fluieratul se slobozi, curat, puternic, sunetul cu care el îi asurzea pe toți, mai tare decît al tuturor. Poate că nu mai fluiera atît de tare, dar fluiera. De bucurie, plescăi apa, stropii zburară departe, pantalonii i se udară, nu dădea importanță fleacurilor. mergea pe fundul apei jubilînd. Îi stropi pe băieți. aruncă o piatră pe suprafața netedă a apei.

Un oblete argintiu străluci în aer, ridicat de cîrlig. Sus începu agitația. Losev ieși din apă, se așeză pe bancă, își întinse la soare picioarele ude, dăruindu-se cu totul căldurii.

...Ceața se dizolvă, apa se însufleți, străluci, nu toată dintr-o dată. întîi la caturi. Ceața dispăru ca un vis — și golful se deschise în toată liniștea lui virgină, extrem de precis în fiecare detaliu. Particule de praf, de murdărie pluteau pe un curent puternic. Pe bolovanul cenușiu de sub salcie se vedea fiecare crăpătură. Vechiul bolovan scînteia. strălucea înșelător. Un fluierar, cu ciocul lung, se apropie de Losev și se uită cu seriozitate la el. În tufișurile de arinis — complet nemișcate o frunză tremura, se zbătea. Oriunde se uita, Losev observa amănuntele unei existențe ascunse, care se desfășura în interiorul existenței evidente. Din această cauză, fiecare lucru devenea și mai frumos.

Apa rîului curgea și curgea, cafeniu-străvezie la mal, închisă în adîncuri, curgea din bălțile pe care le știa foarte bine : Verest, Driabi, Utopolie. Losev desena acum în minte tot rîul — și, mai departe, în aval, pînă la lacul Kreșki, pînă la Capul Vaskin, un promontoriu lung unde se odihneau rațele călătoare și unde Pliasva se vărsa împrăștiindu-se în torente și brațe. Acolo, undeva, dispărea apa copilăriei lui, acolo se odihnea între trestii și rogoz.

Își închipuia drumul lung al apei printre rîpele abrupte, cu golfurile mărginite de păduri sau de pășuni unde se organizau mitinguri de Ziua aviației. După crîngul Patriarșie, Pliasva devenea mai îngustă și se învolbura

făcînd o spumă galbenă, iar, pe urmă, curgea odihnindu-se cu un plescăi molcom. Primea afluenți, Zolozka care venea din pădure — și pîrîul Tuleblia, un curs de apă aiurit, care dispărea brusc. Dacă nu pui la socoteală izvorul unde Pliasva murmura copilărește, rîul muncea pe tot parcursul. Căra bărci, bușteni, plute, dădea apă satelor, creștea pești, rațe, gîște, broaște — nenumărate ființe. Din Pliasva întotdeauna se lua apă, iarbă, înaltă, aspră, raci, bibani, mihalți, lini, la vărsare erau și somoni și tot soiul de pești mărunți — o mulțime de vietăți. Puneau plase, năvoade, balize, luau pietriș, nisip, lut, de pe maluri luau pietre pentru construcție. Spălau în rîu mașinile, caii, rufele, adăpau vacile, muiau inul, lîna. Aruncau în rîu orice murdărie, scurgeau benzină, acizi, uleiuri, reziduuri, sticle, ce se nimerea...

Prin rîu, orașul creștea, se hrănea, își potolea setea, se îmbogățea. Dar nimănui nu-i trecea prin cap să-i fie recunoscător. Nimeni nu-l curăța, nu-l popula cu pești. Marinarii se ocupau de vapoarele lor, puneau geamanduri, dar la rîu nu se gîndeau, nu se considerau stăpîni.

Compară în gînd proiectul fantomatic în culori șterse al lui Jmurin și cel de azi. Se uniră într-un șoc atît de brusc, încît Losev încremeni. I se părea evident că filiala poate fi construită mai jos, în crîngul Patriașie — și atunci centrul orașului ar rămîne cu fața spre rîu, fără accidente. S-ar fi văzut panta spre crîng și casa Kislîh pe fondul blocurilor noi. Panorama orașului se ordona, intra în ramă, totul se înlănțuia convingător și firesc, putea fi predat imediat arhitecților...

Rîul îl privea cu ochii intens căprui ai Tucikovei. Îl privea cu încredere, deschis, cu reflexele soarelui care se încingea după răsărit, cu salcia aplecată, cu băieții...

Poate că, într-adevăr, rîul are suflet ? Și crîngul, și bolovanul ?

Cu cît se uita mai atent, cu atît vedea mai multe ; alte amănunte îi săreau în ochi. Se cufunda în lumea asta molcomă a frumuseții ascunse, care se alcătuia din toate nimicurile, unde puteai să admiri o piatră, sau o frunză oarecare, sau un banc de nisip. Toate acestea făceau parte din el, pînă acum nu observase farmecul lor, așa cum nu observase minunea inimii lui, minunea copilăriei pierdute, minunea mîngîierii mîinii de mamă.

Zdrăngăni o motocicletă. În depărtare vuia o barcă cu motor, veneau pescarii de pe lac.

Ar fi fost timpul să se ridice, să plece, să revină la starea sa de om matur, la Serghei Stepanovici Losev, să se îmbrace în costumul lui, să rezolve treburile lui amînate, să dea telefoanele, să vadă hîrtiile, să-şi spună cuvintele... Cu cît efort îl obliga el în fiecare dimineaţă pe uncheşul ăsta lat în umeri să facă nişte mişcări de gimnastică, apoi să se radă, să-şi ungă părul cu nu ştiu ce lichid polonez, iar faţa cu o loţiune nemţească, să-şi pună o cămaşă albă, o cravată cu dungi, elegantă, cumpărată de la Moscova, pantofii cu talpă groasă, să-şi verifice buzunarele — dacă şi-a luat stiloul, ochelarii, carnetul, legitimaţia — să-şi ia servieta cu dosarele aduse acasă cu o seară înainte... Unchiaşul ăsta preocupat, care ia de-acum Seduxen, îşi plombează dinţii, citeşte zilnic patru ziare, buletine, informări ; cînd e cald, în loc să se scalde, dă telefoane, răspunde la telefon, semnează hotărîri, primeşte vizitatori, conduce şedinţe, primeşte delegaţii şi deputaţi, e chemat la accidente, rapoarte... Niciodată n-are timp, îi e ruşine să mănînce îngheţată pe stradă, nu poţi să-l duci la un film. E plicticos. Nu i se întîmplă să se plimbe pur şi simplu prin oraş sau să pălăvrăgească cu prietenii. La vînătoare merge ca să-i însoţească pe oaspeţii din capitală, peste tot îi caută pe aceia de care are nevoie oraşul... Ce să discuţi cu el ? Ce să faci cu el ? Nu mai ştie să fugă, nu se caţără în copaci, nu joacă leapşa, nu meştereşte nimic. Nu cumva ăsta-i el, Serioja Losev ?

De obicei, Losev începea fiecare zi cu nerăbdare, chiar cu frenezie. Astăzi era, nu se ştie de ce, trist şi nu voia să părăsească locul în care se afla.

Din casa Kislîh se auzea radioul. Se deschise geamul. Fluieraşul zbură, înălţînd coada.

Deodată Losev văzu un ţăruş mic, alb. Apăruse chiar sub salcie, lîngă bolovanul cenuşiu. Cu un minut înainte nu fusese acolo, pentru că l-ar fi observat, stătea la vedere, alb-gălbui, ca o bucată de os. Losev se crispă cînd îl văzu — îi evoca momentul cînd îşi prinsese mîna într-un motor şi văzuse ceva alb care-l speriase şi înţelesese că era propriul lui os.

Şi după acest ţăruş ieşiseră din pămînt alţii. Semnele albe se întindeau pînă la casa Kislîh şi apoi o luau

după colț, trasau, măsurau, pășeau ca și cum ar fi urmărit un anume desen. Losev știa perfect ce înseamnă asta, dar se prefăcea că nu știe, nu voia să înțeleagă. Deși apucă să priceapă trist și înspăimîntat : „Gata !" Numai că acest cuvînt licări undeva, în străfunduri, și se prefăcu că nu l-a auzit. Urcă panta pe cărăruia încălzită de soare, pe scurtătură, cum se spunea.

Cînd intersectă linia albă a țărușelor, îl cuprinse un presentiment neplăcut.

De sus îl ajunseră din urmă cîțiva oameni îmbrăcați de antrenament, ultimul — cu un șort colorat — era meșter la fabrica de piele. Întoarse capul — era roșu, transpirat — și-l salută pe Losev. Habar n-avea că atîta lume aleargă dimineața.

— E bine, e bine — fredonă el.

De fapt, de ce se temea ? Da e da și nu e nu ! De ce să amîne ? Auzi, țepușe, se autoironiză. Vîrî din nou degetele în gură și fluieră în urma alergătorilor. Izbuti din nou. Era mîndru de îndemînarea lui. Toate temerile, spaimele lui, tot ceea ce înainte i se părea de neînvins se simplifică — de fapt, în ultimă instanță, ce îl amenință ? O să i se reproșeze, o să fie refuzat și ce importanță are ? E mai important să încerce să păstreze terenul. Proiectul pe care-l visase, merita. Ar fi păcat să rămînă nerealizat, ca al lui Ivan Jmurin. Așa e, trebuie păstrat golful, ca să ai unde să vii să vezi cum răsare soarele, cum se schimbă culorile, cum dispare roșul purpuriu, se stinge, se saturează cu alb, umbrele se scurtează și boabele mate de rouă se evaporă de pe frunze. Asemenea clipe sînt supărător de puține în viață ; cel puțin, el n-a avut multe și asta nu e drept.

Și dacă n-o să reușească și n-o să-i iasă, nimeni nu-l va putea învinui. A încercat. A încerca, nu-i o crimă, o întrebare nu-i o palmă. Și dacă o s-o pățească, nici așa nu-i rău : toți or să știe — chiar și Tucikova — pentru ce suferă, or să-l înțeleagă, or să-l compătimească...

Pășea hotărît, vioi, fără jenă, simțea ce bine calcă pe tălpile goale, cum se transmite greutate de pe vîrfuri pe călcîie, ce armonios acționează mușchii, oasele, vinele. Dacă ar putea face mereu așa : să se scoale devreme, să alerge, să privească frumusețea, să nu-i fie frică de nimic, să gîndească liber cum îl povățuiește sufletul, să se verifice cu răsăritul și cu păsările... Se simțea atît de ușor

şi de limpede, încît îi fu milă de tatăl său, care trăise pe aici pe furiş, înfricoşat şi hărţuit.

Deodată se simţi prost, undeva se întîmpla ceva, se întoarse şi întîlni o privire care-l urmărea de sub o basma cenuşie. Ochii îl scrutau posac, cu o expresie rea, încăpăţînată. Femeia îl salută şi mormăi ceva indistinct. Losev răspunse maşinal. După ce făcu cîţiva paşi, o recunoscu şi se întoarse. Femeia cobora spre pod cu un coş mare plin cu rufe. Jacheta din foaie de cort îi ascundea trupul, de obicei îmbrăcat într-un taior de culoare închisă, iar pe creştet avea întotdeauna o pălăriuţă, un basc, ceva simpatic. Îl saluta mereu bucuroasă, cu un zîmbet blînd. Nu era frumoasă, şi din această cauză, era timidă, dar, în mediul ei familiar, la bibliotecă, era mai sigură pe ea şi încă de cînd era băieţandru privea cu o plăcere jenată cum se mişcă printre rafturile înghesuite, cum le atinge cu sînii. Fusese îndrăgostit de ea şi odată vărsase o sticlă cu cerneală pe masa ei. Acum nu înţelegea deloc de ce o făcuse, dar ţinea minte cum se grăbea să termine de citit cărţile ca să vină mai repede la bibliotecă. Cu trecerea anilor, se îngrăşase, dar asta se petrecuse treptat şi Losev mai vedea şi azi în ea fata urîţică şi timidă. Era din Ucraina, soţul ei murise la sfîrşitul războiului pe un submarin. Rămăsese aici. Acum, Liubov Vadimovna era şefa bibliotecii orăşeneşti şi organiza tot felul de expoziţii. Cu cîteva luni în urmă îi trimisese prin poştă o cerere de mărire a salariului. Losev observase imediat că n-a vrut să vină personal, cu toate că nu o dată îl vizitase pentru treburile altora şi el începu să se intereseze dar i se spuse că ori îi acordă o primă lunară, ori trece biblioteca la altă categorie. Conducerea regională îl rugase să amîne chestiunea şi o amînase, cîte nu amîna el. Acum îşi aduce aminte că, de atunci, obţinuse cîteva gradaţii, dar nu pentru Liubov Vadimovna, ştia că ea n-o să-l reclame, era prea bine crescută pentru asta. Orice s-ar spune, reieşea că, în primul rînd, obţineau satisfacţie pisălogii, impertinenţii, reclamagii, oamenii pe care el nu-i respecta, dar care-i puteau provoca neplăceri. Liubov Vadimovna n-avea cum să-l deranjeze, ea ştia să solicite doar pentru alţii. Odată făcuse cerere pentru un lot de grădină şi se chinuise, se frămîntase, faţa prelungă îi ardea, vocea i se stinsese, încît nici nu se auzea ce spune. Se considera mereu că ea poate să aştepte. Pe unii ca ea e uşor să-i refuzi,

ei înțeleg totul, sînt gata să ia în considerare toate greutățile. Unde să se ducă ? Liubov Vadimovna făcea parte din acea categorie de activiști devotați întru totul orașului și muncii, așa încît, oricum, nu trebuia încurajată și, de obicei, te gîndești la acești oameni abia în ultimul rînd. Cînd Losev încercase să calce această regulă prostească, se dovedi că apartamentul trebuia repartizat cutăruia, care-l reclamase la regiune și, ca urmare a scrisorilor lui, primise un telefon, pe altul trebuia să-l mulțumească, s-ar fi pus pe băut, iar gratificația trebuia dată șefului de șantier, care amenința că se angajează la uzină... Și, de fiecare dată, oameni ca Liubov Vadimovna erau amînați...

Ea nu apucă să-și domolească privirea, o surprinsese, dar tocmai asta era, că ea nu se rușină, se uita la el liniștită, cu aceeași expresie rece, neobișnuită. S-ar fi putut crede că e ostilă. Dar de unde, de ce ? Nu putea să și-o închipuie așa pe Liubov Vadimovna... O întîlnise nu demult la Comitetul orășenesc și ea îl salutase zîmbind.

Se uita de sus cum se lăsase în genunchi pe scîndurile ude și clătea rufele. În oraș, de multă vreme oamenii dădeau rufele la spălătorie. Cel puțin majoritatea locuitorilor era mulțumită de noua spălătorie mecanică, îl înfuria faptul că Liubiov Vadimovna, șefă și deputată, spală aici, ca muierile de acum o sută de ani.

Drăcuind, începu să coboare spre ea. Vrăjmășia femeii îl înciudase. Voia să afle de la ea despre ce e vorba, să spună, să se plîngă. Două femei se opriseră și stăteau de vorbă cu bibliotecara. Se ridică și văzu că Losev se îndreaptă spre ea, dar nu se întrerupse. Losev încetini pasul, așteptînd. I se părea că Liubov Vadimovna știa de ce el n-a insistat pentru ea pe lîngă Kamenev. Nimeni nu putea să știe, dar Losev se gîndi că, dacă ghicise, atunci întrebările lui o să sune fals și ea o să simtă minciuna. O să-l demaște în fața tuturor, o să se jeneze, întotdeauna se intimidează cînd discută cu conducerea, dar tot o să-l demaște, o să i-o întoarcă cu un „degeaba dumneavoastră...". Imaginîndu-și scena, Losev se opri. Se obișnuise să fie pîndit prin oraș, unii chiar îl apucă de mîneca, îi caută privirea, îi solicită atenția. De unde pînă unde trebuie el să se justifice, să se explice ? Ce-și închipuie despre ea, capra asta prăpădită ? O înjură și mai tare, dar fără folos. Nu scăpă de starea de vinovăție. Nu

putea nici să plece, nici să se apropie, se poticnise, nici încolo, nici încoace. Era probabil caraghios — cu pantalonii uzi, suflecați, cu dosarele sub braț, neras, fornăind, cu o privire tîmpă. Stătea în fața lor, neștiind cum să se întoarcă și să plece. Cu fiecare secundă, situația lui devenea tot mai stupidă. Urechile îi ardeau. Ia uită-te cum arată cartea pe care ai adus-o, Serghei Losev ! Și nici tu nu arăți mai bine, uită-te la tine... Dacă ar fi vorbit așa ! Ca atunci ! Își dădu seama că totul e pierdut. Nimic nu se mai poate întoarce. Amintirile din copilărie nu însemnau nimic, el e un bărbat care cîntărește șaptezeci de kilograme, iar Liubov Vadimovna e bătrînă, ridată...

Ea nu se întoarse, nu-și reluă spălatul rufelor, nu-și plecă ochii. Îl privea fără milă și celelalte două femei se uitau cum dădea înapoi neîndemînatic, cum se retrăgea. În cele din urmă se întoarse simțind cum privirile lor îi ardeau spinarea...

Acasă, la oglindă, în timp ce se rădea îi veneu în minte tot soiul de fraze bine potrivite. Se enerva din ce în ce mai tare — nu pe el, pe ea. Mai bine l-ar fi înjurat, s-ar fi năpustit asupra lui de față cu femeile alea, l-ar fi făcut de rușine, l-ar fi amenințat. Ar fi fost mai bine decît acest orgoliu superior, această reținere de intelectual bine crescut. I-au stricat o dimineață atît de bună. Cît a ocrotit el dimineața asta, și tot i-au otrăvit-o.

În biografia lui se puteau găsi cîteva posibilități nerealizate. Fiecare om a trăit o răscruce în care-ar fi putut să-și aleagă o altă meserie, să-și lege viața de altă femeie, să trăiască în alt loc. Losev avusese încă din școală posibilitatea să devină muzician. Cînta bine la chitară, tatăl lui insistase să mai învețe, mai ales că avea și relații pe linie culturală. Dar Losev a plecat la Universitate, la Leningrad, să dea examen la Facultatea de fizică. Voia să devină atomist. Doar pentru că era la modă. Desigur, picase, n-a știut să rezolve nici o problemă. Insuccesul îl descurajase și, ca să se răzbune, s-a angajat instalator la o asociație de locatari. Munca era murdară și ușoară, bănoasă și jalnică, pentru că ba lipseau țevi, ba înlocuia garnituri, trebuia să te descurci, să minți, să bei, să dai rasol, să-i jecmănești pe locatari, care — printre altele — îl considerau cam tîmpit, îl ocroteau ca pe un provincial

pur şi nededat la rele. De atunci învăţase să se folosească de expresia deschisă a feţei, de zîmbetul său lătăreţ, de aerul lui copilăros.

Gloria îl atrăgea mai mult decît banii. Nu era vanitos, mai curînd ambiţios. Armata o făcuse la tancuri şi fusese cel mai bun şofer-mecanic. Nu doar foarte bun, ci cel mai bun. Voiau să-l trimită la o şcoală de ofiţeri. Părea că o să devină ofiţer de carieră şi o să aibă o ascensiune frumoasă pe linie militară. Certîndu-se cu locotenentul şi stînd la arest, Losev îşi făcuse socoteala că, atunci cînd el va termina şcoala, locotenentul lui va fi maior, iar el însuşi doar locotenent şi va trebui să facă drepţi în faţa lui şi să se supună şicanelor lui idioate. Nu s-a dus la şcoală. Cum spunea el, armata a pierdut cel mai bun general.

Amor propriu, înfumurare, deci caracter ? Sau soarta întruchipată într-o întîmplare ? În ultimul moment, totdeauna îl oprea ceva, un obstacol, un semn care nu-l lăsa să se abată de la drumul lui în viaţă, de la un destin pe care, de fapt, nu-l bănuia.

Preşedintele Comitetului executiv, Koniuhov, un om bolnav, beţivan, îl tot învăţa pe Losev — adjunctul său — o regulă de aur verificată în existenţa lui de şef : „Cu cît faci mai puţin, cu atît trebuie să faci mai puţin". Losev aplica regula asta pe partea cealaltă. Cu cît făcea mai mult, cu atît avea mai multe de făcut. Şi asta îi plăcea. Funcţia nouă îi conferea putere, iar puterea îi dădea posibilitatea să acţioneze — nu să discute, nu să-i critice pe alţii, nu să se plîngă, ci să muncească. Se apucase de renovarea magazinelor, înlocuise ţevile de canalizare, construise trei blocuri noi, pentru asta a fost nevoie de reorganizarea transportului greu, se dovedise că maşinile aveau nevoie de un atelier de reparaţii, care necesita, la rîndul lui, cabluri, construcţii, o substaţie de transformare, nu ajungea nisipul — a trebuit să se ocupe de carieră, să construiască un drum pînă acolo... Treburile se lipeau ca un bulgăre de zăpadă. Nu ceda, deşi nu-şi imaginase că poate munci atîta. Îl salva intuiţia situaţiilor grave, apărea pe şantier exact cînd se termina cimentul sau şeful de lot îşi dădea demisia. Dacă atingeai sau scuturai gospodăria orăşenească, totul se împrăştia, crăpa, peste tot apăreau fisuri, se prăbuşea cazangeria şi presiunea apei era prea mică. Se dovedi că la birouri nu e niciodată nimeni, telefoanele merg prost, dactilografele sînt

analfabete, hîrtiile se pierd. Multă vreme evitase să concedieze sau să sancționeze. „Nici dumneavoastră, nici eu nu știm cît de muncitor sînteți — spunea el fiecăruia — pentru că, pînă acum, n-ați muncit cu adevărat. Poate că sînteți un geniu." Vorbele lui nu vor determina pe nimeni să muncească — știa asta foarte bine — numai împrejurările te pot face să muncești. „Iar împrejurările am să le creez eu. Atunci o să se clarifice dacă sînteți bun la ceva." Cît învîrtea manivela, munceau. Asta era „munca brută". singuri nu se porneau, a avut nevoie de ani, de zile ca să învețe să găsească dispozitivul de acționare al fiecărui om în parte.

Atunci a fost, probabil, perioada de cel mai mare avînt a vieții sale. Era o fericire să-ți închipui că totul depinde de tine, că le poți asigura oamenilor locuință, că le poți asigura confortul introducînd în case apă, canalizare, căldură. Senzația puterii îl incita, îl fascina puterea ; doar să aibă destulă forță, aptitudini, energie — și or să fie de toate, or să apară toate.

Se spunea că Losev este așa pentru că are pe cineva la Moscova, ce-i pasă, își permite orice. Desigur, Figurovski favorizase, ca să spunem așa, impulsul inițial, dar probabil Losev ar fi nimerit oricum pe acest drum, deoarece capacitățile lui erau foarte potrivite pentru funcția pe care o avea.

Ce-ar fi fost dacă... din păcate, asta nu se poate verifica pe nici un destin uman, nu se poate face nici un experiment, sîntem doar ceea ce am devenit, nu putem ști ce am fi putut ajunge...

Catastrofa s-a produs pe neașteptate, așa cum i se cuvine unei catastrofe. Desigur, au fost niște semnale. Retrospectiv, Losev le detectase. Koniuhov îl prevenise nu o dată : nu trage de ham ! Unde alergi, o să-ți rupi picioarele ! Era un filozof : „Personalitatea nu trebuie să forțeze mersul dezvoltării. Tot ce trebuie să se întîmple, va veni de la sine. De ce să te zdrobești și să supraîncarci sistemul ? Noi sîntem materialiști..." Apoi urmaseră avertismente mai concrete. Losev rîdea mereu. Se amesteca în repartizarea locuințelor, apărînd interesele constructorilor, nu le permitea celor din comerț să risipească materialele de construcții și refuza să le trimită unora acasă meșteri la zugrăvit, la reparat, nu dădea placaj, faianță — într-un

cuvînt, făptuia tot felul de acte principiale, care nu prea ajută la formarea unor bune raporturi cu oamenii.

S-au scris împotriva lui scrisori anonime cu cifre, date, nume, era învinuit că a călcat disciplina financiară, că a făcut abuzuri, că a vorbit urît despre șefi. Scrisorile au provocat o reacție rapidă, totul s-a desfășurat conform unei scheme binecunoscute : a sosit o comisie, documentele erau pregătite, martorii procurau dovezile necesare, contravențiile fuseseră găsite și dosarul își urma drumul.

Losev nu luase nici un fel de măsuri, cu comisia vorbise de sus ; considera că e sub demnitatea lui să se apere de niște născociri, să caute apărători, să meargă la regiune să protesteze.

Pe deasupra, Koniuhov îl liniștea, îi făcea cu ochiul blajin și încrezător, ca și cum ar fi știut ceva : nu te agita, or să se dumirească, orice agitație diminuează prestigiul.

În toiul acestei afaceri, Losev a fost chemat la Moscova la o consfătuire fără importanță, dar chemarea era categorică. După ședință, Figurovski l-a luat pe Losev la el. Se dovedi că știa ce se petrece la Lîkov și voia să-și formeze o opinie. Întrebările erau foarte amănunțite — și despre Koniuhov, și despre ceilalți colaboratori — compara ceva, își mijea ochii, plescăia și, în cele din urmă, își dădu seama că greșelile sînt obișnuite, inevitabile pentru orice conducător care vrea să construiască, nu doar să raporteze. Aceste greșeli puteau să treacă și neobservate, putea să primească pentru ele și un avertisment, putea să ajungă pentru ele și în fața procurorului. Totul depindea de conjunctura locală... Aici, pe undeva, era și durerea lui Losev, și Figurovski, cu destulă cruzime, ca un doctor, pipăia, apăsa, provoca replici pătimașe — foarte bine, la procuror ! Losev voia să se judece, dorea publicitate, luptă deschisă.

Între timp, atmosfera devenise nefavorabilă și, spre deosebire de Koniuhov, Figurovski dădea acestui lucru o mare importanță. Iar în legătură cu Koniuhov nu trebuia să-și facă iluzii, pentru că tocmai Koniuhov, cînd a fost întrebat, a fost de acord cu anonimele, folosind expresii asemănătoare celor întrebuințate în scrisori.

Apariția comisiei fusese precedată de tratative pe care Losev nici nu le bănuia. Și toate astea erau legate prin

nişte articulaţii complicate de situaţia lui Figurovski, care se clătina pentru a nu ştiu cîta oară. Se apropia o nouă dizgraţie şi poate că voiau să-l amestece şi pe Losev — iată pe cine a recomandat Figurovski — sau poate că la Lîkov s-a aflat că Losev n-are nici un susţinător... Losev nu înţelegea pe cine deranjează. Pe ce bază s-au ridicat împotriva lui ? Muncea doar, şi atît. Toată vina lui era că muncea mult.

Stăteau în bucătăria unui apartament mare, lipsit de intimitate, cu mobilă de serie. Beau ceai după o reţetă a lui Figurovski, din sunătoare, zmeură, muguri de mesteacăn şi alte ierburi în proporţii foarte precise. Ceaiul era aromat şi tare. Mai erau pe masă covrigi şi peşte afumat. Altceva, gazda nu găsise. În bucătărie apăreau din cînd în cînd bătrîni şi bătrîne cărunte, toţi tunşi scurt şi răguşiţi. Semănau cu Figurovski.

În ambianţa casnică, Figurovski, fără haină, purtînd o vestă roasă din piele de iepure, cu papuci negri, nu părea mai puţin important. Ceea ce spunea în bucătărie avea tot atîta greutate ca şi ceea ce rostea în biroul său imens, înconjurat de telefoane, telespeakere, referenţi şi adjuncţi. În orice împrejurare, el rămînea un om important. Prin asta se deosebea de toţi cei pe care Losev îi privea uimit — după ce erau scoşi din funcţie sau ieşeau la pensie, ce se întîmpla cu înţelepciunea, siguranţa şi cunoştinţele lor ?

Figurovski povesti cum i-au ucis la vînătoare un setter, un cîine foarte talentat, un as, aducea orice vînat, şi l-au împuşcat cu alice în cap, cînd înota cu o raţă în gură. De ce ? Pentru că era un cîine bun, pentru nimic altceva. Ce logică era aici ? Oamenii nu acţionează conform logicii. Losev gîndeşte şcolăreşte dacă-i judecă pe oameni după principiile simetriei : răul trebuie să aibă o cauză — să presupunem, să se echilibreze printr-un avantaj, binele prin glorie, fiecare act trebuie să fie determinat de ceva şi alte asemenea clişee. De fapt, oamenii fac dracu' ştie ce, fără nici un motiv. Nici o simetrie. Poate că lumea se mişcă şi evoluează asimetric. Poate că din încălcarea logicii rezultă progresul, deşi ce anume este progresul, Figurovski nu prea ştia.

De la raţionamentele confuze şi abstracte, Figurovski trecu brusc la absurditatea comportamentului lui Losev, transformîndu-i calităţile în defecte, candoarea în prostie,

sinceritatea în cîrteală. Nemernicul de Koniuhov trebuia de mult anihilat, trebuia să raporteze conducerii că e un lețiv, să demonstreze că nu mai poate fi menținut, să-l dea afară și să-i înlăture prietenii pe care se sprijinea. Losev trebuia să se fi ocupat de asta imediat, cît timp era nou și putea să-și aleagă cadrele. Să-i fi atras pe tinerii dornici de muncă, ei i-ar fi fost devotați, ar fi fost garda lui pretoriană. Cadrele vechi sînt întotdeauna nemulțumite de noua conducere. Nu era suficient că lucrează bine, dacă nu știe să-și pună în valoare rezultatele, pentru că, în felul acesta, și le-au însușit Koniuhov și ceilalți. Lui Losev îi lipsea cinismul, ambiția lui era elementară, se consuma toată în muncă, dinspre el duhnea atît de tare, încît putea să-i enerveze și pe alții, nu doar pe Koniuhov.

Nu se știe de ce Figurovski se considera responsabil pentru soarta acestui flăcău, care se dezumflase atît de repede. Losev avea cearcăne adînci, se schimbase mult de la ultima lor întîlnire, era înfrînt de nedreptate, rănit și gata să facă lucruri ireparabile.

Figurovski îl convingea că binele și cinstea trebuie să acționeze inteligent, să folosească forța, viclenia, să știe să se lupte, altfel orice derbedeu poate să distrugă o muncă utilă. Să știe că i se va răspunde pe măsură. Toți carieriștii ăștia, invidioșii, lacomii, toți pungașii, afaceriștii, pe care Losev probabil i-a deranjat sau cei care vor apare în drumul lui sînt obraznici și lași. Se tem de lumină, folosesc metode ticăloase, n-ai de ce să fii delicat cu ei, poți să profiți de orice împrejurare ca să scapi de un denigrator sau de un denunțător. Pentru asta trebuie să te aduni și cu cine nu-ți place, să faci compromisuri. În viata reală nu poți să rămîi imaculat. Dacă te ocupi de o treabă serioasă, necesară, atunci trebuie să fii și maleabil, și dur. Ca să ai fonduri la timp, trebuie să-ți creezi relații bune și, pentru ca să le creezi, trebuie să-ți cîștigi simpatii, să-l ajuți pe unul, să-l avansezi pe altul...

Exemplele pe care le dădea îi provocau lui Losev mînia și protestul.

— Nu pot așa. Nu știu și nu vreau. Ce fel de bine poți să faci cu pumnii ? Losev își mișcă pumnii imenși. Aș putea să și schilodesc pe cineva... Și ce o să iasă ?

— O să se construiască mai multe spitale și case. De calitate și la timp. Dar dumneata cum credeai ? Nouă nu prea ne place să vorbim despre asta, dar altfel nu ne

putem descurca. Ipocrizie. Deocamdată, asta-i realitatea. N-ai cum s-o eviți. O să trebuiască să procedezi așa. Altfel, vei fi lipsit de apărare.

Figurovski vorbea cu convingere, dar privirea lui era tristă.

— Te invidiez — spuse el brusc. E o fericire să nu înțelegi meschinăria. Cîndva, nici eu n-o înțelegeam. Să ghicești mișcările fiecărui nemernic, e înjositor. E molipsitor... Devii la fel ca ei. Dar ce să fac, dacă le văd manevrele...

Acum îi venea greu să-și dea seama ce rol au avut sfaturile lui Figurovski în activitatea lui ulterioară. L-au ajutat sau însăși viața l-a determinat să acționeze altfel ? Din întîlnirile cu Figurovski nu reținuse sfaturile, ci seara aceea din bucătărie, gura bătrînă și știrbă, mîinile moi cu pete maro, acel ceva patern de care avea atîta nevoie Losev. Un curent implacabil — vrei, nu vrei — îl îndepărtează pe fiu de tată, cîteodată îl mai aduce la malul părintesc — dar acolo nu mai e nimeni.

Pentru o clipă Losev simți — ceea ce tinerilor nu le stă în fire — că e vinovat pentru că-i va supraviețui lui Figurovski, e vinovat de tinerețea care îl înlătură pe bătrînul constructor din viață. Apoi i se făcu rușine că dizgrația lui Figurovski, nenorocirea care-l amenința, nu-l preocupă — e prea absorbit de propriile sale necazuri. Părea firesc că bătrînul se ocupă de el, că neplăcerile lui par mai importante.

De-abia apoi, în Nord, Losev se gîndi nu o dată că Figurovski era supărat că nu poate să-l ajute, să oprească, să lichideze, să trimită o nouă comisie... La ora aceea, problema lui Figurovski era rezolvată, era neputincios, fusese trimis pe șantierul porturilor din Nord — funcție pe care o mai îndeplinise o dată.

Ciudat, dar în momentul acela, pe neașteptate, Losev fusese cotropit de sentimentul unei duioase recunoștințe, voia să-l sărute pe bătrîn, așa cum își săruta pe vremuri tatăl, să-și proptească obrazul în umărul lui și să-i atingă cu buzele pielea țepoasă. Desigur, nu și-a permis. Dar i se întipărise în minte această dorință arzătoare. Deci nu ții minte faptele înseși, care se scufundă neîntrerupt în întuneric, fără urme. E important ceea ce gîndești, asta rămîne și se reține pentru că ți-a stîrnit entuziasmul

sau gîndul care se asociază cu o lacrimă, cu o teamă... Aceste senzații fugare sînt mai solide decît faptele.

Singurul lucru pe care mai putea să-l facă Figurovski era să-l ia pe Losev cu el în Nord. Losev refuză propunerea. Cu cît i se părea mai lipsită de perspective întoarcerea la Lîkov — analizele care-l așteptau, cercetările, notele informative, justificările, jignirile, minciunile — toate cele în care se va scufunda, cu cît era mai lipsit de speranță, cu atît mai bine. Trecuse de limita înverșunării și, ca să-l oprească, Figurovski a fost nevoit să se ducă cu săru'mîna la omul pe care îl disprețuia. Acest om a fost satisfăcut că tocmai Figurovski a făcut anticameră, iar pe urmă, în birou, i-a spus cîteva... Amănuntele acestei vizite înjositoare s-au clarificat mai tîrziu, deocamdată, Losev fu trimis la o construcție în Nord, și ordinul categoric făcea discuția inutilă, iar Figurovski a fost numit în ultimul moment, la o reprezentanță comercială dintr-o țară asiatică.

Losev se întoarse în Lîkov peste șase ani, cu soția și fiica. În perioada aceea, Koniuhov și gașca lui erau de mult înlăturați, judecați și ceea ce l-a mirat îndeosebi pe Losev, a fost faptul că puțini își mai aminteau de ei. Cu greu rememorau numele lor, chiar activiștii de la Comitetul executiv al raionului se încruntau, cădeau pe gînduri — oare a lucrat la noi Koniuhov, cine era ?

E naiv să compari biografia unui om cu un drum pe care-l parcurge, un drum cu obstacole, care duce sus, pe culmi, sau cu suișuri și coborîșuri — oricum e o simplificare, un model fals, care încearcă să dea vieții un sens, un anume țel. Un model elaborat mai curînd de ghizi decît de filozofi. În orice caz, eroul nostru nu mergea nicăieri, nu se cățăra pe nici un fel de înălțimi de unde se văd întinderi noi. În Nord muncise la fel ca la Lîkov — mult, nu întotdeauna cu succes, considera, împreună cu cei din jurul său, că munca este sensul existenței, construcția — scopul vizibil al vieții lui, iar îndeplinirea planului — o problemă de onoare. Nu el se mișca, ci timpul, și nu înainte sau în sus, iar evoluția nu era obligatorie, se mișca mai curînd în cerc, ca acele ceasornicului. Timpul se învîrtea în jurul lui Losev, descriind un cerc fermecat, o limită, pe care, uneori, el izbutea s-o depășească.

Ca înfăţişare devenise mai grosolan, se călise, dispăruse tot ce era inutil, obrajii i se supseseră, se vedeau pomeţii, slăbise şi totuşi părea mai solid, caracterul se transformase — era, parcă, mai docil, mai zîmbitor şi mai uscat, rîdea mult şi zgomotos, era simplu şi lent. Îşi dobîndea mereu aliaţi, dar nu prieteni. Dealtfel, prietenia nici nu-l preocupa, nu se grăbea să reînnoiască vechile amiciţii. Cînd a fost ales preşedinte al Comitetului executiv orăşenesc toţi au considerat acest lucru firesc. Pe Koniuhov îl uitaseră, dar pe el îl ţineau minte, ţineau minte garajul, casele, drumul. S-au convins repede că Losev ştie nu doar să muncească, ci să şi pretindă de la alţii ; într-un anume mod, fără scandaluri, izbuti să scape de leneşi şi scandalagii, iar pe cei care încercau să-l reclame îi chema la el — şi ei părăseau cabinetul liniştiţi şi speriaţi.

Fiind la Moscova, află că Figurovski s-a întors şi că a ieşit la pensie. Îl vizită la vila lui. Întîlnirea a fost emoţionantă. Se dovedi că, în toţi aceşti ani, Figurovski îi urmărise de departe activitatea, mişcările, ştia că Losev refuzase o funcţie înaltă pe un nou şantier, îi aprobase dorinţa de a se întoarce la Lîkov, era mulţumit în toate privinţele de el, îl examina cu mîndrie, ca pe o creaţie a lui.

El însuşi era de nerecunoscut. Se împuţinase la trup, încărunţise şi o graţie oarecum ascetică îl înconjura ca un nimb. Mişcările lui nu mai erau precise, amintindu-i lui Losev puful de plop plutind în atmosfera caldă a verii. Aceeaşi planare liberă şi fericită o avea în privire.

Losev încercă să-i povestească despre noile lui sarcini de la Comitetul executiv şi bătrînul începu imediat să-i dea sfaturi, care se dovediră inutile. Toate aceste zbateri păreau că s-au îndepărtat de el, privea de undeva, de sus, pasiunile stinse, deşertăciunea care acum îl lăsa indiferent. Îi arăta nişte jgheaburi pentru păsări, pe care le făcuse singur, şi cîteva cuşti din scînduri pentru hîrciogi, pe care i le construiseră nişte băieţandri. Părea că e mai ocupat decît pe vremuri, că se grăbeşte să ia de la viaţă ce i-a scăpat, că trăieşte perioada cea mai înfloritoare a existenţei sale. Losev îl părăsi derutat. Aceasta a fost ultima lor întîlnire. Peste cîţiva ani, Losev descoperi la cimitirul Novodevicie mormîntul lui Figurovski, cu un monument impunător. Un cub negru din piatră şlefuită, care susţinea un cilindru cu un basorelief. Un profil

metalic îl înfățișa pe omul Înaintat, Celebru, Înțelept, Exigent, Neuitat, Sub îndrumarea căruia... Bun, — exact ca în necrolog. Losev veghe îndelung, amintindu-și toate întîlnirile cu omul acesta, incapabil să recompună o imagine concretă. Îl încurca faptul că, de fiecare dată, lui Figurovski îi scăpase ceva, dar într-un punct important avusese dreptate — și de fiecare dată altfel. Toate acestea n-aveau legătură cu basorelieful, la care, totuși, avea dreptul, pentru că Figurovski fusese și așa cum era definit în inscripție.

Pe suprafața neagră, șlefuită, a pietrei. se reflectau cerul, crengile verzi, silueta întunecată a lui Losev și puful de plopi, care plutea deasupra lui, deasupra basoreliefului, deasupra întregului cimitir.

Își aminti cum, la ultima întîlnire, la vilă, încercase să-l ajute pe Figurovski să repare o țeavă și cum acesta l-a refuzat : „Nu vreau să-ți permit să fim chit. Și nici tu să nu permiți. Primește binele, nu-i împiedica pe oameni să facă bine și nu încerca să răsplătești imediat. Binele are o particularitate deosebită. Răul care ți s-a făcut, poți să-l ierți, să-l uiți. Dar binele nu poți nici să-l ierți, nici să-l răzbuni".

După moartea lui Figurovski, Losev își transferă afecțiunea spre Arkadi Matveevici. Figurovski îl învățase odată cum să-și folosească forța. Arkadi Matveevici îl învățase să-și folosească mai curînd slăbiciunile. Într-un fel, semănau, dar Arkadi Matveevici era mai consecvent, nu se schimba, caracterul lui era ca o casă locuită, intimă, obișnuită.

Capitolul XI

VOCEA ȘEFULUI MILIȚIEI SE AUzea foarte aproape, probabil că vorbea chiar în receptor, deci nu suna din biroul lui. Losev răspunse nemulțumit : nu cunoștea nici un fel de Anisimov, și ce dacă se referă la el, orice infractor se poate referi, de ce să-l ia în serios ? Se auzi un suspin înăbușit și, cu aceeași voce egală, șeful miliției îi spuse că, desigur, o să se ia neîntîrziat măsuri, se vor asigura condiții de muncă și Anisimov va fi înde-

părtat. Pentru orice eventualitate, verificînd, adăugă : Anisimov Kostantin, apoi spuse : nouăsprezece ani... Orice s-ar fi întîmplat, Nikolai Nichitici raporta liniştitor şi rar. Losev îşi imagină silueta lui puternică, faţa plată şi lipsită de mobilitate, sentimentele nu apăreau decît în ochii lui oblici, asiatici, întunecaţi. Şi atunci, trebuia să ţii seama de aceste sentimente. Şeful miliţiei greşea rar. Dîndu-şi seama cine este Anisimov şi înţelegînd totul, Losev se gîndi că ar fi timpul să se obişnuiască — dacă suna Nikolai Nichitici, înseamnă că avea un motiv. Losev tăcu o clipă, apoi răspunse că vine şi Nikolai Nichitici îl sfătui să se folosească pentru rapiditate de maşina de serviciu a miliţiei, pe care el o trimisese la Comitetul executiv.

Losev coborî. Maşina galben-albastră fornăia la intrare. Se urcă şi, fără să-l întrebe, şoferul o porni în mare viteză prin piaţă, iar apoi o luă pe scurtătură, spre pod.

Ţinîndu-se de mîner se gîndea că Nikolai Nichitici ştiuse de la început că el, Losev, o să se ducă, totul era prevăzut şi hotărît dinainte, aşa că, deşi era şef, de fapt, în unele împrejurări, era condus, dirijat de subalternii săi, de aparat şi nu se putea împotrivi. Altceva era interesant de ştiut — cît de bine l-au studiat şi dacă vor şti să se folosească de caracterul lui...

Era o zi de august, sufocantă, fără nici o adiere, n-aveai unde să te ascunzi de aerul încins, de strălucirea ei fierbinte.

Jos, în Golful Jmurkino, la marginea apei se îngrămădeau oamenii, se auzeau voci, copiii fugeau, se stropeau, ţipau de plăcere. Şeful miliţiei îl întîmpină pe Losev la baza pantei, în poziţie de drepţi, dar nu purta uniforma, ci un costum gri cu pătrăţele, o cămaşă înflorată, sandale şi, pe un ton indiferent şi oficial, raportă situaţia : cetăţeanul Anisimov folosise forţa fizică, împiedicîndu-i pe geodezi să facă releveul terenului. În acţiunile lui s-a referit la asigurările date de instanţa locală, mai precis, de preşedintele Comitetului executiv orăşenesc. Deşi a fost rugat, refuzase să părăsească locul evenimentelor.

Losev îl ascultase în tăcere şi, după ce dădu din cap, se îndreptă însoţit de Nikolai Nichitici şi de şoferul miliţiei spre mulţimea care se dădea în lături în faţa lui.

Lîngă salcie, acoperind-o într-un fel, stătea Kostik Anisimov, cu mîinile întinse pe trunchi ca Hristos pe

cruce, cu buzele crăpate, bărbia însîngerată, și cămașa pestriță ruptă...

Losev pășea fără să se grăbească, ochișorii lui rotunzi și verzi pipăiau, observau tot și pe toți. Lîngă Anisimov era un milițian care îl ferea de un bărbat lat în umeri și chel, îmbrăcat într-o salopetă. Losev nu-l cunoștea pe acel bărbat, care își ștergea fața de sudoare în timp ce își ridica șapca de jos. Lîngă el, pe nisip, erau aruncate fierăstrăul, metrul, țepușele, trepiedul cu nivelator, o geantă... Fără să mai întrebe nimic, Losev se prezentă, întinzîndu-i mîna. O făcu după toate regulile, cu acea amabilitate cu care primea delegațiile în biroul său de la Comitetul executiv.

— Rîcikov Evghenii.

Cu un efort, bărbatul strînse mîna care i se întindea. În piept i se amestecau zbieretele și înjurăturile, iar el trebuia să-i explice primarului că este tehnician principal la întreprinderea de construcții numărul cutare.

Fără să-i elibereze mîna, Losev se interesă ce fel de releveu se face, dacă țepușele sînt înfipte și dacă totul e măsurat, ascultă explicațiile și puse alte întrebări, încercînd să înțeleagă pînă la capăt sarcinile tehnicianului principal și ale ajutoarelor sale, pe care, de asemenea, îi rugase să se recomande. Siguranța lui îi domolise pe toți, ca și cum fiecare acțiune a sa era determinată de un scop cunoscut numai de el. Rîcikov țipă nerăbdător că nu suportă să fie verificat și întinse demonstrativ delegațiile pe care Losev le luă și le citi îndelung și amănunțit, pînă la semnătura lui Grișcenko — șeful întreprinderii. Cînd Losev înălță capul, fața lui exprima simpatie și compătimire.

— Totul e-n regulă.

— Vedeți ! — spuse Rîcikov amenințător și triumfător, iar ceilalați începură să vorbească, apropiindu-se.

Losev se uită la Kostik și Kostik, care tocmai asta aștepta de mult, făcu o mișcare spre el, dar întîlni o privire rece-sticloasă, și, se trase înapoi, se lipi de pom.

— Fiți prudent, și-a ieșit din minți, îl preveni milițianul.

Din mulțime se auzi :

— Ați înnebunit omul.

— Cine pe cine a înnebunit — asta-i întrebarea !

— Oamenii își vedeau de treabă și el...

— De ce s-o taie ?

— Înseamnă că-i încurcă.

Acoperind zgomotul, Rîcikov explică :

— I-aş fi arătat eu lui, tovarăşe Losev, dar se ascunde în spatele dumneavoastră, cică dumneavoastră aţi fi interzis, că aţi fi promis... Ne-a smuls fierăstrăul, l-a rănit pe meşterul meu la mînă. Uitaţi-vă !

Vocea îi devenea din ce în ce mai puternică. Deschizîndu-i drumu lui Losev, Rîcikov îl împinse pe meşter, un om cu picioare scurte în tenişi roşii, semănînd cu o raţă, care întinse o mînă legată cu o batistă.

— Ce porcărie, spuse Losev.

— Şi miliţia noastră se situează pe poziţiile neamestecului, zise bucuros tehnicianul principal.

În mulţime se auziră glasuri dezaprobatoare :

— S-a pansat ca şi cum ar fi rănit de război.

— Să taie şi să strice, la asta se pricep.

— Cînd umbli cu fierăstrăul poţi să te răneşti.

Losev păşi spre Anisimov, aşa că Rîcikov trebui să se dea la o parte. Faţa palidă a lui Kostik era transpirată. Soarele îi bătea în ochi. Se apleca, în mîna dreaptă ţinea strîns o piatră, o piatră mare, verzuie.

— Aruncă piatra — spuse, din spatele lui Losev, Nikolai Nichitici. Arunc-o imediat !

Kostik tresări, faţa i se strîmbă, se vedea că vrea să desfacă buzele şi nu poate. Tremura din cap pînă în picioare şi, ca să nu se vadă, se rezemă de trunchiul copacului.

— Dacă dumneavoastră, tovarăşe Losev, interziceţi într-adevăr, atunci vă rog să semnaţi — spuse cu un ton oficial Rîcikov. Pe noi nu ne priveşte. O să comunicăm conducerii şi o să lămuriţi acolo. Dar n-am chef să fiu atacat de huligani.

Cel de-al doilea ajutor al lui Rîcikov, un tinerel, curăţel, cu ochelari fumurii, ieşi în faţă :

— Eu, personal, n-am să las lucrurile aşa ! N-avea dreptul să ne insulte, noi ne făceam datoria, noi sîntem fruntaşi în întrecere.

— Le-a spus că-s o mafie — explică cineva rîzînd. Şi i-a făcut de terorişti.

— Da' şi el s-a împopoţonat — spuse o femeie. Poartă brăţări ca una d'alea !

Kostik avea la ambele mîini brățări late de aramă, părul lung, blugii îi erau uzați în dreptul genunchilor pînă la albitură, fermoarele erau strălucitoare, dar jos erau zdrențuiți — înfățișarea lui era provocatoare și nu vorbea în favoarea lui.

— Ce-i cu tine ? Se poate ? — spuse liniștitor Losev.

Kostik desfăcu degetele și piatra căzu.

— Uitați-vă aici. Uite... Se dădu la o parte și se văzu o tăietură proaspătă chiar la mijlocul trunchiului.

Losev se apropie și pipăi cu degetul tăietura. Rumegușul umed căzu pe nisip. Salcia bătrînă se aplecase spre rîu, dar nu de tot, ci făcuse un cot, așa încît era paralelă cu apa, puteau să stea pe ea cîțiva oameni, coaja era roasă și în ea erau săpate diverse inițiale. Începuseră s-o taie, probabil, cu gîndul că o să cadă în apă, o tăiaseră sus, nu la rădăcină, lîngă locul unde făcea cotul. N-apucaseră s-o taie adînc, dar în unghiul pe care-l luase trunchiul era evidentă condamnarea.

— Deci începuseră s-o taie ! — se miră o voce de femeie.

— Da' ce credeai ! Le încurcă proiectul. Cea mai importantă chestie a lor.

Și, fără să se jeneze de conducere, o voce de bețiv începu să înjure de mamă.

— De copac vă e milă, da' de om ? — începu să strige tînărul ajutor al lui Rîcikov.

Alături de Losev, o fetiță spuse :

— Mamă, de ce o taie ?

— Înseamnă că trebuie, răspunse femeia cu un ton indiferent.

— N-au vrut să mă asculte, Serghei Stepanovici, ar fi doborît-o. I-am rugat întîi frumos, i-am văzut întîmplător. Deci ei se grăbeau dinadins, mai repede, cu de-a sila, eu le-am dat cuvîntul... Nu era aici nimeni dintre băieți, și atunci am hotărît s-o apăr cu orice mijloace, ca să vă cheme pe dumneavoastră...

Kostik se grăbea și tot îi căuta privirea, dar în ochii strălucitori ai lui Losev nu era nimic, absolut nimic, doar urma unui fulger de gheață.

— Nu vre-e-e-au ! începu brusc să urle fetița. Ești rea, rea ! Și începu să-și lovească mama cu ambele mîini.

Kostik tresări din cauza strigătului ei, se îndreptă, totul în el se încordă, vibră, iar pe față îi tremura o vînă, se zbătea ca un steag în vînt.

— N-am să permit nimănui. Nu dau voie! Nu se poate — strigă el. Plecați !

Losev se încruntă, ridică o mînă și întrerupse strigătul cu o voce care acoperea orice zgomot :

— Ce drept ai tu să faci pe stăpînul aici ? Cine ești tu ? A ? Cine ți-a permis ?

Kostik se uită la el îngrozit :

— Serghei Stepanovici, de ce vorbiți așa ? Chiar dumneavoastră...

— Ce chiar eu ? — îl întrerupse imediat Losev. Ce ? Ți-ai găsit o spinare după care să te ascunzi. Marele erou, crezi că așa se rezolvă problemele astea ? Nimeni nu ți-a permis să arunci cu pietre în oameni. N-o să te lăsăm să-ți faci de cap !

Vorbea cu o voce care nu lăsa loc nici unui dubiu, nu doar pentru Kostik.

— Ați auzit ? Știam eu, se bucură Rîcikov.

Meșterul cu teniși roșii începu să se agite, se pocni peste șolduri și se miră cu entuziasm :

— Înseamnă că toarnă gogoși ! Ce mai artist ! Ce mai idol japonez, ne mințeai, vorbeai ca și cum ar fi fost adevărat. Aproape că ne-ai tras pe sforă, golanule ! Mincinosule ! Banditule !

Bucuria lui era caraghioasă, unii zîmbiră.

Kostik își scoase batista, își apăsă rana de la buză și îi privi cu indiferență.

— Eh, voi... Ce fel de oameni sînteți ! Or să taie totul, or să împută totul și voi sînteți de acord. Un copil plînge, îi e milă, dar vouă nu ! Ce nevoie aveți voi de frumusețe ? Parcă știți s-o apărați ?... Sînteți niște vite. Hai, mergeți la păscut...

Inexplicabil, toți îl ascultau în tăcere, chiar cu interes, se uitau la fața lui palidă, crispată. Primul își veni în fire Rîcikov.

— Mai și vorbești ! Ticălosule ! Ar trebui să ne ceri scuze.

Cu mîna lui imensă îl apucă pe Kostik de gulerul cămășii, îl trase și-l împinse spre pămînt, dar Kostik făcu o mișcare disperată, se suci și, lovindu-l pe Rîcikov în vintre, încercă să apuce piatra. Rîcikov, mai iute, aruncă

piatra cu vîrful cizmei şi, cu aceeaşi mişcare, îl lovi pe Kostik cu piciorul aşa încît acesta se îndoi, apucîndu-se de burtă.

— Îţi arăt eu ţie, vită ! urlă ca turbat Rîcikov.

Şeful miliţiei se repezi să-i despartă, dar cu o mişcare a umărului Losev îl opri. Fusese o mişcare uşoară, abia schiţată, Losev înaintase puţin, tăindu-i drumul şi şeful miliţiei se opri, neînţelegînd ce o să urmeze.

— Ce aveţi cu el, Dumnezeule, oftă compătimitor o voce de femeie.

Nimeni nu se mişca, toţi stăteau, reţinuţi de imobilitatea lui Losev, înţelegînd că şi el aşteptă ceva.

Anisimov se îndreptă şi porni clătinîndu-se spre Rîcikov, cămaşa ruptă îi atîrna, avea o expresie de nebun. De data asta Rîcikov, cu o lovitură bine ţintită, îl trînti la pămînt.

— Knock-out, observă cineva.

Atunci Losev clătină din cap.

— De ce vă bateţi, tovarăşe Rîcikov ? Nu-ţi lăsa mîinile să umble singure. Poţi să-l nenoroceşti. Acum o să răspundeţi amîndoi. Nikolai Nichitici, luaţi-i pentru încălcarea ordinii publice. O porcărie. Iar despre desfăşurarea lucrărilor trebuia să informaţi Comitetul executiv. Cu atît mai mult despre tăierea copacilor.

— Dar sînt pe teritoriul nostru ! — ţipă Rîcikov.

Losev ridică ameninţător degetul :

— Nu există teritoriul vostru. Există teritoriul oraşului. Făcu un semn şefului miliţiei. Amîndoi sînt grozavi. Faceţi procesul-verbal şi daţi-le cît se cuvine.

— Cîte două săptămîni, suflă cineva uşurat.

Rîcikov începu să spună ceva, dar Nikolai Nichitici, cu un gest uşor, îl făcu să-i simtă forţa, îl împinse spre miliţian şi acesta îi conduse pe amîndoi spre maşină.

Urcînd în maşină, Anisimov se întoarse, îl căută pe Losev şi întîlni privirea directă şi indiferentă a ochilor lui luminoşi.

Copiii fugiră la rîu. Nu prea departe, pe nisip, era culcată o femeie în costum de baie. Alături de ea se juca un copil în pielea goală. Femeia se întoarse pe spate şi desfăcu braţele. Mulţimea se împrăştie. Liniştea fierbinte reveni în Gloful Jmurkino. Ca şi cum nimic n-ar fi fost, nimic nu s-ar fi întîmplat şi nu s-ar fi putut întîmpla cu acest rîu nepăsător şi leneş, cu acest golf, cu pomii...

Cel mai important este să informezi primul. Cine e primul are şi mai multă dreptate. Dacă întîrzii, trebuie să demonstrezi că nu eşti o cămilă, pentru că deja s-a comunicat că eşti o cămilă şi atunci trebuie să te justifici şi să convingi. Şi nu izbuteşti. Nu, hotărît nu, trebuie să fii primul care informează ; ai dreptate sau eşti vinovat, oricum trebuie să fii primul. Losev îşi însuşise această importantă regulă pe baza propriilor lui vînătăi şi cucuie... Pe de altă parte, se adăuga şi altceva, un avantaj mai subtil pe care şi-l putea asigura Losev dacă suna imediat la regiune, la Grişcenko. Povestindu-i despre bătaia provocată de Rîcikov la locul de muncă, Losev nu se mînie, nu folosi expresii tari, chiar îl apără pe Rîcikov pentru unele grosolănii. Grişcenko se miră : Rîcikov ? Băuse ? Aflînd că fusese treaz („Tocmai asta e, că a fost treaz" — îl compătimi Losev), Grişcenko mormăi neîncrezător — atîţia ani n-a avut nici un necaz... Losev îl justifică cu blîndeţe pe Rîcikov — şi-a ieşit din fire, se întîmplă, deşi cu asemenea pumni poţi să şi nenoroceşti pe cineva... Consideră că plăcerea asta îl va costa cincisprezece zile. Grişcenko oftă şi gemu : nu poţi să mă ajuţi, să-l scoţi ?... Cum să te ajut, toţi au văzut, nu s-a jenat nici de conducere... Sigur, Losev nu vrea să facă un caz din povestea asta, o să încerce să-i lămurească pe cei de la miliţie să-i dea drumul lui Rîcikov, dar cu o condiţie : să dispară, să plece din oraş cu grupul lui cu tot, altfel nu scăpăm de discuţii. Grişcenko se bucură.

Totdeauna trebuie să acţionezi aşa ca omul (în cazul acesta, Grişcenko) să accepte bucuros soluţia ta, să fie mulţumit ca şi cum i-ai face un serviciu.

De bucurat, se bucură, dar începu imediat să geamă, ca şi cum l-ar fi durut dinţii : cu cine să-l înlocuiască pe Rîcikov, n-are oameni, lucrările or să întîrzie. Şi, pentru orice eventualitate, continuă să preseze : Losev ar trebui să fie alături de el la necaz, oricum, se construieşte pentru oraş... Losev îi întrerupse predica, observînd că amînările nu sînt întotdeauna primejdioase.

— Asta cum s-o înţeleg ? — întrebă Grişcenko.

Înveselindu-se fără motiv, Losev spuse :

— Neîntîrziat, urgent... Dar o treabă urgentă mai trebuie şi verificată, trebuie văzut cît e de urgentă.

— Şi cum ai s-o verifici ?

— Amînînd. O amîn şi văd dacă devine şi mai urgentă.

— Şi ?

— Unele încetează să mai fie necesare.

Grişcenko rîse cu poftă. Din păcate, în construcţii nu se poate aplica metoda...

Gluma lui Losev îl făcuse atent — înseamnă că nu e interesat de construcţie... Şi Losev simţi că a gafat, dar nici unul nu lăsă să se bănuiască ceva.

Spre seară, îi dădură drumul lui Rîcikov, îi transmiseră indicaţiile conducerii şi el plecă cu un tren de noapte, împreună cu ajutoarele sale. Deoarece intervenise pentru el, în afară de tovarăşul Grişcenko, chiar Serghei Stepanovici Losev, Rîcikov semnă procesul-verbal fără obiecţii. Judecînd după toate cîte se întîmplaseră, părea mulţumit că povestea s-a încheiat atît de repede.

Capitolul XII

LA ORA ŞASE SEARA, CÎND SEDIUL Comitetului executiv se goli, coridoarele deveniseră pustii şi se auzea scîrţîitul uşilor, şeful miliţiei îl aduse pe Anisimov în cabinetul preşedintelui. Intrînd în birou, Nikolai Nichitici scoase cătuşa lui Anisimov şi raportă că l-a adus pe cetăţeanul cutare. Arătîndu-şi toată măreţia staturii, pocni din călcîie. Acum era îmbrăcat în uniforma sa de căpitan de miliţie, cu şapcă. Pantalonii albaştri stăteau ireproşabil pe dungă, ca nişte contratorpiloare. Nikolai Nichitici era — cum spunea chiar el — la patru ace şi foarte oficial.

— Mulţumesc — spuse Losev. Dar pentru ce „l-aţi adus“, eu v-am rugat să-l „invitaţi“ pe tovarăşul Anisimov.

— Pentru că „infractorul“ a refuzat să se prezinte la dumneavoastră — raportă Nikolai Nichitici. Să-l invit ! El nici nu ştie ce-i aia. Nu recunoaşte decît forţa. În voce i se putea ghici dezaprobarea chiar faţă de Losev.

Dinspre Anisimov se auzi un rîs scurt. Legănîndu-se pe vîrfurile picioarelor, el îl privea pe căpitan, îl examina de sus în jos ca pe un elefant în cuşcă sau ca pe o girafă. Se spălase pe faţă, pe buză avea lipit un plasture, dar nu putea nici să o mişte, nici să o răsfrîngă dispreţuitor, doar mijea ochii.

— Oare nu cumva îţi simplifici îndatoririle, puicuşorule ?

— Îl auziţi ? — Nikolai Nichitici se trase cu putere de haină. Fii liniştit, Anisimov, o să ne mai întîlnim noi, te asigur că o să ne mai întîlnim !

În ultimele ore, Anisimov îl înnebunise pe şeful miliţiei cu frazele lui, cu versurile şi, în special, cu cuvîntul ăsta prostesc, „puicuşorule". În faţa subalternilor — puicuşorule ! Şi chiar Nikolai Nichitici, care avea reputaţia unui om echilibrat, n-a mai rezistat...

De fapt, ce înseamnă n-a mai rezistat ? Nu poţi nici să-l cîrpeşti, nici măcar să-l scuturi. N-a mai rezistat, adică a ieşit pe scară, a făcut trei genoflexiuni, a dat din mîini, şi-a mai răcorit sufletul. Felul de a fi deşuchiat al acestui băiat anula orice compătimire. Obrăznicia şi freza. Lucirea uleioasă a părului lung, brăţările de aramă. Cuvintele otrăvite — nici n-ai de ce să te legi, dar nici nu poţi să le treci în procesul-verbal. Cine e Anisimov devenise clar încă la Golful Jmurkino, cînd s-a dovedit că Losev nu interzisese lucrările şi că n-avea nici un rost să-i pomenească numele. Trecutul arestatului nu oferea nici un fel de circumstanţe atenuante. A părăsit producţia. Apoi a cîntat cu orchestra restaurantului, s-a înnădit pe la nişte filmări, acum lucra la atelierele vînătorilor, în general era un tip fără rădăcini. Ar fi trebuit învăţat minte, dacă tot s-a ivit ocazia, să-l trimită la măturat gunoiul pentru formarea unei psihologii a muncii. Şi, cînd colo, trebuia să-i dea drumul şi încă să-l mai şi ducă la preşedinte.

Alcătuind procesul-verbal, Nikolai Nichitici refăcu cronologia întîmplărilor. Îşi aduse aminte cum Losev îl reţinuse cu umărul. Îl reţinuse intenţionat. De ce ? De neînţeles. Asta a provocat desfăşurarea ulterioară a conflictului şi loviturile. Pe Rîcikov poţi încă să-l înţelegi. Rîcikov este un om al muncii, nu poţi să-l compari cu derbedeul ăsta. Pe Rîcikov, la rugămintea lui Losev, căpitanul îl eliberase cu plăcere, iar despre Anisimov, Losev nu pomenise nimic, apoi dăduse un telefon şi spusese — de ce să-l mai ţinem pe băiat, dacă ai zis „a", trebuie să zici şi „b". Aici Nikolai Nichitici îl contrazise, spunînd că „a" nu e egal cu „b". Anisimov a încălcat primul legea, el a provocat scandalul, a făcut oraşul de ruşine, i-a indus pe toţi în eroare, folosindu-se de numele preşedintelui Comitetu-

lui executiv... Lui Nikolai Nichitici i se păru că la capătul celălalt al firului nu mai e nimeni, apoi Losev spuse vesel că n-are nici un fel de pretenţii la Anisimov. Şi, ca şi cum ar fi vrut să-l consoleze pe şeful miliţiei, adăugă că băiatul acţionase din patriotism local, fără nici un fel de scop egoist.

Tocmai acest ton nepotrivit de vesel îl indispusese pe Nikolai Nichitici, simţise că încetează complet să-l înţeleagă pe Losev. Ca şi cum despre egoism ar fi fost vorba. În general, huliganismul nu este o acţiune motivată şi deci poate fi considerată lipsită de egoism. În faptele lui Anisimov nu vedea nici un fel de patriotism. E inadmisibil ca orice nătărău să se amestece în treburile conducerii, să ţină discursuri insultătoare, ba chiar periculoase. Cu atît mai mult în prezenţa celor mari.

Nikolai Nichitici ar fi putut să-i spună multe lui Losev, să-l contrazică, dar toate argumentele lui se topiră într-un suspin scurt, nu putea să-l refuze pe acest om.

În timp ce Nikolai Nichitici îşi schimba hainele, de nervi şi de ciudă îl mînca spinarea în cele mai inaccesibile locuri. Uniforma urma să-i dea siguranţă şi linişte, îi strîngea pieptul şi nu-i permitea să plece ochii.

Iar lui Anisimov nu putea să-i dea drumul aşa, pur şi simplu, trebuia să-l înveţe minte, să-i arate cine este şi încotro se îndreaptă. În camera de gardă, faţă de toată lumea, Nikolai Nichitici îi explică lui Anisimov politicos şi dispreţuitor că trăieşte fără rost, că nu e animat de dorinţa de a învăţa, de a se dezvolta. Anisimov îl asculta curăţindu-şi unghiile. N-aveai cum să-l agăţi, să-l atingi, toate argumentele căpitanului îl lăsau rece, nici măcar la ironia în legătură cu Golful Jmurkino nu reacţionase ! Nikolai Nichitici îi arătă cît de inconsistentă este poziţia lui de apărător al peisajului. Ce peisaj, e un peisaj pentru beţivi, e unul dintre cele mai nenorocite locuri ale oraşului, acolo se beau băuturi spirtoase şi se joacă jocuri de noroc. Slavă domnului, construcţia filialei va lichida acest focar.

— Sfîntă naivitate ! — spuse cîntat Anisimov — şi o să se bea mai puţin ? Se bea pentru că există un loc în care s-o faci ?

Dar acum, Nikolai Nichitici era stăpîn pe situaţie. Lupta cu beţia era sarcina principală a vieţii lui. De aceea şi venise la Lîkov, ca să încerce un experiment pentru eradicarea alcoolismului.

Ura beţia din copilărie, de la moartea tatălui, cînd mama îl pusese să jure că n-o să ia în gură niciodată o picătură de votcă. Se lupta, frenetic cu acest şarpe veninos, folosind toate posibilităţile pe care i le oferea calitatea de ofiţer de miliţie. Un an de eforturi înverşunate se soldase cu rezultate neînsemnate. Uneori, sîmbăta, lui Nikolai Nichitici i se părea că tot oraşul se clatină, bîiguie, rîgîie, îşi holbează ochii. Se înfuria, exagera şi dacă n-ar fi fost Losev, ar fi păţit-o. După multe eforturi obţinea închiderea unei barăci unde se vindea „petrol", „spirtoaică" şi alte otrăvuri. Peste cîteva zile apărea o alta tot din placaj, prost luminată, cu cîteva mese înalte... În pofida interdicţiilor şi amenzilor votca se vindea duminica, se vindea de sărbători, puteai să faci rost de ea dis-de-dimineaţă sau la miezul nopţii. Nu se ştie cum, lacto-barurile deveneau bufete, vinul apărea în autoserviri, în cafenele, în cinematografe. Oricîte capete i-ar fi retezat Nikolai Nichitici, bălaurul nu putea fi nimicit.

Singurul care-l susţinea pe şeful miliţiei, nu-l lăsa să-şi piardă firea în această luptă inegală era Losev, deşi el însuşi renunţase de mult şi nu se sfia să-şi recunoască neputinţa.

În oraş, şeful miliţiei era temut pentru forţa lui extraordinară, impasibilitatea şi înverşunarea lui de asiatic. Nimeni nu-şi imagina că sufletul lui timid căuta ocrotire şi se lipise însetat de firea autoritară a lui Losev, în care credea. Ce însemna această credinţă, era greu de spus, probabil i se părea că Losev ştie ce trebuie şi ce nu trebuie să facă. Preşedintele emana o certitudine binefăcătoare.

Părea că Anisimov ascultă cu atenţie proiectele de însănătoşire morală a populaţiei, zîmbetul lui obraznic dispăruse, dar, peste un timp, Nikolai Nichitici auzi o melodie. Fără să desfacă buzele, Anisimov fredona acum distinct cîntecul despre soldatul de hîrtie :

„Vroia să schimbe lumea
Fiecare să fie mai fericit,
Dar el însuşi se legăna de o aţă
Doar era un soldat de hîrtie."

Poate că Anisimov începuse mai de mult să cînte. Nikolai Nichitici ar fi vrut să-l ia de guler pe mucosul

Asta, să-l ia şi să-l arunce în sus, sau să-l azvîrle pe fereastră, sau să-i lege mîinile şi picioarele într-un nod, ca să ţină minte... Chiar începu să-şi mişte palmele enorme, desfăcu degetele. Dar preferă un răspuns demn.

— Uită-te la tine, Anisimov — spuse el. — Eu cred că tu semeni mai curînd cu soldatul de hîrtie.

— Ei, puişorule ! — spuse Anisimov şi refuză categoric să se ducă la Losev să-i mulţumească pentru că l-a eliberat.

Deci Nikolai Nichitici avea dreptate. Nerecunoştinţa este cea mai josnică trăsătură a omului. Ce poţi să te aştepţi de la un individ care nu ştie să preţuiască bunătatea şi grija cu care e înconjurat. Din cauza nerecunoştinţei apare în suflet putreziciunea şi ticăloşia.

Asta îl zguduise pe Anisimov. Nikolai Nichitici nici nu se aşteptase că o să se înfurie aşa. Începu să se scuture şi să tremure. Ţipă că nu există o asemenea lege — să fie dus la un om cu care el nu vrea să discute. Argumentele lui Nikolai Nichitici, care-i spunea că Losev intervenise pentru el şi-l eliberase, îl enervară şi mai tare pe Anisimov şi, ieşindu-şi din sărite, strigă că Losev este un mincinos, un ipocrit, un fariseu, că are aparenţele unui om drept şi de aceea esenţa lui ticăloasă e şi mai dezgustătoare.

Nu suporta să audă aşa ceva despre Losev, era o calomnie, o porcărie şi încă în prezenţa oamenilor. Nikolai Nichitici încercă să se opună, să dezmintă. De ce e Losev mincinos ? Pentru că a ordonat să fie pedepsit cu toată severitatea şi acum se zbate şi roagă să fie eliberat ? Asta-i minciună ? Asta e ? Începu şi el să strige, ca să-l facă pe Anisimov să tacă, nu-şi ieşise încă din fire şi numai cînd Anisimov bătu din picioare urlînd că vrea să stea la puşcărie, să fie judecat, că n-are nevoie de mila nimănui, că i se rupe... numai atunci Nikolai Nichitici îl luă şi-l scutură făcîndu-l să tacă. Şeful miliţiei se simţea învins, niciodată nu-şi permisese aşa ceva. Cu forţa lui ar fi putut să-i rupă coastele mucosului ăstuia. Nu-şi reveni imediat după toate jignirile şi porcăriile pe care le strigase Anisimov, dar, din fericire, acum el mergea în spate liniştit, fără să emită vreun sunet.

Desigur, în birou, Nikolai Nichitici nu-i povesti lui Losev tot ce se întîmplase, dar acesta înţelese repede.

— Nu vă supăraţi pe el, Nikolai Nichitici, Anisimov are un complex de inferioritate. Vă invidiază pentru forţa

dumneavoastră şi, ca orice om slab, vrea să vă întreacă. Măcar în insulte. Procedeul nu e foarte nobil.

Anisimov îşi vîrî degetele în buzunarele blugilor şi începu să-l privească pe Losev cu un interes tenace.

Dacă nu l-ar fi rugat Losev, şeful miliţiei nu l-ar fi lăsat singur în birou cu psihopatul ăsta. Anisimov se purta ca şi cum ar fi ştiut un secret şi chiar şi Serghei Stepanovici acţiona ciudat, fără logică. Dar părea foarte sigur pe el şi asta-l linişti pe şeful miliţiei.

Cînd ieşi, observă în scuar două fete. Pe una dintre ele, pe profesoara Tucikova, o cunoştea. Îl priveau şuşotind.

Kostik nu dădu curs invitaţiei lui Losev de a se aşeza. Rămase în picioare în mijlocul biroului.

— Deci te-ai supărat ? Eşti un primitiv. Te-ai supărat că nu te-am susţinut, că nu am lăudat fapta ta eroică. N-am stat umăr lîngă umăr, nu te-am apărat cu pieptul meu... Ba, te-am băgat şi la arest. Acum ţi-e milă de tine şi ne dispreţuieşti pe toţi. Cum spuneai — oiţe ?, vite ? Asta e jignitor. Nu ştiu dacă ai observat, nimeni nu te-a susţinut, dar nici nu s-au supărat pe tine. Nu-i aşa că-i curios ? N-ai reuşit să trezeşti interesul maselor. Ei sînt de vină sau tu ? Împotriva cui i-ai ridicat ? Împotriva huliganilor ? Aia e ! Împotriva oamenilor muncii care veniseră să facă o treabă.

Losev păşea prin birou pe lîngă Anisimov, la dreapta, la stînga, dar Kostik nu se întorcea spre el. Stătea palid-transparent, subţire, cu o siluetă de invidiat, din cauza părului lung chipul lui slab părea trist şi străin. Ceea ce înainte îl iritase pe Losev acum îi devenise simpatic.

— Ce-ţi pasă ! Dacă ai dreptate, îţi permiţi să te baţi, să ţipi. Aşa nu se poate rezolva problema, dar, în schimb, tu te-ai descărcat. Şi pe urmă ?

Kostik tăcea.

Losev se apropie din partea cealaltă şi-l privi.

— Mă rog, probabil că m-am înşelat. Pentru tine, ambiţia e mai importantă decît scopul. Vrei, acum, să-mi arăţi că eşti supărat pe mine. Iar restul e secundar. Şi lucrul pentru care te-ai bătut. Credeam că eşti un tigru şi, de fapt, eşti o potaie.

Kostik tresări.

— Şi eu m-am... înşelat. În ceea ce vă priveşte.

Losev se scutură, dădu din umeri.

— Astea-s pretexte !

— M-aţi făcut mincinos în faţa tuturor.

— Şi ce-i cu asta ? — îl întrebă calm Losev.

— Cum, ce-i cu asta ?... Rîcikov m-a făcut nemernic. Dumneavoastră nu vă pasă. Dar eu nu pot. Nu vreau. Eu... eu v-am tot aşteptat. Eram gata să rezist pînă la moarte. I se simţeau lacrimile în voce, dar se stăpîni şi se uită la Losev cu ură. Şi dumneavoastră... Asta se cheamă trădare.

— Şi rezultatul ?

— Care rezultat ?

— Ce am dobîndit ! Ce am dobîndit pentru astăzi şi pentru mîine.

— Nu înţeleg — se încurcă şi se fîstîci Kostik.

— Păi asta e, că nu înţelegi, dar dai verdicte. Rezultatul e că nu se mai lucrează la golf. Clar ? Nu se mai taie. Aşa e ?

Kostik se uită gînditor la Losev, apoi, ajungînd la o concluzie, spuse adresîndu-se nu lui Losev, ci unui ascultător nevăzut :

— Aşa e. Sînt un prost. De ce m-am băgat ? Ce, e treaba mea ? Tăiaţi, distrugeţi — ce-i pasă poetului de voi. Muzica voastră nu-mi place. Am eu muzica mea. Şi cu aceeaşi expresie rece, înstrăinată, îşi făcu palmele căuş şi începu să cînte imitînd saxofonul, bătînd cu călcîiele în ritm de step. Mă doare buza. Altfel v-aş fi arătat cum fac ca Bobby Goodwin. În rest, n-o să mai fac, nene. Distrugeţi ! Construiţi filiale, aeroporturi, discoteci...

Losev se aşeză pe un colţ al biroului, bălăngănindu-şi un picior.

— Radicalismul e o neputinţă a gîndirii. Te azvîrli. Desigur, e frumos să te opui cu mîinile goale, ca un comunard la Paris. Numai că ei, înainte de a sta aşa, s-au luptat. Şi pentru Golful Jmurkino trebuie să te lupţi. Să găseşti variante, să calculezi, să convingi, să scrii cereri, să-ţi scoţi căciula şi, în acelaşi timp, să-i şmechereşti. Şi să renunţi la ambiţii. Nu se pune căruţa înaintea boilor. Losev îşi îndreptă privirea către colţul de sus, spre acelaşi ascultător invizibil. Altfel ţi se spune : tu ce-ai păzit, unde te-ai uitat, pentru ce ai fost numit acolo ? Asta, aşa, ca sens, expresiile concrete pot fi mult mai neplăcute...

Losev pufni : Rîcikov nu e Bastilia ! Te speli pe mîinile tale dotate cu mult talent muzical, pentru că reputaţia ta a avut de suferit ! O să recităm versuri şi n-o să ne mai ocupăm de fleacuri. Sîntem prea curaţi, nu-i pentru noi murdăria asta. Losev îşi aduse aminte de Liubov Vadimovna şi se supără. Toţi sînteţi la fel, nu vreţi să ştiţi nimic, de nici un fel de împrejurări, fiecare se vede doar pe el...

Kostik se uita gînditor, ca şi cum ar fi meditat nu la cuvintele lui, ci la alte lucruri importante, despre care Losev nu vorbea.

— Aşa că dacă-i vorba de trădare, nu ştiu cine pe cine a trădat — spuse Losev accentuînd cuvintele. Cînd oamenii sînt laşi sau temători îşi găsesc justificări superbe.

Cuvintele îl treziră, le înţelesese, dar nu se întîmplă ceea ce aşteptase : Kostik înflori într-un mic surîs victorios.

— Ştiţi, Serghei Stepanovici, acum semănaţi perfect cu Iuri Emelianovici, şi el cam tot aşa vorbea despre Astahov.

Şi, înveselit, începu să se plimbe prin birou.

— Ce legătură are Polivanov ? Ia lasă-mă...

— Şi pentru Iuri Emelianovici scopul scuză mijloacele. Nu ? Chiar dumneavoastră l-aţi judecat pentru asta.

Kostik rosti cuvintele din mers, fără să-l privească pe Losev. Se opri lîngă fereastră şi, uitîndu-se pe stradă, o deschise. De pe pervaz căzură nişte muşte moarte, un miros de ulei încins veni dinspre cantină, un miros greţos care-i provoacă imediat lui Losev dureri de cap.

— Ce, te crezi la tine acasă ? — spuse Losev. Închide fereastra !

Kostik nu răspunse, se aplecă în afară, fluieră pe cineva şi făcu semne cu mîna. Losev se apropie de el şi, privindu-i peste umăr zări în scuar, pe bancă, două femei. Cea în pantaloni şi cu o haină în carouri era Tucikova. Se întuneca şi Losev mai curînd o simţi decît o văzu. Şi pentru că ghicise, se bucură. Simţi pe dinăuntru un val de căldură. Ca atunci cînd ea îl chemase la telefon. Ridicase chiar el receptorul şi îi auzise vocea. În birou se aflau membrii echipei de control obştesc şi, în loc să comute convorbirea la secretariat, răspunsese el, deşi văzuse că e sunat din oraş. Niciodată nu-şi permisese vreo impoliteţe, dar acum procedase ca şi cum ar fi aşteptat acest apel.

Receptorul din material plastic se încălzise. În strînsoarea lui părea că pulsează. Vocea era foarte aproape, auzea cum se loveşte limba de dinţi, de cerul gurii, parcă îi văzu capul dat pe spate şi gura umedă, întredeschisă. Nu se mai întîlniseră de cînd ea fugise de la Polivanov ; crezuse că nu se mai gîndeşte la ea şi totuşi auzindu-i vocea fu cuprins de un val de căldură, deşi în el totul îngheţase. Controlorii aşteptau, nedîndu-şi seama de starea lui. Ar fi putut să-i spună să treacă pe la el, dar în loc de asta îi promisese că o să aranjeze treaba cu Anisimov, fără ca măcar să-i propună să-l mai sune o dată.

O fată înaltă şi subţire îl întrebă pe Kostik, strigînd dacă mai stă mult.

— Acuşi — răspunse Kostik, întorcîndu-se către Losev. Pot să plec ?

Losev se lumină la faţă. Tucikova îl văzu şi-i făcu semn cu mîna. La fel ca mai înainte lui Kostik. Încercă să-şi închipuie cum îi vede ea acum pe amîndoi, pe el şi pe Kostik, în dreptunghiul luminat al ferestrei. Ar fi vrut să prelungească această clipă.

— Poţi să pleci, spuse el.

Losev îşi aminti că dorise să-l atragă pe băiat de partea lui, deoarece ştia că totul i se va transmite Tucikovei şi probabil voia să se justifice în taină şi nu prevăzuse o asemenea duşmănie înverşunată, era convins că, în cele din urmă, i se va mulţumi...

— Acum nu mai are nici o importanţă — spuse Losev. Dacă nu vezi nici o deosebire între mine şi Polivanov, înseamnă că m-am înşelat. Scuză-mă, te rog, mi s-a părut.

— Înseamnă că nu meritam să mă eliberaţi ?

Losev scoase din buzunar o tabletă de ciocolată şi rupse o bucăţică.

— Vrei ?

— Nu.

Losev mîncă bucăţica de ciocolată.

— Cîţi ani ai ?

— Douăzeci.

— Oho ! Eu credeam că ai şaptesprezece... Zici că sînt ca Polivanov. Poate că e un pic de adevăr în ce spui tu. Dar nu e asta, nu e asta... Dacă vrei să obţii ceva — trebuie să ştii să renunţi. Dacă nu te apleci, nu te poţi îndrepta. Ai văzut cum face oaia — ca să-şi hrănească mieluşelul,

îngenunchează. Vorbesc despre viaţa practică. Singura unitate de măsură e conştiinţa. Mijloace absolut curate nu există. Şi tu ai fost nevoit să-l loveşti pe Rîcikov. În numele unui aşa-zis scop înalt. Şi ce-ai făcut tu a fost moral ? Ce vină avea el ? Nici măcar nu te-ai scuzat. Şi dacă ai fi fost tu cel mai puternic ?... Am citit nu de mult în *Komsomolskaia pravda*, că binele trebuie să aibă pumni puternici. Eşti de aceeaşi părere ?

— Dar voi ce credeţi, copii ? — imită Kostik dulceag pe cineva. Ştiţi ce cred eu ? Dacă omul are întotdeauna dreptate, dacă acţionează conform regulilor şi instrucţiunilor, ce nevoie mai are de conştiinţă ? Mă rog, eu n-am acţionat cum trebuie, dar dumneavoastră ce-aţi decis ? Se uită deodată la Losev, pătrunzător, cu ochii unui copil care înţelege totul.

— Obraznic mai eşti ! — se miră Losev. Poate că o să-mi ceri şi dovezi ? Îţi permiţi cam multe...

— Nu mi-aţi răspuns. Dumneavoastră ce-aţi hotărît ?

— Losev se trase brusc la faţă, pometţii îi ieşiră în afară, pielea i se încreţi în jurul ochilor deveniţi neîndurători — în asemenea momente lovea direct la ţintă. Nu strigă, nu ameninţă, furia îi sugera intonaţiile care acţionau dureros asupra lui Kostik. Tonul era milos şi indiferent, ca şi cum Losev ar fi examinat o gîză sub o lupă. Ce drept are Anisimov să-i dea lecţii, să-i facă morală, cine e el, cine-şi închipuia că este ? Un bărzăune de prisos, care poate ataca pe oricine şi să se lege de toată lumea ? Ce vrea ? Îi demonstră lui Kostik că e un om de nimic, un ambiţios limbut, capabil de explozii, dar inapt să ducă o treabă la bun sfîrşit. Un neisprăvit în care nu poţi să ai încredere... Îşi dădea seama că e nedrept, văzu cum ochii lui Kostik se umplură de lacrimi, cum strîngea din dinţi. Şi deodată Losev înţelese că nu mai poate amîna, că pauza dintre plecarea lui Rîcikov şi sosirea unei noi grupe, aceste cîteva zile sînt singura amînare permisă.

— De ce dracu' te-ai băgat ! Ai scăpat încă destul de ieftin ! — conchise el fără nici o legătură şi închise cu putere fereastra. Hai, du-te, eşti aşteptat, ajunge.

Erau încă în scuar toţi trei cînd Losev ieşi pe poartă. Fu nevoit să se apropie.

— Serghei Stepanovici, vă mulţumim, vă mulţumim foarte mult — spuse Tucikova şi se uită la Losev cu aceeaşi admiraţie care-l stingherea.

Îi mulţumi şi fata cealaltă lungă şi slabă. Apoi, amîndouă se uitară la Kostik.

— Ei, ce trebuie să zici ? — spuse Tucikova vesel şi rugător.

Kostik aprinse o ţigară şi trase un fum.

— Dumneavoastră, Tatiana Leontievna, trebuie să vă mulţumească, spuse Losev.

— De ce l-ai rugat ? — întrebă Kostik. De ce dracu' ? Mai bine m-ar fi închis. N-am nevoie de darurile lui.

— Taci ! — spuse Tucikova. Eşti pur şi simplu un porc. Eşti un prost sau un porc.

— Tatiana Leontievna, Kostik nu e un porc — spuse fata.

— Scuzaţi-mă, Serghei Stepanovici, zise Tucikova.

— E la fel ca Polivanov — spuse Kostik. Degeaba îţi ceri scuze. Toţi sînt la fel.

— E logic — afirmă Losev. Toţi cei care i-au făcut un bine, se aseamănă. Rămîneţi cu bine. La revedere.

— Nu, vă rog, mai rămîneţi o clipă — spuse Kostik. Sînt nerecunoscător. Şi şeful miliţiei mi-a reproşat-o. E tipic pentru modul de gîndire al unui miliţian. Tineretul trebuie să fie recunoscător. Polivanov consideră că toţi trebuie să-i mulţumim. Păi, nu ? — El a salvat tabloul ! Poate chiar şi viaţa lui Astahov. Şi dumneavoastră, Serghei Stepanovici, consideraţi că meritaţi mulţumiri. Serghei Stepanovici mi-a explicat la ce chinuri e supus. Lacrimi tainice, departe de lume, fii atentă, Tania.. Aşteaptă. Nu ştiu de ce m-a eliberat. El are tot felul de planuri. Nu face nimic degeaba. Are întotdeauna un scop. Doar că nu ştim care... Orice ar fi făcut cu mine, ar fi fost în numele unui ţel, asta e ceea ce trebuie să ştiu ca să fiu recunoscător pentru că sînt folosit. Vă mulţumesc că m-aţi arestat, că m-aţi făcut derbedeu, vă mulţumesc că m-aţi eliberat. Ura ! pentru Serghei Stepanovici ! Trăiască eliberatorul nostru, cerberul idealurilor noastre !

Losev se simţi umilit. Ofensa îl ardea, îi provoca o durere în piept. Mergea încet, cu paşi măsuraţi, căutînd un prilej de a se descărca, de a se uşura. Trebuia tot timpul să salute şi să răspundă la saluturi. Incapabil să alunge proasta dispoziţie, mergea greu, încet, strîngea şi desfăcea pumnii, fără să-şi dea seama, bombănea, strîm-

bîndu-se de amărăciune. Seara era caldă. Strada principală — plină de lume. Ar fi putut s-o ia prin ulicioarele laterale, dar — fără să știe de ce — o luase de-a dreptul și fu obligat să răspundă mereu cuiva. Se trezi față-n față cu un tip cu barbă, care-l ținea de umăr și-i demonstra ceva. Losev se uită la el încruntat pînă realiză că e Pantiuhov, căpitanul remorcherului, deputat în Consiliul orășenesc ; în cele din urmă, reuși să devină atent, cu atît mai mult cu cît Pantiuhov spunea lucruri interesante. Dar pentru că nu putea să scape și trebuia să-l susțină, să-l aprobe, Losev se simțea din ce în ce mai rău. Ce prostie ! Sperase ca, împreună cu Anisimov, să rîdă de modul în care a reușit să-l ducă pe Grișcenko și să obțină amînarea... Și, în loc de asta, fusese insultat. De ce ? Ca și cum lui i-ar fi făcut plăcere vicleniile, învîrtelile ; e mult mai simplu să te bați, să te alegi cu niște vînătăi și să stai în arestul miliției... Și nu poți să explici nimănui nimic, nimeni nu vrea să priceapă complicațiile vieții de slujbaș.

Voia să-și examineze planul, ce și cum, dar probabil că n-o să mai aibă timp. E prea tîrziu. Amînarea era bună pentru o situație de urgență, dar poate că tocmai din cauza urgenței totul va crăpa și se va prăbuși.

Îl supărase în special faptul că discuția se desfășurase în fața Tucikovei. Amorul propriu nu-i permisese să se apere, să-l contrazică pe derbedeu. Dar oare Tucikova nu pricepuse ? Oare ea nu văzuse nedreptatea ? I se părea că ea ar fi trebuit să-l lase pe Kostik și să fugă după el, să-l ajungă din urmă, ar fi trebuit, asta e — ar fi trebuit să simtă cît îi este lui de greu.

Încerca s-o sugestioneze să vină după el și, în același timp, rîdea de speranțele lui prostești. Cui îi pasă de trăirile lui ? Băiatul fusese cinstit, spusese ce gîndea, exprimase ce înțelegea. Băiatul avea tot dreptul să fie supărat. Acum înțelegea că același ghem fierbinte de supărare îl ardea și pe Kostik.

— Bravo vouă — îi spuse el trist lui Pantiouhov. Bravo vouă, puneți problema la sesiune.

Coti pe strada Gornaia, care era pustie și măturată de vînt ; felinarele începeau să se aprindă, pîlpîind. Frunzele se agitau sub pași, fugeau, zburau, se tîrau pe pămînt, erau multe, încă verzi, dar deja lipsite de viață. Teii foșneau neuniform, se auzea de sus un zgomot puternic, inegal.

Era acel ceas al verii tîrzii, cînd se simt amenințările toamnei, ale ploilor, ale ofilirii.

Losev urcă dealul încet, simțea în tot corpul oboseala zilei. Umerii purtau greutatea capului, mîinile îi atîrnau, chiar și părul avea o anumită greutate.

...În acele ierni cînd, copil fiind, se dădea pe aici cu sania, la vale, pînă la rîu, se reîntorcea spre vîrful dealului fugind, ud de transpirație, gîfîind bucuros de oboseală. Era o oboseala odihnitoare....

...Nu-i veni să creadă că Tucikova era lîngă el.

Îl apucă de mînă, aproape că se agață, abia trăgîndu-și sufletul, în timp ce el continua să meargă fără să se întoarcă.

— Totuși... deci, dumneavoastră sînteți, spuse Losev cu o voce tremurată.

Nu voia s-o întrebe cum de l-a găsit, cum de a știut că o cotise pe Gornaia, nu trebuia să vorbească deloc despre asta. Îi simțea doar greutatea caldă a trupului și bătăile inimii.

„.Deci... deci nu l-ați crezut, nu-i așa că nu l-ați crezut ?“, repeta el mulțumit, dar nu cu voce tare, ci în gînd, pentru că nu era în stare să vorbească. Dacă ar fi deschis gura, cine știe ce ar fi spus. Durerea și recunoștința îl sufocau.

Făcuse bine că se abținuse, că-și reținuse sentimentele. Să-ți stăpînești recunoștința e mai greu decît să-ți stăpînești mînia. Și dacă și-ar fi dat drumul ? Dacă ar fi deschis gura, cine știe ce ar fi ieșit, poate că ar fi sărutat-o, ar fi plîns, ar fi îmbrățișat-o... Cine știe ? Și totuși, pentru prima oară, mult lăudatul lui echilibru nu-l făcu fericit. Cîte elanuri reținute nu fuseseră în viața lui Losev. Unde ar fi putut să-l ducă, în ce vieți netrăite ? Losev nici nu și le putea imagina. Asemenea elanuri erau din ce în ce mai rare în ultimii ani. Ceea ce pe Losev, ca om realist, îl bucurase. Treptat se obișnuise să se supună celuilalt, acelui Losev care nu-și pierdea capul, celui care ivindu-se în asemenea clipe îl oprea, îi spunea ce se cade și ce nu se cade să faci. . Losev îi recunoștea puterea și numai acum, cel puțin așa i se părea, își dădu seama cît e de robit.

În tot timpul ăsta, Tucikova îl ocăra pe Kostik. Spunea că e un prost, că n-are dreptate, că nu e în stare să înțeleagă, că e un om nesimțitor, incapabil să pătrundă, să iubească, un invalid din punct de vedere sentimental...

Cuvintele ei îl consolau. Supărarea se topea. Ce legătură avea dragostea ? Losev nu sesiză, dar acum n-avea importanță, important era că Tucikova suferea pentru el, se revolta. Se distanța de Kostik.

Ea încă nu-și regăsise suflul. Fața lui era umedă. Deși cuvintele ei îl bucurau, nu-i venea să le creadă — dacă vorbește așa ca să-i ușureze sufletul, ca să-l liniștească ? De fapt, ea îl aprobă pe Kostik ca și înainte doar sînt prieteni și au să rămînă prieteni... Îi spuse toate astea cu destulă grosolănie.

De mirare, buzele i se rotunjiră, ea se împiedică și izbucni într-un rîs calm.

Din acest moment, Tucikova dobîndi o oarecare superioritate. Respirînd încă greu, îi explică cu o răbdare profesională că băiatul n-are rude și că ea are grijă de el — cu atît mai mult acum, cînd s-a ajuns la miliție — că are un caracter dificil, care-l poate duce departe. Orfan, Kostik se lipise de Polivanov, îl respecta, se mîndrea cu casa acestuia. Jumătate de an lucrase la planul care înfățișa orașul Lîkov înainte de revoluție, deocamdată pe hîrtie, într-o proiecție octogonală. Cînd s-a întîmplat *totul*, el a suferit îngrozitor, „barca s-a dovedit a fi de hîrtie, iar marmora — carton..." Reieși că, în ziua aceea, Losev îi lovise pe toți iremediabil. Se atinsese de o ramură și se mișcaseră zece. Și ea, Tucikova, fusese disperată, iar Kostik se îmbătase și arsese planurile. Le-a dus la Polivanov și acolo, în grădină, le-a dat foc. N-a lăsat pe nimeni să se apropie. Iar el plîngea. Și odată cu desenele a ars tot ceea ce adora. El e un maximalist, un frenetic, își transferase admirația de la Polivanov spre Losev, ca să se răzbune pe Polivanov și pe sine însuși, ca o provocare la adresa întregii lumi...

Recunoscu că, într-o măsură, era ea vinovată — ea îi spusese lui Kostik că Losev este un conducător ideal, că e un om de cinste și onoare, un adevărat patriot al orașului... Repeta aceste vorbe fără nici un pic de jenă, fără ironie, ca și cum ar fi fost vorba de cine știe ce erou ; cînd Losev încercă s-o contrazică, ridică glasul, aducînd ca exemplu șalupa pe care marinarii o dăruiseră școlii, dar toți știau că, de fapt, Losev îi obligase. Se înfierbîntă brusc și începu să înșire alte întîmplări : despre o îngrijitoare și o capră, întîmplări pe care Losev le uitase de mult, ca și povestea cu șalupa ; la școală însă erau vii, directoarea le

repeta ca pe nişte pilde. ... Întrerupîndu-se, Tucikova reveni la Kostik, grăbindu-se să explice cum, după terminarea şcolii, începuse să muncească, cum fiind considerat fruntaş i s-a spus să ia cuvîntul ca să-şi ia un angajament în numele tinerilor muncitori, dîndu-i-se un discurs gata scris şi un articol pentru ziar care trebuia doar semnat. Kostik a vrut să adauge ceva şi nu ştiu ce cretin i-a interzis. Kostik s-a înfierbîntat, n-a mai vrut să ia cuvîntul, a făcut scandal ca un prost, pe scurt, nu l-au iertat, şi-a dat demisia şi i-au atîrnat o tinichea de coadă. Dacă nu s-ar fi încăpăţînat, ar fi fost şi astăzi un cunoscut inovator. Dar totul a pornit invers şi e greu să reintre în normal. E maximalist şi intolerant, ori —ori, nu admite nici nici un fel de slăbiciuni. Îl privi pe Losev în faţă şi dădu din mîini cu degeţele desfăcute — ce să faci cu el, ce-i de făcut ? Drama lui Kostik e că el nu vrea să înţeleagă cît de complicate sînt lucrurile. Ea personal nu s-a îndoit nici o clipă că Losev face tot posibilul, fără să ţină seama de obstacole. În cuvintele ei era o credinţă de neclintit, ca şi cum ar fi vrut să-l convingă chiar pe Losev. Nu putea să-şi imagineze ce s-a întîmplat acolo, în birou, între Losev şi Kostik, dar orice ar fi fost, ea era de partea lui Losev, el nu putea să facă ceva rău, era gata să-l justifice, înlăturînd orice dubii.

— Şi cu o asemenea încredere e greu, Tania, — zise Losev, spunîndu-i pentru prima oară pe nume.

— De ce ?

Losev se scărpină mîhnit la ceafă.

— Îmi pui atîtea pe umeri că nu pot să le duc.

— Scuzaţi-mă, n-am vrut, am dorit doar...

Losev îi simţi căldura braţelor.

Între felinarele rare atîrna întunericul, se iveau din cînd în cînd ramele luminate ale ferestrelor, perdelele, florile, mesele pregătite pentru cină.

O luă de braţ şi se uită împrejur. Încă acum cîteva zile ar fi putut să meargă aşa cu Tucikova chiar şi pe strada principală, fără să se teamă, nimeni nu s-ar fi gîndit la nimic. Ce, cu puţină lume mergea de braţ ? Nu dădea nici o atenţie faptului. Probabil că asta era. Juravliov, locţiitorul lui nici nu s-ar fi sinchisit, ar fi îmbrăţişat-o dacă ar fi avut chef, toţi s-au obişnuit cu aventurile lui, sau, cum le spune el — flirturi. Morşcihin spunea mereu bancuri, Timofeeva înjura de mamă, Gorşkov venea din

cînd în cînd beat. Dar dacă același Juravliov ar fi încercat să înjure sau să bea în timpul programului — toţi ar fi fost indignaţi. În ceea ce-l priveşte pe Losev, avea voie să bea ceai cu îngrijitoarele sau să danseze la cine ştie ce nuntă, putea să citeze vreun înțelept sau să bată cu pumnul în masă, să strige, să iasă din birou trîntind uşa — toate astea i se iertau, ştiau că e impulsiv, dar nu e ranchiunos, după incident el mergea primul să se împace, avea darul de a aplana conflictele cu o glumă sau prin vreo metodă de-a lui. Dar flirturi, plimbări pe întuneric — astea nu i se permiteau.

— Doamne, cum aş vrea să vă ajut ! — exclamă Tania, explicîndu-şi în felul ei suspinul lui. Dacă aş şti că pot, aş face orice !

Era şi disperare şi entuziasm în vocea ei. Mai tîrziu el retrăi această clipă, cînd dorise s-o sărute dar fusese brusc cuprins de o îngrijorare neplăcută — ce urmărise ea cu aceste cuvinte ? La ce se referise, de fapt ? Probabil că vroia ceva. Oricît de ruşinat se simţise pentru această bănuială, nu putea s-o îndepărteze : celălalt Losev aştepta cu cinism momentul în care Tucikova îl va ruga ceva şi îi va fi mai clar pentru ce s-a străduit.

O felie de lună de culoarea lămîii lumină cerul. O mulţime de stele mari străluceau, licăreau, fremătau, ca frunzele ude.

Vocea Tucikovei răsuna, se modula, ca şi cum ar fi fugit împreună cu Losev, se străduia să fie cît mai mult cu el, să prelungească întîlnirea lor întîmplătoare. Îi vorbi despre directoare, despre elevi, despre orele interesante pe care o să le aibă la anul, despre cum înţeleg copiii tabloul lui Astahov, despre meritul directoarei, cu care poţi să discuţi, să te cerţi şi să lupţi pentru opinia ta, pentru că, oricum e un om minunat. Losev află că soţul directoarei îşi pierde vederea, că aceasta merge cu el la pescuit, îi citeşte cu voce tare, îi scrie rapoartele, iar şeful direcţiei sanitare, unde lucrează bărbatul ei, se preface că nu observă nimic, îl scuteşte de orice birocraţie în plus.

În povestirile ei, oamenii erau mai frumoşi, mai buni decît îi ştia Losev. Pe Cistiakova — de care Losev nu că se temea, dar o evita, pentru că era abilă, apărea în momentele cele mai nepotrivite, cu întrebările ei subtil otrăvite — Tania o considera o femeie elegantă şi veselă,

Marcia îi plăcea să facă tipare de bluze pentru toate cucoanele din Lîkov. Și doctorița aceea tunsă scurt, Nadejda Nikolaievna, care-l îngrijea pe Polivanov, e o femeie fină, stă într-un apartament comun și curăță după toți colocatarii coridoarele și vestibulul, bucătăria și closetul... Veni, nu știu cum, vorba despre Roghinski și Tania începu să descrie cu înflăcărare cît este el de cult, muncitor, cinstit și recunoscu imediat, cu un sentiment de vină, că o plictisește îngrozitor.

Losev fu gata s-o întrebe cine o obligă să-l rabde? Dar nu se amestecă — autoritatea pe care o folosea în discuțiile cu oamenii și care lor le plăcea, și fără de care nu s-ar fi descurcat, nu era potrivită acum. Tania considera fiecare cuvînt al lui drept o revelație. Ar fi acceptat orice observație și ar fi acționat în conformitate, dar disponibilitățile ei, încrederea ei îl făceau să fie prudent.

— Uite ce-am făcut — spuse el trecînd cu degetele pe barele groase din gardul de fontă al parcului. În întuneric, în bezna frunzișului des, gratiile astea imense reușeau să fie și mai negre. S-au dus o groază de bani... De ce? Opera mea. Un prost ca toți proștii, orice s-ar spune.

Tucikova rîse și din cauza asta Losev se simți bun și fericit și, ca și cum s-ar fi aruncat într-o apă rece, începu să-i povestească despre întîlnirea de pe mal cu Liubov Vadimovna, întîlnire care-l chinuia încă. Recunoscu că-l rugase pe Kamenev să-i dea pentru ea o gradație, știind foarte bine că o să fie refuzat, pentru că de-abia ceruse o mulțime pentru casa de nașteri, epuizînd toate limitele generozității lui Kamenev. A amînat, a amînat și, în cele din urmă, i-a vorbit lui Kamenev despre Liubov Vadimovna — doar ca să-și liniștească conștiința, să aibă pe cine să dea vina. Pe seama ei, dobîndise o mulțime...

Fierbînd, Losev demonstră cruzimea politicii lui, nu-și găsi nici o scuză. Ca și cum s-ar fi luptat cu celălalt Losev și ar fi simțit gustul amar al satisfacției.

— Și ce-i cu asta, doar e minunat! — exclamă Tucikova.

El nu-i înțelese bucuria, istoria asta îl muncea și îl chinuia.

— Ar fi trebuit să vă apropiați de ea și să-i povestiți cum a fost. De ce n-ați făcut-o? Pentru că așa v-a ordonat conștiința. I-ați fi spus și Liubov Vadimovna s-ar fi conso-

lat. Ar fi înțeles că nu degeaba ați procedat așa, ci pentru o treabă importantă...

— Adică să mă justific așa, fără martori ?

— Nu puteați să-i dați un telefon din cabinetul lui Kamenev și să vă cereți scuze.

— Și de ce era ea datoare să înțeleagă ?

— Nu, nu știți să discutați cu oamenii.

— Eu nu știu ?

— Știți să le faceți morală, să le demonstrați, să-i apărați, dar să vă împărtășiți, să le spuneți ce-i în sufletul dumneavoastră — nu știți.

— Și pentru ce ar trebui să-mi deschid sufletul ?

— Pentru că oamenii și-l deschid în fața dumneavoastră. Vin și vă povestesc. Iar dumneavoastră îi prețuiți doar pentru fapte — dacă au făcut, sînt buni, dacă n-au făcut — sînt răi. Așa nu se poate.

Îi spuse toate astea cu o convingere comică, tăind aerul cu palma, încît Losev se înveseli. Dracu' știe de ce, dar tinerilor li se pare totul simplu. Izbuteau să găsească soluții firești, poate ineficiente, dar libere și ei înșiși sînt liberi.

Din cînd în cînd, Tania îl întreba cu severitate :

— Înțelegeți ?

El dădea din cap mirat și totodată bucuros de curajul ei. Ținea minte cum îi spusese :

— E foarte bine că vă chinuiți și că vă doare totul. Nici nu știți ce extraordinar e !

— Mare fericire !... — mormăi Losev.

Dar ea rîse, fără să mai explice ceva.

La Tucikova erau în vizită sora ei împreună cu soțul. El era ziarist la Moscova, ea le arătase tabloul lui Astahov și el voia să scrie ceva. Dacă Losev ar vrea să vină să facă cunoștință cu ei, n-ar fi rău. Losev îi mulțumi. Poate altă dată. La despărțire, îi întinse mîna și atunci se petrecu ceva neașteptat : Tucikova îi luă palma cu ambele mîini, își lipi de ea obrazul și o sărută repede. Obrazul ei fierbinte, nasul rece, buzele uscate — toate astea le înregistră simultan. Losev îngheță. Se trezi după dispariția Tucikovei, în timp ce se întorcea și picioarele i se mișcau, iar înăuntru totul era încremenit și, numai acolo, în profunzime, unde se nasc gîndurile și sentimentele, se petrecea ceva.

Capitolul XIII

TREBURILE MERGEAU BINE. DESTUL de bine. Nu poţi conta niciodată pe un succes deplin. Nici nu trebuie să speri. Întotdeauna trebuie să-ţi pregăteşti o rezervă. La Direcţia regională comercială întîrziase: instalaţia frigorifică fusese repartizată unui nou magazin universal sătesc, dar obţinuse în schimb un lot de îmbrăcăminte pentru copii şi nişte mobilă poloneză. La Regionala căilor ferate se aprobă trecerea gării în planul de reparaţii şi i se promisese că se va sistematiza şi piaţa din faţa gării. Aici avusese noroc. Losev venise tocmai cînd se căuta o formulă. Întîmplător, din fragmente de frază înţelesese esenţa problemei, se băgă în vorbă şi o nimeri. Rezolvă fără pierderi şi statele de funcţiuni. Şi totuşi nu era mulţumit.

Din sector în sector, din birou în birou avea, pregătită într-un bloc-notes special, o listă pentru fiecare. Ca să nu uite ce trebuie făcut la serviciul financiar şi ce, — la cel industrial. Iar într-un dosar avea hîrtiile bătute la maşină — dacă nu întîmpină rezistenţă, să aibă pe ce obţine o semnătură. Asta-i baza. Avem tot ce ne trebuie — şi baze, şi reguli, şi griji. Nu poţi să-i iei brusc: salut, de ce mi-aţi tăiat banii pentru telefoane? Întîi trebuie să vorbeşti cu ei ca şi cum i-ai cunoaşte de mult. Toţi au familie, necazuri. Era, în special, foarte atent cu femeile. Ele aveau o atitudine oarecum maternă faţă de orăşelul lui prăpădit, care nu era pe lista obiectivelor principale. Lăudă noua coafură a Nataliei Nikolaevna, observă că toate fetele din secţie sînt bronzate şi că Ania are nişte mărgele noi extraordinare. Fiecare funcţionară era, pe lîngă toate, şi femeie. La el, la Lîkov, nu putea să-şi permită aşa ceva. Aici, la regiune, simţea cum îi revine curiozitatea masculină, se conecta ceva şi începea să observe bluzele asortate, eşarfele, genţile, fardul pus cu grijă în faţa oglinzii — tot ceea ce constituie farmecul, jocul vieţii de femeie, indiferent de vîrstă. Femeile simţeau acest interes sincer faţă de ele, adică faţă de felul cum sînt împodobite, deci totuşi faţă de persoana lor. Complimentele lui privitoare la rochii, coafuri, felul cum el le observa şi le aprecia erau mai preţioase decît obişnuitele daruri sub formă de parfum sau bomboane, pe care le primeau de obicei „domnişoarele de la regiune“ din partea

celor veniţi în delegaţie. Nu poţi să întreţii o relaţie prin cadouri — îşi învăţa Losev colaboratorii. Relaţiile trebuie menţinute permanent, nu de la o solicitare la alta.

— S-a întîmplat ceva ? — îl întrebă Natalia Nicolaievna, parcă fără să observe glumele şi hohotele lui de rîs.

Stăteau în spatele unui perete de sticlă. Buclele frumos aranjate făceau ca faţa ei de cîrnă să semene cu cea a unei păpuşi. Acest aspect de jucărie şi permanenta ei veselie induceau în eroare. Pe geam erau lipite portretele actorului Tihonov şi fotografia băiatului ei de paisprezece ani.

Se aprinse becul selectorului. Natalia Nicolaievna îi aruncă o privire.

— Şefii — spuse ea. Or să se descurce. Hai, zi !

Ştia să asculte. Înţelegea fiecare cuvînt şi tot ceea ce era între cuvinte, tot ce nu se rostea.

Îi spuse că ar trebui mutată construcţia filialei. Pe un alt teren. Pe rîu, mai jos. Cam cu un kilometru, chiar mai puţin, tot în perimetrul oraşului. Îi explică de ce. Pomeni în treacăt şi tabloul, dar insistă asupra faptului că Golful Jmurkino trebuie păstrat de dragul frumuseţii lui.

Înţelese după expresia feţei ei că e o treabă grea. Trebuie ţinut seama de faptul că această construcţie e o prioritate a planului financiar. Mutarea înseamnă modificarea proiectului. Amînări, scumpiri... — Dealtfel — ea îl privi atent — pe linia asta ar exista speranţe, scumpirea le convine uneori constructorilor, paradoxal, multora le convine creşterea preţurilor.

Ea îl înţelese imediat. Nu datorită celor ce-i spusese, ci pentru că simţise cît este el de implicat. Întrebă doar ca să se verifice :

— Ai putea renunţa la treaba asta ?

— Nu, n-aş putea.

— Atunci ai nevoie de alte justificări.

Buclele ei blond-deschis erau nemişcate şi rigide, ca şi cum ar fi fost făcute din lemn lăcuit.

Asculta opiniile lui despre frumuseţe fără zîmbet şi fără mirare, dar răspunsul ei însemna că nu trebuia să le mai comunice şi altcuiva, în special lui Uvarov. Dar fără Uvarov nu se putea rezolva. Lăsă clar să se înţeleagă *asta*, fără să-l numească. Nu mai vorbiră despre Golful Jmur-

kino. Nu aminti despre banii pentru telefoane, dar Natalia dădu dispoziţie să se revină imediat la creditele anterioare. In semn de prietenie, fixă lîngă portretul lui Tihonov o reproducere în culori a tabloului lui Astahov, una din cele făcute de directorul Combinatului de prelucrare a lemnului. Se purta ca şi cum totul ar fi fost în ordine.

Se forţă să pară satisfăcut şi lipsit de griji. Dacă da - da, dacă nu — nu, deprimarea lui ar fi complicat lucrurile. Observase de mult că, cu cît te arăţi mai puţin interesat de o problemă, cu atît se rezolvă mai uşor.

Cu Paşkov se întîlni pe coridor. Îl recunoscu de departe — silueta lui înaltă, uscată, fără gît, părul pomădat. Se salutară prudent, strîngîndu-i mîna rece, cu unghii mari. Losev se crispă. Paşkov îl simţi ; pe faţa lui plată pluti un zîmbet strîmb. Era un zîmbet pe care Losev îl ştia de mult, din copilărie, dădea a înţelege că Paşkov ştie ceva compromiţător despre el. În orice altă împrejurare, Losev l-ar fi ocolit, dar acum răbdă, îl luă de braţ şi se decise să fie simpatic. De ce nu, părinţii lor fuseseră prieteni, şi încă ce prieteni, iar fiii, nu se ştie de ce, se duşmănesc. Losev începu să-i povestească ce citise în caietul tatălui său.

Intrară în micul birou al lui Paşkov, gazda scoase dintr-un dulăpior o sticlă de coniac franţuzesc, primirea se desfăşura după toate regulile protocolului. Turnă dezinvolt coniac în paharele burtoase. Sunau telefoanele, avea vreo cinci, în afară de selector. Paşkov ţinea într-o mînă paharul, cu cealaltă jongla cu receptoarele — cuiva îi răspunse rece şi scurt, făcîndu-i un semn cu capul lui Losev : continuă, n-are importanţă. Era greu să-ţi dai seama după faţa lui placidă şi albă dacă auzea pentru prima oară de sinuciderea lui Gheorghi Vasilievici Paşkov sau dacă ştia mai de mult ; din cînd în cînd se uita la Losev repede, pieziş, ca şi cum şi-ar fi reglat obiectivul.

— Deci tăticul tău îşi redacta memoriile ? Auzi, scriitorul ! Ei, cum e coniacul ? — şi izbucni în rîs jucîndu-se cu paharul.

Cînd, după ce se săturase să colinde lumea, Petia Paşkov se întorsese acasă şi venise la Comitetul orăşenesc, la Losev, cerînd de lucru, dispus să accepte orice, Losev privise întîi şi întîi labele lui cu unghii mari, cu care, pe vremuri, îi apuca de păr pe ei, pe puşti, şi le strivea nasurile de picioarele lui goale. Apoi îi obliga să se lege

unul pe altul de copaci şi să se joace de-a execuţia, îl învăţa să scrie porcării pe pereţi. Iar acum, Petia Paşkov stătea în faţa lui umil, aşteptîndu-i cu teamă decizia. Losev îl angajă la sectorul organizatoric. Paşkov lucra prost, toţi se plîngeau de el, el ameninţa, se lăuda că e prieten cu Losev. Multă vreme Losev răbdă. Ii era frică să-i facă vreo observaţie. Nu-i era teamă de nimeni, dar de Paşkov se ferea. Cînd se întîlneau, Paşkov îi strîngea mîna cu laba lui mare, atît de tare, că Losev se strîmba de durere şi Paşkov hohotea triumfător ; se tot străduia să-i strîngă mîna în faţa oamenilor, aşa ca toţi să-l vadă cum se strîmbă. Losev îşi cumpără o minge de tenis, un dinamometru şi îşi petrecu tot concediul exersîndu-se ca un băieţandru, strîngînd mingea, antrenîndu-şi degetele, lucrînd cu racheta, manevrînd un drug de fier. Cînd se întîlniră după concediu, îi întinse liniştit mîna, Paşkov nu mai izbuti să-l facă să se strîmbe, şi Losev spuse : „Ai cam slăbit, Piotr Gheorghievici“, iar peste cîteva zile zbieră la Paşkov grosolan, cu răutate, eliberîndu-se definitiv de sub puterea lui. Curînd se ivi ocazia să-l trimită la nişte cursuri, iar apoi aranjă în aşa fel încît de acolo să fie luat în aparatul regiunii.

Ajuns la Comitetul regional, Paşkov înflori repede, avea reputaţia unui activist sever şi necesar, util acolo unde trebuia să pretinzi, să insişti, să refuzi. Cu toate acestea, pe Losev îl surprinse numirea lui ca adjunct al lui Uvarov — o funcţie aparent obscură, în umbră, dar influentă. Era surprinzător şi neplăcut. Reieşea că la Lîkov fusese subapreciat. Paşkov dădea de înţeles, cu zîmbetul lui pieziş, că la Lîkov îi deranja pe unii... După instalarea în noua funcţie, devenise arogant, vorbea încet, rar, se mişca conştient de importanţa lui. Noua sa soţie era din Moscova, preda engleza şi Paşkov începu să umble îmbrăcat ordonat şi curat, în vocabularul lui pătrunseseră cuvinte ca : drink, very much, bye-bye ; lui Uvarov îi spunea „my chief“.

Losev se lovea tot mai des de piedici, avea insuccese — simţea laba cu gheare lungi a lui Petia Paşkov.

Nu era prudent să-l ai pe Paşkov duşman şi, de fapt, nici n-aveau de ce să se urască, n-aveau nimic de împărţit. Erau din acelaşi oraş, din Lîkov, părinţii lor fuseseră foarte buni prieteni. Povestindu-i despre vechiul caiet al tatălui, Losev se înduioşă, observă că părul roşcat al lui

Paşkov începea să se rărească, îi remarcă dinții de metal şi se gîndi că acum ei seamănă cu tații lor.

Paşkov aruncă pe masă un pachet roşu de Marlboro şi trase cu sete un fum.

— Sinucidere ? Hm... Ar trebui demonstrat. Tatăl meu e destul de cunoscut, i se ştiu meritele. Ăstuia, al tău, i s-o fi părut.. Îi cam plăcea să bea. Şi, iartă-mă, tăticul tău... Răsuci un deget lîngă tîmplă şi izbucni în rîs. Şi tu spuneai aşa, nu ?

Losev nu-şi ridică ochii, se uită în pahar.

— Iar tatăl meu... Ar trebui să dați numele lui unei străzi din Lîkov. La asta ar trebui să vă gîndiți... Şi pentru că Losev nu-i răspunse, adăugă : Dar voi aveți acum, acolo, alte pasiuni.

— Care ?

— Artişti, muzee... Vreți să vă băgați sub pielea lui Kamenev ? Sau, de fapt, țintești locul lui ?

Losev miji ochii a rîs, dar nu răspunse, răbdă. Paşkov trînti receptorul telefonului cu oraşul, fără să răspundă, şi spuse încet, rar :

— E un loc prost. Cu belele. Te epuizezi repede. Vrei să devii un mecena. Am auzit. Să ştii că Polivanov te reclamă. Trimite sesizări cu carul. Se uită pieziş la Losev, punîndu-l la încercare dacă o s-o înghită şi pe asta — şi Losev o înghiți şi clătină capul mîhnit : doar împreună cu Polivanov dorise să păstreze Golful Jmurkino, locul acela unde Petia Paşkov fusese campion la scufundat.

— Ce-mi tot vorbeşti de copilărie ? — spuse Paşkov. Vrei să mă înduioşezi ? Nu înțelegi că noi doi am avut copilării diferite ?... Dar nu-i nimic, Paşkov a răzbătut, Paşkov nu poate fi distrus. Nici tu n-ai reuşit să mă nimiceşti. Eşti cam slăbuț. Deşi ți-ai antrenat mîna. Se lăsă pe spate şi rîse, aşa încît şi Losev zîmbi.

Zîmbind şi plecă, fără să-i răspundă. Nu putea să-şi permită nici un cuvînt nesăbuit. Losev se învățase să rabde şi să înghită, dar acum era sătul şi jignit că nimeni nu-l vede şi nu poate povesti nimănui, şi cum să redai această discuție cu Paşkov, parcă Anisimov l-ar înțelege ? Nici Tucikova n-ar înțelege cîte porcării a trebuit să suporte şi doar nu pentru folosul lui ! Măcar dacă s-ar fi luptat pentru nişte indicatori, dar aşa, pentru Golful Jmurkino, pentru ceva abstract, fir-ar să fie...

Venind la regiune, Losev încerca de obicei un fel de ameţeală eliberatoare. Mersul îi devenea elastic, mîinile nu-i mai atîrnau atît de greu, rîdea mai tare, îşi aducea aminte tot felul de bancuri. Putea să caşte ochii la vitrine, să se înghesuie prin magazine ca toţi oamenii, să se ducă la piaţă, să intre într-o cafenea. Minunată instituţie — miros de votcă şi de ţigări, numai bărbaţi şi nu era atmosfera de beţie stătută din cîrciumi, inşii care nu te lasă-n pace, conversaţiile lipicioase, dezlînate. Dai pe gît o măsură, înghiţi un sandviş, civilizat, repede. La toamnă o să se deschidă şi la Lîkov două cafenele din astea ; e cel mai bun mijloc de luptă împotriva alcoolismului, împotriva barăcilor din placaj unde oamenii se îmbată cu „petrol"... Aici nimeni nu se ocupa de el. Putea să meargă fără haină, cu cămaşa pe afară, putea să care o sacoşă cu portocale...

Acum, ieşind de la Comitetul regional, nu se uită împrejur, nu-l interesa nimic. Putea să-şi demonstreze logic că n-are rost să se agite înainte de vreme, că o să facă tot ce poate, că nu depinde totul de el, că nici un plop nu creşte pînă la cer şi altele la fel. Dar argumentele nu-l consolau, logica nu acţiona, îl urmărea parcă un sentiment de culpabilitate care-l epuiza, îi anula toate gîndurile şi dorinţele.

În două zile izbuti să lichideze treburile urgente fără să ajungă la şefii cei mari. Cel mai bine era să rezolvi totul la nivelul intermediar, ba chiar cu „talpa". Şi şefilor le place cînd nu sînt puşi în situaţii fără ieşire, nu sînt deranjaţi, nu sînt pisălogiţi. Subalternii nu puteau să decidă nimic important, dar orice hotărîre depindea de ei, de şefii de secţie, de ingineri, de cei de la plan, de economişti — ei puteau să înmormînteze, să fărîmiţeze, să mărunţească, să nu pună în aplicare ; în urmă, hîrtia cu rezoluţia mult aşteptată tot la ei ajungea, ei o verificau, o înscriau într-un tabel, ei asigurau, sfătuiau. Ei puteau să împingă la timp o anume hîrtie, să o aprobe la momentul oportun, să dea un impuls conducerii într-o clipă de dubiu...

E adevărat, mentorul lui Losev, sfătuitorul şi ruda lui, Arkadi Matveevici, nu-i împărtăşea opiniile.

— Funcţionarii şi şefii mici pot să-ţi uşureze munca, dar de cariera ta se ocupă alţii. Trebuie să te învîrţi mai mult în sferele înalte. Chipul, temperamentul şi energia

la sufletească sînt potrivite pentru regiune, acolo trebuie să tinzi, pînă nu-i prea tîrziu. Ar trebui să devii mai cinic.

Arkadi Matveevici avea o voce de stentor, catifelată.

— Nadenka, iubirea mea, lumina ochilor mei, potolește-ne setea ! — exclamă el în pragul cafenelei și toți se întoarseră spre el amuzați de înfățișarea și de felul cum vorbea.

Nadenka le turnă cîte cincizeci de grame („porția mea" — îl preveni Arkadi Matveevici) și se retraseră într-un colț.

— Sînt foarte bucuros că te văd, Seriojenka. Își apropie de trei ori obrazul de al lui, exagerînd puțin, dar, fără îndoială, cu sinceritate. Ce bine e să te întîlnești cu un om de treabă la un păhăruț de vodcă și un sandviș cu scrumbie, dacă le iei ca pe o binefacere, ai de ce să consideri această clipă fericită !

Răspîndea un miros de apă de colonie, era proaspăt ras, mustața subțire și căruntă era potrivită fir cu fir, avea un aer de boier, purta un inel cu pecete, iar din buzunarul costumului destul de demodat ieșea colțul batistei asortate la cravată.

— Fiecare activist trebuie să aibă fizionomia sa caracteristică — îl învăța pe Losev. Fizionomia este impresia, masca, dacă vrei. Fizionomia trebuie să fie frapantă, simpatică, plăcută pentru cel care-o poartă. Tu, Seriojka, trebuie să-ți găsești trăsăturile. Să presupunem — de nădejde, conștiincios, tăcut. Ori — pasionat, entuziast, plin de idei. Sau poate că ție ți s-ar potrivi mai bine — naiv, muncitor de nădejde, cinstit și sincer. Mare lucru să-ți descoperi fizionomia. Uite, de exemplu... — se apleacă și șopti : Uvarov. Are o fizionomie clară pentru toți... Sau eu — ridică vocea, știind că e ascultat — eu întruchipez fizionomia intelectualului rus. Care supraviețuiește printr-o minune aici. De aceea și sînt interesant.

Losev rîse și se gîndi că, de fapt, așa și este ; politețea lui demodată, frazele întortocheate, inteligența lui deschisă corespundeau acestei imagini ; era supărător doar faptul că ceilalți îl priveau de sus, îl considerau neserios.

Arkadi Matveevici era consultant la sectorul juridic al Comitetului regional. Și cu toate că funcția lui era lipsită de importanță, era chemat des „sus" să dea un sfat în treburile delicate, care solicitau cunoașterea subtilităților psihologiei, a organelor superioare. Deși Arkadi Matvee-

vici nu se ducea la Moscova şi nu avea relaţii la centru. E greu de spus cum îşi elabora prognozele şi cum de reuşea să prevadă comportarea conducerii. Părea că, citind un ordin oarecare, venit de sus, el — ca un grafolog — descifra caracterul după scris. Deşi nu i se arăta un manuscris, ci o hîrtie bătută la maşină, un xerox sau un rotaprint.

De cîteva ori i s-a propus o avansare, dar a refuzat. Acest lucru de neînţeles a făcut să fie privit de sus, cu şi mai puţin respect.

Ciocniră paharele cu zgomot, băură. Şi clinchetul scurt şi curat, şi răcoarea arzătoare a băuturii au fost subliniate de Arkadi Matveevici. Ştia să aprecieze fiecare bucurie a vieţii, oricît ar fi fost de mică, ştia să le găsească peste tot. Ieşiră pe stradă şi continuară să stea, aşa cum stau bărbaţii întotdeauna în faţa cîrciumilor şi cafenelelor, nedorind să se despartă.

Se auzi scrîşnetul pătrunzător al frînelor. O Volgă neagră se opri la bordură. Deschizînd portiera, apăru un bărbat îmbrăcat într-un costum gri deschis, cu părul creţ, roşu în obraji, ca o reclamă de frizer, se întoarse spre ei şi le reproşă cu voce tare :

— Aşa te ţii de cuvînt, Arkadi Matveevici ? Ţi-am spus că e urgent, trebuie să-l predăm mîine.

Şi îi făcu semn cu degetul lui Arkadi Matveevici să se apropie.

Silueta falnică a lui Arkadi se strînse, se micşoră, se apropie lateral de maşină, se aplecă. Losev îl urmă.

Bărbatul îl privi, cu ochii săi de culoare deschisă, holbaţi.

— Puteţi pleca, cetăţene, nu vă priveşte... Iar pe dumneata, Arkadi Matveevici, te rog... Acum ţi-ai găsit să te distrezi ? Mă încurci, am avut doar încredere în tine. Nu, n-o să-ţi meargă. Credeam că eşti un om responsabil.

— Vă neliniştiţi degeaba, tovarăşe Secihin, mîine dimineaţă o să fie gata.

Fruntea şi obrajii lui Arkadi Matveevici se acoperiră de pete roşii, se uită la Losev şi se înroşi şi mai tare, se ruşină, zîmbetul lui tremurat se scuza parcă pentru acest om şi pentru sine.

Acest zîmbet îl duru pe Losev mai presus de orice. Pocni cu palma capota maşinii, aşa încît tabla răsună ca o tobă.

— Cum vă permiteţi să vorbiţi „per tu“ cu un om mai în vîrstă decît dumneavoastră ? Şi să-i faceţi semn cu degetul ! Nici măcar nu v-aţi obosit să vă sculaţi în picioare !

Bărbatul se ridică, rezemîndu-se de portiera deschisă. Un picior rămase în maşină. Era solid, drept, fără nici un rid pe faţa întinsă.

— Nu vă amestecaţi, circulaţi, cetăţene — spuse el ameninţînd liniştit. Hai, mişcă-te, altfel o-ncurci !

— Şeful prost crescut e cea mai mare nenorocire a noastră — spuse cu voce tare Losev. El răspîndeşte grosolănia. De ce-i permiteţi, Arkadi Matveevici ? Sau sînteţi vinovat faţă de el ?

Nu departe de ei, trei băieţi din echipele de ordine, cu brasarde roşii, îi priveau. Losev ştia că n-o să păţească nimic, aştepta cu nerăbdare momentul cînd o să-şi scoată legitimaţia şi o să i se ceară scuze. Probabil că Secihin simţi şi el ceva din siguranţa lui, nu chemă echipa de ordine, ci îl somă, cu un ton de comandă, întrebîndu-l tot de sus pe Arkadi Matveevici :

— Cine-i ăsta ?

Arkadi Matveevici se apropie de el şi-i şopti ceva roşind chinuit. Secihin îl privi imediat altfel pe Losev, cu mai multă bunăvoinţă, şi chiar el însuşi deveni mai simpatic, pentru că recunoscuse în Losev pe unul „de-al lui“.

— Cum să nu, am auzit, încîntat, să facem cunoştinţă, sînt noul şef al Direcţiei regionale a planului — Secihin Pavel Pavlovici.

Întinse mîna, dar Losev şi-o trase pe a lui la spate, legănîndu-se pe călcîie.

— Ce trebuia să vă scrie Arkadi Matveevici ? Şi deodată, nu se ştie cum, ghici : Probabil cuvîntarea cu ocazia instalării ?

— Cuvîntarea în general e făcută — îl contrazise, cu o delicateţe jenată, Arkadi Matveevici. Am promis doar aşa, ca stil...

— Îmi închipui, trebuie scris începutul, şi sfîrşitul, şi restul, altfel nu s-ar fi neliniştit. Vrea să facă o impresie bună. Gîndurile dumitale, Arkadi Matveevici, şi semnătura lui. Şi toţi o să fie entuziasmaţi — ah, ce şef nou avem, ce cultură, ce expresii ! Cum vorbeşte şi cum se îmbracă ! Ar trebui, Arkadi Matveevici, să-l învăţaţi să se şi poarte, atunci ar fi, într-adevăr, de nepreţuit. Un lup

înaripat. Losev își dădu drumul, dacă ar fi știut ce expresie îngrozitoare are, ar fi fost încîntat, dar și-așa se bucura de mînia lui fără prihană. Văd că n-aveți rușine, tovarășe nou șef ! Strigați, pretindeți. Doar nu sînteți superiorul ierarhic al lui Arkadi Matveevici ; ar fi trebuit să-l rugați, să vă *milogiți*.

— Cine strigă ? Dumneata țipi.

Arkadi Matveevici se neliniști :

— Gata, Serioja, eu sînt de vină, doar i-am promis omului.

— N-are importanță. N-are dreptul să se poarte așa. Iar dumneata nu trebuie să scrii nimic.

— Dar, de fapt, ce s-a întîmplat, Arkadi Matveevici ? O să ne descurcăm singuri, nu-i așa ? Dumneavoastră ați băut prea mult, tovarășe Losev, nu-i nimic, se-ntîmplă. Și Secihin îl bătu împăciuitor pe umăr : Mai bine, hai să vă conduc. Unde mergeți ?

Soarele îi bătea în ochi, nu se putea observa rușinea în proeminența lor străvezie. Împrăștiau în jur o puritate de nezdruncinat.

— Nu vreți să veniți pe la mine ? Precis aveați treburi și pe la Direcția plan.

— Ne-am văzut destul.

— Degeaba. Oricum o să trebuiască să veniți, n-aveți încotro ! Rîzînd, se urcă în mașină și se lăsă pe banchetă. Aștept, Arkadi Matveevici, aștept, dragule !

Volga se îndepărtă, scrîșnind din cauza vitezei.

Stătură o vreme fără să spună un cuvînt, uitîndu-se în altă parte.

— Scuzați-mă, Arkadi Matveevici, am stricat ceva ?

Silueta lui Arkadi Matveevici deveni din nou verticală, căpătînd măreția de mai-nainte, umerii i se înălțară, capul se ridică.

— Of, Serioja, eu n-o să pățesc nimic, știu să mă plec. Cine se pleacă — se îndreaptă. Dar tu te-ai băgat degeaba. Tu depinzi de el în toate privințele.

Dar Losev îl îmbrățișă pe Arkadi Matveevici și îl strînse la piept.

— Ce spui, ce exemplar !

Nu vroia să se gîndească la nimic, mînia înlăturase pentru o clipă orice prudență. Sentimentul acesta de fericire mai dăinuia încă și seara cînd, aflîndu-se în vizită la Arkadi Matveevici, stătea în fotoliul lui înalt „Voltaire"

apreciind liniştea şi conversaţia inteligentă. Nu-şi reproşa nimic, nu-i rămăsese nici un fel de gust amar, ca atunci cînd îşi descărca nervii pe subalterni.

Pereţii micului apartament de burlac al lui Arkadi Matveevici erau acoperiţi cu rafturi, aşa încît păreau tapetaţi cu cotoare de cărţi. Erau opere filosofice începînd cu Platon, cărţi despre război, memoriile conducătorilor de oşti şi cărţi despre istoria Rusiei. Puţini ştiau că Arkadi Matveevici fusese, în timpul războiului, comandantul unei baterii anti-tanc. Căzuse prizonier lîngă Rjev şi, după război, a stat mult timp în Nord. Făcuse de toate în lunga lui viaţă — sculptase în marmură, desenase etichete, îi învăţase carte pe orbi, lucrase la o crescătorie de animale sălbatice, construise jucării, scrisese chiar şi nişte lucrări, care nu-i aduseseră nici bucurie, nici glorie : una, despre influenţa germană asupra administraţiei ruseşti, alta, despre istoria reacţionarismului şi a obscurantismului în Rusia.

Stătea comod în fotoliul îmbrăcat în catifea vişinie. Cărţile erau la îndemînă, lumina unui lampadar mobil cadea chiar pe pagină. Serile liniştite, dedicate lecturii, i se păreau lui Losev o fericire dorită, dar de neatins. Kant, Seneca, Schopenhauer — se uita la aceste nume aproape necunoscute, probabil că n-o să aibă niciodată timp să-i citească. Deschise o carte la-ntîmplare şi găsi nişte rînduri subliniate gros : „Omul este un scop în sine, deci niciodată şi de către nimeni (nici chiar de Dumnezeu) nu poate fi folosit ca mijloc“.

Arkadi Matveevici găzduia veşnic o rudă, acum stătea la el un nepot — Valerik — un băiat înalt şi tăcut, maistru la controlul de calitate — casa lui era în reparaţii, aşa că se mutase aici pentru un timp.

Cinară în bucătărie, Arkadi Matveevici pregătise o plăcintă de cartofi cu carne şi ciuperci, specialitatea lui. Losev lăudă şi plăcinta, îl lăudă şi pe Arkadi Matveevici, un om cu largi posibilităţi, care se lasă exploatat...

— Iartă-mă, Serioja, dar o să-i scriu cuvîntarea, aşa cum i-am promis — spuse Arkadi Matveevici fără să ridice ochii.

Losev se supără. Deşi venise la Arkadi Matveevici cu treabă — vroia să se sfătuiască în legătură cu audienţa pe care urma să i-o ceară lui Uvarov, ce şi cum să-i spună — era gata să sară în picioare şi să plece, într-atît

îl enervară cuvintele lui Arkadi Matveevici, laşitatea, umilinţa. Îi venea să-l scuture pe bătrîn : de ce se simte obligat să muncească pentru animalul ăla, de unde pînă unde !

— Aşa încurajăm noi ignoranţa, creăm false autorităţi.

— Oamenii mă roagă — se justifică Arkadi Matveevici. Nu sînt toţi ca Secihin. Iar el e un tip amuzant. Înmulţeşte în gînd numere cu şapte cifre.

— Şi cine are nevoie de aşa ceva ?

— Sigur, acum, nimeni. Dar cîndva va fi util.

— Dacă nu i-ai scrie dumneata, ar scrie singur. De ce ţi-e frică să-l refuzi ?

— Nu mi-e frică — spuse Arkadi Matveevici. Frica mea s-a epuizat în timpul războiului. Nici nu depind de nimeni. Pot să ies la pensie în orice clipă. Să ştii că pensionarii sînt oamenii cei mai independenţi.

— Lăsaţi-l în pace, îl rugă Valerik pe Losev.

Dar Losev se pornise. În asemenea momente era imposibil să-l opreşti.

Arkadi Matveevici ridică prevenitor mîna, inelul cu pecete străluci cu raze aurii, îşi strînse halatul vătuit cu un aer demn, chiar mîndru.

— Am eu motivele mele, Serioja... Refuz foarte rar. Scriu şi articole şi discursuri. Şi-mi place. Vreau să-mi spun opiniile şi n-am unde. Mă frămîntă nişte chestii. Unde să le bag... Lasă să le spună şi să le tipărească ei. Măcar n-or să se piardă. Taie ei multe, dar ceva tot rămîne. Ba la unul, ba la altul. Dacă omul şi le însuşeşte, cu atît mai bine ! Una e să repeţi gîndurile altuia — alta e să ţi le însuşeşti. Atunci devin convingeri.

— Ai fi putut să le expui singur, de atîţia ani ţi s-a propus avansarea.

— Nu vreau. Ai să spui că nu e logic. Dar nu vreau. Dacă ai subalterni, nu mai eşti un om liber. Iar eu ţin la viaţa mea spirituală. Sînt un sibarit... Se punea în valoare, îşi supraveghea intonaţiile, urmărea razele inelului. Crezi că a fi demn înseamnă să răspunzi la o mîrlănie cu o altă mîrlănie ? Să ţipi cînd se ţipă la tine ? Aici nu contează decît conştiinţa ta. În faţa ei nu trebuie să te cobori nici pînă la răutate, nici la slugărnicie. Eu nu pot să fac educaţie cu sila. Bravo ţie, tu ştii să vorbeşti cu ei, dar eu mă pierd. Eu nu pot să contrazic decît dacă sînt ascultat cu interes. Oftă şi se întristă. Într-adevăr, lipsa de educaţie

e o adevărată nenorocire. Am să bag ceva despre asta şi în discursul lui Secihin.

— Îl înveţi pe lup să behăie ca o oaie — mormăi Losev. De mulţi ani se folosea de sfaturile lui Arkadi Matveevici, discuta cu el treburile Lîkov-ului, cînd să ceară ceva, cînd să ridice o problemă, cum să scrie o hîrtie. Primea serviciile făcute de Arkădi Matveevici ca pe ceva firesc, decurgînd din relaţiile lor de rudenie. De fapt, Arkadi Matveevici era rudă cu Antonina, soţia lui Losev, dar şi după plecarea Antoninei rămăseseră prieteni, Arkadi Matveevici îl privea cu aceeaşi bunăvoinţă, iar Losev considera că asta se datorează unei simpatii reciproce.

Nu i-ar fi trecut prin cap că, de fapt, el doar primeşte de la Arkadi Matveevici. S-ar fi înfuriat dacă cineva i-ar fi spus că nu e cu mult mai breaz decît Secihin, doar că vorbeşte mai respectuos. Părea că respectul compensează totul, dar nu degeaba, chinezii spuneau încă din antichitate că respectul apare după ce dispare echitatea. Şi apoi, poate că Arkadi Matveevici izbutise şi prin Losev să-şi expună unele dintre ideile lui. De exemplu, atunci cînd se luptaseră împreună pentru maternitate. Aici, în camera asta, se vorbise pentru prima oară despre maternitate. S-ar fi putut ca scrupulosul Arkadi Matveevici să considere că se foloseşte de Losev, îl exploatează în folosul ideilor lui.

La Lîkov, Losev nu se gîndea la Arkadi Matveevici. Pînă cînd apărea o nevoie. Dealtfel, nimeni nu se-ntreba care sînt motivaţiile lui Arkadi Matveevici. Secihin chiar considera revolta lui Losev drept o ieşire de beţivan, ceea ce se şi grăbi să spună, în aceeaşi zi, în timp ce prînzea la cantina Comitetului executiv.

Dar Arkadi Matveevici era bucuros ori de cîte ori Losev apela la ajutorul lui, mai ales acum, într-o treabă mai specială decît pricinile mărunte, referatele sau rapoartele unde ,vrei-nu vrei, puţine lucruri îl inspirau.

Cauza Golfului Jmurkino îi plăcea prin romantismul şi caracterul ei deznădăjduit. Îl atrăgea influenţa reciprocă a naturii şi a imaginii, frumuseţea peisajului relevată de imagine. Arkadi Matveevici fusese doar o dată, demult, la Lîkov şi îşi închipuia doar locul, după descrieri şi după fotografiile pe care Losev le înşiră în faţa lui. Imaginaţiei lui Arkadi Matveevici nu-i trebuia mai mult. Fantezia poate elabora bine doar cînd lipsesc datele concrete. Imaginaţia, probabil, îi oferea un peisaj atît de

frumos, încît Losev îl asculta foarte interesat, mai ales cînd Arkadi Matveevici începu să-i dezvolte o teorie care susţinea că tocmai în centru trebuie păstrată ambianţa naturală, acele combinaţii neaşteptate acumulate de istorie care alcătuiesc frumuseţea unui oraş. Arhitecţii nu pot să creeze întîmplarea. Intenţia este întotdeauna mai săracă decît coincidenţa fericită. Oraşul trebuie să aibă colţuri intime, goluri de unde să răsară poezia. Oraşul are mai multă nevoie de ele decît satul. Petersburgul a fost creat de Rossi, Rastrelli, Zaharov. Dar şi de Puşkin, Gogol, Dostoievski, Blok. Moscova are poeţii ei, dar şi micile oraşe ruseşti îi au... Iar noile cartiere — proiectate comod, gîndite tipizat — vor da ele naştere unor poeţi ? Şi dacă vom distruge vechiul, unde o să ajungem ? O să distrugem mediul locuibil.

— Adică ? — întrebă Losev.

— Oraşul vechi nu înseamnă doar clădiri. Discutăm despre case disparate — dacă au vreo valoare sau nu. Dar există şi atmosfera vechiului oraş. Spiritul lui. Care nu se poate transplanta. Rezultatul contopirii legendelor, a stilurilor, a istoriei. Am început să ne ocupăm de ocrotirea mediului natural... Dar există şi mediul cultural, frumuseţea fiecărui oraş, centrul vechi, mai ales dacă e înconjurat de construcţii noi.

Losev era cucerit de aceste idei, se străduia să le memoreze ca să le expună la proxima sesiune şi să-şi atragă adepţi.

În faţa lui Uvarov aceste raţionamente nu prea i-ar fi fost de folos. Iar de luptat, cu Uvarov trebuia să se lupte, Losev eliminase toate celelalte variante. Încercase să-l convingă pe Grişcenko, fusese şi la proiectanţi, nimeni nu-l contrazicea, dar nici nu i se promisese vreun sprijin. Toată povestea Golfului Jmurkino le era indiferentă. Deşi Losev le adusese şi nişte schiţe şi calculele. Construcţia ar fi putut fi mutată cu doi kilometri în aval de rîu, pe un teren asemănător. Era şi gara mai aproape şi spaţiu mai mult, era şi loc de extindere, constructorii n-ar fi fost nevoiţi să se înghesuie... Toţi erau de acord cu el, dar aşteptau ordinul lui Uvarov, singuri nu s-ar fi băgat.

Arkadi Matveevici îl sfătui să fie sincer cu Uvarov, să-i spună totul şi despre tablou, în caz că Uvarov a auzit ceva, n-ar fi bine să pară că ascunde unele lucruri. Trebuie gîndită bine logica discuţiei. Întotdeauna, Arkadi

Matveevici îl sfătuia să-şi expună problemele într-o anumită ordine. Analizară motivele cererii. O să se discute despre o noţiune abstractă, neobişnuită şi Arkadi Matveevici îl sfătui s-o traducă în vorbele curente ale limbajului gazetăresc. Cît mai puţină improvizaţie. Cam aşa : „Terenul are o valoare istorico-artistică pentru oraş, pentru ştiinţa esteticii şi poate sprijini educaţia estetică a tineretului". O vreme, privi această formulare ca un ceasornicar, prin lupă, apoi o modifică pentru ca, în cele din urmă, să arate aşa : „Terenul are o valoare istorico-artistică pentru oraş, pentru ştiinţa esteticii şi pentru educaţia tineretului".

— Nu te strîmba, Serioja, — spuse Arkadi Matveevici. Judecă după tine... Dacă responsabilul clubului o să-ţi spună că vrea să trezească bunele sentimente ale locuitorilor oraşului adresîndu-se disponibilităţilor lor lirice, unde ai să-l trimiţi ? Dar dacă o să-ţi propună un plan de acţiuni pentru popularizarea poeziei lui Puşkin sub deviza „Cu lira am trezit delicate simţăminte", atunci o să-i aprobi fondurile.

Apoi, Arkadi Matveevici îl sfătui să nu cedeze tentaţiei de a-l convinge pe Uvarov. Cînd vor ca şi ceilalţi să le împărtăşească punctul de vedere, oamenii vorbesc prea mult. E mai bine să-l laşi pe interlocutor să spună ce are de spus. E adevărat, pe Uvarov nu-i uşor să-l convingi. Lui Uvarov îi place să asculte şi, în timpul ăsta îşi formulează o opinie şi ia o hotărîre. Arkadi Matveevici îi pomeni de „metoda socratică" : să construieşti discuţia în aşa fel, încît să poţi smulge cîteva „da"-uri succesive, obişnuindu-l astfel pe interlocutor cu ideea acordului. Ar fi bine să poată să-l facă pe Uvarov să-şi dea drumul, să vorbească despre speranţele şi planurile legate de filiala firmei electronice, dar nenorocirea e că Uvarov, spre deosebire de alţi şefi, e un om tăcut, pentru el subalternii — chiar şi într-o ambianţă neutră — sînt doar izvoare de informaţie utilă. Nu e tipic, deoarece, de regulă, omul după patruzeci de ani preferă ascultătorii buni. Ştiinţa de a asculta e o calitate rară şi foarte preţuită. Cel mai des te străduieşti să întrerupi şi să începi să vorbeşti despre tine (aici Losev surprinse chiar în el această dorinţă) înainte ca partenerul să termine, pentru că partenerul, desigur, nu e tot atît de inteligent... Dimpotrivă, trebuie să pricepi că omul cu care vorbeşti e preocupat de

treburile lui, de bătăturile lui mai mult decît de ale tale. Dacă e să discuţi, atunci vorbeşte despre ceea ce-l interesează pe Uvarov, despre cifre, statistici, el apreciază oamenii care ştiu să dea răspunsuri precise — în metri cubi, în ruble, în tone...

Mai precizară şi alte amănunte — e mai bine să se înscrie în audienţă la sfîrşitul zilei, cînd nu mai aşteaptă şi alţi solicitanţi.

După părerea lui Arkadi Matveevici, inteligenţa îl făcuse pe Uvarov arogant şi-l izolase, dar — ca orice om înţelept — îşi ascundea deşteptăciunea folosindu-se de clişeele administrative. „Absolut exact" — observă Losev, mirat că el nu fusese capabil să dea această definiţie, deşi îl cunoştea de mult pe Uvarov.

Nepotul lui Arkadi Matveevici se tot mira — de ce sînt necesare atîtea complicaţii, pregătiri pentru o cauză dreaptă şi clară.

— Pentru că e o discuţie — îi explică Arkadi Matveevici. Şi fiecare are dreptatea lui, e primejdios să tot agiţi cuvîntul „dreptate", interlocutorul se ambiţionează şi nu mai poate fi clintit. O discuţie e ca o partidă de şah. Un maestru se pregăteşte cu anii. Tu presupui una şi partenerul face alta. Aşa e şi cu noi. Pritocim ce trebuie să spunem noi şi nu luăm în consideraţie contraatacurile lui. Trebuie să te aperi din timp de neplăceri.

Aici, Valerik, care pînă atunci ascultase respectuos, un om lipsit de importanţă, tăcut, se înroşi tot de furie şi dispreţ şi înjură. Continuînd să înjure, el îi arătă lui Losev cămăruţa nenorocită, umedă, întunecată — fereastra se deschidea spre un zid — în care locuia atotştiutorul său unchi, maldărele de volume înghesuite sub divan, cărţile atinse de igrasia pe care n-aveai cum s-o eviţi. Asta a obţinut el cu ştiinţa sa ? Două costume ponosite, agăţate de un cîrlig şi ferite de praf cu o folie de celofan. N-avea dulap de haine, n-avea loc, rufăria şi-o ţinea în geamantan. N-avea nici covor, nici televizor, nici picup — nimic temeinic, „care să corespundă cerinţelor unui om cultivat". Demonstra sărăcia traiului unchiului său fără jenă şi o compara cu apartamentul lui de două camere, care acum intrase în reparaţii, unde îşi va pune tapet finlandez şi faianţă cafenie în baie, şi uscător... Şi el habar n-avea de vreun filosof, nu ştia nici o limbă străină, era doar maistru, dar trăia mai bine, mai civili-

zat, cîştiga mai mult şi nimeni nu îndrăznea să se răţoiască la el. Triumful îi umfla pieptul slăbănog, acoperit de un tricou galben cu flori, încheiat la un nasture. Are el vreun motiv să-şi respecte unchiul ? — aceasta e întrebarea. Unchiul îl tot lămurea să înveţe, îi reproşa că anii trec şi că rămîne neşcolit şi, de fapt, ce s-a ales ? Cine a cîştigat ? Ce s-ar fi întîmplat dacă l-ar fi ascultat ? Ce rost au toate vicleniile şi raţionamentele dacă omul nu-şi poate asigura un frigider plin cu alimente ? Dispreţul lui strălucea parcă, dîndu-i o aură violetă. Acum semănau — unchiul şi nepotul ; Valerik — întruchiparea duşmăniei şi a dispreţului, Arkadi Matveevici — forma de existenţă a răbdării şi a blîndeţii, dar feţele semănau, erau din acelaşi neam care, cîndva, se ramificase, alegînd drumuri diferite. Şi Antonina, fosta soţie a lui Losev, aparţinea aceleiaşi rădăcini. Losev îi regăsea trăsăturile în feţele celor doi. Ostilitatea şi răbdarea alcătuiau răceala chipului ei frumos. În ultimul an, înainte de plecare, răbdarea ei nu mai putea fi clintită de nici un atac, se întindea ca un elastic în orice direcţie, iar duşmănia ei rămînea mereu egală cu sine. Numai uneori, în momente de excepţie, lumina şi şfichiuia în aer lucirea sa violet ameninţătoare.

Pentru prima oară amintirea Antoninei nu-i produsese durere, pluti ca un nor îndepărtat, indiferent, ca o umbră fugară...

Valerik i se adresă în primul rînd lui Losev. De la acest şef nu lipsit de importanţă, — om practic, vigilent, lucid — aştepta el un răspuns. Pe Valerik îl enerva respectul cu care Losev sorbea sfaturile unui bătrînel care, de fapt, nu însemna nimic. În schimb problemele serioase, puse de Valerik, au rămas fără ecou. Şi o situaţie şi cealaltă erau nedrepte, te zăpăceau.

Arkadi Matveevici recunoştea supus că Valerik are dreptate, dar nu regreta că nu l-a ascultat.

...Dacă ne uităm înapoi —, Doamne, cîte lucruri am ratat, cîte necazuri nu mi-am făcut singur. Viaţa proprie — e un manual minunat. Dar nu vrem să-l citim. Citim despre alţii... N-avem chef să studiem propriul nostru trecut, istoria sufletului nostru... şi a trupului... Soarta ? La bătrîneţe, soarta este doar istoria prostiilor pe care le-am făcut.

Se apropie şi mîngîie cu smerenie capul nepotului său.

Numai Losev, şi chiar el din întîmplare, ştia ce suferinţe demult înăbuşite se ascund sub cuvintele lui. Copiii pe care i-ar fi putut avea. Doi, trei copii. Femeia aceea acceptase supusă operaţiile, dar ultima oară refuzase şi plecase. Femeia aceea murise, fiica ei crescuse, avea, la rîndul ei, familie. Fata nu ştia că e copilul lui Arkadi Matveevici şi nu va afla niciodată. Crescuse în casa altui om... Portretul acelei femei atîrna lîngă fotografia tatălui lui Arkadi Matveevici — medic în armata ţarului.

Ştia cum să-i sfătuiască pe alţii şi nu ştia să se îndrume pe sine, nu ştia să-şi dirijeze soarta ; putea să prevadă greşelile altora, dar nu şi pe ale lui.

Ştia cum să insiste, cum să obţină, cum să ducă tratative pentru alţii şi nu putea să facă nimic pentru el. În aceste cazuri îi dispărea orice intuiţie, prevedere, cunoaştere a psihologiei. Uneori, la adunările festive de 9 Mai îşi punea ordinele şi medaliile şi toţi se mirau — de unde are atîtea ? Era aşezat în prezidii, i se ofereau garoafe, dar peste cîteva zile nimeni n-ar mai fi crezut că acest om al cărţilor, acest boier ciudat, de modă veche, fusese în timpul războiului comandant, că împuşcase, că purtase în loc de basc, cască... Chiar şi el, cînd îşi punea ordinele, se simţea stingherit, nu ştia cum să se poarte şi se grăbea să plece.

Între timp, nepotul redevenise palid. Valerik îşi netezi părul şi se scufundă din nou în refuzul lui tacit. Acum, această dezaprobare era mai solidă şi mai posacă. Era dezamăgit şi supărat pe Losev care, în loc să-i răspundă, rîse şi se entuziasmă şi mai tare de sfaturile lui Arkadi Matveevici şi de atmosfera intimă şi intelectuală a încăperii. N-ar fi putut să-i explice ce-i aceea intelectual. Spunea doar că asta nu se poate dobîndi oricîte covoare ai atîrna, oricîte cărţi ţi-ai cumpăra. Şi nu se înţelegea dacă îi face reproşuri lui Valerik sau îl invidiază. După aceea făcu umbre chinezeşti pe pereţi. Gîşte, cîini, vaci — se bucura de îndemînarea degetelor lui.

Arkadi Matveevici rîdea amintindu-şi că el însuşi îl învăţase pe Losev, iar pe el îl învăţase un japonez, care, de fapt, era un chinez care ţinuse cîndva, la Harbin, un restaurant foarte îndrăgit de emigranţii ruşi.

Tăcu brusc, privindu-l atent pe Losev, se întristă, se ridică şi, înfăşurîndu-se în halatul lui vechi, spuse vinovat :

— Mi-e frică. Cred că degeaba te-am montat.

— Nu mai spune ! De ce ?

— Nu te duce la el — spuse Arkadi Matveevici, continuînd să-l privească țintă. Nu-ți trebuie. N-o să iasă nimic. El n-o să vrea... De ce să se-ncurce ? O să trebuiască să alerge, să se roage, o să i se spună că de ce nu s-a trezit mai devreme. Poate că n-o să i se reproșeze, dar poate că da — veșnica noastră problemă. Ce nevoie are ?

— Pentru cauză. O să-i demonstrez. Dacă o să pot. Asta depinde de mine.

— Dacă îi demonstrezi, o să fie și mai rău. Pentru că tot n-o să vrea. O să se enerveze... O să trebuiască să te contrazică. Ca să fie și mai convingător, o să exagereze. Cu caracterul tău, o să sari în sus și-o să înceapă...

— Măcar să am conștiința împăcată.

Arkadi Matveevici își netezi mustățile subțiri, argintii.

— Poți să-ți liniștești conștiința și cu un preț mai mic... Mi-e frică, Serioja, că te bagi într-o poveste... Agitație inutilă pentru o chestie care nu te privește...

Încercă să zîmbească, dar nu izbuti. Era trist și neliniștit.

— Sînt un prost bătrîn. Un idealist. Un fluturaș. Valerik, tu ai dreptate. În zilele noastre e nevoie de lucruri reale. Profituri care pot fi calculate și etalate. Ca tapetele finlandeze. Și eu te-am montat. Serioja, nu risca, te rog...

Losev își aduse aminte pentru prima oară de antreul înghesuit al Olgăi Serafimovna și de avertismentul ei ciudat, rostit cu o voce surdă, de pe alt tărîm.

Losev se scutură, gonind presentimentul necazurilor și începu să-l liniștească pe Arkadi Matveevici cu un aer nepăsător. La urma urmelor, ce o să fie ? O să fie refuzat, o să fie sancționat, sancțiunea nu-i tuberculoză. Dacă-i vorba despre asta, Losev nu s-a agățat niciodată de post. N-avea nici somn, nici odihnă sufletească din cauza grijilor meschine, mărunte, care, oricum, nu se termină niciodată. Acum, de exemplu, la ce se gîndea ? Văzuse un canal descoperit și se tot străduia să nu uite să atragă atenția cui trebuie.

Nu se prefăcea, în acel moment își detesta din suflet activitatea, considera că nimic nu-i mai rău decît să răs-

punzi de totul, să poţi atît de puţin şi toţi să se poarte cu tine ca nişte stăpîni.

Vorbea, încercînd să-l liniştească nu doar pe Arkadi Matveevici, ci şi pe sine însuşi.

Capitolul XIV

PE FLĂCĂU PARCĂ-L CUNOŞTEA DE undeva, de la raion, venise la consfătuirea regională a lucrătorilor de la căile ferate. Faţa lui rumenă emana bunătate, medaliile îi străluceau, totul lucea pe el, frecat, curăţat. Văzîndu-l pe Losev în holul hotelului, se repezi spre el ca spre un frate, îi strînse mîna şi îi propuse imediat să meargă la bar, la etaj, să dea pe gît ceva. Losev ar fi vrut să bea. Să-şi mai dizolve enervarea cu ajutorul unei sute de grame, nu mai mult. Poate că s-ar fi dus, dar îşi aminti că mîine are o zi grea — audienţa la Uvarov. Pe deasupra, în acest moment, în mulţimea care se înghesuia la uşa hotelului, licări ceva cunoscut. Îşi dădu seama că e Tucikova numai după ce aceasta dispăru. Purta o rochie verde-închis şi era cu un grup. Ce caută aici ? Nu cumva i s-a părut ? În timpul ăsta, flăcăul îi povestea că e de trei zile în oraş şi nu se satură privind ce frumos e totul... Mai spunea ceva — repede, sufocîndu-se. Losev nu-l asculta, înregistră doar cîteva vorbe despre semnificaţia viselor, despre felul cum visează el marxismul.

— Marxismul ? Cum adică ? — se interesă Losev. Sub ce formă ?

Flăcăul rîse ca un copil şi spuse că-l visează sub forma fericirii ; dădea din mîini, explica, probabil că-şi amintea visele şi Losev se gîndi că dacă şi le amintea înseamnă că le văzuse şi poate că le vede şi acum cu ochii minţii.

— Ai noroc — spuse Losev.

Nu se hotăra să intre în restaurant.

— Am — spuse flăcăul — sînt norocos, vrei să facem norocul meu pe din două ?

— Mulţumesc, dar n-am ce face cu o jumătate. Am nevoie de mult, de un noroc întreg.

De undeva, din noapte, auzi zgomotul zilei care se apropia. Fu cuprins din nou de o presimțire alarmantă, pe care însă o înlătură. Cîndva, semăna cu acest flăcău și atunci ochii strălucitori ai norocului îl învăluiau tot timpul cu privirea lor caldă. Își recunoștea norocul printre femeile pe care le întîlnea, îi simțea aroma, îi auzea foșnetul hainelor. Era convins că există, că îl urmărește, îl salvează. Ea — Soarta, Steaua, Fortuna. După aceea o pierduse.

Adormind în camera sa, încercă să-și aducă aminte cum s-a întîmplat de a dispărut. Vedea o femeie într-o rochie verde cu paiete, o șuviță bogată de păr negru îi acoperea un ochi... Își dădu seama că nu e ea. Pe aceea n-o pierduse, o părăsise de mult, nu-i mai căuta privirea, nu-l mai mulțumea... La el totul se desfășura logic, conform meritelor, succeselor, sarcinilor îndeplinite, el nu depindea de soartă sau noroc, el n-avea nevoie de așa ceva, considera că s-a alcătuit singur, prin puterea sa de muncă, prin aptitudinile sale...

La șaptesprezece zero cinci, Losev intră în anticameră și o salută pe Alexandra Andreevna. Venise special mai devreme ca să flecărească împreună. Lucra la Comitetul executiv, în această anticameră, de cincisprezece ani, îl ținea minte pe Losev încă de cînd era instructor, cu scurtă de blană și cizme. De atunci păstra el față de ea aceeași atitudine respectuoasă, îi strîngea mîna, îi povestea noutățile din Lîkov, îi explica cu ce treburi venise la șef. Dincolo de ușa înaltă, capitonată, a cabinetului, oamenii se schimbau, Alexandra Andreevna rămînea, și el nu venea numai la ei, ci și la ea. Deseori, fiind la Comitetul executiv, intra doar ca s-o vadă și ea îl aprecia pentru asta.

La șaptesprezece și cincisprezece se auzi în micul difuzor vocea lui Uvarov : „Poftiți, Serghei Stepanovici". Se deschise imediat ușa și ieși Secihin. Îl salută bucuros pe Losev, parcă însuflețit, dar fără să-i întindă mîna.

— Nu vă doare capul ? — îl întrebă, făcîndu-i complice cu ochiul.

Losev schiță un zîmbet, ca și el, și-i făcu cu ochiul. Nu-și dădea seama de ce. Crezuse că-l urăște, că o să vorbească despre mîrlănia lui Secihin de la tribună, și iată că din toate astea nu mai rămăsese nimic, îi trecuse mînia.

De-acum înainte se vor saluta ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

— Şi pînă la urmă au primit-o ? — întrebă el, ca să afle sfîrşitul poveştii pe care i-o spusese Alexandra Andreevna despre fiica ei.

Alexandra Andreevna îşi sfîrşi istorisirea în grabă, privind mereu selectorul, Losev o ascultă însă liniştit, gîndindu-se că Tucikova n-ar fi vrut să audă nimic despre fiica secretarei, ar fi vorbit numai ea despre Golful Jmurkino şi cu Alexandra Andreevna, şi cu toate secretarele şi dactilografele, fără să ţină seama de funcţii...

Intră în cabinetul lui Uvarov cu acest gînd sîcîitor care îl încurcă oarecum.

Bine că avea planul de discuţie făcut de Arkadi Matveevici. Întîi îi comunică lui Uvarov că-i îndeplinise o veche rugăminte — cuplarea casei de odihnă a constructorilor la reţeaua electrică a oraşului. Nu era o rugăminte urgentă, casa de odihnă a constructorilor se alimenta de doi ani de la un generator mobil şi se mai putea încă aştepta. Înainte de plecare, Losev îi convocase pe energeticieni, ei îl refuzaseră, pretindeau de la constructori carcasa staţiei de transformare, el îi presase şi îi obligase să dea energie şi să conecteze casa de odihnă fără nici o condiţie.

Uvarov îl aprobă cu bunăvoinţă. Ridurile moi de pe faţa lui prelungă şi palidă se întinseră. Era mulţumit că Losev îi ţinuse minte rugămintea fără să i-o mai repete vreodată.

Uvarov se lăsă pe spătarul fotoliului, permiţîndu-şi să se destindă. Era mai tînăr decît Losev cu vreo doi ani, dar, de cînd se mutase în acest cabinet, diferenţa se micşorase, iar în ultimul timp, Losev se purta cu el ca şi cum ar fi fost mai în vîrstă.

Capul cu fruntea înaltă, cu părul tuns scurt, se mişca uşor deasupra trupului său mobil, cu picioare puternice, bine adaptate pentru mersul pe şantiere, prin păduri, pe drumurile pline de noroi, pentru inspectarea carierelor de piatră, pentru nesfîrşitele vizite prin ateliere, pe estacade, pe drumuri... Nu exista în el nimic de prisos, se mişca lent, dar precis.

Vorbea cu propoziţii scurte, fără interjecţii şi oftaturi, fără cuvinte confuze şi generale, care pot fi înţelese cum îţi convine.

Lentilele fumurii ale ochelarilor împiedicau să se vadă expresia ochilor, ştergeau nuanţele, lăsînd să treacă dincolo de ele o atenţie indiferentă. Era plăcut, dar şi primejdios să ai de-a face cu el. Spre deosebire de predecesorul său, nu amîna, nu evita răspunsurile, se remarcase că se străduia să rezolve problemele — în măsura posibilităţilor — imediat şi definitiv. Dacă amîna pentru o săptămînă, atunci suna exact în ziua stabilită şi spunea „da“ sau „nu“. Avea o capacitate de muncă neobişnuită. Cînd venise la Lîkov, după o zi întreagă de vizite şi de şedinţe, seara, în camera de hotel, citise rapoartele, studiase notele informative, dictase scrisori. El introdusese aparatura de multiplicat, unde, la ordinul său, se trăgeau cópii după rapoartele agramate ale unor colaboratori, pentru a fi cunoscute de toţi, subliniind cu mîna lui greşelile şi exprimările absurde. A fost primul din regiune care a început să folosească dictafonul, primul care a învăţat să utilizeze calculatorul de buzunar, pe care-l cumpărase cînd vizitase Statele Unite.

— Deci casa de odihnă poate fi conectată la reţeaua municipală — repetă Uvarov şi imediat apăsă clapa selectorului, transmiţînd ştirea la sector. Îşi scoase ochelarii, îşi frecă ochii : Mulţumesc ! Avea ochi apoşi, reci. — Mai departe !

În al doilea rînd veneau maşinile pentru cei de la drumuri. În ultimul moment, maşinile repartizate oraşului Lîkov au fost trimise la şantierul autostrăzii. Losev, prefăcîndu-se că nu ştie nimic, le solicită, referindu-se la promisiunea lui Uvarov.

— Ţi-am promis — recunoscu Uvarov. Şi mie mi s-a promis şi pe urmă mi le-au luat. Autostrada nu e de importanţă locală, ce, nu ştii ?

Se străduia să simplifice treaba, dar în întrebarea lui răzbătea o bănuială. Losev era apreciat, iar un bun conducător trebuia să cunoască situaţia şi să aibă pretenţii realiste.

Dar Uvarov nu izbuti să-i închidă gura, deoarece treaba era mai complicată. La vremea respectivă, cînd promisese maşinile, Uvarov îl rugase să cedeze celor de la sectorul drumuri depozitele de lîngă chei, deoarece şoseaua va străbate şi raionul Lîkov. Losev îl ajutase, le dăduse, deşi nu fusese simplu. Vorbise la sesiunea Comitetului executiv

despre compresoare, despre maşinile de asfaltat promise oraşului. Se va putea asfalta un număr dublu de străzi.

— Da-a, am încurcat-o — spuse mîhnit Losev, amintindu-i toate astea. Am sperat. M-am obişnuit să se realizeze tot ce-mi promiteţi.

Procedeul era destul de grosolan, dar permis, cinstit; îl privea pe Uvarov fără reproşuri, cu resemnarea subalternului înşelat.

— Bine că măcar nu m-am referit la dumneavoastră — adăugă Losev. N-am pomenit nici un nume.

Probabil că Uvarov se simţea prost.

— Ce să-i faci — spuse el. Unii şefi propun şi alţii dispun.

Losev nu răspunse. Închise dosarul şi tăcu deprimat. Pauza se prelungea. Losev voia ca Uvarov să înceapă primul. Ar fi putut să întrebe : „Asta-i tot ?“ Sau, aşa cum spunea de obicei, „Mai departe !“ Dar Uvarov dorea să aplaneze diferendul.

— Maternitatea ta e extraordinară. Mi s-a raportat. Bravo vouă. Aţi rezolvat problema paturilor ?

— Cu paturile o să ne descurcăm singuri...

Se lăsă din nou tăcere. Losev stătea cu capul plecat. Mai demult, cînd de-abia venise de la uzină, primindu-i pe solicitanţi, Uvarov punea demonstrativ în mişcare un cronometru. Acul gros al vechiului cronometru sportiv ticăia sonor. Mulţi s-au revoltat. Lui Uvarov i s-a atras atenţia cu delicateţe că asta nu ajută, ci mai mult strică, îi terorizează pe oameni, în loc să se cîştige timp, dracu' ştie ce iese. Cronometrul dispăruse, dar un anume ticăit persista în cabinetul lui Uvarov.

Losev îşi privea bombeurile pantofilor noi.

— Mai ai nevoie de ceva ? — întrebă împăciuitor Uvarov.

Formal, întrebarea se referea la maternitate. Faptul că obţinuse o asemenea întrebare era o victorie, un succes nemaiîntîlnit. Uvarov nu-şi permitea aproape niciodată asemenea gesturi necugetate.

Concret, putea să-i ceară, în afară de paturi, adică de paturile speciale pentru spital, o maşină pentru salubritate sau un autobuz. Sau bani pentru iluminatul public. Sau un post de inginer. Un teren de sport pentru pionieri. Intuiţia îi şoptea lui Losev disponibilitatea lui Uvarov

de a da, de a da şi ceva pe deasupra, nu era el omul care să rămînă dator.

Ar fi putut să arunce o vorbă despre podul care se stricase de tot şi care îi tot făcea necazuri.

Şi acoperişurile !...

Gîndindu-se la ele, simţi un junghi în ceafă, amintindu-şi doar ţipetele, scandalurile, rugăminţile care fuseseră şi care or să se repete la toamnă din pricina a vreo zece folii de tablă. Acolo curgea, dincolo trebuia urgent înlocuit, lipseau fierul, ardezia, ţevile, instalaţiile sanitare...

Dacă şefii de servicii, adjuncţii lui, epuizaţi de nesfîrşitele găuri ale învechitei gospodării orăşeneşti, ar fi aflat că el a refuzat fericita posibilitate de a primi cîte ceva din ceea ce le lipseşte — nu l-ar fi iertat niciodată.

Uvarov aştepta. Deocamdată, Losev îl obligase să se retragă pe această poziţie incomodă şi acum n-avea voie să întîrzie. Uvarov avea în faţa lui un bloc-notes mare, deschis la o foaie albă, în capul ei se putea citi un scris mare, hotărît : „Losev — 27/7" — alături, un stilou negru „Parker", de care nu se atinsese încă.

Dacă trăsnaia cu Golful Jmurkino nu ieşea, Losev rămînea cu buzele umflate. Dar acest gînd îi întări hotărîrea. Ceva însă îl opri. În ultima clipă îşi aduse aminte de Liubov Vadimovna, cu scurta ei din foaie de cort şi cu privirea duşmănoasă de sub broboada lăsată pe frunte. În loc de fier, maşini pentru salubritate, ar fi putut cere mărirea lefii bibliotecarelor, trecerea bibliotecii la altă categorie de salarizare — cererea o avea în dosar. Lui Uvarov i-ar fi fost mai uşor să-i dea o maşină sau bani pentru un stadion decît să mărească leafa bibliotecarei din Lîkov cu douăzeci de ruble pe lună. Dar Losev simţea că acum Uvarov ar fi făcut-o.

În acelaşi timp însă ştia şi că n-are voie să se abată din drum. Dacă vrea să cîştige bătălia pentru Golful Jmurkino, trebuie să sacrifice toate celelalte cereri şi să ţintească într-un singur punct. Deodată i se făcu ruşine, ca şi cum Liubov Vadimovna ar fi ştiut că în acel moment trece iar peste interesele ei, de aceea se şi uita aşa la el, ştia că o să fie din nou ocolită...

Din cauza ei, Losev se zăpăci. Ar fi trebuit să o ia pe ocolite : „Voiam să vă vorbesc despre filială" — apoi, bîlbîindu-se : „S-o mutăm în altă parte" — iar după aceea, smulgîndu-şi cuvintele : „Am discutat..." În aşa

fel încît Uvarov să-l întrebe singur și să nu-l întrerupă nerăbdător : „La obiect“.

În loc să facă așa, Losev trînti totul deodată, cu elan, e adevărat, prezentînd lucrurile în ordine și fără acele introduceri pe care Uvarov nu le suporta și le tăia fără drept de apel : „Începe de la mijloc, poate că o să înțeleg“.

Despre tablou vorbi pe scurt ca despre o creație consemnată de istoria artei ; în legătură cu tabloul, locuitorii orașului cer ca Golful Jmurkino să fie păstrat — e un loc înregistrat de tradiție, oamenii insistă, au fost chiar și cazuri de revoltă deschisă, așa că, poate, s-ar putea ține seama de valoarea estetică... și așa mai departe, conform formulărilor lui Arkadi Matveevici.

— S-o mutăm ? Dar pînă acum de ce nu te-ai gîndit ?

Întrebarea era inevitabilă și Losev o prevăzuse. De la data aprobării, trecuseră doi ani. Asta, în primul rînd. S-au schimbat multe. Circumstanțele se modifică repede, nu-i așa ?... Locul prevăzut pentru construcție s-a dovedit necorespunzător, și ce-i cu asta, orașul are unul asemănător, chiar mai bun. Asta în al doilea rînd.

— Pentru astfel de surprize cineva trebuie să răspundă.

Și pentru asta Losev era pregătit. Dacă e o greșeală, atunci e a lui Losev și a nimănui altcuiva.

— Ce legătură are cu tine... — îl întrerupse Uvarov cu un năduf exagerat, rămînînd pe gînduri o clipă, fără să mai scoată un cuvînt, dar bătînd toba cu degetele pe birou.

— Pentru toate trebuie plătit — spuse Losev.

— Asta-i adevărat, numai că prețurile s-au ridicat — răspunse ironic Uvarov uitîndu-se atent la Losev. Ce-i, ceri un vot de blam, te oferi ca jertfă pe altar ? Ai dreptate, votul de blam nu e o condamnare. Ai avut o sancțiune — s-a ridicat sancțiunea ! Părea că-și explică sieși situația. La noi, sancțiunile se dau uneori pentru stingerea conturilor. Ai primit un vot de blam și ești chit. Ți s-au iertat păcatele. Ți s-a dat dezlegare.

Cînd zîmbea, Uvarov părea mai tînăr, însă zîmbea rar, marea majoritate a treburilor le rezolva fără zîmbete. Acum nu-i zîmbea de fapt lui Losev, ci propriilor sale gînduri, pe Losev era supărat, adevărat, dar supărarea asta nu prezenta nici o primejdie, discuția putea să continue.

— Te străduiești degeaba, Serghei Stepanovici. N-o să-ți folosească acum o mustrare.

— Mustrarea nu e niciodată folositoare — spuse, după o pauză, Losev, fără să înţeleagă la ce anume se referea Uvarov, pricepînd doar că acesta începe să-şi formuleze un punct de vedere. Adăugă : Sînt presat. Oamenii sînt nemulţumiţi. O să înceapă reclamaţiile. Şi la dumneavoastră şi mai sus.

— Asta-i situaţia — spuse Uvarov vesel. N-ai decît să le explici. Nu trebuie să depui imediat armele. Ci să ştii să-ţi aperi opiniile, nu numai faţă de şefi, ci şi faţă de oameni.

— Eu n-am fost de acord de la bun început.

— Dar după aceea n-ai mai spus nimic.

— M-am supus.

— Sau te-ai convins. Te-au convins alţii ? Acum nu se mai poate şti. Îţi schimbi des punctul de vedere ?

— Nu-i vorba despre mine. Ce să le spun oamenilor ? Toţi vorbesc despre ocrotirea naturii, despre salvarea monumentelor. Mă întreabă de ce nu mă ocup. Pe Polivanov îl cunoaşteţi ?

Uvarov confirmă din cap.

— Uite, el... cînd a fost atacat Kamenev, el a dat vina pe dumneavoastră şi pe mine. Eu nu pot să dau vina pe dumneavoastră.

— Corect ! Pe şefi trebuie să-i aperi cu propriul tău trup. Dar care-i poziţia ta ?

— Să păstrăm Golful Jmurkino aşa cum e.

— Şi filiala ? La filială te-ai gîndit ? Înţelegi ce înseamnă filiala unei asemenea centrale pentru tine, pentru oraş, pentru toată regiunea ? Ai uitat cum m-am luptat pentru filiala asta, cîţi pretendenţi erau ? Filiala e un sprijin pentru tine ! E un contact cu industria de vîrf ! Cu ministerele cele mai importante ! Şi tu vrei să te dai deoparte ! Ar trebui să le pui la dispoziţie cel mai bun teren ! Eşti cel mai interesat în întreprinderea asta ! Crezi că n-am fi avut cui s-o dăm ?

— Dar eu n-am nimic împotriva filialei.

Losev desfăşură în faţa lui Uvarov schema pregătită şi începu să explice, arătînd avantajele noului teren.

— Ce casă e acolo, la golf ? — întrebă Uvarov.

Losev prevăzuse şi asta, deci scoase din dosar fotografiile color ale Golfului Jmurkino, cele făcute de directorul Combinatului de exploatare a lemnului. Reproducerea ta-

bloului o lăsase în plic, dar Uvarov o observă şi începu să le examineze ţinîndu-le la distanţă, comparindu-le.
Era uimit.
Pufni mirat.
Losev stătea nemişcat.
— Curios — spuse Uvarov. E ceva. Sigur, nu merită să întorci totul pe dos din cauza asta — parcă poţi să păstrezi totul... Dar, oricum, e interesant...
— Dar noi nu avem decît un singur peisaj — nu se putu stăpîni Losev.
— Şi filiala e una singură. Şi ai doar o singură posibilitate — răspunse sever Uvarov. Ştii ce-ar însemna să amîni începutul lucrărilor ? Şi toate calculele şi planurile care urmează. Dacă se schimbă terenul, precis se amînă. Şi ca să se poată amîna, trebuie să ne justificăm prin împrejurări extraordinare.
— Dmitri Ivanovici...
— Peisajul e peisaj, nu văd nici o problemă. De ce te necăjeşti ? Dacă acea clădire cu acoperiş de aramă are însemnătate istorică — o s-o mutăm. Nu-i o problemă. Dar există o asemenea necesitate ?
— Nu despre casă e vorba...
— Vezi, înseamnă deci că n-are valoare. Cea mai importantă e baza. Industria. Dacă o să ai industrie, o să ai şi profituri — atunci o să poţi să te ocupi şi de estetică. Baza, construieşte-ţi întîi baza ! Oamenii gustă arta cînd trăiesc bine. Uite, ai construit o maternitate, e mai necesară decît o expoziţie...
— Maternităţile de la Moscova sînt şi mai bune. Cine o să rămînă să trăiască la noi dacă distrugem frumosul ? Trebuie să avem şi noi avantajele noastre. Nu se poate cumpăra totul pe bani. O să avem bani, dar n-o să mai fie Golful Jmurkino. Şi nici nu se ştie cît costă...
— De fapt, asta-i întrebarea : cît costă ? — se interesă Uvarov întrerupîndu-l pe Losev. Îşi încorda rar vocea sa slabă, fiind convins că e un om ascultat. Cu tehnica de azi, dacă-mi dai bani, îţi fac ce peisaj pofteşti. Şi poieni şi munţi cu cascade, nu ca în Caucaz, ci aşa ca la noi. Construim mări, aşa că rîurile, izvoarele, golfurile — sînt un fleac...
De-a lungul anilor, lui Losev începuse să-i placă felul de a fi a lui Uvarov. Stilul lui de muncă era simplu şi totuşi practic, de neuitat. Se întîmpla să greşească şi

Uvarov, dar era primul care-şi dădea seama şi-şi analiza greşeala, dacă socotea că e necesar. Ştia să transmită sentimentul că e stăpîn, că se ocupă doar de foloasele regiunii, ale oamenilor, că numără fiecare copeică, cu zgîrcenie, cu îndrăzneală... Toate acestea purtau pecetea personalităţii lui Uvarov, priceput, aspru, plin de o energie nerăbdătoare şi exigentă. Era pentru prima oară cînd Losev auzea de la Uvarov consideraţii de ordin general şi era bucuros că i se arată atîta încredere, ideile lui Uvarov îl pasionau, insuflîndu-i o încredere măgulitoare în forţele proprii.

Coloane de excavatoare portocalii, buldozere strălucitoare, macarale, autobasculante, betoniere, trailere... Coloane care se mişcă zgomotos, învăluite într-un fum albăstrui, urmînd instrucţiunile lui Uvarov, dărîmînd, construind — dincolo de cuvintele lui exista o forţă reală.

— Frumuseţe... Uvarov răspîndi fotografiile din faţa lui. Poţi să-mi explici unde e aici frumuseţea ?

Losev dădu din umeri.

— Frumuseţea se simte.

— Nu-i adevărat ! — spuse Uvarov liniştit. Cînd am fost în excursie la Leningrad, ne-au arătat ansamblurile arhitectonice. Ne-au spus exact unde e frumuseţea, în care proporţii, în care soluţii ale autorilor... Mi-au explicat şi am văzut. Fără asta, n-aş fi înţeles. După părerea ta, cum se stabilesc preţurile tablourilor ? Deci cum se poate defini cîtă frumuseţe are fiecare, cît talent ? Nu vorbesc numai despre tablourile de la noi, ci pe plan internaţional. Aşa că nu te lăsa dus de pălăvrăgelile astea. Trebuie să pretinzi întotdeauna dovezi...

În timpul acesta se deschise uşa biroului şi intră Paşkov. Mişcîndu-se fără zgomot, se apropie de Uvarov din partea opusă lui Losev şi, deschizînd un dosar, puse pe birou o hîrtie urgentă. Apoi, îl salută cu o mişcare a capului pe Losev şi, uitîndu-se la fotografiile înşirate pe masă, zîmbi înţelegător. Scriind rezoluţia, Uvarov închise dosarul, Paşkov îl luă şi aranjă fotografiile.

— Locuri cunoscute, spuse el.

Uvarov se uită la Paşkov atent la tonul lui, care avea o anume semnificaţie.

— Da, da, şi tu eşti de pe acolo... Uite, Serghei Stepanovici se tot zbate pentru Golful Jmurkino. E gata să ne

propună mutarea filialei, numai ca să nu ne atingem de frumuseţea asta.

Paşkov se uită la Losev, ochii i se îngustară vesel şi faţa lui greoaie, cu trăsăturile căzute, căpătă acea expresie pe care Losev o ţinea minte din copilărie — expresia călăului victorios.

— Ce mai frumuseţe ! S-au găsit ce să apere ! Am auzit şi eu. Protectorul artelor ! Şi pentru asta ne atingem de filială ? Rîse ca de o idee absurdă, apoi adăugă lungind cuvintele : Nu ştiu, oh, nu ştiu.

— Piotr Gheorghievici, de ce detestaţi atît de tare locurile natale ? — îl întrebă Losev.

— Astea-s trecutul, Serghei Stepanovici. Noi trebuie să ne gîndim la viitor, să facem să ajungă şi în bîrlogul nostru revoluţia ştiinţifico-tehnică.

— Nu trebuie să uităm nici trecutul — interveni Uvarov. Însă trebuie să calculăm bine totul. Şi frumuseţea, şi utilitatea ei... Mi s-au plîns că se taie pădurea din Erîghin. Şi eu le-am cerut să calculeze. Am nevoie de lemn pentru fabrica de mobilă acum, imediat ! În următorii trei ani o să scot asemenea profituri, încît o să pot să sădesc două păduri noi şi să fac ordine în cele vechi. O să repar tot ce-am stricat. În ce priveşte Golful Jmurkino, dacă nu pot fi socotite pierderile şi cîştigurile, n-are rost să discutăm.

Losev nu se putea dumiri. Uvarov îl tot provoca, era neobişnuit de răbdător, nu se grăbea, aştepta, invitîndu-l parcă să spună tot ce are de spus.

— Trebuie să te ţii cu ambele mîini de filială. Şi să nu permiţi ca interesele oraşului să intre în contradicţie cu cele ale şantierului. Nu e vorba de industrie chimică, n-o să aveţi nici fum, nici murdărie. Ţinem seama de ocrotirea mediului. O clădire modernă în centru va înfrumuseţa oraşul. Iar constructorii vor plăti daune pentru dărîmarea casei. Oraşul va avea posibilitatea să construiască clădiri noi, moderne. Dacă n-o să ajungă, o să vă mai dăm. Ce mai e ? Cum folosiţi voi acum golful ăsta ?

Paşkov nu se abţinu şi, luat de val, încălcă protocolul :

— E un centru pentru scobitul în nas ! E folosit doar pentru flecăreală.

Uvarov continua să-l privească pe Losev.

În Losev se trezi o dorinţă veche, care îl speria şi-l amuza totodată, un joc cu care se distra în timpul unor

ședințe plicticoase : își închipuia că se așază în patru labe și se plimbă așa pe spațiul dintre scaune. Losev se amuza imaginîndu-și ce ar fi făcut fiecare și cum s-ar fi purtat președintele. Să ajungă așa pînă la ușă, să se ridice și să se încline. S-ar fi găsit și prieteni care, poate, l-ar fi înțeles. Uneori i se părea că ședința durează de doi ani, de trei ani, la fel i se întîmpla cînd citea hîrtiile : ca și cum s-ar desfășura un rulou nesfîrșit, care se tîrăște, foșnește, pe care sînt scrise aceleași cuvinte... Să alerge și, în trecere, să-l muște pe Pașkov de pulpă. Zîmbi imaginîndu-și strigătul lui, dar nu putu să-și dea seama ce o să facă Uvarov, și chiar asta era caraghios.

— Nu văd de ce este rău că există un asemenea locșor în centru, spuse el provocator.

Pașkov izbucni în hohote de rîs, apoi rosti cu un aer foarte convins și devotat :

— Prostii ! E un lucru hotărît, o clădire modernă o să înfrumusețeze în acest loc orașul.

Lingușeala lui era vulgară, dar Uvarov îl aprobă : auzi ce spune poporul ?

Losev nu putea să-și accepte înfrîngerea față de Pașkov.

— Nu, nu e deloc un lucru hotărît — zise el aspru și cu forță, privindu-l în ochi pe Pașkov și simțind un junghi în piept. Desigur, mata, Piotr Gheorghievici, nu ești pus în situația să discuți în contradictoriu, dar eu am s-o fac...

Tăcu, deoarece Uvarov se ridică, merse de-a lungul mesei de ședințe, lovind cu palma spătarele scaunelor. Apoi începu să pășească repede, cu pași mari, dintr-un capăt într-altul al camerei, în timp ce ei îl urmăreau în tăcere.

— Așa, așa — spuse el, ca și cum ar fi socotit ceva, și se opri fără să se uite la nici unul. Sînteți liberi !

Losev nu se mișcă, dar Pașkov strînse dosarul la șold, apoi merse încet și se întoarse din ușă, așteptînd parcă ceva. Dar Uvarov nu spuse nimic. Cînd rămaseră singuri, Losev se intimidă. Era convins că totul s-a terminat, că n-a ieșit nimic. Se aplecă peste masă, strînse fotografiile. Deci fusese înfrînt cu ajutorul lui Pașkov, în liniște și fără glorie. Nu obținuse nimic, în general nu obținuse nimic, rămăsese cu buzele umflate ; își aduse aminte de Liubov Vadimovna și se strîmbă de ciudă. Fotografiile i se părură șterse, culorile artificiale. Ieri, pe Arkadi Matveevici

îl încîntaseră, dar în cabinetul lui Uvarov dispăruse ceva din ele. Rîul, golful, casa — totul devenise obişnuit, nu erau cu nimic mai frumoase decît cele care se publică în *Ogoniok* sau *Smena*, asemănătoare celor din expoziţii, din muzee, sute şi mii de peisaje.

— Din fotografie nu reiese, mormăi el.

— Poftim ? — întrebă Uvarov.

Losev nu răspunse nimic şi puse fotografiile în plic. Stiloul „Parker" rămăsese închis pe pagina albă a blocnotesului.

Losev trecu degetul pe suprafaţa galbenă, lăcuită a mesei, pe curburile liniilor ce se adunau şi se despărţeau. Tăcea, uitase de Uvarov, se uita la masă, privind inelele ce marchează trecerea anilor, urmele lăsate de scurgerea timpului. Se gîndi la asta fără plăcere şi din nou îşi aminti de Liubov Vadimovna, de ruşinea lui de pe mal, de transpiraţia sa lipicioasă.

— Nu, aşa nu se poate ! — exclamă brusc Losev, ridică fruntea şi repetă cu mai mult curaj : Nu se poate !

N-are importanţă, o să distrugă totul, dar o să zică ce are de zis. Nu mai avea ce pierde, aşa era mai bine, se simţea mai liber.

Tot ceea ce nu-şi putuse permite în discuţiile cu Polivanov, şi la Comitetul executiv, şi cu Anisimov, tot ce se adunase — răbufni cu putere, începu să se reverse fără nici o ordine, fusese prins în vîrtej, luat de val, nici nu se auzea, simţea doar cum vocea îi devine din ce în ce mai sigură, mai puternică, Nu rostise niciodată asemenea cuvinte, cuvinte absolut neobişnuite pentru el şi pentru acest cabinet. Cîndva, Tucikova îi spusese că tabloul nu poate fi povestit, nu poate fi descris acel răsărit, ceaţa de pe Pliasva, picioarele desculţe ale micului pescar... Dar acum nu-i păsa că nu se poate, el povestea şi vedea cum, pe faţa prelungă a lui Uvarov se ridicau sprîncenele, dar nu le dădu atenţie, nu se temea de Uvarov, acum nu se temea de nimic, îşi luase zborul, uitase de toate calculele, de toate formulele şi capcanele sale.

Motoraşul pornise, elicea se învîrtea din ce în ce mai repede, venea momentul cînd planorul urma să-şi ia zborul, să rămînă în aer şi să plutească, el plutea şi ei fugeau după el cu faţa spre cer. Aşa şi acum — cuvintele curgeau şi el alerga după ele, poate de aceea compară talentul pictorului cu un avion : pictura te ajută să vezi natura

altfel, o descoperi așa cum descoperi pămîntul din avion, văzut din cu totul altă perspectivă. Vorbi despre proiectul lui Ivan Jmurin, ce localitate atrăgătoare ar fi putut deveni orașul Lîkov, semnificativ pentru vechea Rusie, pentru viața din provincie, cu condiția să nu fie distrus, ci păstrat...

Să se păstreze structura vechii faleze și apoi să se construiască blocurile noi. Cheiul, pavilioanele, fanfara, strălucirea acoperișului de aramă al casei Kislîh. Firmele vechi. Pielăriile în care se fac hamuri, fierăriile în care se fac cîrlige, dogăriile unde se fac butoaie, putinici, bidoane, produse pe care lumea le cumpără imediat.

Disperarea îl însuflețea și avea sentimentul dulce al eliberării. Ceea ce spunea nu mai putea să-l ajute, ci doar să strice totul definitiv, intențiile erau necoapte, nedefinitivate. De aceea, se încurca, revenea, nu era obișnuit să vorbească fără plan, iar acum n-avea nimic pregătit, simțea doar bucuria de a vorbi, de a-și ușura sufletul.

N-are decît să se ducă totul dracului.

Uvarov ar fi trebuit să-l întrerupă de mult, dar îl asculta rece, răbdător.

Lui Losev nu-i păsa. Își aminti de Kostik și de bretonul lui și rîse.

Uvarov se încruntă și, aproape fără să-și miște buzele, spuse :

— Te-ai cam întrecut cu gluma. Cînd ai apucat...

Confruntat cu acest avertisment calm, Losev cel dintotdeauna își veni în fire și se gîndi cu tristețe : „Ce tot spun ? De ce ?"... Înțelese că sfîrșitul e aproape și asta-i dădu din nou curaj.

— Și ce, n-am dreptate ? — zise el cu îndrăzneală. Orașul nostru poate deveni un extraordinar centru turistic. Și asta e o industrie. Localnicii vor lucra în sfera serviciilor, o să reconstruim fortăreața Petrovsk, o să punem tunurile și alături o să construim un hotel. O să recuperăm foarte repede cheltuielile și o să cîștigăm și valută.

Apăru Alexandra Andreevna cu o tavă pe care adusese cafea și prăjiturele. Turnă în ceșcuțe. Cînd și cum a chemat-o Uvarov, Losev nu observase, înțelese doar că i se mai acordă un răgaz.

Uvarov se plimba cu ceașca în mînă, bea cu înghițituri mici. Fața lui prelungă, cu sprîncenele ridicate, părea foarte îndepărtată, inaccesibilă și opacă. Cuvintele lui

Losev cădeau în gol, nu provocau nici reacţie, nici compătimire. Dar era ascultat. Microfonul era deschis.

— Ai pus la punct totul cu Comitetul orăşenesc ?

— Nu, am simţit nevoia să vorbesc întîi cu dumneavoastră.

Înghiţi dulcegăria exagerată a acestei fraze. Şi se miră de faptul că simţise exagerarea. Nu se purta normal.

Gîndul acesta îl frămînta pe Losev de mult şi-l mai discutase cu nişte oameni. Inclusese în viitorul cincinal construcţia hotelului. Comandase proiectul unui camping. Pregătise linia de autobuz. Proiectase trei restaurante mici. Unul fusese deja construit. În tot acest timp nu-i spusese nimic lui Uvarov, temîndu-se de loviturile pe care i le-ar fi putut da logica lui.

— Oare tineretul n-are nevoie, oare istoria n-are nevoie de un vechi orăşel rusesc ? Liniştit, conservat aşa cum a fost. Dumneavoastră spuneţi că totul se poate calcula. Haideţi să calculăm. Aţi fost la Suzdali ? La Tîrnovo ? La Uglici ? Aţi văzut cîtă nevoie are poporul... Vreau doar să vă rog...

Uvarov ridică sprîncenele.

— ...să fiţi de acord cu mine !

În sfîrşit, îl făcuse pe Uvarov să zîmbească.

Uvarov purta un costum maro-închis care-i cădea fără nici o cută, părea turnat. Cămaşă albă, cravată neagră, pantofi negri cu ramă maro, totul asortat, adunat, ca o uniformă fără nici un fel de semne particulare. Cine-i alesese costumul ? Soţia ? Cine-o fi ? Despre ce vorbesc ei acasă ? Nimeni nu ştia nimic despre el. Se spunea doar că nu bea, nu joacă cărţi, nu merge la pescuit, la vînătoare, deci respinge toată colecţia bucuriilor permise. Mulţi îl considerau un model al conducătorului contemporan. Losev nu încerca să-l imite, dar îl admira. Era întotdeauna energic, gata de acţiune, era ca un curent electric şi, la fel ca şi acesta, periculos.

— Eşti un visător — spuse Uvarov. Nu m-aş fi aşteptat. E bine că reuşeşti să uneşti fantezia cu munca. Deci, pe ascuns, ţi-ai construit visul tău albastru. Bine. Dar să ştii că treaba asta nu-i pentru tine. N-ai să poţi să te remarci prin cultură şi turism. Nu-i o platformă. Poate că ai să obţii glorie, dar nu dezvoltare. Avea o voce slabă, vorbea cu pauze, dar nimeni n-ar fi îndrăznit să-l întrerupă.

Ești un poet... Ai scris poezii în copilărie ? Recunoaște, ai scris. Inevitabil... Nu ți se pare că în ultimul timp la noi au apărut prea mulți poeți ? Și pictori ? Scriu și iarăși scriu, nu se ocupă de nimic altceva, dar de hrănit îi hrănesc alții. Mănîncă pe seama poporului, pentru că nu sînt rentabili. Avem o sută de pictori în oraș. Cine are nevoie de ei ? Avem poeții noștri regionali. Și n-avem timp să-i citim nici pe cei buni, de la Moscova.; Kamenev i-a înmulțit, ca și cum asta ar fi cultura. O sută de artiști e un număr ! Și ne lipsesc oameni pentru alte treburi. I se umflaseră venele de la tîmplă și obrajii i se acoperiră cu pete roșii. Care sînt cauzele pierderilor noastre ? Mi se spune : beția, hoția, rebuturile. Dar nu asta-i principalul. N-avem destui oameni capabili. Și cei pe care-i avem sînt împiedicați să lucreze. Trăncănim, țipăm. Ne încurcăm unul pe altul cu indicații. Muncim prost, dar procentele sînt bune. Și ce prost muncim ! Ne-am dezobișnuit. Nu putem să facem nimic fără să modificăm. Cei de la drumuri — i-am admonestat — economisesc bitumul ! Ieri am fost la întreprinderea de la Gluhov. Fac niște bluze — o rușine ! Se plîng cumpărătorii. I-am adunat, am început să le fac morală și s-au supărat : noi sîntem o întreprindere fruntașă, avem și steagul... Au fruntași, dar bluzele nu se pot îmbrăca. Nu ne hotărîm să spunem oamenilor în față că sînt niște leneși, că-și bat joc de meserie, că iau banii degeaba ! Bătea cu putere, cu latul palmei, în birou, ți-era frică să-l privești în ochi. Se tot plîng — producția n-are un stăpîn adevărat... Crezi că în America îl vede cineva pe stăpîn ? Am întrebat la hotel. Stăpînul lor e o companie care are o rețea de o sută de unități, stăpînul n-are față. Dar ei au cultul muncii. Tot timpul socotesc dacă e profitabil sau nu. Iar noi îi disprețuim pe oamenii calculați. Despre mine, un scîrța-scîrța pe hîrtie a scris că sînt un computer. Cică m-a jignit. Pe neobservate, apăruse în mîinile lui Uvarov cutia mică a calculatorului, degetele îi fugeau pe butoane, cifrele roșii se aprindeau. Da, sînt un computer ! Și ce ? Ce-i rău în asta ? Dacă oamenii ar lucra ca această mașină de calculat — precis, cinstit, temeinic — crezi c-ar fi rău ? Omul introduce în mașină visul lui despre perfecțiune, ești de acord ? Ei, ești de acord ? — întrebă autoritar Uvarov, aplecîndu-se deasupra mesei spre Losev, cu o mișcare care avea ceva neliniștit și nesigur.

Losev se gîndi că Uvarov e un om singur. Asta pentru că şi el, în ultimul timp, se simţea singur, prietenii şi cunoştinţele dispăruseră — unii, din vanitate, pretindeau să-i cheme el primul, să le dea el atenţie, el uita, ei se supărau, alţii încercau să-l exploateze, să-l roage să-i ajute să se aranjeze.

Cu timpul rămăsese singur. Singurătatea te elibera, îţi oferea independenţă.

— ...În schimb, protejăm artiştii, paraziţii...

— Ce legătură au artiştii ? — nu se putu stăpîni Losev. N-aveţi dreptate.

Uvarov nu răspunse, bătu cu degetele pe suprafaţa mesei, părul lui rar, roşcat, care i se ciufulise, îşi recăpătase linia iniţială, gulerul cămăşii i se îndreptase, reapăruse expresia lui obişnuită de superioritate, punînd o distanţă între el şi Losev şi tot ce discutaseră pînă acum. Cu o voce moale, egală, îl anunţă pe Losev că ar dori să-l ia ca adjunct, prim-adjunct.

Losev simţi cum transpiră, cum i se lipeşte cămaşa de spate, picături de sudoare îi apărură pe frunte. Îi era ruşine de Uvarov, dar nu izbuti să se stăpînească. Fusese luat pe nepregătite deşi aşteptase de mult această clipă. Zvonul se iscase cu cîtva timp în urmă, era întrebat şi la Lîkov şi la regiune, el se apăra glumind, jurînd că n-are de gînd să intre în aparat. Dar din conducere nu vorbise nimeni cu el. În ultimul timp, zvonurile încetaseră şi începuse să se simtă prost. Nu se întîmplase nimic, dar era neplăcut : îl nelinişte că cineva, acolo sus, îi respinsese candidatura. Nu era omul potrivit. Nu mai plăcea. De ce ? Cui ? Cel mai bine e să susţii că nu vrei. Oricum, ieşi bine — nici nu-ţi pui soarta la încercare, iar oamenii te respectă şi te aperi şi de dezamăgire.

Şi iată că, în sfîrşit, se înfăptuise. Dacă Uvarov i-a spus — înseamnă că totul e-n ordine, s-a aprobat.

— Mulţumesc. Losev îşi umezi buzele. Nu ştiu dacă am să fac faţă. Sînt un visător... Nu sînt ca o maşină.

— Vei deveni. Ai tu altceva... Răsuci două degete, aşa cum se întoarce cheia de contact. Ţi s-a dezvoltat fantezia pentru că ai mucegăit. Acolo n-ai spaţiu să te desfăşori.

În vitrinele bibliotecii se oglindea priveliştea de dincolo de fereastră : turnul de televiziune, piaţa, clădirea înaltă a Combinatului chimic ; geamurile refractau imaginea, o fragmentau. Deasupra dulapului atîrna harta regiunii ; un

nor bucălat, la marginea căruia un mic cerc negru reprezenta orașul Lîkov, o localitate cît un vîrf de unghie, patriarhală, cu case din lemn, cu cocoși, grădini și livezi.

De aici ar fi putut face mai mult pentru Lîkov — și podul, și fortăreața Petrovsk. I-ar fi fost mai lesne să decidă în problema asimilării tufului local — un extraordinar material de construcții. Toată regiunea, împreună cu toate raioanele ei, harta asta, o să atîrne în cabinetul său. Un stat întreg. Se gîndi cu o plăcere răzbunătoare la Pașkov, cum va sta acesta în picioare în fața lui, strîngînd un dosar la piept. Și imediat gîndul îi zbură la Secihin, cum îl va suna și-i va spune — dumneavoastră, tovarășe Secihin, mi-ați zis să trec pe la dumneavoastră, dar vă rog să mă scuzați, n-am timp, poate veniți dumneavoastră... Și în birou o să șadă Arkadi Matveevici... Așa că, cinstit vorbind, în primele secunde Losev nu se gîndi atît la muncă, cît își mîngîie orgoliul cu imaginile micilor lui răzbunări. Și imediat își închipui noul apartament, spațios, cu logie, cu o scară impunătoare și cu lift.

— Nu se pune problema funcției, o să poți face mai multe — asta contează. Nu-i așa ? — îl întrebă pătrunzător Uvarov, aplecînd capul ca și cum ar fi vrut să audă ce se întîmplă în interiorul lui Losev. Perspectivele. Mișcarea. Noi nu ne cunoaștem propriile posibilități.

Acum, fiecare frază, fiecare cuvînt aveau semnificația lor. Perspectiva — asta era în general. Dar apoi se spusese „mișcare" — deci nu perspectiva în general, ci în legătură cu mișcarea, deci cu avansarea. Și cuvintele de dinainte se luminară, căpătară sens. De exemplu, sancțiunea — e clar că sancțiunea ar fi împiedicat numirea lui Losev, în momentul numirii, orice împrejurare poate fi un obstacol. E de mirare cum pledoaria lui nu l-a făcut pe Uvarov să se răzgîndească, doar spusese o mulțime de grozăvii și încă cu ce patimă ! N-ar fi fost mare lucru ca Uvarov să renunțe — ce nevoie ar fi avut de un adjunct sărit ? Și astfel, Losev n-ar fi aflat niciodată ce a pierdut. Se lămuriră și celelalte meandre ale conversației, și de ce Uvarov avusese răbdare, de ce nu se grăbise să încheie audiența. Pînă acum, lui Losev i se păruse că el condusese discuția, încercînd să obțină ceva, dar acum devenise clar că polemica despre Golful Jmurkino îi era necesară lui

Uvarov că să-l verifice, să afle cine e, de fapt, viitorul lui adjunct.

Lui Losev îi făcea plăcerea să creadă că Uvarov, fiind un om deosebit, ar fi avut nevoie de un adjunct inventiv, inteligent, capabil, care să-l ajute şi să înţeleagă ideile şefului său şi nu doar de un executant mut. Un conducător talentat nu se teme de un adjunct competent. În selecţia subalternilor, trebuie să ştii să ţii măsura : pe de o parte, să rămîi cel mai deştept şi cel mai capabil, iar pe de alta, să nu te trezeşti că eşti înconjurat doar de proşti şi de carierişti.

Uvarov acoperi cu palma mîna lui Losev.

— Dacă ai şti cît de greu îmi e!... Nimic nu iese. Ne zbatem, ne zbatem...

Mîna lui era neaşteptat de fierbinte. Oftă şi acest oftat pornit din adîncuri sparse parcă toate zăgazurile. Losev auzi cum acolo, ascuns de toţi, trăia şi se chinuia sufletul lui Uvarov. Era toropit de sentimentul prieteniei, al înţelegerii, al acordului, îi veni să recunoască că şi el e uneori disperat, pentru că nimeni nu vrea să lucreze, de cîte ori nu i se părea că nici el nu ştie să facă nimic... Dar înţelese că Uvarov n-avea nevoie de consolări. Şi acel Losev care ştia să ţină seama de toate conjuncturile simţi că nu trebuie să pună pe acelaşi plan trăirile lor, mai bine să tacă şi apoi, folosindu-se de atmosfera creată, să-i spună că nu se poate întoarce la Lîkov cu mîinile goale. Aşa şi făcu şi Uvarov fu de acord fără să se tîrguiască. Împreună cu el, Losev examină parcă pentru prima oară din afară problemele oraşului. Se contraziseră doar în legătură cu încadrarea bibliotecarilor. Înţelegea că nu e momentul, că cererea nu se încadrează în cursul firesc al discuţiei şi va fi greu acum să-l convingă pe Uvarov să reexamineze ştatul de funcţiuni. N-ar fi trebuit să insiste, şi aşa Uvarov îi dă tot ce cere şi îi fu şi lui greu cînd Uvarov, cu o grimasă, se declară de acord.

— Eşti un mujic încăpăţînat, spuse Uvarov la despărţire.

Ieşind din anticameră, Losev se îndreptă spre biroul lui Paşkov, sperînd să-l întîlnească şi, fără să-i spună nimic, să-i zîmbească, să-i facă uşor cu ochiul şi să fluture mîna. Întredeschise chiar uşa, dar biroul era gol. Oricum,

n-avea importanţă, plutea pe mochetele coridoarelor, în pieptul lui se iţea un spiriduş, fredona fericit, ca şi cum acolo ar fi alergat, cîntînd, copilăria lui.

Capitolul XV

Prima scrisoare

7 august 1936

„ADORATA MEA, ELISAVETA AVdeevna ! În sfîrşit, a început să se mişte treaba. Sînt de două săptămîni în locurile dumneavoastră natale. Şi, în sfîrşit, s-a urnit, s-a pornit şi totul a redevenit minunat. La mine, şi dispoziţia, şi înfăţişarea, şi culoarea feţei, ba chiar şi statura depind de modul cum lucrez. La prima vedere, după cum v-am mai scris, mi-a plăcut aici — viaţa are un caracter stabil. Aceiaşi brusturi, aceleaşi băbuţe cu broboade negre în spatele tejghelelor, aceleaşi verande de sticlă colorată, pieţe, plimbări în grădină. Apoi, la hotelul local, adică la «Casa ţăranului», m-au dat afară din camera cu un singur pat pe care mi-o repartizaseră pentru că au venit pe neaşteptate şefii din conducerea locală şi m-au repartizat într-un cămin. Ceea ce, dintr-un punct de vedere, a fost interesant. Printre tovarăşii mei de dormitor erau delegaţi, munciţi de hîrtii, pînă tîrziu în noapte desenau formulare, liniau, copiau cu indigoul. În patria noastră se liniază o nemaipomenită cantitate de hîrtie. Nu m-am putut abţine, am schiţat cîteva mîini, puternice, îndemînatice, care, în loc să folosească topoarele şi lopeţile, ţin creionul. Au venit doi colhoznici. Fruntaşi. Se agită. Încă nu s-au acomodat şi se simt prost : de ce ni se dau bani, de ce ni s-au dat bonuri gratuite pentru mîncare. Unul este din Jurniovka, poate că-ţi aduci aminte, e un sat de pe Pliasva. E pentru prima oară în viaţa lui, vara, la oraş. Conform obişnuinţei, se trezeşte în zori, iese în curte doar în chiloţi, stă şi nu ştie ce să mai facă. I-am desenat tristeţea din ochi şi sfiala. Nu înţelege ce s-a întîmplat : pur şi simplu a muncit aşa cum se cuvine, aşa cum cere pămîntul şi, deodată, s-a trezit fruntaş, aproape erou. În simplitatea sufletului său se simte un uzurpator. Are o piele de culoare închisă şi părul alb — arată ca un

negativ fotografic, la mînă poartă o brățară dăruită de o țigancă, care i-a spus să nu o scoată niciodată. Dar, în ceea ce privește ocupația mea principală, m-am blocat complet. De fapt, din cauza ta. Tot ce se-ntîmplă în orașul ăsta, totul e legat de tine — de aceea e și atît de plăcut și atît de trist.

Trebuie să-ți spun că m-am dezobișnuit de «plein air», dar nu mi-am dat seama și m-am apucat de treabă cu îndrăzneală și totul părea că merge de la sine, bine și repede, așa că n-am reușit să înțeleg nimic. Așa sînt eu — dacă pot să nu gîndesc, nu gîndesc. Acum — nu gîndesc, deci exist. Am făcut și plaja și debarcaderul. Și silueta ta în rochia aceea albă, cu flori roșii brodate, pe care ai purta-o la Sestrorețk, cînd ai fost în vizită la Sologub, înainte de plecare — îți aduci aminte acuma, la Paris, de zilele acelea ? Apoi au sosit Briusov și neprețuitul meu prieten și învățător Iacob Ivanovici. Coceai cartofi, dansai, toți îți făceau curte și tu recitai din Lermontov. Nu vreau să mă scufund în amintiri, nu vreau să-ți stric buna-dispoziție, vroiam numai să-ți amintesc de rochie. Nu știu dacă femeile țin minte rochiile lor, rochiile lor victorioase ? Rochia aceea și iarba și-au găsit imediat locul, în spate — tufișurile și casa. Dar luminăția ta a concentrat atît lumină, încît casa și-a pierdut din importanță. Iar tu m-ai rugat să pictez casa și împrejurimile. Aveai nevoie de un peisaj, nu de un portret. Doreai să-ți liniștești dorul de meleagurile natale. Vroiai să te întorci acasă prin tabloul meu. La Paris, visai să ai în fața ochilor casa din Lîkov — «la fel ca atunci».

Mi-am adus aminte de toate astea, m-am trezit și m-am oprit la jumătatea drumului. Fără să-mi dau seama, în loc să fac un tablou pentru tine, îl făceam pentru mine, încercînd să mă întorc la tine, la acele zile de vară din Sestrorețk și, în felul acesta, la zilele noastre de la Paris. În această pînză, dorul tău s-a lovit de dorul meu. Pentru oricine altcineva — cu excepția ta și a mea — e o ciocnire stupidă, lipsită de sens. Iar eu m-am chinuit îngrozitor. Cu toate acestea, am decis să mă despart de silueta ta. Mă convingeam că jertfa pe care o aduc îți va plăcea. Un șefuleț local, un oarecare Polivanov, a început să se intereseze de munca sau de persoana mea — nu știu precis. Mai ales că, pentru baremurile de pe aici, par destul de dubios — Tirsa m-a sfătuit să port o bluză de pînză, o pălărie mototolită, ca să corespund imaginii pe care și-o fac localnicii

despre artişti. Ar fi trebuit să port şi plete, dar n-a avut cînd să-mi crească părul. Polivanov e un om luminat, văzînd costumaţia mi-a recunoscut calitatea de pictor şi a venit personal să vadă cum lucrez. Silueta ta se profila deja şi a început să mă interogheze — cine e ? Te-am prezentat ca pe un joc al imaginaţiei, un personaj lipsit de chip. Faţa oricum era în umbră, aşa, doar ca o părere. Cînd am mîzgălit tabloul, Polivanov s-a mirat. Nu i-am dat nici o explicaţie. Şi aşa mi-era greaţă. Dacă măcar aş fi terminat tabloul, dar aşa, l-am lăsat la jumătate, ştiam ce a ieşit bine, ştiam unde n-a mers, unde trebuia să mai pun albastru, unde să apară soarele în tufişuri pentru ca umbra siluetei tale să devină mai uşoară. Şi tipul ăsta mă-ntreabă — de ce n-am terminat întîi tabloul ăsta şi pe urmă să mă apuc de altul ? Ce legătură avea una cu alta ? Tocmai asta e — i-am spus — că are. N-aş mai fi putut să pictez pe urmă casa, mi-ar fi pierit orice poftă. Simţeam asta foarte precis, dar lui Polivanov — îmbrăcat în trenci şi cu cizme de box — nu izbuteam să-i explic. Mă cerceta ca la interogatoriu. Totul la el e moale, dar scîrţîie, ca şi cum sub trenci ar avea curele, catarame, banduliere. Ah, Liza, ce chin a fost să mă despart de tine, mă simţeam ca un criminal. Cu atît mai mult cu cît tabloul nu era terminat. Cel mai greu e să distrugi un lucru neterminat, n-ai putere să te desparţi de ceva neîncheiat. Ţii minte Capodopera necunoscută *a lui Balzac ? E lucrul cel mai bun care s-a scris despre meseria noastră ticăloasă. Un tablou încheiat se desprinde ca o frunză, toamna, ca o crustă. Nici nu ştiu cui i-au fost vîndute lucrările mele de la expoziţii. Unde şi la cine sînt... Nici nu mă interesează. Dar acum am mîzgălit şi m-am simţit îndoliat. Totul mă lăsa indiferent, mă dezgusta — şi mirosul culorilor, şi căldura, şi localitatea asta pătată de muşte. Oamenii se agită de colo pînă colo, cară serviete de pînză dintr-un loc în altul, scriu rapoarte, nu-i lasă pe ceilalţi să muncească. Ba reamenajează biserica nu se ştie cu ce scop, de fapt, scopul lor e să dărîme cupola. Distrug paraclisul, pe locul lui se construiesc tribune de placaj. Şi oraşul tău mi se părea o gaură de şoareci din care prostia şi deşertăciunea se răspîndesc în tot raionul. Mă plimbam disperat de-a lungul malului, departe, în cîmp. De acolo, totul părea o îngrămădire fără rost, o bubă crescută pe suprafaţa verde şi naturală a pămîntului. Se vede cît se fereşte omul de fru-*

mușețe, cum fuge de ea. Mă tot întrebam de ce oamenii acestor întinderi s-au adunat într-o grămadă și s-au înghesuit în case ? N-au nici aer, nici soare. Aglomerație și răutate. Rătăceam așa, respingînd totul, pustiu și confuz, ca și pînza mea mîzgălită.

Și, închipuiește-ți că Polivanov, pe care l-am tratat cu vorbe jignitoare, a dovedit o participare neașteptată și mi-a aranjat să mă mut în apartamentul unei băbuțe curate și tăcute, într-o casă veche și liniștită. O livadă de meri lăsată în paragină și în livadă orăcăie broaștele. În casă e un salon. Pian. Colecțiile revistelor Niva *și* Ogoniok. *Pe perete, o litografie — patimile bietului Iov. Una lîngă alta, două lămpi : cea electrică și cea cu petrol — de rezervă. M-am așezat în fotoliul-balansoar, liniște, undeva ceva scîrțîie, miros de ierburi uscate, o tihnă care durează de decenii. Și m-a cuprins fericirea. Am înțeles brusc că un tablou adevărat, ca și o poezie, trebuie dedicate cuiva, să aibă o adresă. Sînt foarte norocos pentru că există cineva care așteaptă tabloul meu. În felul acesta, toată munca mea capătă un sens. Și încă cum ! Ce-mi mai trebuie ? La asta pot doar visa. Nu e vorba de o jertfă, ci de iubire. Unui prost ca mine i s-a dat posibilitatea să-și exprime dragostea, poate că n-o să mai am niciodată un asemenea noroc. Și, te rog să mă crezi, cînd am înțeles asta, de-abia am așteptat să se facă dimineață. Am fugit să-mi aleg un unghi și l-am găsit — am început să pictez de pe malul celălalt, așa ca să se vadă rîul, și nu din stradă — de unde grădina acoperă totul. Rîul dă și mișcarea aerului, reflectă și cerul. Am încercat în toate felurile, pînă cînd am descoperit că răsăritul trebuie să se reflecte în ferestre, atunci, aerul se deplasează. Am făcut o groază de variante, dar era o adevărată plăcere, ca și cum aș fi urcat în fugă o scară. În dimineața aceea am descoperit un lucru extraordinar de important pentru mine : că aerul se mișcă din cauza culorilor. Nu din cauza căldurii sau a vîntului, care nu se văd. Da, da, mișcarea aerului se manifestă prin culori. La răsărit, ele apar de sus în jos și agită evident ceața, în special deasupra apei. E un secret absolut profesional. Tu n-ai ce să faci cu el, dar eu sînt încîntat. Acoperișul de aramă al casei tale e năpădit atît de tare de verdeață, încît nu știu cum să fac. Dacă obțin un asemenea verde, înseamnă, Elisaveta Avdeevna, că am rezolvat problema principală a zilei de azi ! Asta e ! Iar casa*

ta e, într-adevăr, neobişnuită. Cum m-am apucat de ea, am simţit iarăşi talentul specific al lui Iacov Ivanovici, apărea treptat în faţa mea ideea lui iniţială, care triumfa prin armonia ei, în ciuda tuturor lucrurilor neterminate şi a greşelilor de execuţie. Arhitectura, dacă e făcută cu talent, nu e indiferentă la culoare, casa mă ajută să-mi aleg culorile. Această casă i-a ajutat să creeze pe Lentulov Aristarh şi pe Maşkov, iar o dată l-a atras şi pe Vladimir Korolenko, mi-a povestit Iacov Ivanovici, deci întîi Korolenko şi pe urmă A. A. Bogdanov şi Lunacearski l-au vizitat pe tatăl tău, Iacov Ivanovici i-a adus...

Deoarece n-am schimbat pînza, pictînd casa, simt sub ea, prin terminaţiile pensulei, silueta ta, straturile ei de vopsea, îţi ating rochia, faţa, le mîngîi, mă bucur. Prezenţa ta în profunzimea casei e sesizabilă fizic. Silueta ta, acoperită, zidită în interiorul casei — a rămas. Totul se păstrează — în spatele perdelei, stai la etaj, acolo unde te-am plasat eu, şi te uiţi la mine...

Şi atunci, un bărbat care se apropiase de mine m-a întrebat de ce ţip şi de ce rîd. Am încercat să-i explic, dar m-am răzgîndit şi i-am spus foarte serios că am intrat în contact cu memoria locurilor, că rîul şi aerul ţin minte că aici, de mult, a fost un munte... M-a ascultat foarte încrezător şi, a doua zi, a adus o carte de geologie în care se putea citi că, în urmă cu mii de ani, aici erau munţi de calcar, ceva în genul ăsta. Şi astfel m-am convins că, într-adevăr, credinţa mişcă munţii.

E un caraghios ciudat, un original, vorbeşte despre nişte chestii care acum nu mai interesează pe nimeni, de exemplu, despre sufletul pietrelor, al copacilor, al lacurilor, cum să intrăm în contact cu aceste suflete. E mic şi ţepos ca un cactus, are o voce slabă, dar turuie şi se numeşte Stepan Iustinovici. Aici, sînt singurul care-i ascult ideile. Ah, Liza, îţi scriu toate astea ca să nu urlu de disperare. Nu la Leningrad, nu la Moscova, ci tocmai aici m-a apucat dorul de tine, aici se păstra şi mă aştepta. În oraşele celelalte sînt luat de alte treburi şi sentimente, aici nu exişti decît tu şi totul parcă îţi aparţine. Mă tot întreb — ştiai asta ? Pe aici ai fost ? Privesc clădirile noi — pe astea nu le-ai văzut.

Nu mă doare că şi tu, acolo, eşti absorbită de alte pasiuni, că te duc, că te acaparează alţi oameni, că ei pot să-ţi vadă în fiecare seară ochii, asta n-are importanţă,

ei nu pot să ia ce e al meu, ce am descoperit eu în tine, ei nici nu pot să vadă asta, dar mă apasă că ceea ce ne-a aparținut se stinge, se sufocă și în mine și în tine, în amîndoi.

Stepan Iustinovici mi-a spus deodată că tabloul îi amintește de Kislîh și de mezina lor — Liza. Poftim, ce mai misticism ! Și o spunea cu atîta convingere, că n-am rezistat și am recunoscut — m-am lăudat că fac tabloul pentru tine.

Seara (Losev e numele lui de familie, tu ți-l amintești ?) m-a invitat la un concert la casa de cultură. Pe urmă s-a dansat. Pe melodiile cîntate de un trio imposibil — doi la baian, și unul la un pian dezacordat — se tîrau și tropăiau vreo cincizeci de perechi. Podeaua de scînduri nu se mai vedea din cauza cojilor de semințe.

Stau, observ și o pereche îmi atrage atenția. Băiatul poartă o cămașă cu guler desfăcut, la noi se cheamă „apaș", e încovoiat din spate, îmbujorat, neîndemînatic ; ea poartă o rochie de stambă, basma, e subțirică ca o trestie care se termină cu doi ochi imenși. Din cauza stîngăciei lui, toți îl îmbrîncesc, el își calcă partenera pe bombeuri. Ea își mușcă buza și pe urmă iar se luminează, îi șoptește, îl învață. El a nădușit, e ud, e terminat, se teme s-o lase, se teme și mai tare că o să-l lase ea. Pentru că el nu-i vede fața, nu se uită decît la picioare : unde să le așeze, unde să le pună. Și atunci, mi-am amintit de chinurile mele — unul din visele mele fundamentale era să învăț să valsez. Pictura era un fleac, mîinile se descurcau singure, dar pentru că nu știam să dansez, mă consideram în tinerețe o personalitate ridicolă și lipsită de talent. Maestrului meu nu-i păsa de dans — unde aș fi putut să învăț valsul ? Nici pînă astăzi nu mă pricep să învîrtesc o fată. Doamne, dacă ai ști cît m-a chinuit și cît m-a umilit această neputință ! Asta a fost tragedia mea. Mă uitam la băiatul acela și eram și trist și vesel în același timp. Asta o să învețe. Nu ca mine. Are la dispoziție o sală de dans, ei sînt stăpîni aici, ei nu văd podeaua murdară, ci o sală strălucitoare — și muzica și luminile — toate le aparțin. Cîtă dreptate au ! Printre altele revoluția proletariatului de aia s-a și făcut. Și legitimitatea revoluției știi prin ce se măsoară ? Dacă e mai multă sau mai puțină fericire. Uitîndu-mă cum dansau, cum se distrau proletarii voștrii din Lîkov, pot să depun mărturie — e mai multă fericire.

Așa se întîmplă : în același buchet nu sînt numai flori. Sală de dans iar pe pereți, lozinci : «Dați pentru aviație», «Înscrieți-vă la împrumut !», «Jos analfabetismul !». Îl întreb pe Losev : «N-ar fi mai bine să puneți tablouri ? Ceva care să se potrivească ideii de dans, cum ar fi Vîrtejul lui Maliavin sau reproduceri după Matisse și dacă nu și nu, măcar pozele aviatorilor care au cucerit Arctica». S-a crispat : «și care-i ideea ?» «Să fie vesel și frumos.» «Nu, spune, tineretul nu trebuie îndepărtat de la problemele actuale ale luptei lui.» Uite ce spunea gînditorul !

Polivanov m-a invitat la pescuit, i-am propus să-l luăm cu noi și pe Losev — s-a făcut că n-aude. Diogene nu-i de nivelul lui, nu ocupă funcția necesară. Și ciorba, și focul, și meditațiile lui Polivanov erau minunate : nu-i place filosofia — e un lucru inutil, pictura — e altceva, dar cel mai mult apreciază sculptura — monumentele — precum și mașinile, și cîntecele.

Cu tot dorul meu, nu mi-aș dori, dragă Liza, să fii acum aici. Tînjesc, vreau să fiu cu tine, cînd mă gîndesc la tine, îmi dau lacrimile, îmi aduc aminte de umerii tăi, dar dacă ar fi să-ți cer să vii aici, n-aș face-o ! Munca mea își va pierde sensul, n-am să pot s-o termin. Pentru că-mi lipsești, te-am simțit iarăși, ți-am refăcut imaginea. Datorită acestui fapt, am izbutit foarte multe lucruri în tabloul meu. Și chiar «plein air»-ul, la care renunțasem de mult. Lucrul în natură era considerat la noi o practică învechită, naivă, dar nu știu dacă în atelier aș fi reușit să alătur verdelui viu — verdele acoperișului oxidat, ca și cum s-ar fi trezit la viață sufletul metalului. Nu, nu, în absența naturii, poți să cazi ușor în schematism, natura te îmbogățește. Să fii atentă la tencuiala crăpată. Nu am lăsat-o numai de dragul exactității. Se vede prin ea roșul cărămizii și se descoperă carnea casei — masivă și vulnerabilă. Esența lucrurilor poate fi redată doar încălcînd, deplasînd, alterînd forma. Și cine mi-a sugerat asta ? Ceața matinală. Cît îmi doresc să vezi toate astea cît mai repede în tablou. O să-ți placă oare ? Mi-e frică, mi-e tare frică... Acum încep chinurile și temerile așteptării. Îmi închipui tabloul în dormitorul sau în sufrageria ta. Prin ferestre se vede parcul Saint-Cloud, mi se pare, și o făbricuță, și

şoseaua aglomerată de maşini, vilele de pe Sena, iar pe perete — Lîkovul, plutele de pe Pliasva, o dimineaţă liniştită cu rouă, cu brusturi, cu rufele clătite în rîu...

Cu respect exist şi suspin,
al tău Astahov"

Capitolul XVI

A doua scrisoare

11 august 1936

AH, LIZA, LIZA, CUM S-A SCHIMbat totul, ce de prostii am făcut, ireparabile, gratuite...

Mi-e ruşine şi mi-e silă să-ţi povestesc. Într-o singură seară, fără nici un preaviz, ca şi cum aş fi luat foc. Sîmbătă la asfinţit, tocmai mă aşezasem cu băbuţa mea să bem ceai, că apare Polivanov cu nevastă-sa şi cu soră-sa. Veneau de la baia de aburi şi au trecut, cică, să ne vadă. Aveau măturici de mesteacăn şi erau transpiraţi, Polivanov adusese votcă, totul părea normal, după toate regulile. Vorbim de una, de alta şi, desigur, şi despre tablou. Vrea să-l vadă. Îl arăt. Îl admiră. Polivanov mă întreabă foarte binevoitor : unde e lozinca de pe zid ? Într-adevăr, acum două zile, pe peretele meu a fost întinsă pe toată lungimea o lozincă scrisă pe pînză. Cred că ţi-am scris că Polivanov mi-a repartizat ca ajutor un funcţionar de la club, pe Stepan Iustinovici Losev. Împreună cu el, am mutat lozinca de pe faţadă, pentru că stamba îmi împungea ochii. Îi explic lui Polivanov că stamba nu se poate picta, strică tabloul, culoarea e nepotrivită, dezechilibrează coloritul pe care l-am obţinut cu atîta chin, îi explic că există legi ale ritmului, ale combinaţiilor şi altele de felul ăsta. Şi Polivanov îmi spune că arta proletară are şi ea legile ei. Trebuie să fii militant, altfel o să fii greşit înţeles. Cum adică, greşit ? — îl înfrunt eu. El dă din cap prevenitor — nici acum nu-mi dau seama, mi-a pregătit special o capcană sau a vrut, într-adevăr, să mă prevină ? Dar la asta mă gîndesc acum, atunci m-am repezit ca un buldog : ce înseamnă greşit, fiţi amabil şi explicaţi-mi. Sigur, zice, o să se spună că evitaţi cu bună ştiinţă semnele, entuziasmul contemporaneităţii. Doamne, dar parcă de lozincă e vorba, cum

se poate gîndi atît de primitiv? Dacă l-aş desena pe el, pe Polivanov, gol, la baie, fără centiroane şi alte atribute ale gradului, înseamnă că n-o să mai fie un om sovietic, tot ce a fost sovietic în el a rămas la garderobă? Într-un cuvînt, nu m-aş sfii să-l arăt gol. El, aş putea spune că m-a călcat exact pe bătătura care mi-a rămas de pe urma discuţiilor din anii douăzeci. Cîte bazaconii n-am auzit atunci. L-am atacat, şi încă în faţa cucoanelor, pe care le adusese ca să se laude cu faptele lui de mecena. Şi iată că acum, supărat şi dînd pe gît şi un pahar, a rostit numele tău. Vă feriţi, a spus, s-o indispuneţi cu un peisaj revoluţionar pe fosta proprietăreasă, pe Elisaveta Avdeevna? Vă ocupaţi de restaurarea trecutului?... Vreţi să-i faceţi pe plac moştenitoarei?... Te rog să nu mă iei drept un neurastenic, dar cînd s-a rostit numele tău, casa din tablou a vibrat, la fereastră perdeaua a tremurat, umbra ta s-a mişcat. Au văzut şi ei. Acum, în scrisoare, pare o prostie mistică, dar în momentul acela toţi au sesizat... Inutil să neg. Şi ruşinos. Nu vroiam să mă dezic de tine. Şi n-am făcut-o. Dar am roşit. Ca şi cum noi doi am fi fost surprinşi într-o poziţie indecentă.

Desigur, nu m-am aşteptat, dar mi-am făcut-o singur. Dădea în mine fără milă — cică acum e clar de ce pictai tocmai casa Kislîh. N-ai găsit nimic mai demn într-un oraş în care se construieşte tumultuos o viaţă nouă, unde se distruge vechea orînduire. Lucrezi pentru ea. Nu vreau să fiu iubit de popor, ci caut să dobîndesc graţiile tale, laudele tale. Şi a bălmăjit ceva şi despre influenţa burgheză, care mă copleşeşte, fireşte, din cauza legăturii cu cei plecaţi! M-a aruncat în miezul rugului. Dar soţia lui l-a urnit din acest teritoriu primejdios. Cu umeri laţi şi piept bogat, tunsă scurt, l-a întrebat curajos: cine ştie ce sentimente are tovarăşul artist, ce e treaba ta, Polivanov, poate că el şi cu domnişoara s-au simpatizat aici înainte de revoluţie şi au amintiri legate de aceste locuri? La care, Polivanov s-a ridicat şi a ţinut un discurs nemilos despre faptul că arta noastră proletară trebuie să fie agitatorică în toate manifestările ei. Una din două — ori sînt un partizan al vechiului, ori al noului. Contemporaneitatea înseamnă lozinca şi camionul de lîngă casă, pe care, de asemenea nu l-am pictat. În loc să vadă socialismul, artistul a văzut tencuiala crăpată. În cel mai bun caz, peisajul poate fi considerat apolitic. Dacă tot e să trimitem în

Apus, atunci să trimitem arta noastră, înflăcărată, care participă la lupta de clasă ! Iar tabloul meu este util doar burgheziei ! Paseism !

Vorbea ca de la tribună. Ochii-i aruncau scîntei, întindea mîna, tăia cu ea aerul, apoi o strîngea pumn, nimic de spus, era impresionant, fața-i ardea ca focul ! Am încercat să-i surprind cîteva gesturi. Da, și a mai spus că, atunci cînd vreau, știu să lucrez pentru popor, se știe cum am făcut portretul colhoznicului fruntaș, o să fie expus la regiune, o să se scrie despre el și la ziar. Aici m-am înfuriat. Ca și cum aș fi făcut altfel tabloul tău dacă l-aș fi pictat pentru popor. I-am spus că l-aș fi făcut exact la fel. Și, în general, ce înseamnă asta : să pictezi special pentru popor ? ?Mai prost, mai simplu ? N-aș fi știut să-l fac mai bine decît l-am făcut ! Un camion murdar și stricat în peisajul meu nu poate fi semnul vieții noi, sovietice. Oare privitorul nu observă cît de expresivă este cărămida dezgolită ? Ce are asta cu distrugerile ? O distrugere ar fi lozinca, pentru că ar nenoroci tabloul, l-ar urîți, așa cum urîțește casa. Eu știu mai bine decît Polivanov ce e frumos și ce nu. Nimeni, în afară de mine, nu are de unde să știe ce este necesar în tablou, cum trebuie pictat. Numai cîțiva profesioniști, de exemplu Grabar, ar putea să-mi spună cum. Cînd am organizat la Leningrad, împreună cu Petrov-Vladkin, ambianța pentru aniversarea revoluției din Octombrie nimeni nu mi-a dat indicații unde să punem lozinci desenate pe stambă. Trebuie să știi să vezi, nu să privești, să vezi, și, ca să vezi, trebuie să ai un gust dezvoltat. Cînd i-am spus asta lui Polivanov, s-a supărat definitiv. Adică eu n-am gust ? El consideră că dacă are putere, are și gust. Care este ideea acestui tablou ? — mă întrebă Polivanov. Îi spun — uitați-vă, o fereastră este luminată de razele răsăritului, cealaltă e deocamdată opacă, iar casa nu e desenată din linii drepte, toate sînt frînte, e ca un obiect cufundat pe jumătate în apă, în alt mediu... Și unde e ideea ? — insistă Polivanov. Și am înțeles că toate vorbele mele se lovesc de el ca de un zid. El are nevoie de o formulare precisă, pe care eu nu pot s-o exprim în cuvinte. M-a simțit și atacă. De ce e casa atît de strîmbă ? Unde e aici adevărul ? Că tencuiala s-a crăpat, e o întîmplare, mîine o reparăm — și o să reiasă că ați mințit. S-a înfuriat pentru că nu mi-a înțeles explicațiile. Nici n-ar fi trebuit să încerc. Mai bine aș fi dat din

mîini și aș fi spus — nu știu, așa mi-a ieșit, n-ar fi fost nici o discuție, Polivanov ar fi rîs de un aiurit stîngaci, cu care n-ai ce vorbi.

Luat de ape, i-am trîntit-o și despre camionul stricat, pe care, dacă l-aș fi pictat, aș fi făcut orașul de rușine. Am spus o prostie, dar, ca să vezi, a funcționat ! De acord, a spus, asta e o propunere concretă. Despre împăcare nu mai putea fi vorba, dezacordul era definitiv. Luîndu-și rămas bun, Polivanov m-a prevenit că mă încăpățînez degeaba. Desigur, noi sîntem niște provinciali dintr-un fund de țară, dar și Moscova a ars din cauza unei lumînări. În această formă, tabloul nu va ajunge peste graniță. I-am condus, m-am plimbat prin grădină, cînd m-am întors, masa era strînsă, vasele spălate, totul era curat, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, iar bietul Iov de pe perete căuta în ceruri credința în atotputernicul. Băbuța m-a privit și mi-a șoptit : nu te pune cu el, o să te doboare... Nici eu nu vreau să mă încurc. Dar nu pot să cedez. În afară de lozincă, vrea să pictez și tencuiala întreagă și să pun și camionul.

Imposibil ! Și cui să-i cedez ! Lui Polivanov ? Nu e conștient de ce face. Să cedez de dragul tău ? Nu cred că ai fi de acord cu acest compromis. Să cedez în numele viitorului, pentru liniștea mea ? Aici e vorba de altceva. De un lucru serios. Și m-am mai gîndit. Nu sînt un copil inconștient al naturii, nu mi-e rușine să primesc comenzi, fac cu plăcere portretele eroilor cincinalului, pentru o sumă corespunzătoare pot să-i desenez și pe Polivanov împreună cu soția. Cu condiția să-i desenez în felul meu. Doar atît, dar aici e închis sensul existenței mele. Sînt mulți pictori, au fost și or să mai fie, dar exist eu, Astahov Alexei Gavrilovici, unic, și unul ca mine n-o să mai existe niciodată. Apariția mea pe lume este minunea minunilor. Mă uit la tabloul pe care l-am făcut și mă gîndesc : dacă n-aș fi existat, nimeni n-ar fi desenat așa casa ta. Altfel, poate — dar tabloul meu este o creație unică. E o lume creată așa cum am vrut eu, Astahov A. G. — din dragoste pentru tine. De aceea, nici nu pot să-l modific, nu pot să-mi trădez iubirea. Mare lucru — un tablou, poate să spună cineva. Dar și tu pentru mine ești unică. Cîte femei n-au fost, și doar tu... Ah, Liza, o să desenez firme și afișe, dar n-o să stric tabloul. Nu mi se ridică mîna. Nu pot. Noaptea, m-am trezit de cîteva ori și m-am tot gîndit.

Căutam un compromis. Nu se poate. Dacă mă ating de el, o să răspund în fața lui dumnezeu, nu a lui Polivanov. Nu sînt o ființă religioasă, adu-ți aminte cum discutam despre dumnezeu, pentru mine, el este o putere secretă, forța care mă obligă să pictez. Mă obligă și mă eliberează. Cînd lucrez, sînt mai liber ca oricînd, sînt dumnezeul meu, nimeni n-are nici o putere asupra mea, creez lumea așa cum vreau eu. E în fața mea. Mă uit și-mi dau seama că sînt, de fapt, un muritor. Într-o măsură mai mare decît alții. O să mor deplin, definitiv. Așa cum pictez eu, n-o să mai picteze nimeni, niciodată. În felul meu, sînt o culme. Poate nu prea înaltă, dar perfectă. Și tablourile mele or să fie utile, dacă eu îmi rămîn fidel. La noi, artistul trebuie să trăiască mult. Numai astfel poate să apuce să vadă și recunoașterea impresioniștilor și a grupului Mir iskusstva. *Și noi o să fim recunoscuți. O problemă veche de cînd lumea pe care fiecare trebuie s-o rezolve : cedezi — te bucuri de glorie și de bani în timpul vieții ; dacă te aperi și nu renunți — atunci trebuie să rabzi și anonimatul și sărăcia, viitorul te va recunoaște, te va răsplăti și vei rămîne. Pare simplu. Dar cînd mă gîndesc că dacă nu cedez, s-ar putea să nu te mai văd, rămîn pe gînduri. Ar fi îngrozitor. Sper că Moscova nu va lua foc din cauza lumînării lui Polivanov, n-or să țină seama acolo de excesul de zel al celor din Lîkov. Și Kerjențev nu-mi va anula călătoria promisă. Doar trebuie să mergem cu o expoziție în beneficiul luptătorilor antifasciști, pentru care am donat cele mai bune tablouri. Îmi plac, ca și înainte, Dobujinski și Benoît, cîteodată îi invidiez, dar nu pot să le urmez destinul. O să spui că, pentru un pictor, e totuna unde pictează un mesteacăn. Așa e, mestecenii sînt și în Burgundia la fel, și femeile sînt peste tot la fel de frumoase. Iar la noi Polivanov îți spune că pe mesteacăn trebuie să fie și un drapel. Dar pe mine mesteacănul de aici mă sensibilizează și îl desenez în funcție de o anumită idee etică. Prin acest mesteacăn vreau să le spun ceva chiar lui Polivanov și soției sale. Iar la Paris n-am cu cine vorbi, doar cu tine. Nu vreau s-o iei ca un reproș, sînt doar trist că am fost aruncați în direcții diferite, ca ghețarii în derivă. Mă uitam la stele și mă gîndeam : vedem aceleași stele, trăim sub același cer și eu, și tu, și Polivanov și viața e atît de scurtă, de ce ne punem atîtea piedici...*

Azi, dimineața e posomorîtă, m-am dus la rîu înspre prînz. Au atîrnat iarăși lozinca și au adus un camion nou, AMO. Lucește. În prim plan! Ca un ultimatum! Mi-am imaginat mii de autocamioane asemănătoare, mugind, mirosind a benzină cu măștile obraznice ale radiatoarelor, care ne vor urmări peste tot. Dacă aș picta luciul lor de samovar, malul și lacul ar păli. Ar fi alt tablou. Hop că apare și Diogene al meu — Losev, băut, cu șapca într-o parte, îmi ia pensulele și începe să se mînjească pe față. Atunci mi-am dat seama de unde a aflat Polivanov, eu n-am discutat despre tine decît cu un singur om — cu acest Diogene. Îl întreb, recunoaște imediat. Cum ai putut? De ce? Nici eu nu știu, mi-e frică de Polivanov! Mic, fără oase, se zbate în mîinile mele, clipește, se smiorcăie, o picătură îi atîrnă sub nară. Mi-e milă de el și de fapt nici eu nu sînt mai grozav. Trebuie să fii foarte cinstit ca să recunoști că ți-e frică! Printre altele, el i-a spus lui Polivanov că eu personal m-am gîndit să-ți dăruiesc acest tablou. A încercat să-l ducă. N-a spus totul, și-a păstrat un rest de cinste. Pentru acest rest l-am și iertat, să nu se mai chinuie. Cu atît mai mult cu cît doar eu sînt de vină — ce rost avea să mă lansez în confesiuni? Mi-am dat drumul la gură, n-am decît să înghit. Dar Diogene al meu n-a acceptat iertarea, sînt — spunea el — un nimic, un nemernic, dacă mă ierți — înseamnă că o să mai fac! Trebuie să te lupți cu mine! Mă uit la picătura care-i atîrnă și mi-e silă, și mi-e milă. Nu sînt un luptător și nu vreau să devin un luptător. Eu mă lupt cu pînza și acum sînt obligat să mă lupt și în afara ei... Lupta a devenit o parte constitutivă a talentului. Are oare de cîștigat ceva talentul din asta? — aceasta-i întrebarea. Totul e atît de serios, iar mie seriozitatea îmi face rău, mă doare stomacul din cauza ei. Dacă ai fi cu mine, ne-am cățăra pe acoperișurile burtă-verzimii de pe aici și am desena acolo flori. Ce frumos se vede totul de sus, din avion! Apoi aș da orașului tău în dar o duzină de firme mari, de tablă, pentru frizerii, brutării, croitorii, firme vesele cu Cupidoni, capre, cîini... În visele mele, cel mai mult îmi place să te văd pe tine. Cu tine mi-e întotdeauna bine. Și te-aș mai desena în tot felul de portrete vesele și pe covoare în carouri și tu le-ai vinde la piață. Așa ne-am descurca. La ora douăsprezece fix te-ai duce la piață și acolo ar sta deja la rînd reprezentanții muzeelor,

ai cluburilor, ai secțiilor culturale și alți bărbați îndrăgostiți pur și simplu de tine, de farmecele tale... Ah, Liza, Liza, roagă-te pentru mine, mă tem să nu mi se întristeze sufletul, să nu dispar. Nu degeaba disperarea e considerată de biserică un păcat capital, iar eu aș spune că e și o pedeapsă, pentru că, dacă aș ceda melancoliei, te-aș pierde.

Oare chiar n-ai să vezi tabloul meu, tabloul tău ? Nu se poate !

Losev spune că încăpățînarea mea o să-mi complice viața, deși o să-mi înfrumusețeze biografia... Fleacuri... poimîine iau trenul la Moscova, și gata, ... gata.

Se spune că, pe cînd era copil, Polivanov s-a bătut din cauza ta cu un oarecare Brusnițin !

Primește asigurarea devotamentului nedemnului de tine zmîngălitor, Alexei Astahov.

Îți sărut palma."

Capitolul XVII

DISPĂRUSERĂ DE MULT FELINARELE rare și începuse întunericul nețărmurit, izbăvit de orice lumină. Gîfîind și legănîndu-se, autobuzul se scufunda din ce în ce mai mult în bezna, fără stele, a nopții. Prin crăpăturile ferestrelor pătrundea șuierînd curentul de aer de pe întinderea cîmpiilor pustii, aducînd cu el căldura pădurilor dimprejur, praful drumeagurilor. În autobuz, un miros persistent de mere venea din coșurile acoperite cu saci, puse pe interval.

Tucikova stătea la fereastră. Imediat după plecare, se cuibărise în scaun și ațipise.

Toți pasagerii picoteau, doar Losev n-avea somn. Cum închidea ochii, realitatea se tulbura, nu-și mai dădea seama ce e adevărat și ce e vis, dacă într-adevăr călătorește sau doar i se pare. Deschidea ochii și se convingea că Tania e alături de el, în timp ce lumina slabă a farurilor decupa din întuneric porțiuni de șosea...

Pe geam apărură picături de ploaie. Străluceau în lumina fulgerelor îndepărtate. Se apropia furtuna. Auto-

buzul mergea în întîmpinarea ei. Nu se auzeau tunetele, se vedea doar cum se cutremura noaptea şi cum lucirile de sabie brăzdau cerul. Apăreau pentru o clipă, aruncate parcă de explozie, şi se prăbuşeau greu pe pămînt... În razele roşietice se profila pe geam imaginea Taniei şi, alături de ea, el. Feţele se iveau din întuneric şi dispăreau iarăşi în beznă. Un fulger apropiat brăzdă cerul, căzînd undeva pe aproape. Tania tresări şi deschise ochii. Văzîndu-l pe Losev, păru nedumerită. Losev îşi pierdu cumpătul.

— Nu vă e frică de furtună ?... — spuse el primul lucru care-i trecu prin cap.

— Ba da.

Se uită mult timp pe fereastră şi apoi începu să recite :

„Ca la un semn, pe ceruri cresc brazde de lumină,
Păduri şi cîmpuri duse din negură cobor,
Apoi se-aşterne-o umbră şi-o linişte deplină,
Ca şi cum sus, în slavă, s-ar ţine un sobor."

Spuse ultimele versuri în aşa fel încît şi furtuna şi faptul că ei doi se aflau într-un autobuz care mergea nu se ştie unde, tot ceea ce se petrecuse între ei nu mai era o înlănţuire de împrejurări, ci rezultatul hotărîrii unui sobor, al unui sfat tainic din afara lor.

Pentru prima oară, Losev putea să-i vadă faţa de aproape, să-i studieze trăsturile. Şuviţa netedă de păr castaniu de pe frunte, obrajii, strălucirea buzelor. Descoperi că e frumoasă. Trăsăturile feţei ei, pe care pînă acum nu le observase, se adunară dintr-o dată luminate de tandreţe. Cu tot bronzul şi ochelarii mari, cu toată tunsoarea modernă, era în ea ceva din alte vremuri, gîtul înalt îi dădea ceva din eleganţa portretelor vechi, dar poate că această impresie venea de la privirea sinceră a ochilor ei strălucitori, de la faptul că viaţa sufletului i se exprima toată pe faţă, nu avea nimic parşiv, viclean, era deschisă şi lipsită de apărare. Nu putea să fie şmecheră sau mincinoasă — şi nici nu dorea.

— Bine că nu mă întrebaţi de cine e poezia. Nu-mi place. Pe oameni nu-i interesează cum sînt versurile, ci, întîi de toate, — cine le-a scris. Şi la muzeu, se uită în primul rînd la tăbliţa cu titlul şi după aceea la tablou.

Ploaia bătea tare în geam, tună şi Losev luă mîna Taniei. Era înfricoşător şi vesel în acelaşi timp. „Fie ce-o

fi !“ — își spuse el a nu știu cîta oară, gonind tristețea și teama de discuția ce urma să aibă loc, bucurîndu-se de minutele acestei lungi călătorii nocturne.

Tania nu-l întrebase nimic. Încă acolo, pe scară, Losev îi promisese că îi va povesti totul. Discuția cu Uvarov. Ea îl privea atent, intuind că se decisese ceva important în legătură cu Golful Jmurkino. Nu rostise nici un cuvînt, nu pusese nici o întrebare, probabil că nu știa că el tocmai ieșise de la Uvarov, se uita doar țintă la el, încercînd să ghicească dacă e vesel sau trist. Și în acel moment, cu un zîmbet sigur de sine, o invită să plece cu el, chiar atunci, să petreacă undeva sîmbăta și duminica. Unde ? Oriunde, cît mai departe, dincolo de hotarele regiunii. Energia, convingerea lui eliminau îndoielile, întrebările, obligînd-o să accepte și, din acel moment, împrejurările începură să fie deosebit de favorabile, totul se potrivea, se lega, nepermițîndu-i Taniei să-și vină în fire. Le ieși în întîmpinare un taxi și Tania își rezolvă treburile repede și ușor, ajunseră la timp ca să prindă ultimele două bilete la cursa de autobuz pe distanță lungă. Losev cumpără bilete pînă la capul liniei, un orășel estonian necunoscut. Autobuzul ajungea acolo la amiază. Din clipa în care ieșise de la Uvarov, Losev era stăpînit de convingerea că totul trebuia să-i meargă din plin, că intrase într-o perioadă fastă. O stație și iarăși un șopron, un acoperiș transparent din plastic, un felinar înalt, umbre, voci. Urcau și coborau pasagerii adormiți. La stațiile mai mari, ieșea împreună cu Tania să se dezmorțească, făceau cîtiva pași pe șosea, în întuneric, acolo unde dormea orașul nevăzut, lătrau cîinii, ceva foșnea și se mișca. Cum văzu denumirile necunoscute din regiunea vecină, Losev deveni mai degajat, tot ceea ce era legat de Uvarov se îndepărta și el se adaptă ritmului mișcării pe drumul de noapte, — legănatul ușor, picotitul pe spătarul înalt. Se opriră la un pod. De jos, rîul lumina palid. Mirosea a fum. Furtuna rămăsese în urmă. Era liniște, ciripea doar o păsărică. Nu știau nici ce pod e, nici peste ce rîu trece. Aici se desfășura o existență despre care n-o să afle niciodată nimic, o existență care le era indiferentă. Ca și această păsărică adormită, în general, păsările trăiesc alături și habar n-au de oameni... Întunericul cald al nopții se colora cu tot soiul de gînduri neobișnuite. Părea că merg de luni întregi. Din cînd în cînd, Losev lua mîna Taniei

și se simțea fericit. Își aducea mereu aminte cum, acolo, la Lîkov, ea îi sărutase palma. Acest eveniment continua să-l mire și să-l alarmeze.

— Ce-i cu dumneavoastră ? — întrebă deodată Tucikova. Vă neliniștește ceva ?

În autobuz toți dormeau duși, cu șepcile și basmalele trase pe ochi, înghesuiți unul în altul. Deși n-o putea vedea, Losev știa că Tania se uită la el așteptînd, exact ca acolo, pe scară.

Se ciocnise de ea brusc, cînd cobora, nu-și dădea seama cum îi apăruse în drum. Chiar din prima clipă, interpretase apariția ei ca pe un semn bun. Îmbrăcată în rochița albastru-deschis, stătea pe scara de marmură, ca și cum l-ar fi așteptat. El se lumină la față. Dar Tucikova rămase indiferentă la zîmbetul lui, chiar se dădu într-o parte, ca și cum zîmbetul ar fi ascuns ceea ce o interesa. Era încă plin de însemnătatea numirii sale. Nimeni nu o bănuia, toți oamenii aceștia care se grăbeau în jurul lui cu dosare, serviete, genți, portarii de serviciu, femeia de la chioșcul de ziare, șoferii din dispeceratul plin de fum de țigară — habar n-aveau. Nu peste mult timp, toți o să-l cunoască, va face parte dintre acei puțini pe care îi știe toată lumea din oraș, din toată regiunea. Nici Tucikova nu bănuia nimic, era absorbită de problemele Golfului Jmurkino. Nu-i făcea plăcere să se gîndească la golf. Pentru o clipă, se fîstîci. Potrivit caracterului său, ar fi trebuit să-i spună totul dintr-o suflare, dar, datorită numirii, socotea că era mai bine să-i povestească în așa fel încît Tucikova să-nțeleagă de ce a ieșit așa, să-l creadă că nu a renunțat la Golful Jmurkino și nu l-a trădat, că lucrurile sînt mult mai complicate decît își închipuia ea. Toate astea trebuiau explicate pe-ndelete... Cînd trecură prin piață, Losev îl văzu cu coada ochiului pe Arkadi Matveevici în scuar, pe o bancă, cu un ziar în mînă. Chiar în clipa aceea începu să-l citească, probabil din delicatețe. Și Losev se ascunse în spatele Tucikovei, ca-n spatele unui scut, fugeau să prindă un taxi și doar în mașină Losev se gîndi că, probabil, în tot timpul ăsta, Arkadi Matveevici îl așteptase vrînd să știe cum s-a terminat discuția ; își aminti și uită imediat de el, fascinat de perspectiva călătoriei neașteptate. Mai trebuiau să treacă și pe la hotel să-și ia servieta și pe la prietena Taniei, să-i ia bagajele.

Acum, în liniștea nopții, Losev nu-și explica cum a putut să treacă pe lîngă Arkadi Matveevici, i se făcu rușine și se hotărî să-i expedieze dimineața o telegramă : „E în ordine, mulțumesc !" — sau ceva în genul ăsta.

— Nu, nu, totu-i minunat ! — îi răspunse el Taniei, dar în aceeași clipă își dădu seama că ea îl suspectează.

Noaptea începu să se destrame.

Întunericul se topea : apărură umbre, cheaguri de beznă. De nu se știe unde, venea lumina, diluînd noaptea, făcînd-o sinilie, din ce în ce mai albastră, pămîntul și cerul se despărțiră, se ivi ceața și începură să se distingă tufișurile și construcțiile care mărgineau drumul.

Şi deodată răzbi lumina, la început tremurătoare, apoi din ce în ce mai cuprinzătoare, părînd că vine de jos, de la marginea cerului, creștea, inunda, acoperind cîmpiile și orășelele de-a lungul drumului. Orășele liniștite, adormite, care acum apăreau clar cu bîrnele lor înnegrite, chioșcurile din placaj, casele de lemn înconjurate de garduri, cu un magazin universal tip, de culoare roz, identic cu cel din orașul următor. Blocurile noi din plăci cenușii, înșirate unul după altul, avînd între ele plantații anemice — sălcii legate de pari. Sectorul particular reprezentat de căsuțe, grădinițe, magazioare, cișmele — fundul provinciei. Unde — cu toate acestea — în pofida și împreună cu ele, se ivește Noul — se trăiește o viață socială la fel de activă ca cea din capitală — și mai există și Aerul Curat, apropierea de Pămînt și Natură — oamenii nu sînt atît de înstrăinați... În orașele mari, oamenii nu-și cunosc nici măcar vecinii. De fapt, acolo, în capitală, sînt mai inculți. Noi, provincialii, cînd ajungem în capitală, mergem mai des la muzeu, la teatru, la concerte. Provincia nu mai e aceeași și, dacă este aceeași, atunci nu peste tot și, în orice caz, nu la noi...

Vroia să delimiteze Lîkovul lui de această provincie monotonă în uniformitate, ridicolă.

La un moment dat, la o oarecare distanță de șosea, văzu ceva extraordinar, ca un miraj : o stațiune cu vile din piatră ; cu acoperișuri ascuțite din țiglă roșie, cu ornamente din lemn și material plastic. Drumurile de acces, pavate cu piatră galbenă — exact cum visa Losev. Un asemenea turn crenelat, înalt, cu o destinație necunoscută, Losev l-ar fi plasat în capul falezei, ca pe un far. Își ale-

gea cele mai frumoase vile. cu brazde de flori, fără garduri și curți. Ca și cum ar fi construit un oraș din cuburi colorate, muta la Lîkov ce era mai bun din ce vedea pe drum — poduri suspendate, bănci din bîrne de stejar afumat, cortul albastru al unui cinematograf. Era un joc atît de distractiv, dar obosit, adormi pe nesimțite, capul i se înclină pentru a-și găsi, în cele din urmă, un loc pe umărul Tucikovei, care zîmbea în somn.

În dimineața aceea, au avut același vis. Fiecare îl vedea pe celălalt zburînd. Puteau să zboare fără aripi, se ridicau cînd doreau deasupra pămîntului și pluteau, puteau să se oprească sau să se grăbească... Se așezau pe acoperișuri sau pe vîrfurile copacilor, pe turnuri, puteau să privească prin ferestre, să poposească la orice etaj, puteau să meargă pe cornișe. Singurul lucru care îi împiedica să se ridice la cerul albastru erau firele. Cele mai periculoase erau liniile electrice neizolate ale tramvaielor și troleibuzelor și cele de înaltă tensiune. Pe pămînt, niște oameni fugeau, îi amenințau. Trebuia cu orice preț să scape, să ajungă în munții acoperiți de păduri dese. Munții păreau moi și catifelați. Acolo era uscat și cald. Orice firișor de lumină orice rază, tot mărunțișul de aur care cădea pe pămînt era folosit, era adunat, de iarbă...

Înainte de a ajunge la capătul liniei coborîră împreună cu băbuțele care duceau mere la piață. Un oraș mare, necunoscut. Troleibuzele din primele ore ale zilei erau arhipline. Pe bulevard, se opriră în fața unei fîntîni, trecură pe lîngă făclia monumentului dedicat eroilor războiului civil, apoi o luară spre hotel. Losev intenționa să ia un apartament de lux cu două camere. Stătuse odată așa, împreună cu un tovarăș din Moscova : un salon cu pian, bufet cu serviciu de porțelan, două telefoane. Vroia s-o uimească pe Tania.

La intrarea în hotel, văzu o tăbliță gravată : „Regretăm, nu mai avem locuri". Administratoarea, o femeie grasă, nici măcar nu întoarse capul. Textul anunțului o scutea de obligația de a fi politicoasă. În ultimii ani, Losev se obișnuise să aibă totdeauna o cameră reținută, venea cu treburi, la ședințe, la conferințe, numele lui era trecut în liste, în adrese. Pe vremuri, călătorise cu Antonina, fuseseră la Kalinin, Ostașkov, Pskov și prin alte locuri — fără nici un fel de adrese. Dar totuși, li se dădeau camere. Era ceva în felul său de a fi, în cuvintele și în modul în care

le rostea, probabil că şi pe faţă — încît pînă şi cei mai inaccesibili responsabili în cele din urmă îi întindeau oftînd fişa la completat. La Moscova, în acelaşi mod, o dusese pe Antonina la MHAT şi la teatrul „Sovremennik". Nici el nu ştia cum de reuşea. Acum pierduse această calitate. Stătea la ghişeu, sperînd, dar nu-şi găsi nici tonul, nici cuvintele potrivite şi îşi simţi nimicnicia. Administratoarea continua să nu-l bage în seamă. În hotelul următor, lucrurile se petrecură identic. În cele din urmă, se hotărî să se legitimeze. Nu produse nici o impresie. Cu toate acestea, i se promisese, spre seară, un pat la cămin. Avea un aer de om umil. Tucikova căsca şi rîdea. În clipa aceea, excursia îşi pierduse orice sens, ideea îi păru stupidă, simţea nevoia să se spele, să se culce, să se întindă măcar pentru un sfert de oră.

Îi zîmbi Taniei făcînd un efort — la urma urmei poate că aşa e mai interesant. Dacă ar fi fost mai tînăr, aventura l-ar fi bucurat. Se îndreptară spre un bufet. N-aveau decît peşte prăjit, un peşte cu nume greu de pronunţat. Cît timp Losev se zbătu să facă faţă monstrului oceanic care apărea periodic în cele mai diverse instituţii de alimentaţie publică ale patriei, Tania dispăru. Cafeaua i se răcise. De fapt, s-ar fi putut nici să nu mai vină, nu-i lega nimic, în afară de seara aceea incredibilă, cînd ea îi sărutase palma. Dacă o priveai, era greu să-ţi imaginezi că e capabilă de aşa ceva.

În sfîrşit, reapăru şi-l anunţă că tanti Zina îi promisese pentru diseară o cameră la hotel, iar pînă una-alta ar putea să-şi lase lucrurile la nenea Lioşa, la garderobă. Tanti Zina nu era o rudă a ei, nici administratoare, ci, pur şi simplu, femeia de serviciu de la etaj. În afara mecanismului oficial, folosit în general de Losev, exista şi un altul, destul de bine uns. Losev explodă, spuse că va telefona la Comitetul executiv şi-i va demasca pe ticăloşi. Tania izbuti să-l domolească, îi spuse că exact acelaşi lucru se petrece şi la Lîkov, că ar mai trebui construite hoteluri şi că decît s-o toarne mai bine i-ar mulţumi lui tanti Zina.

Aveau în faţa lor două zile. Un timp care n-avea nici o legătură nici cu trecutul, nici cu viitorul vreunuia dintre ei. De obicei, două zile trec repede. Acum totul era important, semnificativ. Străduţele în pantă care coborau spre lac. Pavilionul de băi, mare, în care seara cînta muzica.

vasele pescăreşti. Piaţa, catedrala, restaurantul, cimitirul... Aici, Losev era un necunoscut, cuplul lor nu interesa pe nimeni — un bărbat cu un pulovăr de lînă şi o femeie tînără într-o rochiţă albastră, cu o jachetă pe umeri. Se pierdeau în mulţimea turiştilor, a vilegiaturiştilor, a sportivilor-participanţi la întrecerile nautice. Puteau să meargă îmbrăţişaţi, puteau să se aşeze pe şezlongurile de pe malul lacului, să stea pe chei, să mănînce alune. Desigur, cafenelele, bufetele, bodegile erau arhipline, pretutindeni erau cozi. Doar îngheţată se găsea peste tot. Deodată începu să plouă — torenţial. Şuvoaiele galbene se scurgeau pe străzi, spre lac. Puteai sta chircit şi să faci diguri, să arunci de-a lungul jgheaburilor de piatră aşchii sau cutii de chibrituri. Losev se simţi din nou copil — cei mari erau, undeva, sus, dar lucrurile cele mai interesante se petreceau la nivelul solului — aici vedeai gîndacii, viermii, băltoacele, cioburile de sticlă... Mirarea îl atinse ca o umbră rece : cum de a trecut atît de repede timpul de atunci, de acolo, de jos, pînă la maturitate ? Şi de ce n-a mai rămas acolo, aproape de pămînt, să se ocupe de gîndaci, să facă diguri ?

Două zile de basm pentru care nu era prevăzut nimic, întunecate totuşi de perspectiva inevitabilă a discuţiei. Între el şi Tucikova se cuibărise încordarea. Ea aştepta ca el să-i povestească, de asta şi venise. Nu întreba nimic, dar, uneori, îi observa privirea scrutătoare, neliniştită, în care nu mai era nici urmă din entuziasmul şi timiditatea de la început.

Catedrala se ivi brusc de după un colţ, pînă atunci fiind acoperită de blocurile noi cu multe etaje. Albă, lansată spre înălţimi, măreţia ei nu era alterată de vecinătatea blocurilor. Cu cît te apropiai, devenea şi mai impunătoare. Scuarul care o înconjura, probabil pe vremuri, era acum asfaltat şi inclus în piaţă. Se vedeau arcadele clopotniţei. Clopotele erau pocite cu o vopsea verde-murdar. Chiar lîngă pridvor erau parcate camioane şi autobuze. Dar dacă îţi concentrai atenţia asupra zidurilor albe, compacte ale catedralei, nu mai observai ce se întîmplă la nivelul pămîntului, vedeai cum creşte în înălţime şi se pierde în albastrul cerului, dominînd de-acolo cu greutatea ei de

piatră. În comparație cu ea, omul devenea mic și neînsemnat.

Coloanele imense te striveau prin masivitatea lor, de aproape totul era solid, stabil, dădea senzația de veșnicie. Ușa catedralei era deschisă.

— Să intrăm, propuse Tania.

Losev se împiedică și, fără să-și poată explica de ce, se uită la ceas.

Tania nu-l așteptă, urcă treptele, trecînd pe lîngă un invalid care-și expunea ciotul și pe lîngă două țigănci.

Dalele cioplite ale pridvorului deveneau la un moment dat oblice, punînd în evidență grosimea zidăriei.

El se opri cîteva clipe în pridvor. O țigancă tînără îi făcu cu ochiul : „Ți-a luat inima foc". Scoțîndu-și șapca, trecu pragul ușii joase.

Îi întîmpină răcoarea, dinăuntru catedrala părea mai înaltă, mai spațioasă. Sub boltă străluceau în semiîntuneric luminile galbene ale lumînărilor și lampadarul cu becuri slabe. Lumina tremurătoare a flăcărilor reflecta aurul iconostasului, argintul sfeșnicelor, ornamentele, părea că focul satura aerul. Iar sus, sub cupola albastră, se încrucișau razele soarelui.

Se oficia slujba. Undeva, lîngă altar, cînta un cor invizibil. Losev o căută cu privirea pe Tania. Nu era multă lume, doar bătrîni, băbuțe și cîțiva curioși.

Vocile feminine se pierdeau în spațiul imens, iar lipsa lor de vigoare îți provoca un sentiment de milă, de duioșie.

Losev nu mai fusese niciodată în catedrale atît de mari, „în funcțiune" și încă în timpul slujbei. Fusese în Kazanski Sobor din Leningrad și în bisericile din Kremlin, dar acelea erau muzee, iar la ei, în bisericuțele din Lîkov, totul părea meschin și neserios.

Ceea ce se petrecea lîngă altar, aparițiile, intrările și ieșirile țîrcovnicilor îmbrăcați în alb, diaconul care balansa cădelnița, procesiunea tinerilor preoți în odăjdii de brocart i se păreau cunoscute, își aduse aminte cît de aspru este firul de aur al țesăturii și-i veni în minte cuvîntul „stihar" — așa se numea nu știu ce parte a straielor lor. Și-i mai trecu prin cap cuvîntul „cliros"... Nu știa de unde apăruseră aceste vorbe pe care nu le rostise niciodată, pe care nu și-ar fi închipuit că le cunoaște și nici nu avea de unde...

În naos, lateral, lîngă un sfeșnic înalt, o descoperi pe Tania, care șușotea cu o băbuță ajutînd-o să aprindă o lumînare subțire, roșcată.

Se apropie, Tania îi șopti că astăzi oficiază însuși mitropolitul și îi arătă un bătrîn încovoiat, cu un potcap înalt pe care era brodată o cruce. Mitropolitul trecu prin spațiul liber din mijloc, însoțit de țîrcovnici. Tania îl luă pe Losev de mînă și-l trase spre trecerea acoperită cu un covoraș.

Prezența mitropolitului nu atrăsese lumea. Își purta cu efort straiele greoaie. Cînd trecu pe lîngă ei, îi văzură fața mică și inteligentă deasupra țesăturii stins-aurii a odăjdiilor. Țîrcovnicul care ducea lumînarea avea mîini durdulii, de femeie. Mitropolitul îi spuse dezgustat diaconului ceva despre apă. Diaconul avea o față de om bolnav, deznădăjduit. Lumînările împrăștiau un iz putred, babele duhneau a boarfe vechi, cădelnița din mîinile diaconului nu putea să împrăștie mirosul, se simțea că mitropolitul nu era încîntat că oficiază pentru niște moși și niște babe care abia dacă mai aud iar de ascultat nici atît. Mitropolitul îi privi pe Tania și pe Losev, detașîndu-i din mulțime, în special pe Tania.

— ...slavă tatălui, și fiului, și sfîntului duh, acum și pururea și în vecii vecilor, amin !...

Losev îi privea pe preoții tineri, neînțelegînd cum pot unii să-și risipească viața pentru o șarlatanie evidentă, să participe zilnic la asemenea reprezentații.

Se auzi iarăși corul. Glasurile triste și smerite se ridicau spre cupola înaltă, se topeau în culoarea albastră pe care erau desenați îngeri și nori. I se părea că mai auzise cîndva această melodie simplă și se emoționă, așa cum te poate emoționa o amintire îndepărtată, uitată de mult. Acest sentiment se învecina cu gîndurile urîte despre preoți. Îi era milă de toți acești oameni, de Polivanov, de tușa Varia și de Arkadi Matveevici — de toți cei care se duceau.

Se uită cu coada ochiului la Tania, li se atinseră umerii. Tania îi luă mîna, stăteau drept, uniți prin armonia acestui cor cu voci slabe, fără să înțeleagă prea bine cuvintele. Ușile altarului, sculptate, cu perdele de mătase roșie, se deschiseră, acolo iar se întîmpla ceva, siluetele moi ale bătrînelor îngenuncheară, se auzi șoapta uscată a rugăciunilor, toți se închinau. Era o atmosferă tainică și era bine să stai și să simți mîna fierbinte a Taniei.

Glasurile se ridicau din ce în ce mai sus, nu se plîngeau, nu jeleau, pluteau deasupra pămîntului, deasupra deşertăciunilor, pline de o vie şi zadarnică speranţă...

Exista totuşi ceva în toate astea, în icoanele afumate, de culoarea aurie a pielii, în cupola albastră, în gîndurile despre trecerea scurtă prin viaţă, despre ce va fi după aceea.

Viaţa obişnuită a lui Losev, tensiunea, hîrtiile, grijile nu-i lăsau timp pentru asemenea meditaţii, nu era înconjurat de oameni predispuşi la ascetism. Poate că, uneori, în mijlocul naturii, ca atunci, în dimineaţa aceea din Golful Jmurkino, i se întîmplase ceva asemănător, dar atunci fusese mai curînd exaltare şi bucurie. „Doamne, nu cumva ei chiar cred ? — se întrebă — Nu, ei speră, dar nu cred, pentru că acolo nu e nimic, e clar, dar dacă nu e nimic, atunci ce ni se dă în schimb ?“ Ideile îi erau confuze şi neobişnuite. Se gîndi cît de repede i-a trecut viaţa şi că ar fi fost mai bine să trăiască mai molcom, ar fi avut nevoie de asemenea momente ca să-şi dea seama cît e de mediocru şi să se analizeze. Se gîndi şi la moartea lui. Ea îi apărea cu chipul lui Polivanov, atît de mult îl impresionase ultima lor întîlnire. Înaltă, costelivă, prefira anii cu furca, dosarele, hîrtiile, vicleniile şi rămîneau foarte puţine lucruri cu sens.

Sprîncenele Tucikovei erau sever împreunate, dar ochii priveau înduioşaţi. Îi era oare milă de mitropolitul bătrîn şi de dumnezeul lui la fel de bătrîn şi lipsit de putere, probabil obosit să tot care povara lui uriaşă ? Sau poate că era tulburată de cu totul alt sentiment ? „De ce să amîn, trebuie să-i povestesc imediat — se gîndi el — e neplăcut, dar amîn nu pentru că nu vreau s-o amărăsc, ci pentru că mi-e neplăcut. De ce mi-e neplăcut ?“

Tania oftă.

— Ce bine. Nu cred, dar e bine. E o taină şi încă una importantă...

Slujba se termină. Tania nu se grăbea să plece, îl reţinu şi pe Losev, se uitară cum se goleşte biserica, cineva îmbrăcat într-o haină închisă la culoare mergea şi stingea încet lumînările. Rămăseseră doar luminile roşu-stins ale becurilor.

— M-am rugat şi eu cu ei. Pentru ce — nu ştiu. Dar dumneata ?

— Eu ? — Losev icni. Nu, eu nu cred — spuse hotărît el. Şi nici despre ei nu cred că sînt credincioşi.

— De ce ? Doar nutresc o credință curată și generoasă. Lor le e milă de noi. Ne consideră nefericiți. Pentru că noi nu putem să credem în ceva, așa, pur și simplu, dacă nu ni se promite o răsplată. Totdeauna cerem ceva în schimb. Dacă alergi — scapi de infarct. Dacă înveți bine — ai să intri la facultate. Tu — mie, eu — ție. Nu dăm nimic pe degeaba.

Cineva hohoti în întuneric.

— Presupuneți că la noi e altfel ? — întrebă o voce veselă, melodioasă. Of, intelectualii ! E la modă să mergi la biserică ! Cred, și nu cred — sînt și în opoziție și nici nu riscă nimic. E plăcut să găsești aici consolarea. Și hohoti iarăși blînd.

Din umbra coloanei apăru un cap îngust pe un gît înalt, apoi trupul îmbrăcat într-o scurtă de aviator din piele roasă, pe picioare scurte, un nas imens, semăna cu un gnom, dar ochii erau frumoși, negri, pătimași. Losev o luă pe Tania de braț.

— Nu-i frumos. Dumneavoastră trebuie să-i atrageți pe cei care intră în lăcaș și, în loc de asta, ne respingeți. Ce fel de credincios sînteți ?

Bărbatul dădu din coate, ca și cum ar fi avut aripi.

— Ați pus o întrebare la întîmplare și ați nimerit exact la țintă : ce fel de credincios sînt eu ? Asta-i problema ! Pentru că poți să crezi și în Satana și într-un cuc. Scuzați-mă, m-am adresat... — se bîlbîi puțin — am auzit întîmplător ce a spus dînsa despre generozitate, a atins exact esențialul. Hristos i-a gonit pe negustori din templu, dar ei s-au întors...

Bărbatul făcu un semn cu capul spre altar, dar se chinci brusc și dispăru în spatele coloanei.

Tania se îndreptă spre ieșire.

În pridvor fură orbiți de lumina strălucitoare a soarelui. Vrăbiile ciripeau zgomotos. O fetiță sărea pe dalele de piatră. Bărbatul cu scurtă de pilot ieși după ei. La lumină, lui Losev i se păru că îi mai văzuse undeva fața albă.

— Ați dedus că mă pregătesc să-i demasc pe preoții nesățioși. Vă înșelați. Eu însumi trăiesc din bănișorii ăștia.

Losev îl recunoscu pe țîrcovnicul care-l ajutase pe mitropolit.

— Am fost osîndit — spuse el uitîndu-se în jur. Îmi ispășesc pedeapsa. Chiar pentru asta.

Losev făcu vesel un gest spre gît şi clipi. Bărbatul negă din cap.

— Iaca, nu. După dumneavoastră, feţele bisericeşti sînt ori beţivi, ori pungaşi. Şi vă vine uşor.

Făcu un gest supărat, se întoarse, vrînd să intre înapoi în biserică.

— Vă rog, staţi puţin — spuse Tania. De ce v-au pedepsit ?

Mormăi batjocoritor, nu se ştia dacă la adresa lui sau a Taniei.

— Ce eresiarh.

— Poftim ? — întrebă Losev.

— De la cuvîntul „eretic", „erezie" — îi explică grăbită Tania. Şi care e erezia dumneavoastră ?

Bărbatul se uită la ea bănuitor cu ochii lui strălucitori cu reflexe de cărbune :

— Vă interesează ?... Mă acuză pentru doctrina mea.

— Doctrina ?

— Ce mai doctrină — iar dădu din coate, ca şi cum ar fi avut aripi — nu-i o doctrină, ci un chin. Nu m-au lăsat să o adîncesc. Şi mi-au interzis s-o exprim.

Refuză îndelung să le explice, ba atacîndu-i, ba făcînd pe prostul, se uita speriat, încerca să-i convingă că în zilele noastre nu poate să apară nici o doctrină nouă, se ştie totul, omul nu se mai dezvoltă, doar supravieţuieşte... Ce, vor să se distreze cu o bizarerie, să-şi asigure amuzamentul spiritual ?... Tania nu reacţionă la atacurile lui şi nici lui Losev nu-i permise, răbda vesel şi cu încăpăţînare şi, în curînd, Ilia Samsonovici — aşa se numea — se potoli, îi invită la el şi iată-i stînd în cămăruţa lui îngustă ca un coridor, albă şi pustie.

Pe masă erau castraveţi, ceapă verde, pîine, apăru şi berea. Dar nu băură, li se păru nepotrivit. La el în cameră, Ilia Samsonovici deveni mai amabil. Îşi scoase scurta, silueta lui diformă avea ceva de cămilă. Dar infirmitatea parcă-i dispăru cînd începu să vorbească — ochii îi ardeau cu o flacără neagră, avea o voce curată şi dinţi albi. Jongla vesel cu cuvintele, fără să se preocupe dacă vor fi înţelese sau vor cădea şi se vor sparge în cioburi strălucitoare.

— Toată biografia mea s-a dezvoltat pe bază de îndoială. Alţii se tem de îndoială. Dacă or să aibă dubii, au să se dezică de religie. Eu am pornit invers, am veri-

ficat ateismul. Ateii sînt categorici. Argumentele lor sînt jalnice, lipsite de profunzime. Nu există Dumnezeu, pentru că în Biblie sînt contradicții. Pentru că nu a fost găsit pe cer. Și altele la fel. Eu am început să mă interesez serios — de unde reiese că nu există ? Și cum începi să te întrebi — totul vine de-a valma. Cum te îndoiești o dată — începi să observi peste tot nepotriviri. Mergea prin cameră, dînd din coate și se opri deodată în fața lui Losev : Fiți vigilent ! Să nu vă permiteți vreun dubiu, căci așa începe totul să se clatine și dispare mulțumirea. Duhul negării, duhul îndoielii. Feriți-vă de el ! Dacă te prinde, nu se știe unde te duce și nu mai e cale de întoarcere.

Cuvintele lui Samsonovici îl atinseră pe Losev fără să-și dea seama de ce.

— Nu se poate să te îndoiești de tot. Atunci nu mai poți nici să crezi, nici să acționezi.

Mîna Taniei poposi pe genunchiul lui și el tăcu, luînd un castravete. Era plăcut să cedezi, să te supui, să faci ce-i place ei. Puteai să te destinzi, era interesant să-l asculți pe omul ăsta ciudat și să-l contrazici molcom.

Ilia Samsonovici se aplecă spre Tania și-i șopti ca un conspirator :

— Ați auzit. Îi e frică de necredință. Înseamnă că și pe el l-a ajuns.

— Ce l-a ajuns ?

— Aia... Karl Marx spunea — îndoiește-te mereu. Așa că și în această privință sînt mai marxist decît voi. Dacă vrei să ajungi la Dumnezeu — trebuie să renunți la el. Să renunți și să revii prin îndoială... Ași citit cartea lui Iov ?

— Nu, n-am citit-o.

— Cum se poate, e cea mai importantă carte a Bibliei.

— O s-o citesc neapărat — spuse Tania — dar mai bine spuneți-mi care e erezia dumneavoastră...

— Nu trebuie să considerați că eu m-am dezis de credință. Eu militez pentru întărirea ei. Iată rezultatul îndoielilor mele... Am ajuns la concluzia că trebuie să schimbăm semnificația raiului și a iadului.

Tăcu, luă un pahar cu bere, sorbi o înghițitură, ca și cum ar fi fost ceai fierbinte.

— Cum adică să le schimbăm... de ce ? — întrebă Tania, uitîndu-se la el uimită.

— Pentru ca să dobîndim adevărata dezinteresare. În biserică spuneaţi că rugăciunea lor e curată. Dacă i-aţi vedea pe dinăuntru. Frică şi tîrguială. Chiar dacă ţintesc puritatea, moralitatea într-un sens superior, tot comerţ face. Vin să se înţeleagă la preţ. Ia tu, Doamne, şi dă-mi şi mie. Eu cred şi te laud, tu dă-mi puterea şi fericirea veşnică. O afacere cu plata în ceruri. Dacă o să te respect pe pămînt, atunci o să nimeresc în rai — dacă o să mă-ndop, o să mă ghiftuiesc şi o să fiu desfrînat — atunci o să ard şi o să mă chinui. Deci totul se bazează pe frică... Biciul şi prăjitura ? Nu sînt de acord ! E înjositor ! Se îndreptă, ridică o mînă, deveni mai înalt, vocea lui sonoră trecu în recitativ. Dimpotrivă, consider că e divin şi loial ca cei drepţi să fie trimişi în iad ! Lor trebuie să li se promită chinuri. Nu focul şi cazanele cu smoală, ci chinurile nedreptăţii ! Să nu primească nimic pentru binele făcut ! Să nu fie răsplată. Tu-i faci bine, iar ţie... — Şi-i arătă lui Losev degetul mare trecut printre arătător şi mijlociu. Nu ţi se va da niciodată nimic, nici acum şi nici altă dată ! Ei ? Ce-i ? Nu vă place ? Şi rînji arătîndu-şi dinţii incredibil de albi, parcă ar fi fost falşi, apoi izbucni într-un rîs triumfător, savurînd impresia produsă.

— Dar e inuman.

Ilia Samsonovici se aşeză pe vine în faţa Taniei şi o privi în ochi.

— Doar nu crezi în Dumnezeu ? Şi totuşi nu-ţi convine, nu-i aşa ? Iar pentru un credincios e, într-adevăr...

— Dar de ce, care e sensul ? — îl întrebă Tania nerăbdătoare.

— Ca să demasc. Nu cumva n-aţi înţeles ? Omul trebuie demascat ! Acest animal răpitor cu două picioare, care pradă pămîntul. E timpul să ştim cine sîntem. Ilia Samsonovici sări, se aruncă spre Losev, îl apucă de mînă, într-o absolută uitare de sine. Cine sîntem noi ? Nişte precupeţi sau există într-adevăr în noi ceva divin ? Poate că e doar calcul pur ? Dacă e numai calcul, înseamnă că sîntem nişte maşini care ne supunem doar raţiunii... Cum să ne dumirim ? Doar anulînd orice speranţă de cîştig. Şi cei care trăiesc în păcat pe pămînt, în lăcomie, să nu poată spera în pocăinţă, pentru că acolo vor trăi în raiul veşnic şi în belşug. Nu va exista suferinţa purificatoare. Nu o va dobîndi nimeni. Fără răsplată, fără premii. Cel

drept nu va căpăta fericirea, păcătosul nu va obţine căinţa. Nici şefilor mei nu le-a plăcut deloc.

Ochii Taniei se lărgiră, roşeaţa îi năpădi faţa.

— Pentru că e nedrept ! Vreţi să faceţi un Dumnezeu absolut nedrept.

— A-a ! Asta mi s-a spus imediat. Dar nici viaţa reală nu-i încurajează pe cei buni şi cinstiţi. Asta e drept ? Nu, cu dreptatea n-ai cum descurca toate astea. Pentru verificare, hai să le luăm tuturor consolarea şi frica de pedeapsă şi să vedem ce va deveni omul ? Atunci totul se va clarifica. Şi o să vă miraţi. Şi o s-o luaţi la goană. Dar n-o să aveţi unde ! Binele va fi osîndit, peste tot. Şi n-o să mai fie convenabil să fii bun. Cine va mai îndrăzni să fie drept ? De entuziasm, îşi ridică mîinile şi le scutură. Cine va mai avea curajul să fie bun ? Şi cine o să mai predice, cine o să mai propovăduiască ? O să fie imposibil. Preoţii n-o să mai aibă nici un fel de rost. Şi o să se descopere, o să se clarifice totul. O să ne vedem aşa cum sîntem unul pe altul. Toţi oamenii vor fi goi.

În colţ, în faţa unui mic iconostas, tremura o flacără mică, incoloră. Pe perete, atîrna, pe lung, o imagine anatomică a omului cu smocurile roşii ale muşchilor, cu stomacul deschis, în care se vedeau buclele galbene şi roz ale intestinelor, ţevile arborescente ale vaselor. Alături, era agăţat portretul lui Lev Tolstoi. Un pat de fier, acoperit cu o pătură cenuşie, pe care dormita un motan jigărit. Din cînd în cînd, ridica pleoapele şi-l privea pe Losev cu ochii lui aurii cu pupile negre. Vocile lui Ilia Samsonovici şi a Taniei se întretăiau. Tania dădea ca exemplu vieţile sfinţilor, le spunea pe nume, vorbea despre Schweitzer, despre revoluţionari. Cu o mişcare scurtă încerca să înlăture şuviţa grea de păr care-i întuneca strălucirea ochilor. Losev nu se amestecă. Îşi gusta detaşarea. Valul fierbinte al discuţiei îl atingea, dar nu se lăsa prins, dus. Era plăcut să vezi efortul inteligent al Taniei, să auzi cum jongla cu Evanghelia, cu subiectele biblice, pe care nu le studiase în nici un institut, cum ataca probleme cu care n-avusese de-a face. Îşi recunoştea uneori ignoranţa, recunoştea uşor, aşa cum îşi pot permite doar oamenii care ştiu multe. Bunicul Taniei fusese preot, cîte ceva învăţase şi ea singură ca să înţeleagă tablourile cu subiecte biblice. Era evident că, datorită interesului ei,

Ilia Samsonovici înflorise, nu mai era grosolan, nu ezita, încerca s-o convingă de adevărul ereziei lui disperate.

— Nu te înspăimîntă perspectiva că oamenii vor deveni şi mai răi, din cauza ideii dumitale ?

— Nu există nimic mai rău decît actuala necredinţă. Uitaţi-vă cîte se-ntîmplă. Mai bine m-aţi întreba ce o să fie cu credinţa ? Aceasta-i întrebarea. Ce va rămîne din cei drepţi ? Va trebui să-i revizuim pe toţi vechii sfinţi. Printre ei sînt unii care nu s-au preocupat decît de fericirea lor veşnică. Renunţau la bunurile pămînteşti, ca să aibă acolo totul de cea mai bună calitate. Chiar şi cei mai puri se gîndeau mereu la rai. Scriem doi, unul ţinem. Dar nu despre ei e vorba. Important e să aflăm dacă avem suflet ? De asta vreau să scot din om interesul, să-l îndepărtez, să vedem ce rămîne. Dacă nu rămîne nimic — atunci ăsta-i sfîrşitul. O să dispară şi speranţa şi bunătatea. Se vor termina poveştile. Puterea, viclenia şi cîştigul ! Va înceta sfînta minciună şi va apărea în faţa ochilor omul în toată goliciunea nesfîrşitei lui lăcomii. Şi ne vom îngrozi !

Tania căzu pe gînduri. Faptul că putea lua discuţia asta în serios îl mira şi îl înveselea pe Losev atît de mult, încît începu să întrebe cum o să se facă transferul raiului în iad şi invers, dacă Ilia Samsonovici are un proiect de reconstrucţie şi ce atitudine va avea personalul din infern faţă de schimbarea clienţilor... Păreau că nu îi aud glumele, nu zîmbeau, aveau o privire ceţoasă.

— Ştiţi ce sărbătoare e astăzi ? — întrebă Ilia Samsonovici. Adormirea Maicii Domnului.

Şi începu să vorbească despre marele semn al acestei zile ca o mărturie a înălţării viitoare a omenirii pe o treaptă superioară a existenţei. Apoi îşi aduse aminte de Schimbarea la faţă, cînd cei trei apostoli l-au văzut pe Isus pe muntele Tabor. Isus avea un nimb, şi atunci au înţeles ei cine se află în faţa lor, dar apoi totul a dispărut şi au rămas înconjuraţi de o mulţime de oameni meschini şi şireţi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat...

Era evident că el, într-adevăr, credea că, odată, de mult, lucrurile se petrecuseră aşa şi faptele astea îl emoţionau pînă la lacrimi. Involuntar sentimentul lui îi molipsea. Pentru prima oară, religia, faţă de care Losev se purta de sus, considerînd-o o consolare inofensivă pentru babe, îi apăru în tot farmecul ei periculos.

Tania spuse brusc :

— Vă înşelaţi, Ilia Samsonovici.

— Unde ? spune-mi.

— Aţi omis un sentiment. Oamenii nu se zbat doar pentru profituri şi foloase. Spuneaţi că cei drepţi nu există. Dar mamele ? Gîndiţi-vă la mama dumneavoastră.

Ilia Samsonovici tresări, ca şi cum ar fi vrut să spună ceva, dar tăcu.

— Şi soţiile ? Orice femeie care iubeşte poate salva omenirea prin dragostea ei ! Poţi s-o ameninţi cu ce vrei pe lumea ailaltă pentru iubire — n-o să se sperie. Ardeţi-o, aruncaţi-o în cazanele voastre — nu va renunţa la iubirea ei şi vă va salva. Ştiţi ce a făcut mama mea ? Fratele meu... s-a născut în patruzeci şi unu la Leningrad, apoi a început blocada, nu împlinise un an, plîngea, cerea mîncare şi ea n-avea nici lapte, nici o fărîmitură de pîine, atunci şi-a tăiat o venă şi i-a întins mîna, ca să sugă sîngele şi să se liniştească, să adoarmă, aşa l-a salvat. Nu există nimic mai puternic decît dragostea. Iubirea asta a fost singurul ei profit. Unde ai s-o trimiţi — în rai sau în iad ? Vorbesc aşa pentru că ştiu, sîngele acela curge şi în vinele mele, sîngele ei...

Ridică fruntea, se încordă, ceva explodase în ea, emana o asemenea căldură, încît Losev simţi o cutremurare lăuntrică. În aer ardea o flacără care se topea şi se consuma. Avea o asemenea forţă, încît dacă acum Tania s-ar fi sculat şi le-ar fi ordonat s-o urmeze — ei i s-ar fi supus... Ilia Samsonovici se închină cu plecăciune adîncă.

— Asta-i adevărul ! Adevărul ! Dacă ai şti cîtă dreptate ai... Se îndreptă, îşi şterse nasul cu mîna şi, uimit, i-o arătă pe Tania lui Losev : — Uite, a descoperit singură... Eu vin de nicăieri. Pe mine nu m-a iubit nimeni. Mama n-a vrut să mă ia de la orfelinat. M-a blestemat ! Înghiţi ghemul care i se urcase în gît. — Eu nu prin dragoste am ajuns, ci prin disperare. Dar ea, prin dragoste ! — se întrerupse el entuziasmat. Iubirea femeilor e ceva special, e un instinct. Dar cînd această iubire va exista şi în afara instinctului... Or să fie oameni care n-au să se teamă ! Or să fie !... Şi or să facă binele ştiind că mai apoi or să sufere. Or să renunţe la profit de dragul conştiinţei... Ca să aibă un suflet viu. Vor sfida toate bisericile existente. Ei ne vor răscumpăra pe noi toţi. Poate că, în jurul nostru, sînt oameni gata să-şi înalţe su-

fletul, caută, vor să se lase arşi pe rug. Daţi-le, spuneţi-le...

Sudoarea se scurgea pe fruntea lui palidă. Aşa şi-l aduceau aminte, aşa le-a rămas în memorie — trupul lui diform, mai gros jos, şi ochii, cu strălucirea lor de cărbune pe fondul peretelui alb.

Umblară destul de mult timp tăcuţi, apoi Tania spuse supărată :

— N-a găsit... Dar e bine că sînt unii care caută.

După cîţiva paşi, spuse iar :

— Nu, precis, nu, n-a găsit — şi rîse. Fac şi eu ca prietena mea, Nona care, se scoală de dimineaţă, se uită în oglindă şi oftează — nici azi n-am găsit mutra potrivită.

Pentru Tania existenţa nu era catalogată, căuta ceva, atrasă de tot ce era neobişnuit sau interzis. Încerca şi gustul acestui oraş cu atîta lăcomie, încît Losev se molipsi de pofta ei.

Cu un sentiment de uşurare, se îndreptară spre pavilionul jocurilor mecanice. Acolo totul era simplu : împuşcătura, ţinta, lumina care se aprinde, avionul care cade, punctul care se înscrie. Losev trăgea fără greşeală, spre bucuria băieţilor din localitate.

Restaurantul de pe malul lacului era arhiplin. Serveau doar pentru străini şi pentru sportivi.

— Iar noi sîntem pur şi simplu nişte oameni flămînzi — spuse Tania trist.

Losev o luă de braţ, trecu pe lîngă portar cu acea expresie autoritară care blochează orice împotrivire aşa că portarul chiar îi salută. În salon, Losev se adresă responsabilului şi, cu aceeaşi neînduplecare, îl rugă să le găsească nişte locuri, fără să-i explice nimic, ştiind însă că n-o să fie refuzat. Aşa se şi întîmplă. Responsabilul se scuză că n-are o masă separată şi-i aşeză lîngă altă pereche.

Sub tavan se învîrteau un fel de flori uriaşe cu petale de aramă. Tania se bucura ca un copil, nu fusese de prea multe ori într-un restaurant, iar într-unul de lux era pentru prima dată. Cu leafa de profesoară nu prea poţi să chefuieşti.

Cu ei la masă stătea un gruzin cu mustăţi, gînditor, cu o blondă falnică şi destul de vulgară. Blonda zîmbea ocrotitor auzind cum se minunează Tania şi se uita la

Losev cu ochii ei albaştri-umezi, cu gene negre întoarse. Cîndva, lui Losev îi plăcuseră asemenea pisici bine îngrijite, cu ele era simplu, ştia de la început tot, ce o să spună, ce o să se-ntîmple în seara pe care o vor petrece împreună.

Tania pierdea mult în vecinătatea ei. Comparîndu-le fără să vrea, Losev vedea cît de greu o să-i fie cu această fată ciudată, exaltată, imprevizibilă. Îl interesau opiniile ei, dar nu-i era pe plac independenţa ei. Superioritatea Taniei era ascunsă adînc şi nu se dezvăluia imediat... Nu, nu era vorba despre deşteptăciune, deştept era şi Losev — să fi fost mai subtilă, să fi avut un gust mai precis ? Mai intelectuală ? Lui Losev nu-i plăcea cuvîntul ăsta, îl folosea mai mult în sens peiorativ, dar acum nu găsea altul. O vedea deodată în altă lumină — şi comportarea ei cu Kamenev, şi felul cum îi sărutase mîna, şi plecarea ei de la Polivanov, toate aceste mişcări bruşte ale sufletului ei erau saturate de nobleţe. Şi chiar în înfăţişarea sa, Losev aprecia superioritatea naturaleţii. Unghiile ei nelăcuite, buzele curate, strălucirea mată a părului ei castaniu, decolorat la capete, erau mai frumoase. La gîndul că nimeni în afară de el nu văzuse în Tania decît o ochelaristă oarecare, îmbrăcată într-o rochiţă ieftină, inima îi fu cotropită de un sentiment de tandreţe, o considera descoperirea lui şi de aceea i se părea şi mai înduioşătoare, şi mai frumoasă.

Renunţarea, meditaţia alternau cu curiozitatea copilărească, cu entuziasmul şi lăcomia, cu naturaleţea. Se bucură fără jenă cînd văzu icrele de Manciuria, apoi şaşlîkul pe ţepuşe şi plăcintele fierbinţi. Sinceritatea ei îl înduioşă şi pe chelner, puse vodca într-o frapieră cu gheaţă, aduse farfurii calde, cucerind-o definitiv. Losev strălucea. Se simţea puternic şi generos. Vroia să-i facă pe toţi fericiţi. Începu cu vecinii — ridică paharul în cinstea frumuseţii blondei, frumuseţe care nu ţine de modă, funestă pentru bărbaţii tuturor vremurilor şi popoarelor şi, aflînd că e soră medicală la o creşă, îi demonstră că e cea mai interesantă şi responsabilă specializare. Caracterul omului se formează în primii trei ani de viaţă, deci ea, cu mîinile ei puternice şi pufoase, modelează, ea este un sculptor, un artist, ea este... O urcase pe asemenea culmi, că n-a fost deloc simplu să revină la companionul ei. Dealtfel, îi împleti şi gruzinului o coroniţă de calităţi, alcătuită din mo-

destie și farmec. Lăudă veselia poporului gruzin, cultura manifestărilor lui familiale, muzicalitatea. Era în formă. Simțea că Tania îl admiră. Nu lingușeala caracteriza complimentele sale, ci darul observației. Se convingea a nu știu cîta oară cît de ușor e să lauzi un om, să-l faci mai bun, arătîndu-i ce e valoros în el. Ce-l împiedică să folosească mereu această descoperire ? De ce pomenea meritele oamenilor doar la aniversări sau cînd ieșeau la pensie ?

Treptat, deveni acel Serioja Losev care putea să vorbească și să trăncănească fără să-și bată capul cum îi vor fi interpretate cuvintele, se întorcea spre sine, părăsindu-l pe acel S.S. Losev care, în Biroul lui oficial, își măsoară fiecare vorbă.

Băură puțin. Tania mînca șașlîk ca o sălbatică, dinții îi străluceau, se murdărise pe degete, dar totul îi venea bine și gruzinul, molipsit de spontaneitatea ei, îi arătă cum trebuie să mănînce legumele. Fața lui Losev încă rîdea cînd inima, ca și cum s-ar fi lovit de ceva, îi căzu în călcîie și, odată cu ea, se duse și sîngele, totul se scurgea, părăsindu-l și lăsîndu-l singur, undeva, sus.

— Ce s-a întîmplat ? — întrebă încet Tania.

Fără să-și ia ochii de pe *acel bărbat*, Losev strînse mîna Taniei, se ridică și se apropie de masa lui.

Părul încărunțit, tuns cu breton, iar în spate o coamă creață, gura cu buze groase, un zimbru, un zimbru în toată regula, greoi, mare, cum de avusese atunci Losev putere să-l ridice, să-l care pînă la ușă și să-l azvîrle pe scări ? Acum, uitîndu-se la el, Losev nu-și dădu seama cum s-a întîmplat. După cît își aducea aminte, nici unul nu rostise vreun cuvînt. Antonina înghețase lîngă bufet cu paharele în mînă, era cu capotul pe corpul gol, și *ăsta* era în maieu și ud de transpirație. Cînd Losev se întorsese, Antonina își turnase coniac în pahar și bea dîndu-și capul pe spate. Paharele erau de la soacră-sa, albastre cu margine aurie. Iar coniacul era „KV“ — litere roșii pe o etichetă galbenă, exact ca acum pe masa *ăstuia*. Lîngă el ședea o bătrînică cu o pălărie neagră de paie și doi băieți gemeni, în vîrstă de vreo cincisprezece ani. O femeie tînără cu părul pînă la umeri stătea cu spatele la Losev. Purta pantaloni și un cordon lat. Losev ar fi vrut să fie Antonina. Dar cea de acum avea părul drept și umerii

mai lați. Mîncau, rîdeau de ceva. Brusc. *ăla* îl observă pe Losev, încetă să mai mestece, zîmbetul i se șterse de pe față, îi rămăsese doar în colțurile buzelor groase. Curios, îl recunoscuse imediat pe Losev. Nu se mai văzuseră de la întîmplarea aceea, și Losev nu-i știa nici numele, nici cine e, de unde vine, nu întrebase nimic, aștepta ca Antonina să înceapă să se justifice, să povestească. Nu-i cerea decît să se explice. Dar ea tăcea. Din ziua aceea, tăcuse definitiv. La început nu mai rostea chiar nici un cuvînt. Împietrise. Apoi — da, nu. Și cînd s-au întors la Lîkov, la fel — da, nu. Stătea noaptea culcată ca o piatră — nu se răsucea, nu ofta. Cînd intra el în casă, îi sticleau ochii. Seara, se instala tăcerea. El vorbea cu fetița și ea vorbea cu fetița... Pînă în ultimul moment el tot nu înțelesese ce s-a întîmplat. A existat o clipă cînd ar fi fost dispus s-o ierte. O surprinsese în bucătărie, stătea în fața chiuvetei cu o farfurie în mînă. Curgea apa, stropii îi udau fața, era nemișcată, ca o stană de piatră. Părul ei, care nu mai fusese vopsit de mult, negru-bălțat, atîrna. Pe fața palidă, curgeau picături. Mila inundă inima lui Losev. Se supără pe sine, dar apoi, ca să-și justifice mila, își aminti de Katia cea înverșunată și stearpă, cu care se întîlnise la Moscova și după căsătorie, și de povestea recentă de la sanatoriu, cu cățărări peste balcoane, cu bilete prostești. Înainte, toate astea existau independent, separat de viața lui familială. Dar, dacă e să analizezi, e același lucru. Ce drepturi are el, cu ce e el mai bun ?

Se apropie de Antonina, îi luă mîna rece, udă, simțind cum lacrimile îi strîng gîtul. Ea se smuci, își trase mîna și începu să și-o șteargă cu scîrbă de șorț. Și era un asemenea dispreț pe fața ei, încît o apucă de păr, îl învîrti pe pumn și începu să-i scuture capul dintr-o parte în alta.

Își pierduse controlul. Dacă ea ar fi țipat, ar fi bătut-o, ar fi nenorocit-o, un văl roșu i se așezase pe ochi, sîngele îi pulsa în tîmple, așa că nu-și auzea vocea, știa doar că-i spune că e o zdreanță, o japiță, o curvă. Ea nu scotea un sunet. Din cauza propriilor lui cuvinte, din cauza tăcerii ei pline de ură se simțea umilit și numai cu un efort extraordinar, cu un ultim efort ieși din această nebunie, o lăsă în pace și fugi.

Îi era rușine, scîrbă, frică. Dar cel puțin se descărcase și, în esență, aici se terminase căsnicia lor. Chiar dacă ar fi iertat-o, n-ar mai fi putut trăi împreună.

Soacră-sa, imparțială, încercase să-i împace, îi întrebă ce s-a întîmplat. Losev dăduse din umeri : să povestească Antonina. Nu vroia nici să învinovățească, nici să demonstreze, numai să nu-i mai apară în fața ochilor scena aceea de la Leningrad.

N-a aflat niciodată ce i-a spus Antonina mamei sale. Familia se înstrăină. Exista doar munca, munca salvatoare, nimic altceva, restul se oprise, înghețase. Acasă, toți îl ocoleau în tăcere, plecînd ochii. De fapt, în casă se petrecea ceva. Pe ascuns sau la vedere, întotdeauna se întîmplă ceva. Pe nesimțite, devenise vinovat. Se dovedi deodată că Antonina este compătimită, consolată. Propria lui mătușă îl acuza pe el, fără să cunoască împrejurările. Nici măcar sora lui nu-l susținea. Observă că și fata lor începuse să-l evite, cînd îi reproșase ceva, în loc de răspuns îl întrebase cu obrăznicia copilăriei de ce n-o mai iubește pe mama. Iată deci cum se prezentau lucrurile — el n-o mai iubea. Roșind, încercă să-i explice că el și mama au opinii diferite, cînd va crește o să înțeleagă, e încă mică — de fapt, mormăise ceva cruțînd-o pe Antonina și ferind-o de adevăr pe această fată de doisprezece ani. Care adevăr ? El însuși nu-l știa.

Antonina o aranjă pe fiica lor la o școală de muzică de la Leningrad, deși Natașa n-avea nici un talent deosebit, se decisese însă că așa va fi mai bine pentru copil. Antonina o vizita la Leningrad, zăbovea acolo mult timp și, în cele din urmă, se mută defintiv la mama ei, în apartamentul acela unde se petrecuse totul și unde mai demult făcuseră nunta. Se considera că Antonina își ajută mama și se ocupă de copil. În felul acesta totul s-a rezolvat fără proces, fără divorț și scandal, toți erau mulțumiți și, la un moment dat, Losev descoperi că și lui îi convine această falsă familie, altfel ar fi avut neplăceri la serviciu, conducerea ar fi trebuit să reacționeze, asta era regula nescrisă. Existau destule familii de acest fel la Lîkov. Cînd îi vizita, Losev se prefăcea că nu știe nimic și-și compătimea gazdele, care-și purtau crucea cu demnitate. De ce, pentru ce toate astea ? — nu-și pusese niciodată problema. Și el însuși, chinuit de necesitatea de-a minți și de a se preface, considera că așa trebuie să fie.

Acum toţi cei care stăteau la masa aceea se uitau la Losev şi-l întrebau ceva pe *ăla*. Le răspunsese ceva, faţa i se decoloră, se încordă tot. Losev nu mai avea nici o îndoială, era el. De necrezut, coincidenţa părea imposibilă, ca într-un vis. Losev simţi cum îi amorţesc vîrfurile degetelor.

Băieţii aveau plete, purtau pulovăre roşii, ochii lor îndreptaţi spre Losev priveau cu bunăvoinţă şi curiozitate. *Ăla* se ridică în întîmpinarea lui Losev, continuînd să ţină furculiţa în mînă. Era mai înalt, mai solid decît Losev, avea o cicatrice albă pe gît. Era uimit de alegerea Antoninei — de ce *ăsta*, de ce tocmai el ? Losev nu mai simţea vechea înverşunare şi nu înţelegea de ce trebuie să se apropie, să-l jignească pe acest om, să-l lovească chiar ; poate că celălalt o să-l insulte şi pe urmă o să mintă ca să se justifice faţă de familie şi amîndoi vor considera că aşa e corect şi că aşa trebuie să se întîmple.

Bătrînica scoase oasele de peşte din gură, băieţii nu mai rîdeau.

El apucase să facă cîţiva paşi în întîmpinarea lui Losev, se întîlniră mai departe de masă, lîngă ringul de dans. Termină repede de mestecat, se înecă, ridică fără motiv mîna cu furculiţa şi Losev se gîndi că-i va fi frică să-l împungă cu ea, se va apăra doar, acoperindu-şi faţa şi, din cauza furculiţei, bătaia va deveni ridicolă.

Losev îl conduse, luîndu-l de braţ, spre mijlocul ringului de dans, acum gol. La gîndul că, mai demult, putuse să-l ridice pe acest zimbru, zîmbi. Parchetul ringului strălucea. Toată lumea îi privea.

Bărbatul se chinuia să înghită şi se congestionase.

— Vă rog, nu aici — bombăni el — să coborîm... Unde doriţi... Sînt cu băieţii, cu mama.

Inima lui Losev bătea acum egal. Îi privi buzele groase, frunza de mărar care i se lipise de bărbia transpirată, ar fi vrut să-i fie milă de acest om, dar nu găsea în el nici milă, nici bunătate. Dar nici mînie. Era doar pustiu şi frig. E bine să te baţi într-o asemenea stare, nu dai orbeşte. Să loveşti în bărbia asta cu frunzuliţa verde lipită ? Şi să-şi strice această minunată şi unică zi ? Să şi-o strice şi lui şi Taniei, căreia nu-i va putea explica nimic.

Gîndindu-se la Tania, toată fiinţa i se revoltă împotriva acelei puteri de neînţeles care-l conducea. De ce trebuie să se supună ? Cui ? Căror reguli ? Onoarea ?

Să-l bată şi să-şi refacă onoarea ? Prostii. Faţă de cine e obligat ? Faţă de Antonina ? Faţă de acest tip ? Nu-i pasă de ei ! Vîrîndu-şi pumnul în buzunar, spuse :

— Bine ! De mult nu mai vreau nimic de la tine, du-te la farfuria ta.

— Mă rog, — în sfîrşit, izbuti să înghită şi pronunţă sonor şi stupid — atunci de ce aţi venit ?

— Nu despre tine e vorba, ci despre mine. Nu mai am chef. Ar trebui să te cîrpesc, dar n-am chef. Ai întîrziat doar cu o zi, dar ai întîrziat. Unde ai fost pînă acum ?

El îşi şterse buzele cu mîna şi întrebă uimit :

— Adică în ce sens ? Dar se pleoşti, oftă zgomotos, uşurat, şi simţind că o să scape, închise ochii pentru o clipă. Fiţi atent, o să aveţi de dat socoteală pentru manifestări huliganice în locurile publice. Mie puţin îmi pasă, dar acolo, la voi... S-ar putea să vă dea afară. Doar n-am să las lucrurile aşa.

Losev îşi dădu seama că n-o să se bată cu el.

— Gata ! — spuse — nu mai trăncăni.

— Just ! Ce-avem noi de împărţit ? — răspunse el — Ce pretenţii să ai de la mine ? Dacă începeţi un scandal, ştiţi ce o să iasă ? Ştiţi ?

Era ceva nemaipomenit de alunecos în modul abil în care se schimba acest om.

— Înseamnă că nu vă puteţi descurca altfel. N-aveţi sentimentul superiorităţii. Aşa-i ? De aceea vreţi să mă umiliţi fizic.

Îşi recăpătase destul de repede încrederea în el, chiar aerul sigur de sine. „Ce are el deosebit, trebuie să aibă ceva deosebit“ — repetă Losev întrebările pe care şi le pusese de nenumărate ori.

— Puţin îmi pasă de tine — se scutură brusc Losev şi simţi că e adevărat, că rănile vechi nu mai dor, carnea s-a vindecat, doar pieliţa mai străluceşte, e subţire şi sensibilă.

Nu se mai uita nimeni la ei, toţi tăceau, pierzînd firul discuţiei.

— Ai chelit — spuse vesel Losev.

— Da, da, din cauza alergiei... — explică acesta distrat. Şi ce o să le spun ălor mei ? — se nelinişti el deodată.

— Ai să inventezi ceva.

— Nu lăsa totul pe seama mea. Dumneata ai început, așa că hai cu mine, o să te prezint, o să zic că am făcut împreună armata ! O să bem un pahar. Cu cine ești ? Dealtfel, scuză-mă, n-are importanță... Îl luă pe Losev pe după talie. Hai ! Vino numai pentru trei minute.

— Ce rost are să beau cu dumneata ? Ar fi prea de tot... — spuse Losev și întrebă interesat : Ascultă, chiar nu ți-e rușine ? De mine, mă rog, dar de ai tăi — ne așezăm, ciocnim — și n-o să-ți fie rușine ?

— Domnilor senatori ! Miroase a etică ! Cine ar fi bănuit ? Un adevărat Seneca. Vai, vai, vai, o s-o termini prost, primarule. Și clipi obraznic, cu apropo. Felicitări, cum se spune — incendiul Moscovei a favorizat înfrumusețarea ei. Trupul lui mare tremura de rîs. Da, eu mă prefac ! Mint. Pentru că ne observă băieții. Și dumneata nu te prefaci ? Se apropie și-i suflă în față. Hai la domnișoarele dumitale să le povestesc cum am făcut cunoștință. Blondei... Aia e ! Sîntem mînjiți cu același rahat și n-are cine să ne facă morală. Cu ce ești tu mai bun decît mine ? O căzătură...

Mirosea puternic a transpirație. Losev își aminti mai tîrziu izul ăsta, mîinile îl dureau, oftă, îi strînse cotul atît de tare încît acesta se strîmbă.

— O să trebuiască totuși să coborîm. Asta e ! Nu vrei ? Atunci să dispari de-aici în trei minute. Cu ai tăi, n-am nimic, să termine masa, dar tu mă enervezi. Îți dau trei minute !

Și propriul lui curaj ieftin și lașitatea celuilalt nu erau ce trebuie, nu aveau nici o semnificație, nu lămureau nimic.

Cînd se întoarse, gruzinul spunea un banc. Tania se aplecă spre Losev și, fără să-l întrebe nimic, spuse :

— Bravo !

— Nu știu, mi-a fost greu să mă abțin — mărturisi Losev fără să se mire, ca și cum ea ar fi auzit și ar fi știut totul.

Pînă nu de mult, chiar acum un an, se trezea noaptea și analiza fiecare cuvînt spus de Antonina, încercînd să înțeleagă ce s-a întîmplat, ce îi rănise orgoliul. Rana i se părea nevindecabilă. Atunci ar fi dat orice ca să afle cauza, mai mult, nu-l enerva imoralitatea Antoninei, ci convingerea ei că avea dreptul să fie imorală. Atunci nu aflase nimic. Și acum, cînd ar fi putut să întrebe, se do-

vedi că nimic nu mai are importanţă. Mulţumit de comportarea sa, o privi pe Tania, aproape uitînd întrebările care-l hăituiau. La ce-i folosiseră chinurile, pentru ce se zbuciumase dacă totul se şterse din memorie ?

Lunga zi toropită de căldură şi linişte îi adusese, în cele din urmă, la magazinul universal unde Tania, cu o perspicacitate specific feminină, descoperi o bluză cu dantelă olandeză, o probă şi, incapabilă să se despartă de ea, se tot uita în oglindă. Ochii i se înceţoşară. În adîncimea oglinzii, nu se vedea magazinul aglomerat, ci o încăpere sărbătorească, unde ea se întorcea lent, răspundea cuiva cu o plecăciune uşoară, îşi întîmpina invitaţii. Ridică mîna dreaptă, cu gestul obişnuit al profesoarei care arată la tablă, vrînd să vadă dacă bluza nu trage la subsuori.

Observînd-o de departe, Losev era uimit de comportarea lui : nu era nerăbdător. Proba intra şi ea în durata generoasă a acestei zile. Ziua strălucea, faţetele ei etalau scînteierile fiecărei clipe. Făcu o descoperire importantă : dacă examinezi cu atenţie clipa trecătoare a existenţei, dacă te adînceşti în ea, atunci vezi că fiecare picătură a vieţii e importantă, fiecare întîmplare. Nici măcar o cumpărătură nu poate fi un fleac — pentru că înnoirea este o plăcere, o întinerire, ea conţine şi risc, şi speranţă, şi joc. Toată viaţa poate fi alcătuită din asemenea minuni, pe care trebuie să ştii să le vezi. Acum, cînd descoperise acest adevăr, era hotărît să trăiască altfel. Nu pricepuse că, în sine, cunoaşterea acestui adevăr nu însemna mare lucru.

Capitolul XVIII

LOSEV SE TREZI PĂRÎNDU-I-SE că-l strigase cineva. Deschise ochii şi ascultă. Se luminase Pe tavanul înalt, sculptat, se lăfăiau petele de soare. I se trezise doar auzul, trupul era încă adormit. Memoria auditivă încercase să recunoască vocea care-l chemase. I se păru că fusese mama. Nu se miră că trăia încă. Se întinse pînă cînd îi trosniră încheieturile, aşteptînd ca mama să se aplece deasupra lui, gîdilîndu-l cu părul ei moale şi cu nasul, spunîndu-i : „Seriojka, Seriojka, sînt gata cartofii", să-i tragă încet plapuma de pe el, iar el

să mormăie, nelăsînd din mînă un colţ al cearşafului, apărînd căldura acumulată în pat, păzind resturile cele mai gustoase ale somnului. Mama s-ar fi dus apoi în bucătărie, prefăcîndu-se supărată, de acolo s-ar fi auzit zgomotul sticlei de untdelemn şi s-ar fi simţit mirosul aburilor cartofilor fierţi. Somnul pierea, dar persista desfătarea, imaginile pierdute ale viselor şi presimţirea zîmbetului matern, acolo, în bucătărie. Toată copilăria lui se aduna în aceste minute ale ieşirii din somn, clipe binecuvîntate, calde, dilatate pînă la limită.

...Cearşaful ud, bătut de vînt, îl lovea puternic. Mama se ridica pe vîrfuri, atîrna rufele pe frînghie. Feţele de pernă roşii se zbăteau, prinse în cîrlige. Mama se ridicase pe vîrfuri ca în fotografia aceea veche, unde era îmbrăcată cu o rochie de mătase cu guler de dantelă. Ţinea minte luciul materialului vărgat. El plîngea cu nasul în genunchiul de mătase. Scîncea amar şi îndelungat, uitîndu-se, de fapt, la apele albastre ale materialului... În apă, lîngă plută, se oglindea nu el, ci Petka Paşkov, iar imaginea se rupse, pluti, nu putea fi ajunsă cu undiţa. Losev se aplecă, salcia trosni sub el, trosnea acolo unde fusese tăiată, marginile se depărtaseră, trebuia să sară peste prăpastie, mama îl striga, trunchiul copacului se tot apropia de apă. În adîncimile prăpastiei, şedea, într-un fotoliu voltairian, Olga Serafimovna, goală, ca în desene, şi avea un piept bogat. Cuvintele pe care le spunea îl tulburară şi-l jigniră, aşa că se trezi definitiv.

Era culcat pe o canapea într-o cameră mare de hotel. Îşi aduse aminte confuz cum se întorseseră seara, tîrziu — îi dureau picioarele, ochii li se închideau, noaptea fără somn şi ziua imens de lungă îi extenuaseră în cele din urmă, şi în primul rînd pe Losev ; nu-şi mai amintea cum împărţiseră paturile, cum se dezbrăcase şi se culcase. Încercă să adoarmă din nou, dar îşi aminti dureros cuvintele Olgăi Serafimovna : „Există tablouri care influenţează destinul“. Din momentul întîlnirii pe scară cu Tania, nu-i spusese nimic despre convorbirea cu Uvarov. Evident, amîna. Ce se întîmplă ? Părea că se teme, dar de ce ? A greşit undeva ? Ieri nu-i expediase telegrama lui Arkadi Matveevici. Îşi găsise o scuză în neputinţa de-a alcătui un text : ar fi trebuit să-i scrie că nu rezolvase nimic. Golful Jmurkino era condamnat. În acelaşi timp, trebuia să-i dea a înţelege că, deşi fusese refuzat,

nu urmase nimic rău, dimpotrivă, fusese avansat. Dar nu putuse să unească aceste două comunicări. Cum le alătura, apărea ceva neplăcut. Evita să înțeleagă de ce gîndurile i se împrăștiau ca mercurul, neizbutind în nici un chip să le adune. Nu era un om lipsit de voință, putea să-și impună să spună și să facă ceea ce trebuie. Munca lui îi solicita permanent voința — era nevoit să-i impulsioneze pe alții, să spună altceva decît ar fi vrut, să ordone, să-și asume răspunderea, să decidă, să respingă. Losev se obliga să facă toate astea și le făcea neținînd seama de starea lui de spirit, de aceea se și considera un om puternic. Din cînd în cînd își verifica voința. Rămăsese cu acest obicei din tinerețe, își interzicea hrana, nu mînca nimic o zi-două, sau intra încet sub șuvoiul înghețat al dușului, sau se uita tăcut în ochii unui scandalagiu, pînă cînd acesta pleca privirea.

— Dormi ? — întrebă el încet.

Patul pe care se culcase Tania făcea un unghi drept cu canapeaua, așa că el n-o vedea, dar îi auzea respirația.

Tania nu răspunse imediat, trezită din somn, avea o voce ușor voalată, puțin încordată.

— Bună dimineața !

Cuvintele sunau atît de intim și de apropiat, încît el nu se hotărî să se ridice. Zîmbea stînd culcat. Tandrețea și recunoștința îl legănau. Părea că se trezise în el nevoia, de mult reprimată, de a se mărturisi unui alt om. Îi era mai ușor să fie sincer cu Tania decît cu sine.

— Mi-a pierit complet memoria, stau culcat și încerc să-mi amintesc ce voiam să-ți povestesc. Cum spunea tata : Bună ziua ți-am dat, da' am uitat cum te-a chemat.

Începuse cu o glumă. Așa era mai ușor. Pentru un naiv totu-i mai ușor, cînd un om deștept cade pe gînduri, prostănacul o ia de-a dreptul.

Îi povesti rîzînd cum se pregătise pentru discuția cu Uvarov, cum se sfătuise, cum umblase după aliați, cum își elaborase strategia. Audiența se desfășurase ca o bătălie, s-au luptat îndelung și, în cele din urmă, el a pierdut. Numai lui Polivanov i se pare că se mai poate rezolva ceva țipînd, cu de-a sila. Astăzi toți au studii superioare, trebuie să-i convingi cu calcule și cifre. Uvarov avea și el argumentele lui, era exponentul necesității de stat, avea motive care nu se văd de jos. Poate că s-ar mai fi putut lupta dacă nu ar fi intervenit Pașkov. Despre Pașkov,

Losev vorbi fără jenă — să se știe și la Lîkov ce porcării face concetățeanul. Pe scurt, deci, nu izbutise să-l convingă pe Uvarov, n-avusese destule argumente..

Tania tăcea. Povestind, Losev nu părea amărît de înfrîngere, ci stingherit. Nu spusese totul. Peste cîteva clipe, ea zise că poate ar fi fost mai bine să-i arate pe viu lui Uvarov Golful Jmurkino și tabloul. Doar pe Kamenev îl impresionaseră. Și oricine ar fi reacționat așa. Arta influențează în pofida calculelor. Pe unul mai mult, pe altul mai puțin, dar îl influențează.

— ...poate că l-ar fi emoționat !

O auzi cum se ridică într-un cot. Cel puțin așa își închipuia.

În cuvintele ei exista un reproș. Nu acela de care se temea în secret Losev, ci altul — naiv, școlăresc, ca și cum ai putea folosi vicleșuguri psihologice în lupta împotriva lui Uvarov. Era simplu să-i răspundă, chiar plăcut : Uvarov nu e un sentimental, nu se va deplasa el să vadă un tablou, puțin îi pasă lui de tablou. Uvarov e altfel ; dac-ai ști care e atitudinea lui față de pictură, pentru el, tabloul nostru e o aiureală. Losev transmise părerea lui Uvarov despre pictori fără s-o îndulcească. Ca și despre ceilalți oameni de artă. De obicei, nu-și permitea să se refere la opiniile particulare ale conducerii. Nu povestea nimic nimănui. Nu se cădea. Oamenii nu știu să păstreze un secret, se laudă că sînt bine informați, ba mai și deformează și se răspîndește... Dar acum, Losev, povestea ; se considera îndreptățit pentru că își exprimase și față de Uvarov dezacordul. N-avea nici un rost ca Tania să-și mai facă iluzii.

Ea sări din pat, așa cum era, în cămașa lungă de noapte și începu să meargă prin cameră. Pe covor, zgomotul picioarelor goale era stins, în schimb lipăiau pe linoleum...

— Uvarov al tău e un monstru ! Cu un asemenea cap pătrat... Nu-și găsea cuvintele, electrizată de mînie, emana scîntei. Se cheamă că e conducător. Nu poate să fie conducător un om care nu înțelege arta ! Popoare întregi au dispărut din istorie pentru că n-au avut artă ! N-au avut ce moștenire să lase urmașilor. Trebuie să plece ! Cît pierdem din cauza unor asemenea șefi, care nu știu să vorbească decît despre procente și metri cubi. Cu asta nu poți să-ți încălzești sufletul ! Din cauza lor e viața urîtă...

Losev îi admira înverşunarea şi încercă s-o liniştească vorbindu-i despre criza de locuinţe, despre prioritatea nevoilor omeneşti elementare. Folosea frazele cele mai comune, dar parcă arunca gaz peste foc.

— Aşa nu se mai poate ! Ce legătură au locuinţele ? Toţi se acoperă cu locuinţele ! Cum spui ceva — locuinţa ! Automobilul ! Iar la tineri — televizorul în culori ! Magul ! Blugii ! Bărcuţele !... Iată ce face Uvarov al dumitale. Asta pricepe, asta încurajează ! Şi unde să mergi cu automobilul ? Nu cumva şi dumneata reduci omul doar la atît ? Eu îi învăţ pe copii că arta e superioară automobilului. Da, da, aşa le spun ! Arta e dumnezeirea. Dacă-mi răpeşti muzica, nu-mi mai trebuie nici un fel de locuinţă. Ce să fac cu ea ? Să beau vodcă şi să mă uit la meciurile de hochei ? Aşa moare sufletul. Şi dispare omul. Îndepliniţi planul, dar pentru ce ? Ai rîs de Ilia Samsonovici, dar Uvarov e mai sărac decît el. Pot să i-o spun şi-n faţă ! Înţeleg, dumneata depinzi de el, de aceea trebuie să rabzi...

Obrajii i se îmbujoraseră, era mai frumoasă ca oricînd, dar în cuvintele ei erau acele exagerări pe care Losev nu le suporta. Despre ce artă vorbeşte ea, cînd oamenii n-au condiţii elementare, nu sînt suficiente grădiniţe de copii ? Cînd cinci fiinţe se înghesuie într-o cameră, nu-ţi arde de muzică şi nici versurile nu te pot ajuta...

— Avem din ce în ce mai mulţi amatori de artă, în timp ce numărul celor cărora le place munca... Ascultă muzică şi citesc versuri. Şi ce-i cu asta ? Crezi că muncesc mai bine ?

— Cred ! confirmă Tania cu elan, fără să se oprească.

— Măcar de-ar fi aşa.

— Nu pentru asta se compune muzica !

— Cît timp se compune, unii trebuie să construiască şi alţii să care cărbune. Uvarov e un om căruia îi place să muncească. Nu sînt mulţi ca el. Pe unii ca el se ţine economia noastră. Uzinele trebuie să lucreze, eşti de-acord ?

— Dacă vrei să ştii, un artist face cît o uzină.

— Ha !

— Da, o uzină care prelucrează fericirea !... Aşa a spus Maiakovski.

Ar fi trebuit să se oprească, să încheie discuţia cu o glumă, dar ea atinsese un punct dureros.

— Unde scrie că toată lumea trebuie să-i admire pe artiştii dumitale ? De ce pretinzi de la Uvarov — ah, versurile, ah, muzica ! N-are timp pentru ele, aşa nu se poate !

— Ba se poate ! Dacă e şef, n-are dreptul. După dumneata, arta e bună doar pentru cei înstăriţi ?

Strigau fără să se audă unul pe celălalt.

Peste cîteva ore îşi vor aduce aminte zîmbind cum a început această dimineaţă, cum stăteau cap la cap, ea pe pat, el pe canapea, cum se contraziceau aproape certîndu-se — pentru ce ? — fără să ţină seama de nimic, ca orbii.

Losev apucase să se obişnuiască cu admiraţia Taniei. De aceea, împotrivirea ei de acum îl dezorienta. Nu-i venea să creadă. Ridică tonul — nu-i fu de nici un folos, se lovi de încăpăţînarea ei. În afară de asta ea jignea un om de la care el învăţase, pe care-l respecta. Ce ştie Tania despre persoanele serioase, despre conducători ? Ce ştie ea, ce ştiau ceilalţi, oamenii obişnuiţi, consumatorii, despre viaţa lor, în care există atît de puţine posibilităţi şi atît de multe obligaţii ? Ştia ea cît trebuie să fie de abili, cum trebuie ei să combine, să ocolească legea ? În orice moment el poate fi tras la răspundere de ce a consumat o dată şi jumătate mai mult ciment decît i-a fost repartizat. Poate fi şi judecat. Toţi intelectualii ăştia, în special artiştii, aveau tot felul de idei preconcepute în legătură cu ei, cu oamenii care se ocupau de treburile concrete ! În cel mai bun caz, îi răbdau, dar nu-i respectau niciodată. Niciodată. Şi înainte, în Rusia, oamenii de afaceri nu erau priviţi cu simpatie ; nu erau trataţi chiar ca reacţionari, dar oricum : nişte tipi limitaţi care se străduiau şi de care domnii literaţi rîdeau, precum Goncearov de Ştolt. Şi Leskov făcuse aşa, şi Cehov, şi Turgheniev — oamenii de afaceri, oamenii activi erau personajele fără suflet, fără omenie. Vedeau în ei doar pe reprezentanţii capitalismului care se dezvolta, iar în conştiinţa poporului rus se născuse antipatia faţă de cei care aveau capul pe umeri. Nu de mult, Losev discutase cu Arkadi Matveevici despre această nedreptate. Amintindu-şi cum, în scuar, Arkadi Matveevici se ascunsese după ziar, Losev se enervă şi îi spuse Taniei că i s-a oferit să devină prim-adjunct al lui Uvarov, să lucreze împreună cu el, şi că nu vede nimic rău în asta.

Se făcu liniște. Tania se duse la fereastră.
— Deci o să pleci de la noi... Eu am refuzat!
— Ce ?
— Mi s-a oferit și mie. Să trec la muzeu. Pentru asta m-au și chemat.
— Probabil, lucrătura lui Kamenev.
— Nu știu. Mi-au propus să devin cercetător științific.
— Face curte...
— Cui ?
— Nu dumitale — spuse sarcastic Losev. Mai curînd, tabloului lui Astahov.

Izbucniră în rîs nu din pricina cuvintelor, ci a tonului cu care fuseseră rostite. Ridică mîna să-și netezească părul și, datorită luminii, cămașa de noapte deveni transparentă. I se zăreau sînii, picioarele plinuțe, lungi.

Losev își pierdu șirul gîndurilor și, încă fără să știe de ce, se apropie de ea, dar Tania îl îndepărtă.

Încrețindu-și fruntea, stătea nemișcată, gîndindu-se, ca și cum ar fi ascultat o voce interioară și, în cele din urmă, găsind ceva, expresia i se schimbă și începu să demonstreze convinsă, cu forță, că Uvarov îl îndepărtează pe Losev în mod special, ca să rezolve mai ușor treaba lui murdară cu Golful Jmurkino. I s-a clarificat mecanismul diavolesc al acestei mișcări perfide. În cele din urmă, o să-l învinovățească pe Losev, o să-i întineze în fața locuitorilor din Lîkov numele lui cinstit, o să prezinte lucrurile ca și cum Losev ar fi acceptat tîrgul, lăsîndu-se cumpărat cu o avansare, Uvarov asta și vrea — să deturneze eventualele reproșuri.

Înflăcărată de mînie, ea demasca planurile meschine ale lui Uvarov, răstălmăcindu-i în așa fel cuvintele, încît Losev deveni atent: O ajuta furia, furia îi face pe oameni clarvăzători. În spatele temerilor și bănuielilor ei exagerate Losev întrevăzu ceva. Nu-i era greu să-și închipuie cum va ridica din umeri viitorul președinte al Comitetului executiv orășenesc : „Eu n-am nici un amestec, tovarăși. Golful Jmurkino a fost luat cu acordul lui Serghei Stepanovici, a vrut să-i facă un hatîr șefului său" Și după aceea va zîmbi cu subînțeles : doar vă dați seama și singuri — ca mulțumire pentru numire... Și nimeni n-o să-și mai aducă aminte cum a protestat Losev, cum s-a zbătut și a luptat. O să rămînă doar faptul că a vrut să facă un hatîr și zîmbetul. Poate, ba nu, în mod sigur,

o să se adauge. o să se lipească și izul de tîrguială. Degeaba o să spună că puțin îi pasă de bîrfă, pentru că se știa curat, știa exact cum s-au petrecut lucrurile. Oricum, izul va rămîne. I se putea spune că e pedant, ignorant, parvenit, înfumurat, mîrlan — avea de-a face cu tot soiul de oameni, nu dădea atenție, nu putea fi pe placul tuturor. Dar cînd îi era pusă la îndoială corectitudinea, Losev devenea extraordinar de sensibil. El considera că omul poate avea orice fel de caracter, dar reputația trebuia să-i rămînă nepătată. Cînd unul dintre subalterni înfăptuia ceva dubios, Losev devenea neînduplecat. Noțiunea de corectitudine era confuză, lipsită de formă, dar, într-un anume fel, toți înțelegeau la ce se referea Losev cînd întreba despre un om dacă este corect.

După povestea cu Antonina, lumea s-a clătinat. Ceva suspect se desfășura în jurul numelui său. O compătimire dulceagă se întindea pe lîngă el, unii suspinau, ridicau din sprîncene, tăceau sau, cînd spuneau ceva, se exprimau vag. I se părea că în oraș s-a aflat, că zvonurile circulă. Nu întrebase pe nimeni, nici măcar pe sora lui. Nu interesa pe nimeni dacă dreptatea era sau nu de partea sa, ci că în familia lui se întîmplase ceva.

Cu toate că se învinsese pe sine, în zilele acelea multe lucruri încetaseră să-i mai fie atît de clare ca pînă atunci, descoperind contradicții acolo unde totul părea foarte simplu. Se spune că, odată cu trecerea anilor, tot ce e complicat se simplifică, dar la el e invers...

Dacă și Tania pomenise despre tîrg, atunci precis că alții, cum ar fi Polivanov sau Paskov, vor face caz străduindu-se să umfle gogoașa. Cu deosebirea că Tania dădea vina doar pe Uvarov, nu admitea că Losev însuși a fost de acord, considera că el a fost obligat, mințit, silit... Ah, ce dibaci îl apăra ea pe Losev ! Inconștient, îi găsea justificări, denatura faptele și-i era milă de el.

Îmbrățișîndu-și genunchii cu mîinile, stătea pe canapea în pijamaua lui cu dungi galbene, asemănătoare celor de pe tapete. Neras. Neîndemînatic. Ridicol alături de Tania. Nu știa ce să-i răspundă.

Să refuze funcția ? Ar fi fost în stare să meargă și să-i dea un telefon lui Uvarov, să-i spună că s-a răzgîndit, nu vrea, refuză — și gata. Își imagină cu plăcere și în cele mai mici detalii discursul unui om disperat, căruia nu-i mai pasă de nimic, nu regretă nimic. Apoi, văzu

parcă un diapozitiv : construcţia de pe malul Pliasvei — malul săpat, stivele de dale, carcasa înaltă de fier-beton a noii clădiri de la golf. Era şi Losev în tabloul ăsta. Îl însoţeau noul preşedinte ale Comitetului executiv orăşenesc, şefii de lot, inginerii. Losev dădea indicaţii, ei notau. Îi plăcea să se privească în rolul primului adjunct, deşi în cele din urmă sesiză ironia situaţiei : oricum ai întoarce-o, n-ai să telefonezi nicăieri şi totul o să rămînă cum a fost.

Îşi aminti de caietul tatălui său, de notiţa despre viitor, care s-ar putea să preexiste, elaborat de trecut. Ca în tren. Stai la fereastră şi vezi cum apare o platformă şi pe ea, o fată cu un rucsac. Viitorul intră în rama geamului. El aşteaptă gata pregătit la colţul ferestrei. Nouă ni se pare că el a apărut, dar, de fapt, noi am ajuns pînă la el, am supravieţuit. Era de mult format, acolo, în faţă.

Apăru un nou diapozitiv, un alt tablou în care va nimeri — mutarea în casă nouă. O să-i aducă în noul apartament pe sora lui cu nepotul, soră-sa o să facă plăcinte cu varză, cu carne, el îi va invita pe Grişcenko, pe Arkadi Matveevici, pe Natalia. O să-l invite şi pe Uvarov, dar el n-o să vină şi toţi or să-l felicite pe Losev pentru avansare... Viaţa se vedea înainte pînă în cele mai mici amănunte, ca printr-un binoclu puternic. Dacă reglai ocularele — puteai să vezi deplasările la Moscova, la Comitetul Planificării, noul lui birou pe care-l ştia bine, deoarece fusese deseori în cabinetul fostului prim adjunct, acum pensionat. Vedea cum o să-l transforme, cum va muta masa la fereastră şi va pune pe pervaz un ghiveci cu trandafiri chinezeşti. Totul se ştia dinainte. De exemplu, la ce sanatoriu i se va da de-acum încolo bilet de tratament.

Viaţa care-l aştepta era orînduită, orarul ei era de neclintit, se dădea odată cu funcţia.

Losev sări din pat. Dacă ar fi avut acum o chitară, ar fi cîntat ca să sfideze constrîngerea care-l dirija, răpindu-i orice posibilitate de-a alege. Să facă ceva altfel, aşa, fără nici un motiv.

Dar oricît se gîndea, nu-i venea în cap nimic neobligatoriu, neprevăzut, sigur, ar fi putut să inventeze ceva, dar nu-i acelaşi lucru.

Se lăsă pe vine şi privi ţesătura uzată a covorului. Mirosea a praf. Din cauza pijamalei cu dungi galbene, părea un tigru.

Făcuse an după an ceea ce se cuvenea, se obişnuise, se obişnuise definitiv. Nu-şi dădea seama ce-l oprea să calce regula, simţea că-l reţine o forţă...

Se aşeză neîndeminatic pe canapea. Tania nu înţelese, dar îl privi vesel, gata de joacă. Dar nu urmă nici un joc. Stătea trist, cu picioarele strînse.

— Şi la ce te-ai gîndit ? Cum o să te lupţi ?

Losev nu răspunse. Atunci ea îl sfătui să meargă la Moscova, să intervină, mai e timp, cînd veneau în excursie, mulţi se ofereau s-o ajute — fata unui ministru, adjunctul redactorului-şef de la o revistă moscovită. Dacă strigi, oamenii te ajută, îl vor ataca pe Uvarov din toate părţile.

— Am să vorbesc eu cu ei, dacă tu nu poţi. Eu pot. Mie nu mi-e frică.

Cuvintele-i imprudente îl făcură să explodeze :

— Vreau să te informez că nici eu n-am de ce să mă tem ! Nu mă duc la Uvarov de dragul carierei ! Şi nici pentru că am fost minţit. Eu înţeleg totul ! Bătu cu pumnul în genunchi. Şi dacă fac aşa, înseamnă că aşa trebuie.

Tania se înfioră şi se acoperi cu pătura.

— ...Am o justificare foarte serioasă ! — spuse el victorios. Ştii de ce mă duc ?... Vrei să-ţi spun ?

Deşi motivul îi venise în minte de-abia de cîteva clipe, era convins că existase şi dinainte, atît era de simplu şi de convingător. Se gîndea la proiectul centrului turistic pe care i-l expusese lui Uvarov şi acum îl repeta şi Taniei. Explica mai mînios, dar şi mai degajat decît în cabinetul lui Uvarov cum trebuie făcut totul, restaura zidurile mănăstirii, a turnuleţelor, a foişoarelor, aurea colopotniţele bisericilor, vopsea firme, pînă cînd apăru un orăşel vechi, de basm, din turtă dulce şi din vise, din visele lui şi ale Taniei, şi totuşi un oraş practic, avantajos din punct de vedere comercial — cu hanuri, bragă şi blinele, cu meserii uitate : olari, tîmplari, fierari, cu o producţie de teracotă din lutul local. Noua funcţie îl va ajuta să-şi realizeze acest vis. De acolo, de sus, e mai uşor să impulsionezi, să găseşti mijloace. De aceea acceptase. Asta era justificarea lui. Cu cît avea mai multă putere, cu atît îi va fi mai uşor să-şi îndeplinească planul.

Nu se străduia pentru el. Era gata să rabde orice pentru acest vis generos, să suporte orice bîrfă.

Tania nu-l întrerupse, îl ascultă atent, pînă la sfîrşit.

— Acum înţelegi ? — întrebă el.

Ea aprobă întristată.

— De ce nu eşti de acord ? Întotdeauna trebuie să sacrificăm ceva. În cazul de față — Golful Jmurkino. Dar tu ce-ţi închipuiai ? N-am putut să-l salvez ! N-am putut ! Mi-a fost imposibil !

Roşind, Tania spuse stînjenită :

— Deci aşa... Scuză-mă, dar nu e bine că acest lucru coincide cu promovarea dumitale. Dumneata, personal, nu sacrifici nimic. Eu te cred, e o idee minunată, însă datorită ei vei fi avansat. Cedezi Golful Jmurkino şi în schimb primeşti... Nu e foarte cinstit.

Tăcu speriată şi-şi strînse obrajii în palme.

— Ce nu e cinstit ? — o întrebă derutat.

— Păi, centrul ăsta turistic, pentru el faci schimbul. Cu ce drept faci acest schimb ?

— Bună părere mai ai despre mine !

— Nu eşti vinovat, te-au atras într-o capcană — spuse Tania implorînd. Ai intrat în sistemul calculelor — atîta profit, atîtea pierderi. Dar nu poţi să-ţi calci în picioare conştiinţa, Serghei Stepanovici, poate că e folositor, poate că e avantajos, poate că e spre binele oraşului — tot n-ai s-o faci ! Îşi împreună degetele, ridică ochii cerşind o aprobare, neştiind ce cuvinte să mai folosească. Meriţi chiar o avansare mai mare, sînt bucuroasă pentru dumneata, pe cuvînt ! Dar nu aşa. Nu făcînd concesii. Doar te mai poţi lupta...

Vedea cum suferă din cauza lui. S-a găsit un suflet căruia îi pasă ce se întîmplă cu el. Ce fericire ! În mecanismul vieţii care-i învîrtise atîţia ani soarta de om al muncii, rareori se interesase cineva de persoana lui, fiecare era preocupat de sine însuşi, de trăirile sale şi fiecare visa ca altcineva să se ocupe de grijile şi sentimentele lui. Pentru emoţiile ei, el îi iertă intransigenţa şi acuzaţiile directe. Îi privi cu tandreţe mîinile împreunate, îi ascultă vocea caldă :

— Am să te ajut, o să vezi, e o cauză dreaptă, poţi să mergi cu ea pînă sus !

Mai tîrziu, îşi va aminti de aceste cuvinte cărora acum nu le dădu nici o atenţie. Ce putea ea, fetişcana asta, să facă ? Entuziasmul ei naiv se va lovi la nesfîrşit de politeţea sticloasă a consultanţilor tăcuţi, a referenţilor, a adjuncţilor, a tinerilor funcţionari din capitală gata s-o ajute, dar nu să rezolve, să clarifice, deoarece li se adre-

sase un om oarecare din provincie, gata chiar să-l sune pe Paşkov : „Ce se întîmplă la voi, acolo ?“ Îl ştia el foarte bine pe aceşti băieţi şcoliţi, abili şi descurcăreţi... Tania dăduse glas sentimentului neplăcut care-l neliniştea vag pe Losev în toată istoria asta — găsise locul dureros şi, din momentul acela, începu să vadă ce e rău şi ruşinos în consimţămîntul său. Cu oricine altcineva, Losev ar fi deplasat subiectul discuţiei şi ar fi demonstrat logic că hotărîrea sa e justă că oricum, altă hotărîre nici nu putea fi luată. Dealtfel, Tania nici n-ar fi putut să-i propună altă soluţie. Conştiinţă... suflet... toate astea erau pentru Losev gîngureli de copil. Mai curînd îl impresiona faptul că Tania îl apăra.

Gîndurile i se învălmăşiră. Auzea vocea înaltă a lui Ilia Samsonovici : „Duhul îndoielii ! Fereşte-te de el ! Altfel, cine ştie unde ajungi !...“ Însă el nu voia să aibă îndoieli...

Umbre întunecate îi rătăceau pe faţă. Nu era obişnuit să-şi rezolve propriile contradicţii, el putea să ordone, să tragă concluzii, să măsoare profitul şi pierderea, să-şi înfrîngă ezitările. Nu mai era stăpîn pe situaţie, ceea ce se întîmpla se întîmpla în propria-i fiinţă şi acum nu mai era în stare nici să înfrîngă, nici să cîntărească...

— Săracul de tine, spuse Tania, mişcată de suferinţa lui.

Privirile li se încrucişară, se loviră una de alta. Losev îşi umezi buzele uscate şi în acest moment Tania rosti cu un glăscior pe care şi-l va aminti toată viaţa :

— Vino !

Capitolul XIX

TREPTAT ÎI REVENI VĂZUL.

Şi auzul

Îşi auzi bătăile inimii.

Bătea, lovea, se izbea în cavitatea toracică. Auzea cum, alături, bătea inima ei.

Nu trecuseră decît cîteva clipe de cînd fuseseră o singură fiinţă cu o singură inimă, de cînd ceea ce era bun pentru unul era bun şi pentru celălalt, fiecare străduin-

du-se să ghicească dorinţa celuilalt, să-l facă pe celălalt fericit. Prin fiecare şerpuire trupul încerca să găsească trupul celuilalt. Părea că nimic nu-i mai poate despărţi. Erau împreună pe un pămînt pustiu şi arid. Nu mai existau nici oraşe, nici rîuri. Se opriseră acele tuturor ceasornicelor. Timpul se oprise. Nu pătrundea nici un sunet pînă la ei. Viaţa ajunsese la acea limită a sentimentelor cînd nimic în afară de iubire nu mai avea sens. De la această înălţime, vechile preocupări de-abia de se mai zăreau... Obiectele mici, neînsemnate — golful, Uvarov — nu se puteau compara cu fericirea pe care o încercau. O explozie a existenţei, o pierdere definitivă, starea de prea-plin şi de gol absolut.

Trupurile lor fierbinţi zăceau neputincioase, absorbind odihna. Umerii, picioarele se mai atingeau încă, dar ei se îndepărtau. Undeva, sus, se îngîna despărţirea. Aşa era întotdeauna. Apropierea maximă şi despărţirea.

Îl surprinsese experienţa ei. Experienţa şi sinceritatea. Lui Losev îi plăcuseră şi se temea de înstrăinarea care avea să urmeze.

Faţa Taniei răsări deasupra lui, umedă şi fericită. Sînii ei cu sfîrcuri roz. Picături de sudoare deasupra buzei de sus. Losev îi privea faţa şi învăţa s-o citească. Fără ochelari, pupilele ei deveniseră imense, de un negru intens.

Fusese căsătorită, se măritase înainte de terminarea facultăţii. După un an divorţase. Se plictisea cu el. Se plictisea şi în pat, deşi băiatul era arătos, sportiv. Povestea fără să se ruşineze, cu cuvinte simple, care la început i se păruseră vulgare, dar după aceea îi aprecie sinceritatea. Losev o întrebase despre trecut în treacăt, fără să sesizeze lipsa ei de chef.

„Să uităm jurămintele făcute altora
Să ţinem minte jurămintele noastre."

Ştia multe versuri, răspundea cu ele, uneori nu erau prea nimerite, deşi mai tîrziu căpătau un oarecare sens. Poezia era mai sugestivă decît cuvintele obişnuite. Şi cîteodată era exact ce trebuia.

„Ce fericire — să dormim împreună —
Oare cine ne-a dat-o ?"

Losev constata cu uimire cîte versuri se scriseseră pe pămînt despre ceea ce se întîmplase între ei. Să numeşti asta „dragoste" era neinteresant, banal. Îi era şi teamă

de acest cuvînt. Ceea ce se petrecea între ei era atît de subtil și fragil, încît numai prin versuri se putea exprima.

Ziua cenușie, cu burniță, se lipise de fereastră. Dimineața, se mișca încet. Ațipiră și se treziră vegheați de zgomotul picăturilor de ploaie care se izbeau de burlan. În hotelul vechi zidurile erau groase. Ele creau sentimentul tihnei și al securității. Și ușile camerei erau masive, cu mînere grele de bronz turnat.

Părea că locuiesc aici de mult, despărțiți de restul lumii. Din cînd în cînd ea îl trezea șoptindu-i la ureche versuri sau cîntînd cu vocea caldă, catifelată :

„Ea era culcată pe spate
Sînii goi se despărțeau
Și calm, ca apa într-un vas
Zăcea în somn viața ei."

Îl puse să repete ultimele versuri și să le admire frumusețea. Era pentru prima oară, de cînd terminase școala, că spunea poezii. Limba i se împleticea neîndemînatică, pierdea ritmul, se încurca. Îi venea să rîdă, cînd își auzea vocea. Dacă l-ar fi auzit cineva rostind cuvintele astea atît de nepotrivite pentru el...

„Există clipe cînd nu ne înspăimîntă
Furtuna din destinul vieții noastre
Cineva ne va pune mîna pe umeri,
Cineva se va uita simplu în ochii noștri..."

Ea deschise fereastra și se așeză în dreptul ei cu mîinile desfăcute, în cămașa de noapte transparentă. Îl chemă și pe el, întărîtîndu-l — ți-e frică ? Se lăsă captat de această sfidare copilăroasă și i se alătură în văzul întregii străzi. Jos, era o zi obișnuită de duminică, oamenii mîncau înghețată, cărau pepeni, de sus, pica mereu, șuvoaiele subțiri treceau pe lîngă ei unindu-i cu cerul și pămîntul. Nu-i privea nimeni, toți erau preocupați de treburile lor importante, deși era convins că cineva îi văzuse și acestuia Losev îi scoase limba...

În tinerețe, ba chiar și mai tîrziu, cînd lucra la raion, Losev chefuia mult, cu nesaț, îi plăceau mult femeile. Fetele îl îndrăgeau nu pentru veselia lui amuzantă, ci pentru forța lui. Cu toate că-l știau de neserios, se agățau de el. Și nu era bîrfit, nimeni, în afara prietenilor, nu se

interesa de amorurile sale. Odată devenit şef, a înţeles că lucrurile s-au complicat. Nici femeile nu mai renunţau atît de uşor la el şi, în afară de asta, acum totul se afla. Chiar fusese chemat şi i se pusese în vedere să înceteze, iar el hotărî să se potolească odată pentru totdeauna. Trebuia să aleagă : ori slujba, ori petrecerile. După căsătorie se linişti pentru mult timp. În orice caz, în oraş nu-şi mai permitea nimic, nu păcătuia nici măcar cu ochii. Dacă nu se poate, nu se poate. Puterea şi funcţia stabileau anumite limite şi Losev aflase de mult că totul se plăteşte. E drept că, în concediu, pe litoral, nu se ferea de femei. Într-un fel, totul venea de la sine, nu făcea nici un efort pentru asta. Dar niciodată nu luase în serios aceste aventuri. În general, el nu considera că sentimentele pot fi mai puternice decît omul, bineînţeles avea în vedere omul serios. Nu era foarte pretenţios în alegere, singura condiţie era ca femeia să aibă corpul frumos. Îşi făcuse o idee clară despre această latură a existenţei — femeile erau o podoabă a vieţii, un izvor de bucurie. După despărţirea de Antonina îşi pierduse însă încrederea în el. Pentru prima oară constatase că femeile pot fi nişte fiinţe complicate şi periculoase. Nu-şi mai preţuia succesele sale întîmplătoare. Acestea nu erau victorii, de fapt, nu cucerea niciodată sufletul femeilor. Faptul că îi cedau, nu însemna că îl şi iubeau. Uneori i se părea că ele s-au folosit de el şi nu invers, îl acceptau cînd aveau nevoie de el, după aceea îl părăseau. La Moscova avusese ocazia să se convingă încă o dată că nu înţelege femeile : după întîmplarea cu Galea, o cunoştinţă din Crimeea, o fiinţă voinică, foarte activă, care, în prima seară, după dans, de îndată ce-au rămas singuri îi propusese să meargă la plajă şi să se scalde în pielea goală. Era doctor în chimie, avea o limbă slobodă, ştia totul despre tot şi despre toate, o moscovită tipică. Iarna, la Moscova, se întîlniseră la hotel şi apoi îl invitase la ea acasă a doua zi. Se dusese fără să bănuiască nimic, ea îi deschisese uşa sărutîndu-l zgomotos pe obraz, îl condusese într-o cameră unde mai erau o pereche şi un blond înalt cu o faţă deschisă, plăcută. Se numea Oleg şi era chiar soţul Galiei. Le făcuse cunoştinţă, muşcîndu-şi buza în timp ce zîmbea. Losev fusese de-ajuns de stăpîn pe sine ca să nu se fîstîcească, cîntase chiar la chitară şi discutase cu Oleg — care era psiholog — despre cauzele alcoolismului. Avea idei destul

de nostime pe această temă. Ascultîndu-l, Losev se simţise provincial — ce-i venise Galiei ? Ce-i lipsea ? Eternul feminim îl derutase din nou.

În ziua următoare, ea îl vizitase la hotel, cu o perucă nouă. Losev o întrebase ce rost avusese spectacolul din ziua precedentă. Galia izbucnise în rîs — e picant să ai un prieten al casei, creează tensiune. Dar imaginea lui Oleg îi apărea lui Losev mereu în faţa ochilor, inhibîndu-l. Au trebuit să se despartă.

— Să-ţi spun de ce au început să-mi placă versurile ? Se îndrăgostise de mine un student venit la practică. Eram în clasa a zecea. El preda istoria. Eram pentru el eleva *aceea*. Acum înţeleg totul din punctul de vedere al profesoarei : în fiecare clasă există un copil greu de educat. Aveam o gaşcă. În fiecare seară eram împreună. Studentul se ataşase tare de mine. Îl zădăram în fel şi chip şi odată i-am spus : fă-mi rost de gumă de mestecat sau de o traistă din pînză de cort — de o tolbă — şi după aceea om vedea. Voiam să-mi impresionez colegii. A venit la locul nostru de întîlnire şi, în loc de gumă de mestecat, mi-a adus un buchet de flori. În ambianţa de atunci, s-a rîs. S-a rîs şi de el şi de mine. Eu m-am înfuriat, ce să fac cu florile tale, i-am spus — am legume destule. Mă străduiam să fac impresie, am aruncat florile. Dar în buchet erau şi versuri. Le-am găsit mai tîrziu. Versuri bune. Le citeam şi plîngeam. De-atunci, nimeni nu mi-a mai dăruit flori. Mi-aduc doar elevii de 8 Martie...

— De mult voiam să te întreb : de ce ai plîns cînd ai văzut la mine în birou tabloul ?

— Lasă, n-are rost.

— Dacă nu vrei, nu-mi spune !

— Ce-ai crezut atunci despre mine ?

— Ca să fiu sincer, m-am gîndit că nu eşti în toate minţile. Cum să plîngi din cauza unui tablou ?

— Nu plîngeam din cauza tabloului... Mă plîngeam pe mine... La şcoală visasem să ajung pictoriţă. Pictam mult. Unii mă lăudau. Nu pictam mai rău ca alţii. Dar eu simţeam că nu e ce trebuie. Îmi lipsea ceva. Mă consolam — va veni cu vîrsta, e nevoie de experienţă de viaţă, de cultură... M-am făcut profesoară, dar în taină nu-mi pierdusem speranţele. Şi cînd am văzut tabloul lui Astahov, am înţeles totul. Doar peisajul ăsta îl desenasem şi eu de nu ştiu cîte ori. Toate consolările mele — am

avut profesori proşti, voi avea odată o revelaţie — totul s-a prăbuşit. Am înţeles inaccesibilul. Deosebirea dintre mediocritate şi un talent adevărat... Nu, nu te teme, astea nu-s lacrimi, pur şi simplu... mă bucur că s-a întîmplat aşa. Astahov m-a ajutat. Şi înainte, cînd priveam un tablou bun, mă-ntristam. Eram fericită şi tristă. Nu-mi venea să mai fac nimic. Şi nu înţelegeam de ce. Cînd am văzut peisajul lui Astahov, am plîns din cauza tristeţii pe care ţi-o provoacă perfecţiunea. Perfecţiunea te face să vezi cît eşti de mică. Ceea ce se maturiza în tine vag şi inconştient, există deja. E făcut. Visul tău. Dorinţele tale. Înseamnă că ceea ce nu s-a desăvîrşit în tine, de fapt, a murit. Mi-am dat seama imediat că aşa trebuie pictată casa Kislîh, numai aşa, acesta e tabloul meu... Deşi mai există ceva în el, un secret suplimentar...

— Şi, totuşi, de ce ai refuzat postul la muzeu ?

— Mi-e bine acum la şcoală. Vizitatorii, cercul. Îmi plac copiii.

— Trebuie să priveşti înainte. Vrei să rămîi profesoară ?

— Eşti ca maică-mea.

— Tu te gîndeşti la viitor ?

— Nu mă gîndesc, visez.

— La ce ?

— N-are importanţă. Acum mi-e bine, nu vreau să fac calcule. Cînd n-o să-mi mai fie bine o să plec.

— Omul trebuie să aibă un scop, o idee în viaţă. Doar îi înveţi pe copii să privească înainte. Eu cred că un post la muzeu înseamnă o avansare — asta-i perspectiva.

Ea se întinse şi-şi mîngîie şoldurile. Losev mai spuse ceva despre aptitudini, iar ea, rîzînd uşor, se ghemui lîngă el.

— Nu există şi n-a existat ceva mai bun decît asta — spuse ea absentă. Şi nu trebuie să existe...

Aplombul acestui „nu trebuie" îl uimi pe Losev. Toată educaţia lui, opiniile pe care le vehicula în mod obişnuit se răzvrătiră şi, în acelaşi timp, cu plăcută ruşine, strîngînd-o în braţe, recunoscu pentru sine că da, aşa este...

Orice ai zice, pentru majoritatea oamenilor viaţa personală este, în ultimă instanţă, lucrul cel mai important. Chiar şi pentru el. Pentru că viaţa lui, după plecarea

Antoninei, alcătuită doar din muncă, nu era viață, nu poți să ceri așa ceva de la ceilalți oameni...

Venise odată la el în audiență inginerul Pimenov, de la Combinatul industrial, să-i ceară o cameră pentru fiică-sa. Începuse să-i explice și, deodată, se sufocase, aproape că izbucnise în plîns și plecase fără să termine. Seara, Losev se dusese la el acasă, totuși omul avea merite, era activist. Au stat de vorbă, au băut ceai, au ieșit în curte și Pimenov i-a povestit. Relațiile cu fiică-sa erau foarte proaste. Și înainte fusese sălbatică, nu știa să se apropie de oameni, suferea din cauza asta. Însă cu vîrsta se închisese complet în sine. La serviciu nu era simpatizată, dar el simțea că sufletul ei tînjea, se sufoca și murea fără ca el s-o poată salva. Numai el știa cînd și de ce s-au întîmplat toate astea. Era vina lui de părinte. Cît timp soția lui a fost bolnavă, trecînd dintr-un spital în altul, nu s-a ocupat de copil, nu i-a ars de familie, dedicîndu-și orice moment de răgaz activității obștești, sacrificîndu-și familia. Și pentru ce ? Soția i-a murit în spital, printre oameni străini, a vizitat-o întotdeauna grăbit — ba o ședință cu activul, ba o comisie... De ce a fost așa ? — l-a întrebat pe Losev omul acela cărunt, cu o voce frumoasă, care întotdeauna își lua notițe la cuvîntări, la seminare, la ședințe... Losev l-a consolat cum a putut, i-a dat și fetei o cameră, dar după aceea, de cîte ori l-a auzit vorbind înflăcărat la ședințe, s-a simțit penibil.

— Cum e viața ta personală ?

— Furtunoasă. Copiii. Îmi place să mă ocup de ei. Apoi rudele. Sîntem o familie mare. Sînt cerută de nevastă... Și, în general...

— Cine te cere ?

— Și Roghinski.

— Roghinski ?... și tu ?

— E un om bun, cinstit, dar are nevoie de soție pentru familie, nu pentru dragoste... Iar eu vreau marea iubire. Adevărată. Mare și veșnică. Crezi că Astahov a cunoscut o asemenea dragoste ? În jurul meu nu pot s-o descopăr. Toate-s parcă sintetice. Poate că eu nu sînt în stare să inspir o astfel de iubire ! Ce zici ?

— Poți, desigur, dar întîi trebuie să iubești tu.

— În sfîrşit, am primit o indicaţie... Poate că-mi spui pe cine şi cum... Şi dacă nu pot ? Dac-ai şti ce zaţ mi-a rămas în suflet în urma căsătoriei... Sînt sătulă.

— Şi atunci ?

— O să mă mai distrez un an şi am să nasc un băiat. Sau mă mărit.

— Cu cine ?

— Poate chiar cu Roghinski. Poate cu altcineva... Poate cu tine.

Losev rîse, dar nu apucă să răspundă.

— ...Nu, mai bine cu Roghinski. Tu n-ai nevoie de mine. Tu n-ai nevoie de nimeni. Te descurci şi singur. Iar eu trebuie să fac ceva, cu energia mea aş putea atîtea... Roghinski mă va fixa pe lîngă casă şi-i voi face, aşa cum îşi visează, prima locuinţă din oraş în stil slavo-texan. Recepţii cu plăcinte şi whisky. Ne vom uita la televizor, toţi vor spune pe rînd toasturi. Sau, cum se spune acum, vor ridica toasturi. Artiştii şi poeţii care ne vor vizita vor scrie în album, sau chiar pe faţa de masă, şi a doua zi eu voi broda cuvintele lor.

— De unde ai scos că eu n-am nevoie de nimeni ? Tu nu ştii nimic despre mine.

— Eroare ! Întîi şi întîi l-am întrebat pe Polivanov. El are date despre toţi şefii.

— Şi ce ţi-a spus despre mine ?

— Te-a calomniat. De exemplu, el te consideră un carierist. Că din primul moment te-a propulsat nu curajul, ci carierismul. În felul acesta se poate susţine orice. Dacă ai fi fost un carierist, ai fi ajuns departe... Ai avut cu totul alte impulsuri. Ştii prin ce se deosebesc copiii de oamenii mari ? Copiii sînt convinşi că totul le stă în putere. După ei, toţi pot fi învinşi, poţi obţine totul, poţi înfăptui orice. Şi niciodată nu-i prea tîrziu. Şi în tine s-a păstrat acest fel de a gîndi.

— Măcar de s-ar fi păstrat...

Privi acolo, în lumea care, pe vremuri, îi aparţinuse în întregime. De unde aflase ?... Ţinuturile îndepărtate, stelele, teritoriile necercetate. Fusese acolo şi aviator, şi lup cenuşiu, şi vrăjitor.

— Ştiu şi casa unde ai stat cînd erai mic ! Am mers de la şcoală pînă acolo. Mi-am imaginat cum veneai de la şcoală, cum treceai pe la dulgheri, cum dădeai cu băţul în urzici şi loveai gardul de fier. Eu îi înţeleg bine pe omu-

leţii ăştia... Te-am descifrat în momentul cînd mi-am imaginat cum arătai ca elev.

— Şi pentru ce ai făcut asta ?

— M-a interesat... Ştiam că o să fim împreună.

Îşi scutură pletele grele, provocîndu-i parcă bănuielile. Sesizînd ceva în privirea lui, spuse răspicat :

— Exact ! Mulţi mă consideră puţin... imorală.

Clipi uşor. Losev rîse nefiresc. Ciudăţeniile simpatice ale purtării ei se deformau periculos, se miră cît de uşor poate reinterpreta totul.

— Ai încercat să stai mult timp în faţa tabloului lui Astahov ? Pînă intri în el ?

— Da, sigur. Losev se bucură că s-a schimbat subiectul discuţiei. Mi s-a întîmplat la expoziţie, cînd am venit a doua oară... Se ruşină cînd îşi aduse aminte.

— Nu-i aşa că începe să vorbească ? Cineva a spus că în faţa operelor de artă adevărată trebuie să te porţi ca şi în faţa oamenilor de rang superior. Să stai şi să aştepţi pînă o să binevoiască să ţi se adreseze. Şi eu am aşteptat...

Ceva pătimaş, necruţător, şi, din cauza asta, şi mai frumos, apăru din profunzimea expresiei ei. Se uita la el, îl privea şi, în acelaşi timp, nu-l vedea. Ce zărea ea în asemenea clipe ? Acum ştia cum e ea, şi ştia, de asemenea, că se va strădui întotdeauna ca faţa ei să devină aşa cum era acum.

Uneori, părea vulgară, îl întărîta, Losev rîdea şi se bucura, nici nu bănuia că ea poate fi şi aşa.

Ei toţi ştiau cum e el — şi Tania, şi Polivanov, şi ceilalţi. Îi atribuiau virtuţi şi vicii pe care el nici nu le bănuia. Era vanitos ? Carierist ? Probabil. Se putea observa la el şi asta. Tania îi spusese că e sensibil, curajos, sincer. Dar el ştia că poate fi şi rău, şi viclean, şi indiferent. Funcţionarele de la Comitetul executiv al regiunii îl considerau vesel şi bun, iar cele din Lîkov — rigid şi lipsit de amabilitate. Totul depindea de împrejurări. Probabil că era aşa cum i se cerea să fie. Dar cum este el de fapt ? Poate că în nici un fel ? Cîndva avusese caracter, dar cu timpul observase că nu e foarte util să ai caracter. Oamenii folosesc ceea ce ştiu despre tine. Profitaseră de violenţa lui, profitaseră şi de faptul că nu era ranchiunos. Începuse să se controleze şi să-şi impună o anume consecvenţă. Îşi analiza fiecare izbucnire. Îşi construise apoi profilul unui adevărat conducător. Era mulţumit de rezultatele acestei

contrafaceri ? Nu-şi punea problema. Era considerat un om cu caracter — în orice caz, nu lipsit de caracter. Dar care anume trăsături dominau în el ? Polivanov îl calomnia, Tania îl prezenta ca pe un om entuziast, bun la inimă, plin de abnegaţie, fiecare avea o anume imagine despre el, care nu coincidea cu a celuilalt, iar el — Losev — nu era capabil să-i corecteze şi să spună — de fapt, eu sînt aşa şi nu altfel. Pentru că nu ştia ce înseamnă „de fapt" şi ce înseamnă „să fii tu însuţi", cînd nimic nu mai e cert. Încercă să-i explice toate astea Taniei cu întîmplări din biografia lui. Dar, rîzînd, Tania îi respinse exemplele, ea vedea faţa tainică a comportări lui, în care, întotdeauna, exista un grăunte de generozitate sau de cinste. Părea că poate armoniza, că poate găsi un sens în toate vicisitudinile vieţii lui, în toate suişurile, eşecurile, dezamăgirile, stupidităţile şi coincidenţele ei.

Înţelegea totul, absolut totul, cu excepţia despărţirii care îi ameninţa. Şi a schimbului, cum spunea ea. Nici ea, nici el nu mai vorbiră despre asta. Ochii ei emanau o lumină egală. Mîna ei se odihnea pe capul lui, îi prefira părul, îl mîngîia, şi el adormi pe nesimţite. La un moment dat, smulgîndu-se din întunericul somnului îi văzu deasupra lui faţa udă de lacrimi ; încercă să se trezească, dar nu izbuti ; ea îi acoperi ochii cu palma şi el, inspirînd parfumul care-i devenise aproape drag, se scufundă iarăşi în somn considerînd că totul n-a fost decît secvenţa a unui vis, în care neliniştile lor aveau un sfîrşit fericit, totul rezolvîndu-se într-un fel...

Seara o conduse la gară. Pleca la Moscova, la soră-sa, avea un rest de concediu.

Prin frunzişul ruginit, felinarele luminau clar şi puternic. Troleibuzele şi maşinile goneau împroşcînd apa băltoacelor. La gară era multă lume. De cînd se ştia Losev, în toate gările era sufocant şi persista un miros acru, băncile erau ocupate de cei care dormeau, ceilalţi stăteau pe geamantane, mîncau, beau, copiii alergau, totdeauna era arhiplin, ţi se părea mereu că eşti martor la o strămutare.

Tania îl ţinea de braţ, mergeau pe peron de-a lungul trenului. Pe lîngă vagoanele verzi, spălate de ploaie, stăteau şi cei care plecau şi cei care-i conduceau, emoţionaţi,

intimidaţi. Toţi mîncau îngheţată şi Losev cumpără şi el două porţii. La Moscova, Tania vroia s-o viziteze pe Olga Serafimovna, să se uite prin scrisorile lui Astahov, cu speranţa că va găsi o urmă şi va înţelege, în sfîrşit, misterul tabloului din Lîkov. Vroia să scrie despre peisajele lui Astahov. Losev o rugă să-i transmită salutări Olgăi Serafimovna şi să-i comunice că ar fi bucuros s-o primească la Lîkov, dacă ar dori...

— Deşi... îşi aminti şi oftă.

— Tocmai — zise Tania şi se uită la ceas.

Pudrată, pieptănată, cu un pulovăraş negru, închis pe gît, îi părea acum lui Losev îndepărtată şi inaccesibilă. Era imposibil să-ţi imaginezi că nu demult îi aparţinuse...

— O să vină şi tu nu o să mai fii, adăugă ea sever.

Losev aprobă mîhnit. Ultimele minute le-au petrecut tăcînd lîngă vagon. Conductoarea îi privea şi Losev eliberă mîna Taniei.

— Nu fi trist, las-că aranjez eu totul, spuse sărutîndu-l pe obraz.

Buzele ei arse se lipiră de faţa lui şi încremeniră. În această lungă atingere, nemişcată, exista devotamentul din cauza căruia lui Losev i se strînse inima ; ea îi trecu degetele peste obraz, ştergînd urmele de ruj.

„De ce tac, trebuie să-i spun, neapărat trebuie, n-are rost să mai ezit, m-am decis..." îşi tot spunea Losev continuînd să tacă şi să schiţeze un zîmbet.

Trenul se urni, făcu şi el cîţiva paşi, fără să-i piardă privirea de dincolo de fereastra dublă. Ea încă mai aştepta, el îşi compuse o mină veselă şi flutură mîna. Ea îl privea ţintă, ca şi cum s-ar fi străduit să-i fixeze pentru totdeauna trăsăturile pe retină.

Luminile roşii se topiră în noapte şi sufletul îi deveni pustiu ca şi acest peron de scînduri geluite. Se duse la bufet, luă împreună cu doi muncitori o sticlă de vin şi sorbi gînditor din pahar.

„Ce o să urmeze ?" — se întrebă. Nu putea să schimbe nimic. Cînd o să se întoarcă Tania, totul o să fie gata hotărît. O să se uite la el aşa cum se uitase la Polivanov cînd l-a părăsit.

— Nu trebuie să rosteşti vorbe urîte — îi spuse unul dintre tovarăşii de pahar. Băutura nu trebuie întinată cu înjurături. Băutura e mai presus de toate.

Capitolul XX

MULȚI PRESUPUNEAU CĂ LOSEV, cu felul său de a fi, cu experiența sa, va face carieră, se vedea în el activistul cu perspectivă care în Lîkov n-avea destul spațiu de desfășurare, merge încărcat doar pe jumătate... Probabil că așa ar fi fost dacă Losev ar fi făcut întotdeauna ce trebuie, dacă ar fi fost consecvent cu regulile pe care el însuși și le stabilise, cu cele pe care le preluase de la Figurovski, pe care i le sugerase experiența. Dar, din păcate, uneori din motive greu de înțeles, se poticnea, proceda în dezacord cu convenientele, își sfida propriul interes, făcea ceea ce, în nici un caz, n-ar fi trebuit să facă, și de care nici nu se simțea nevoia, dar el tot o trîntea.

Cu ocazia obișnuitei vizite a unui șef din minister, directorul restaurantului îl întrebase ce să servească la masa de prînz — șașlîk, frigărui, ragout ?... Enumera dorind să se facă remarcat, pînă cînd Losev se interesă — și carne, de unde ? De aproape o lună în oraș nu era carne, depășiseră normele de consum. Losev îi explicase oaspetelui. Directorul restaurantului rînjise satisfăcut — nu era o problemă, se putea rezolva pentru o asemenea ocazie. Ochii lui Losev avuseseră o sclipire metalică și, cu o voce sacadată, îi ordonase directorului să predea imediat carnea grădiniței de copii, și dacă e așa de descurcăreț, să asigure și pe mai departe aprovizionarea acesteia cu carne. Iar ei se vor mulțumi cu un prînz vegetarian, ca și pînă atunci, avînd toată încrederea în măiestria bucătarului... Se scuzase față de oaspete și acesta îl rugase să nu se neliniștească, se pare că-i plăcuse atitudinea lui combativă. Dar a doua zi, Cistiakova, indignată, îi reproșase lipsa de tact, de ospitalitate, afirmînd că principialitatea lui e de două parale. Povestea ajunsese la regiune — primise un telefon : ce s-a întîmplat ? Au rîs, dar cînd Losev a trecut pe acolo l-au dojenit, e drept, ușor și precaut.

Politicienii locali considerau că tocmai asemenea fițe îi împiedicau avansarea.

Altă dată, amintindu-și probabil de anii de școală, cîntase la chitară și participase la un spectacol al artiștilor amatori. A fost aplaudat deosebit de furtunos, dar s-a bîrfit mult. Șefimea uluită repeta formula lansată de

Cistiakova — „vrea să fie popular". Mă rog, la nivel raional mergea, dar dacă şi la regiune o să apară pe scenă cu chitara ?

Se considera că, din punctul de vedere al numărului paturilor de spital, oraşul lor se afla pe primele locuri. Dar ce fel de paturi erau alea ! Spitalul principal îşi avea sediul într-un fost han. Pe pereţii saloanelor înflorea igrasia, în pavilioane era întuneric, ardea toată ziua lumina. Cînd Losev încercase să închidă ambele pavilioane, i s-a demonstrat că nu se poate, pentru a desfiinţa paturi e nevoie de aprobarea ministrului, iar ministrul nu va fi de acord, spitalul era considerat model, de ce să scadă indicii raionali, şi nu numai indicii raionali, ci şi cei regionali. Şi pînă la el se încercase rezolvarea chestiunii — fără succes, dar Losev pusese problema în Comitetul executiv, îi adusese pe deputaţi şi le arătase că spitalul, departe de a fi model, nu mai putea fi folosit. Nişte tineri au filmat igrasia şi apa de pe pereţi, fostele grajduri lăsate pe-o parte, bolnavii în paltoane datorită frigului din saloane... Cu acest film, Losev a ajuns la ministrul sănătăţii, reuşind să obţină lichidarea a cincizeci de paturi şi după aceea includerea în planul de construcţii a unui nou spital.

Desigur, şi-ar fi putut rupe gîtul cu treaba asta, riscase, îşi tăiase singur orice cale de retragere, dacă n-ar fi obţinut nimic ar fi trebuit să plece.

Din cînd în cînd, se revolta ceva în el, nici el nu ştia de ce.

În rest, se purta inteligent şi calculat şi realizase multe. Cu ajutorul deputaţilor, revizuise indicii orăşeneşti. Se dovedise că nu douăzeci, ci treizeci şi cinci la sută din populaţie nu beneficiau de canalizare, că în bufete şi restaurante erau mai puţine locuri decît consemnau scriptele, că, pe fiecare locuitor, valoarea serviciilor revenea doar la douăsprezece ruble. Oraşul ajunsese pe penultimul loc din regiune. Adevărul costa scump. Dar, cum spunea Losev, merita. Oamenilor le plăcea sinceritatea, le plăcea că se luptă cu minciuna, înţelegeau că naivitatea lui nu e decît un procedeu, că de fapt ştie el foarte bine ce face. Acţiona în limitele permise şi dacă nu izbutea să rezolve ceva recunoştea, nu fără un oarecare cinism. Cînd îl criticau, de exemplu, pentru poluarea rîului, el explica des-

chis că nu-i convene să construiască filtre, pentru că nu cu ele se face planul, ci cu case. Era apreciat și pentru faptul că era zgîrcit cu promisiunile, nu purta cu vorba, știa să refuze din primul moment, fără amînări.

În ultimii ani, oamenii începuseră să-l obosească. Vara, duminica, o lua în sus, pe malul Pliasvei, în desișurile de trestie, acolo unde Pliasva devenea un rîu îngust, găsea locuri cu maluri de piatră și pante line. Stătea îndelung cu mîinile în apă. Firele de apă se încurcau uneori, buricele degetelor alunecau pe nodurile umflate, căutînd împletiturile strînse, ghemele deasupra cărora apărea spuma. De obicei, șuvoaiele curgeau liniștit în mișcarea lor laminară. Își aducea aminte de frumoșii termeni din hidraulică : mișcare laminară, turbulentă...

Undele rîului se agitau împreună cu curentul. Strîngerea de mînă a apei era mereu prietenească, oricît de tare i-ar fi înghețat degetele. Straturile de lichid aveau temperaturi diferite și el le sesiza. Undițele zăceau pe mal, le lua cu el numai ca să scape de întrebări.

Apa îl liniștea. Începuse să simtă cît de obosiți îi sînt mușchii feței. Tot timpul reprezentau ceva. O anume expresie. Era imposibil să scape de ea, s-o smulgă.

Obosea pentru că îi venea din ce în ce mai greu să muncească. Terminase cu stratul superficial, trebuia acum să sape tot mai adînc. Pierdea din ce în ce mai mult timp ca să convingă pe unul, să scape de altul, să respingă nu știu ce reconstrucție ; i se cereau tot mai multe rapoarte, dări de seamă, hîrtii, uneori i se părea că oamenii muncesc din ce în ce mai prost și el are din ce în ce mai puține posibilități să urmărească, să verifice, să refacă...

Uneori observa că oamenii îi sînt ostili doar pentru că e șef. La sesiune, se apropiase de Maria Zavialova, croitoreasă la fabrica de confecții, o femeie falnică, frumoasă. Stătea de vorbă cu niște prietene și purta o rochie albastră, lungă.

— Salut, ce mai faci, Zavialova ? Cum mai e viața ? Ți-ai pus rochie nouă. La sesiune nu e obligatoriu.

Rîse, rîseră și prietenele Zavialovei, dar nu se știe de ce, ea devenise serioasă. Losev nu-i dăduse atenție continuînd pe tonul său de stăpîn ocrotitor, așa cum vorbea și cu alții, așa cum se vorbise și cu el odată.

— Ei, cum stați cu planul ?

— Normal.

— Şi cu viaţa personală ?

Zavialova se înroşise ca zmeura şi rosti sonor :

— Dar dumneata ? Cum stai cu soţia ?

El se fîstîcise, dar ea insistase şi atacînd, continuă :

— Nu-ţi place ? În ceea ce priveşte rochia, şi eu pot... Parcă la costum negru se potriveşte cravata roz...

Femeile pufniseră în rîs, spontan, fără nici o intenţie.

Ieşise cu greu din încurcătură, etalîndu-şi zîmbetul său naiv, lătăreţ :

— Corect !... Bravo ! Aşa-mi trebuie !...

Dar cînd Morşcihin, şeful sectorului comunal, îi spusese că e indignat de lipsa de tact a Zavialovei, că de fapt l-a atacat în mod direct şi adăugase că ştie că ea a băgat divorţ — treabă nedemnă de titlul de deputat — Losev nu-i spusese să tacă.

Revolta lui Morşcihin îi plăcuse, îl liniştea.

În relaţiile cu femeile, în special cu cele tinere şi interesante, indiferent despre ce ar fi vorbit, Losev adăuga un element în plus, subînţeles, un joc care nu impieta asupra muncii şi chiar dacă acest joc era gratuit îi făcea plăcere. Fără să vrea privirile lui aveau un nu ştiu ce. Numai că Zavialova se uitase la el altfel, de aceea nici nu-i acceptase tonul. Pentru ea el nu exista ca bărbat, reprezenta o funcţie, şi atît.

Era o descoperire tristă, care-l determinase să se descurce în limitele relaţiilor oficiale — au şi acestea umorul, familiaritatea lor — şi nimic mai mult. Devenise mai rigid, nu mai risca, transforma tot mai des orice discuţie într-o relaţie de lucru. Şi glumele şi bancurile pe care le spunea — erau folosite tot mai des în acest context.

Şuierînd uşor, aparatul de ras tăia perii aspri de pe bărbie. Losev îşi examină în oglindă obrajii proaspăt raşi, îşi frecă faţa cu colonie, aşa ca să-l pişte şi să-l ardă şi, în aceste clipe, îl sîcîia gîndul neplăcut că de-abia s-a ras şi s-a frecat cu colonie. Adică ieri. De-abia a fost dimineaţa de ieri. Pe neobservate, trecuseră douăzeci şi patru de ore şi iată-l din nou în faţa oglinzii. De fiecare dată, se îngrozea că n-a apucat să facă nimic. Se duseseră vremurile acelea în care mărşăluia prin oraş, mîndru de gospodăria lui. Acum se lovea peste tot de ceea ce nu izbutise, de ceea ce nu apucase să facă. Nu construise un depozit de legume cu o aerisire corespunzătoare, dracu' ştie de ce. Vara, la cantine, nu erau legume proaspete, n-avea ce

să le facă directorilor. Fiecare fleac consuma tot mai multă energie și, mai ales, timp, timp...

Pe de-o parte, se bucurase cînd, după criză, ajunsese la spital. Zăcuse nemișcat două săptămîni. Doctorii îl întrebau dacă n-a avut un șoc nervos și el nega ușor din cap. I-au spus că probabil totul e din cauza surmenajului — muncise mult, de doi ani nu-și luase concediu, un regim anormal... Nu-i contrazicea. Nimeni nu ghicise adevărata cauză, nici doctorii, nici cei de la Comitetul executiv. Cu toate că faptele se petrecuseră la vedere, cu două luni în urmă.

N-avea voie să primească vizite. Nici bilețele, nici cărți, nici să asculte radioul, trebuia să zacă și să-și sugă degetul — așa îi spusese un neuropatolog în vîrstă. Stătea singur într-o rezervă care, nu se știe de ce, avea gratii la ferestre. Dacă ridica brusc capul, pereții se clătinau, perdeaua devenea oblică și simțea cum din creier i se scurge ceva greu — ca mercurul. Pentru prima oară era singur cu sine, liber să filozofeze. „Înlăturați din minte orice preocupare" — dar în afară de treburi n-avea la ce să se gîndească. Nu era obișnuit să mediteze la propria-i viață. Se tot străduiau să pătrundă în rezerva lui cu probleme de serviciu, sora-sa îi trimisese plăcinte. Losev încerca să ghicească — care venea la el pur și simplu așa, din prietenie ? Nu era sigur de nimeni, cu excepția comandantului militar. Cu un an înainte de plecarea Antoninei, nu mai invitaseră pe nimeni pe la ei și nici ei nu mai fuseseră în vreo vizită. După plecare Antoninei, Losev nu reînnoise vechile relații, se bucurase de fiecare seară pe care o petrecea singur și liniștit.

Oricît ar fi evitat să cugete, gîndurile i se întorceau neîntrerupt la avaria de la fabrica de pîine, de la începutul iernii. Venise în goană directorul Șiriaev — un accident, fabrica s-a oprit ! Se tot încurca, bîlbîindu-se de frică, pînă cînd se dovedise că reparațiile pe care Șiriaev se angajase să le execute cu forțe proprii nu fuseseră făcute, se temuse să raporteze, contase pe noroc, și acum ceva se prăbușise, oprise cuptoarele. Trimisese și o telegramă speriată la regiune, ceea ce îl înfuriase definitiv pe Losev. Îl amenințase că-l va da în judecată, țipase la el, încercînd să-i acopere glasul pițigăiat și plîngăreț. Și Juravliov urlase la el ; toți urlau la Șiriaev pentru că era vinovat, pentru că, acest accident punea în încurcătură orașul și se și com-

porta prostește, spunînd fără rost : „Am avut prea multă încredere“ și dînd vina pe meșteri... Șiriaev fusese imediat înlocuit din funcție, Losev petrecuse cîteva zile la fabrica de pîine, organizînd reparațiile și, în agitația aceea, moartea lui Șiriaev, survenită în urma unui infarct, trecuse aproape neobservată. Apoi, venise în audiență văduva lui Șiriaev și povestise cum, întorcîndu-se de la Comitetul executiv, soțul ei se culcase în tăcere pe canapea, acoperindu-și fața cu ziarul, strigase, ea venise în fugă dar el nu mai respira. Nu-l învinuia pe Losev, povestind, încerca să-l împace cu răposatul. Greoaie, moale, semăna cu Șiriaev, scîrțîia scaunul sub ea amintindu-i de văicărelile stridente ale lui Șiriaev și de urletele lui înverșunate. De ce zbierase la un om bătrîn ? Cu țipetele nu se putea repara nimic ! Dar tocmai despre asta era vorba, țipase ca să se răzbune, să pedepsească, să provoace suferință. Și cînd Șiriaev a dus mîna în dreptul inimii — doamne, chiar a dus mîna în dreptul inimii — avusese o satisfacție rea și parcă Juravliov strigase : „Nu te mai preface !“

Se înțelege că infarctul fusese din cauza necazurilor, dar nimeni nu-l învinovățea pe Losev. Se considera că Șiriaev n-a avut noroc, avea inima slăbită după gripă. Văduva îl invitase pe Losev la parastasul de patruzeci de zile. Dar Losev trecuse pe la ei mai devreme. Stăteau la parter, într-un bloc. În camera mare, copiii — deja adolescenți — își făceau lecțiile, în cea mică, văduva scria cărți poștale cu un conținut identic : anunța moartea soțului ei camarazilor de front. În timpul războiului, Șiriaev fusese tehnician armurier, luptase, primise două ordine. Pe perete atîrna fotografia lui în culori cu panglică neagră. De sub sticlă, Șiriaev, îmbujorat, privea brav, sigur de sine. Uitîndu-se la el, Losev nu simțea nici un fel de remușcare. Canapeaua pe care se culcase ultima dată Șiriaev era destul de nouă. Losev o întrebase pe văduvă dacă Șiriaev nu spusese ceva înainte de a muri. Dacă s-ar fi plîns de el, lui Losev i-ar fi fost mai ușor. Noaptea se trezise cînd îi bătuse cineva la ușă. Se ridicase, deschisese ușa, nu era nimeni. A doua zi, la birou, în plină zi, se repetase același lucru. Observase că începuse să vorbească încet. Gîndurile i se întorceau mereu la ziua aceea : dacă ar fi fost mai reținut, oare Șiriaev ar mai fi murit ? Deci, dacă i-ar fi fost mai multă milă de acest om, ar fi trecut totul ? Trebuie

să-l compătimești pe cel împotriva căruia te ridici, spusese Figurovski. Acum înțelesese aceste cuvinte.

Stînd în spital, se gîndea că mustrările, dojenile pe care el le formula în biroul său — erau mortal primejdioase. Ușor, fără să-ți dai seama, puteai să ucizi un om cu un cuvînt — iată ce-l îngrozea.

Nopțile din spital sînt lungi și fără somn. Se aud gemetele și suferințele oamenilor, viața se înfioară ca o flacără întărîtată de vînt, slabă și joasă. Losev își asculta bătăile inimii, se uita în oglindă și vedea fața unui om bolnav, cu o expresie neprietenoasă, cu ochi speriați și, din această cauză, bănuitori! Cînd se simțea privit, se aduna, se netezea, apărea o expresie sigură și voioasă — totu-n ordine! Apoi fața bolnăvicioasă din oglindă nu se mai ivi deloc. În interiorul acelui Losev pe care-l vedeau toți mai exista un Losev. Dar, de obicei, acest Losev nu putea fi detectat, părea că dispăruse. Din apele oglinzii îl privea un om matur... Oare acesta este el, Serioja Losev, pe care mama lui îl considerase o frumusețe de băiat și, pieptănîndu-l, își apropia obrazul de fața lui?

Se uită fără să se recunoască — ce are el comun cu omul ăsta? Ce caută el în spital? Se miră de viața lui, care-l aruncase tocmai aici, pe acest banc de nisip, în acest salon.

Seara, se strecura la el Matvei, vagabondul orașului, pe care Losev îl amenințase de mult că o să-l trimită cu miliția la dezalcoolizare. Era un om de vreo patruzeci de ani, cu o statură de uriaș, pecetea alcoolului se vedea pe fața lui inteligentă și lipsită de voință. Avea un fel de reumatism și, învelit în halatul de spital din flanelă de culoarea șoarecilor, se așeza în colț, pe calorifer. De acolo, dezvolta, încet și visător, ideea lui despre fericirea generală.

— De ce bei, Matvei? — îl întrebă Losev, pe care asemenea proiecte nu-l interesau.

— De ce beau? Ca să mă îmbăt, răspunse Matvei fără să se gîndească.

— Și de ce nu muncești?

Cînd reușeai să-l scoți pe Matvei din starea sa dulceag-visătoare, devenea ciudat de caustic.

— De ce nu muncesc?... Pentru că sînt om cinstit.

— Cum adică?

— Mă considerați un palavragiu, dar sînt mai cinstit decît birocrații dumneavoastră. Ce fac ei acolo ? Trăncănesc la telefon, aleargă prin magazine. Își rezolvă problemele personale în timpul orelor de serviciu. Pe cînd eu stau degeaba pe banii mei, nu mă plătește statul.

Odată recunoscuse că se considera vinovat de moartea soției lui, o nenorocise și de-atunci se apucase de băut.

— Beau ca să nu mă căiesc. Îmi înec voința. Explică-mi, te rog, de ce nu ne căim ? Facem porcării și nu ne căim ?

— Față de cine să ne căim ?

— Față de ceilalți oameni. Să ne ridicăm și să ne spunem păcatele. Așa și așa, sînt un hoț și-un ticălos. Călcați-mă în picioare, am distrus un om...

„Așa e, are dreptate — se gîndea Losev — de ce nu pot eu să recunosc că sînt vinovat de moartea lui Șiriaev, eu nu spun asta, dar Matvei poate să zică despre nevastă-sa, eu n-am curajul lui..." Își aminti diverse împrejurări la care fusese martor și-și dădu seama cu uimire că nu i se întîmplase niciodată să-i vadă pe oameni căindu-se, să spună că-i chinuie conștiința, să-și recunoască abuzurile, grosolănia, răutatea, nedreptatea... Ar fi fost și ridicol și bizar să-ți închipui așa ceva.

— Spui să mă apuc de treabă — medita cu voce tare Matvei. De acord. Dar întîi, explică-mi de ce să muncesc ?

Ascultîndu-l pe Losev, oftă dezamăgit. Să dea rasol, să facă ciubuc ca să aibă ce mînca — cu asta era de acord. Dar nimic mai mult.

— Oamenii se împart în două categorii. Unii vor să obțină totul de la viață. Ei au nevoie de funcție, nu de respect. Tot mai sus, mai sus, apucă, trăim doar o dată. Cei din a doua categorie vor să-i facă fericiți pe ceilalți, pentru ei e important ce gîndesc ceilalți. Oamenii pot fi fericiți în diverse feluri...

— Și eu din ce categorie fac parte ?

— La început, toți s-au bucurat de tine — ziceau că, în sfîrșit, a dat norocul peste noi. Ai repartizat apartamente invalizilor de război — crezi că nu știu ? Maternitatea s-ar fi făcut și fără tine. Dar casele invalizilor sînt meritul tău personal. Dacă nu i-ai fi apărat tu, ar fi așteptat încă un an. Unii nici n-ar fi apucat. Dealtfel, rolul personalității în istorie e foarte mare.

— Și acum ?

— Acum, Serghei Stepanovici, ai trecut pe planul doi. Uite, nu mai departe, frizeria. Înainte făceau curăţenie şi spuneau — astăzi vine însuşi Losev ! Se străduiau să arate ce suflete de slugă sînt. Acum ştii cui îi dă tîrcoale responsabilul ? Directorului magazinului alimentar. Îi pun şi un şervet albastru special. Îi fac manichiura. Îţi dai seama ? Acum directorii de magazine sînt cei mai importanţi.

În unele zile pe Matvei îl dureau groaznic picioarele, muşca perna, fornăia ca un cal, după aceea venea stors, înrăit.

— Zaci ? Puţin îţi pasă. Ai o boală de şef. E bine de voi, şefii. Toţi îţi aduc mere, compot... Crezi că la tine vin ? La şef vin.

— De ce ? Tu vii doar la mine.

— Eu sînt altfel. Eu trăiesc în afara regulilor. Dar dacă e să ne gîndim, pînă la urmă şi eu sînt atras de funcţia ta. E măgulitor. Ultimul om, se poate spune chiar cea mai înapoiată personalitate din oraş, are dispute cu cel mai din frunte om. De la egal la egal. Dacă ai fi fost un oarecare — nu ştiu dacă m-aş mai fi simţit atras... Şi doctorii nu s-ar mai fi foit atîta cu spasmele tale...

— Da' tu ce credeai — aprobă Losev. Părintele oraşului, printre altele un părinte bun, merită atenţie. Tu, de exemplu, nu oferi nimic societăţii, nu aduci nici un folos, dar eşti îngrijit la fel ca mine.

— Dacă nu fac nici două parale, de ce discuţi cu mine ?

— Pe oamenii de treabă i-am studiat, dar tu eşti un fenomen neprevăzut, un produs secundar al dezvoltării, pe deasupra, mai eşti şi rău, de la tine mai poate auzi omul cîte ceva.

— Deci consideri că sînt o abatere ? Ar trebui să mă apreciezi, sînt independent, sînt cel mai liber om din stupul tău.

— Şi cine se bucură de libertatea ta ?

Losev era indignat cînd se gîndea la acest trup puternic, la această inteligenţă şi forţă care ar fi putut face atîtea lucruri utile. Ce altceva, în afară de muncă, poate justifica viaţa dată omului ?

Munca era pentru Losev măsura calităţilor omeneşti. Omul este, înainte de toate, o fiinţă care munceşte. Cine nu munceşte, nu gîndeşte, fără muncă, omul putrezeşte.

Losev era convins că munca lecuiește și îndrumă, te obligă să gîndești și te face mai bun. Cîndva, oamenii vor fi pedepsiți prin interzicerea muncii. Vor fi condamnați să nu facă nimic.

Mîna de lucru era insuficientă, trebuiau construite grădinițe de copii, reparate case, în spital nu erau destule infirmiere, veneau bolnavi din tot raionul — din această cauză celor din oraș nu le ajungeau locurile... Să facă ordine în parc... Să astupe rîpa.... Canalizarea prin participarea întreprinderilor... Of, directorii cu care nu te poți înțelege...

Toți lucrează cu jumătate de încărcătură. Un flăcău împlinește optsprezece ani și încă nu știe ce e munca. Creștem paraziți. Ar trebui început din copilărie. Acum oricînd se poate găsi o treabă pentru un adolescent... Se lovea frecvent și dureros de dezordine, de impertinența celor ca Matvei, de cei care, nu se știe de ce, distrugeau băncile din parcuri, drumurile, spărgeau felinarele ; nu izbutise să construiască un depozit de legume cu aerisire corespunzătoare, nu făcuse rost de bitum pentru cei de la drumuri, orașul n-avea un arhitect cumsecade...

Îi povestea lui Matvei grijile și problemele lui de la Comitetul executiv și pe Matvei îl interesaseră o vreme, dar Losev înțelesese că n-o să se ducă nicăieri să muncească, n-o să-și bage mințile în cap. Matvei o să rămînă o haimana, o să-și irosească viața. Și se consideră un gînditor, liber și dezinteresat, demn de compătimire — mare șmecher ! Există oare o cheie pentru Matvei ? Fiecare om este o ghicitoare. Există oameni pe care nimeni nu-i va putea ghici niciodată. S-a pierdut cheia. Alții se deschid ușor, dar acolo, înăuntru, descoperi alt secret...

Odată, trezindu-se din somn, o văzu în pragul salonului pe Cistiakova. Cu un halat alb pe umeri, stătea rezemată de ușorul ușii, uitîndu-se la el cu o expresie bizară, nefirească pentru ea, nu-nțelesese imediat ce se întîmplase. Fruntea ei, întotdeauna încruntată, se netezise, devenise înaltă și curată, ochii emanau căldură și o lumină slabă și duioasă îi aluneca pe față. Își dădu seama că o privea printre pleoape și deschise ochii. Ea se încruntă și își recăpătă imediat rigiditatea obișnuită : fratele ei e bolnav în spital și a trecut și pe aici... Explicațiile erau scurte și severe și, urîndu-i sănătate, plecă.

Dincolo de fereastră ningea liniştit. O albeaţă pufoasă curată se aşternuse peste acoperişuri, garduri, ramuri, pe fiecare părticică a acestui oraş, pierdut între cîmpii întinse şi păduri.

Losev stătea culcat şi zîmbea amintindu-şi cum, discutînd nu de mult propunerea de a i se conferi Zavialovei un ordin, Cistiakova se împotrivise, spunînd că vorbise cu ea chiar cu o zi înainte şi o rugase să nu divorţeze, deoarece pentru ordin trebuie să se scrie în caracterizare că prezinţi garanţii morale în viaţa personală şi Zavialova o repezise. Sînt treburi care n-o privesc. Losev răspunsese că dacă i-a respins sfatul, însemna că prezintă garanţii morale : e consecventă. Membrii biroului îl susţinuseră, dar Cistiakova se supărase şi şuierase ceva... Omul e o ghicitoare. Şi viaţa e o ghicitoare. Cîte asemenea orăşele sînt răspîndite în Rusia, de fapt, un oraş mic este, în acelaşi timp, şi un oraş important al ţării. Atunci de ce oare Lîkovul îi e mai drag decît oricare altă aşezare ? Cu toate că e atît de neînsemnat şi sărac. Sufletul îi era înecat de dorinţa de a-l face mai frumos, mai bun, era înecat de dragostea pentru oamenii de aici.

Capitolul XXI

MORŞCIHIN INTRĂ PRINTRE PRIMII, mai bine zis năvăli, şeful sectorului comunal era, ca întotdeauna, mlădios şi elastic, radios, raporta răspicat şi vesel, degaja o însufleţire plăcută. Şi devotament. Şi — „o să ne descurcăm". Şi — „lăsaţi pe mine" — Şi ceea ce-l făcea simpatic tuturor — „nu-i o problemă !"

Losev îl ascultă neatent, privea cum îi tresar buclele sîrmoase şi se gîndea cu emoţie la întîlnirea cu fiica lui, la clipa aceea cînd ea-l văzuse în holul zgomotos şi cum, după o oră şi ceva, la despărţire, ea se întorsese în semiobscuritatea holului de la intrarea blocului, el nu-i văzuse faţa, dar important era că se întorsese. Cele două clipe erau complet diferite : prima — plină de aşteptare şi teamă, a doua — de tristeţe. Dar se reţineau amîndoi şi, într-un anume mod, se contopeau...

În hol se auzea muzica din sălile unde se cînta la pian şi la vioară. Aştepta, şi cu cît aşteptarea se prelungea, cu atît i se făcea mai frică. Atît de frică, încît ieşi să se plimbe pe bulevardul Kievski, lung, drept, solemn. Şcoala de muzică la care învăţa Nataşa era fosta casă Vitte, — ministru, om de stat în Rusia. Cîndva, Losev citise cu interes trei volumaşe albastre cu memoriile lui, un om capabil, multilateral şi inteligent. Era bine că această casă era plină acum de game şi exerciţii. Losev merse pînă la colţ, ajunse lîngă moscheea albastră şi se întoarse în hol. După plecarea Taniei îl cotropise dorinţa să-şi vadă fata. Dorinţa nu-l părăsise, era neliniştit şi atunci, fără să mai ezite, îşi cumpără un bilet pînă la Leningrad, astfel că îl prinse noaptea în vagonul de clasa a doua pe poliţa pentru bagaje, ca pe vremuri, în tinereţe. De la Leningrad, dădu un telefon la Lîkov, prevenind că va mai întîrzia. Avea destule treburi aici, dimineaţa o petrecuse prin întreprinderi, iar de pe la unu se tot frămînta pe lîngă şcoală.

Era o zi de toamnă, împestriţată cu frunze galbene şi roşii, frunze late de arţar. Peste frunzele care cădeau se ridica săgeata de aur a fortăreţei Petropavlovsk. La Leningrad, Losev se simţea mai zvelt şi mai înalt, deşi în ultimul timp, în iubirea lui pentru acest oraş, intervenise şi o oarecare supărare. Ceramica albastră a moscheii îşi arăta zgrunţurii cenuşii. Cum coteai de pe bulevard, dădeai de case cojite, părăginite. Ochiul lui exersat observa imediat ziduri de mult nezugrăvite, garduri cu vergelele înzorzonate rupte, cariatide sparte. Case care, pe vremuri, fuseseră superbe — oricare dintre ele ar fi putut deveni monument la Lîkov — păreau şubrede, pustii. Blocada şi războiul îşi puseseră pecetea, care nu mai putea fi înlăturată. Ciudat — la Moscova, Losev se bucura de tot ce e nou, îl entuziasmau casele restaurate, în Leningrad însă observa tot ce s-a pierdut, lipsa de spirit gospodăresc, sărăcia şi umilinţa supărătoare a acestor încă superbe construcţii. De aceea, probabil, nici nu-i mai plăcea să vină la Leningrad, în special de cînd Antonina se mutase aici.

Nataşa crescuse, părul i se mai închisese la culoare, sigur că o recunoscuse imediat, dar totuşi cu o oarecare ezitare, însă ea, cînd îl văzu, se împiedică şi aceasta fu clipa cea mai cumplită. Încremeniră amîndoi, văzu pe faţa ei — ochii lui, privirea lui, nemiloasă şi, în acelaşi

timp, neajutorată — lupta al cărei rezultat îi era imposibil să-l prevadă. Nu îndrăzni să se mişte primul, acum ea decidea, pentru prima oară depindea de copilul lui...

Apoi se petrecu ceva, se frînse ceva, se rupse şi, ca eliberată de un arc, ţîşni spre el cu mîinile desfăcute. Zbura, ca pe vremuri, cînd îl vedea de departe şi alerga fără să se uite pe unde : tata, tata ! ca şi acum, tare, ca să se audă în tot holul — tata ! — să audă şi prietenele, îşi dădu el seama mai tîrziu — tata ! I se agăţă de gît, spunînd cuiva : „E tatăl meu !“ Nu se grăbea să iasă. Bine că lăsase geamantanul la gară, n-avea la el decît o mapă de plastic cu hîrtii, ca şi cum ar fi venit de la lucru, nimic special, la fel ca la ceilalţi ; şi ea are un tată, încă tînăr, puternic, merg ţinîndu-se de mînă, nu se grăbesc, îngropîndu-şi picioarele în frunzele căzute...

Ce genişti ? Care genişti ? O să vină cu trenul de noapte. Pentru ei e un fleac să arunce în aer căsuţa — ca pe o măsea stricată, ca şi cum n-ar fi fost. Morşcihin clipi complice — totu-i pregătit, dichisit, dimineaţa n-o să mai fie nici o urmă, nu vă neliniştiţi. Lăsaţi pe mine, Serghei Stepanovici, în zori, basculantele o să care molozul, o să netezim cu buldozerele, cum se spune, o să ştergem toate urmele — prinde orbul... Mîine, în locul casei Kislîh o să fie un teren viran... Morşcihin se lăuda cu abilitatea sa — totu-i gata, la start, basculantele, buldozerele, excavatorul. Dimineaţa — uite-o, nu e, nici urmă de ea, plîngi sau nu, la loc nu se mai face.

Losev se zgribuli ca pătruns de o pală de vînt rece gonindu-i din trup căldura acumulată în aceste zile fericite. Întrebă, indiferent, printre altele :

— De ce vă grăbiţi aşa ?

— E mai bine, răspunse semnificativ Morşcihin.

— De ce e mai bine ?

— Pentru că se rezolvă dintr-o dată. Şi o să se liniştească de la sine.

— Ce o să se liniştească ?

— N-are rost să vă îngrijoraţi, Serghei Stepanovici, aţi lipsit, nu sînteţi la curent.

Îl prevenea insistent, cu acea îngrijorare sinceră, care-i asigura simpatia tuturor. Activ, energic, nu refuza nici o sarcină, nu ezita să care împreună cu muncitorii molozul,

se băgase o dată chiar în conducta de canalizare să repare ceva, numai ca Losev să fie liniştit. Nu era slugarnic, ci grijuliu, pentru că ţinea la Losev. Şi la ceilalţi. Dar era ceva neplăcut în caracterul lui, Losev observase şi înainte, dar acum acest lucru insesizabil îl deranja, îl încurca.

Losev continua să întrebe, Morşcihin răspundea liniştindu-l, convingîndu-l că există motive, că e totul corect.

— Nu te mai ascunde după vişin, zi despre ce e vorba — spuse Losev cu un ton care înlătura orice împotrivire.

Oftînd, Morşcihin îl informă că Polivanov expediase o telegramă la regiune prin care cerea păstrarea casei Kislîh, poate că nu numai la regiune, poate să scrisese şi la Moscova, se mai plănuise şi o scrisoare de protest organizată de Roghinski, în cîrdăşie cu Polivanov, pe linia Societăţii de apărare a monumentelor istorice şi cel mai rău e că izbutiseră să convingă un grup de deputaţi să ridice în mod oficial problema, să pună pe ordinea de zi a Comitetului executiv un punct împotriva dărîmării casei. Cît a lipsit Losev, zvonurile au circulat şi acest anarhist şi demagog de Polivanov a încurajat stihia, patimile s-au dezlănţuit.

— N-am vrut să vă implicăm, credeam că o să zăboviţi mai mult la Leningrad şi o să apucăm s-o lichidăm.

Mărturisirea era silită, tot spera să-l scutească pe Losev de amănunte, probabil otrăvite, rele. Buzele lui pline se strîmbară din cauza indignării, dar ochii îi rămaseră reci. Ochii nu participau la mărturisire, la mişcările feţei, urmăreau doar fără patimă evenimentele.

— Deci aţi hotărît să dărîmaţi noaptea şi în felul acesta să rezolvaţi toate pretenţiile ? — clarifică Losev.

— Exact. Situaţia e critică. Vom folosi, cum se spune, presingul.

— Cine a hotărît ? Dumneata personal ?

— Nu numai eu... Împreună cu Cistiakova ne-am pus de acord şi cu regiunea.

— Deci aşa, — şi cu regiunea.

— Am pregătit iluminarea terenului, paza, reprezentanţii unităţii militare au şi studiat obiectivul.

Poate că, într-adevăr, Losev n-ar fi trebuit să cerceteze în profunzime. Fiecare amănunt îl transforma în complice. Morşcihin înşiruia fără plăcere informaţiile, se

tot străduia să-l oprească pe Losev, dar ochii priveau indiferent, ca şi cum Morşcihin ar fi ştiut dinainte şi întrebările şi răspunsurile. Ca şi cum, făcîndu-i concesii lui Losev, l-ar fi atras undeva pas cu pas...

Morşcihin era prea sigur de el. Cu cine vorbise oare la regiune ? Nu trebuia să cerceteze, de ce să-şi lege mîinile ?

Şi totuşi, întrebă. Nu se putuse abţine.

Prin sectorul construcţii, adică prin adjuncţii lui Grişcenko, la districtul militar, la sectorul inginerilor, la aprovizionare... Morşcihin devenise prudent, rostea nume, dar ocolea esenţa.

Deci asta e. S-a terminat. A ajuns la capăt.

Losev se duse la fereastră, privi malul celălalt, acoperişul de aramă al bătrînei case.

Printre coroanele copacilor, apăsate de toamnă, verdele viu al acoperişului se ivea tînăr şi vital. Iarna, în zilele scurte şi triste, verdele acoperişului ar fi apărut şi mai puternic, zăpada nu rămînea pe pantele lui abrupte şi pata verde ar fi înfrumuseţat monotonia în alb-negru a oraşului.

Împrejurul casei era pustiu. Nici un suflet. Şi nici pe mal nu era nimeni.

— Morşcihin, dumitale nu ţi-e milă ? — îl întrebă Losev fără să se întoarcă.

Urmărindu-i privirea, Morşcihin răspunse triumfător :

— Vă referiţi la acoperiş ? Am prevăzut ! Cum să nu ! Inginerul mi-a promis că o să-l ridice şi o să-l coboare cu un fel de paraşută. Alături. Întreg. Ei au tot soiul de explozii direcţionate — o adevărată artă ! Am tratat totul, ei garantează.

Era mîndru de spiritul său gospodăresc. Păi cum, folii de aramă, metal neferos.

— Consolidările le-au şi tăiat, au pregătit totul, spuse el.

Losev înclină capul, urechile i se albiră, se întoarse şi se apropie de Morşcihin, marcînd paşii.

— Ca-a-re consolidări ? Cu-um le-aţi tăiat ? — Aruncă un scaun care-i stătea în drum izbindu-l cu zgomot de perete şi începu să urle cu o voce stridentă şi pătrunzătoare : Cine v-a permis ? Aţi profitat... Revocaţi ! Anulaţi totul !

Juravliov, adjunctul lui Losev, intră neobservat şi se aşeză cu spatele la uşă ca să nu mai pătrundă nimeni în birou la auzul strigătelor turbate ale preşedintelui. Ştia din experienţă că, în asemenea momente, trebuie să taci şi să te uiţi la Losev, să nu încerci să-l linişteşti, ci doar să te uiţi şi să taci. Morşcihin stătea şi el, cu mîinile pe lîngă trup, în poziţie de „drepţi“, dar ochii lui reci, străvezii, priveau impasibil.

— Ai auzit ? Eşti la curent ? De ce i-ai lăsat să-şi facă de cap ? — se aruncă Losev asupra lui Juravliov şi, fără să aştepte răspunsul, bătu din picior : Revocaţi ! Anulaţi totul ! La mama dracului cu toţii — şi geniştii şi inginerii !... E clar ? — Se apropiase foarte tare de Morşcihin : Răspunde !

— E clar ! — răspunse Morşcihin cu bravură ostăşească.

— Ce e clar ?

— La mama dracului ! — îi suflă Juravliov.

— La mama dracului ! — repetă Morşcihin.

— Puteţi pleca, mormăi Losev apropiindu-se de masă.

— Şi care-i motivul pentru care anulăm, Serghei Stepanovici ? Cum să anunţăm ? — întrebă Morşcihin.

— Pe motiv că nu e de noi să acţionăm în secret, să ne ascundem de oameni, de deputaţi, de Comitetul executiv.

Morşcihin îşi încruntă dezamăgit sprîncenele, cu un oarecare dispreţ.

— Ce să ne temem de ei, Serghei Stepanovici ? Trebuie să le dovedim că sîntem consecvenţi. V-am spus doar că răspund eu pentru totul.

— Ce viteaz avem printre noi, Juravliov auzi, nu-i pasă de nimeni — nici de popor, nici de deputaţi... Poporul îndură în tăcere ? Aceasta e părerea dumitale Eduard Pavlovici ?

Morşcihin zîmbi, dar ochii nu-i rîdeau, orice i-ar fi exprimat faţa, ei rămîneau impasibili.

— Degeaba le purtaţi grija, Serghei Stepanovici. Pe ei n-o să-i întrebe nimeni. Şi noi tot o să trebuiască s-o dărîmăm. Oricum am întoarce-o. De ce să amînăm ?

— V-am explicat totul, Morşcihin. Păcat că n-aţi înţeles. Trebuie contramandat. Iar maşinile, trimiteţi-le la cartofi.

Morşcihin clătină capul, ca faţă de un copil răsfăţat — nu mai poţi să trimiţi maşinile nicăieri, unde să-i anunţi pe oamenii din schimbul de noapte, cine va plăti drumurile astea inutile ? Au adus şi un excavator şi buldozerul, şi alte maşini luate de pe alte şantiere. Şi nici militarii nu pot fi contramandaţi, e tîrziu, totul s-a ordonat prin regiune, s-a organizat şi s-a coordonat cu atîta trudă. Înlătură blînd şi cu argumente orice încercare de-a lui Losev de a interveni în operaţia pregătită fără reproş. Reieşea că nimic nu poate fi anulat sau amînat. S-a aprins fitilul, cum se exprimă el elegant, şi acum trebuie să ne dăm la o parte.

...La un moment dat, la poartă, ar fi vrut să intre cu Nataşa în casă, să stea cu ea toată seara, s-o audă cîntînd la pian. Nu-i venea să se despartă de ea.

Nataşa atîrna cu toată greutatea trupului de mîna lui, Nataşa, pe care, nu demult, putea s-o salte şi s-o arunce în aer. Mergea cîntînd, vorbea tot timpul despre şcoală, despre cum a petrecut vara în tabără. Era o fericire să-i asculţi trăncăneala neîntreruptă. Pingelele ei de piele călcau sonor şi clar pe asfalt. În ritmul acestor paşi, în sufletul lui Losev răpăiră tobele, începură să cînte orchestrele, parapetele de granit ale cheiului străluciră cu o lumină slabă.

— Ce-i cu tine ? — întrebă Nataşa.

Fericirea îl împiedică să-i răspundă, o îmbrăţişă doar. O sărută pe cap. Necesitatea iubirii, care apăruse în el, nu putea fi săturată. Trecu într-o goană zgomotoasă un tramvai roşu ; în spatele lui, parcă încercînd să-l ajungă, pluteau frunzele galbene. În parc, băieţii strîngeau ghindă şi ghinda, cu luciri cafenii, îi amintea ochii Taniei. Losev puse degetul pe coaja afumată a stejarului şi făcu un semn pe afişul teatral. „Dactiloscopie“ — repetă după el Nataşa şi făcu acelaşi lucru. Dincolo de grilajul de fontă, era un bust mic, negru, al lui Petru întîiul.

„Pe malul pustiit de valuri,
Stătea el, plin de gînduri“...

începu el să recite cu voce tare, mirat, neştiind să-şi explice de unde-i veniseră în minte versurile astea.

— Tată, nu trebuie, se rugă Nataşa, dar el nu se mai putea opri.

Se şi vedea casa lor, şi Nataşa tăcu. Ajunseră fără o vorbă pînă la poartă. Era o tăcere importantă, necesară amîndurora.

Se opriră şi aici simţi un şoc, un impuls clar pe dinăuntru : să rămînă ! Mai exact, să nu se mai ducă la Lîkov ! Să mai rămînă ! Tocmai asta îşi amintea acum din acel semnal confuz, subteran. Nataşa se ridicase pe vîrfuri şi-i atinsese cu buzele obrazul, simţise aroma ei de copil, pe care o ţinea minte de cînd îi făcea baie în lighean. Silueta ei se diluă în întunericul portalului, apoi apăru faţa ei albă — se întorsese şi el se simţi cotropit de valul cald al fericirii. Oricum, avea o fată. Orice s-ar fi întîmplat. E tată şi simte că e tată. Fiu se simţise mai puţin. E mai mult tată, decît fiu. Amintirea părintelui său se ivi ca o amărăciune uşoară, se compară pe sine, copil, cu Nataşa şi se gîndi că ea o să-şi aducă aminte de întîlnirea asta. Şi încercă să-şi închipuie ce o să creadă Nataşa despre el cînd va fi mare şi el nu va mai aparţine acestei lumi...

Gîndul la Antonina îl opri... Totuşi Antonina existase în viaţa lui, întîlnirea de la restaurant nu rezolvase totul. Nu era chiar aşa de simplu, prin fată va fi legat permanent de Antonina.

Exista Nataşa şi deci vor fi mereu trei, indiferent de partenera lui. Recunoscu pentru prima oară că întreaga educaţie a Nataşei atîrna pe umerii Antoninei, toate grijile, bolile, necazurile. Dar gîndul la Antonina îl împiedicase să rămînă...

Doamne, de ce se speriase, de ce nu ascultase în cele din urmă de chemarea aceea ! S-ar fi întors mîine dimineaţă, aşa cum se aşteptau toţi, şi totul ar fi fost terminat, totul s-ar fi încheiat la Lîkov, în noaptea aceasta, şi gata, prinde orbul — scoate-i ochii, el s-ar fi supărat, ar fi strigat la Morşcihin, la ei, la toţi, dar ar fi rămas curat şi neîntinat.

Losev se uită la Juravliov, dar nici el nu-l putea ajuta, dădu jenat din umeri, arătînd cît de greu e să spulberi argumentele lui Morşcihin — ar dori, dar nu ştie cum.

— Ai avut prea multă încredere, te-ai ocupat de altele — spuse Losev. De rabla ta. Dacă tot e să distrugem, atunci să-ţi aruncăm rabla în aer.

Fața lui Juravliov se coloră, se rumeni ca după baie. Stătea călare pe scaun și rîdea stupid. Folosea orice clipă liberă ca să-și dreagă vechea lui Volgă. Mergea o zi și pe urmă o săptămînă o repara. Se bucurase, desigur, cînd Morșcihin luase totul pe seama lui.

— Ce facem ? — întrebă Losev.

Nu-i răspunse nimeni.

— Oricum, o să vă oblig să anulați, spuse Losev.

— Eu, personal, nu pot să anulez nimic. Morșcihin desfăcu brațele. Trebuie să comunicăm la regiune.

Stătea în mijlocul camerei ca și cum s-ar fi simțit vinovat. Îl urmărea pe Losev cu ochii.

— La cine să telefonez ?

— La Pașkov !

— Deci cu el v-ați înțeles ? Losev apăsă clapa selectorului. Atunci cu Pașkov ! Faceți-mi legătura cu Pașkov — îi spuse el secretarei.

— Vă așteaptă Anfilov, îl anunță secretara.

— Să intre — spuse Losev. Dacă mai vine vreun deputat, să intre !

Privirea spălăcită a lui Morșcihin nu-l părăsea, făcîndu-l să creadă că și telefonul la Pașkov fusese prevăzut din timp.

Își aduse aminte cum Juravliov îi povestise odată, rîzînd, o discuție a lor : „«Unde te tot bagi, Morșcihin ?» Acesta dăduse din cap : trăiești meschin, Juravliov, fără vise, ai să putrezești în lumea ta măruntă, iar eu, Eduard Morșcihin, am să ajung cu orice preț pe orbită și nu oricum, ci șef — ține minte ce-ți spun ! — am să dau interviuri și am să tai panglicile la expoziții. Am să deschid ședințele la regiune. Ai să mă vezi la televizor ! La aeroport, am să trec în revistă garda de onoare împreună cu reprezentanții țărilor străine și am să primesc flori — și a început să meargă prin fața mea în pas solemn, îți dai seama, repetă, ticălosul, se pregătește". Juravliov începuse să-i povestească rîzînd, dar la sfîrșit se enervase, zguduit de vanitatea lui Morșcihin. Relatarea îl amuzase atunci pe Losev, doar atît, iar acum și-o amintise.

Intră Anfilov, maistru la stație. Începu să-i vorbească despre niște treburi, dar Losev îl opri — stai jos și ascultă.

In selector trosnea, ţiuia îndepărtarea neliniştită, apoi se auzi o pocnitură şi vocea secretarei :

— Paşkov e la aparat.

Juravliov se apleacă peste masă şi-l apucă pe Losev de mînecă ·

— Nu te înfierbînta. Te rog !

El nu se supăra niciodată pe Losev, era un om devotat, de încredere, dar, din păcate, Morşcihin avea dreptate — un veşnic adjunct.

— Ce vorbeşti ? — spuse Losev —, însuşi Paşkov.

Ridică receptorul, îl mai privea încă pe Juravliov. Deşi e bun, corect, conştiincios, Losev nu l-ar recomanda în locul lui, nu-i vine, aşa o să şi rămînă, adjunct. El nici nu vrea altceva şi asta-i rău.

Toţi se uitau neliniştiţi la receptorul din mîna lui, o halteră gri-deschis, din care se auzea cum rage Paşkov...

În timpul acesta, Losev cel obişnuit, Losev cel prudent, Losev cel cu experienţă se pregătea pentru convorbirea cu Paşkov. Cine pusese la cale, cine se amestecase în toate astea ? Chiar Paşkov ? Atunci e simplu, trebuie să-i dea să înţeleagă că mai are timp să-şi repare greşeala. Dacă ordinul vine de la Uvarov, e mai rău, atunci trebuie să fie circumspect... Se pare că Morşcihin e convins că n-o să iasă nimic. E mulţumit că i-a telefonat lui Paşkov... Au pus ceva la cale împreună. Să-l ia mai uşor pînă se clarifică.

Dar Losev nu dădu nici o atenţie semnalelor pe care i le transmitea prudenţa, mişcă uşor din umeri, parcă ar fi alungat ceva, şi începu să vorbească autoritar, la fel cum i se adresase lui Morşcihin, doar că izbuti să intercaleze cuvîntul „a ajuta“ : „E absolut necesar să ne ajuţi să amînăm sosirea geniştilor“ — şi asta absolut neexpresiv, ca şi cum ar fi dictat o telefonogramă.

— Al cui e ordinul ? Eu ordon, eu ! N-o să ne apucăm de asemenea lucruri pe ascuns, să minţim oamenii... ca hoţii... Cu atît mai mult... Păi, de asta şi spun : cu atît mai mult cu cît există reclamaţii şi telegrame.

Paşkov răspunse dur :

— Nu te preface că n-ai nici un amestec. S-a coordonat totul cu subalternii tăi. Noi doar v-am susţinut. Văd că nu prea stăpîneşti situaţia acolo, la tine.

— O s-o stăpînesc — promise Losev. N-o să rămîn dator. Dar, pînă una-alta, ordonă „pe loc repaus". Să nu alergăm oamenii degeaba.

— N-am înţeles.

— Ce n-ai înţeles ?

— Ce faci, amîni ? Pe cînd ?

— Asta o să decid eu.

— Ia te uită ce mai şef ! Cred că Uvarov ţi-a spus destul de clar.

— Uvarov e acolo ?

— Nu, e plecat, vine mîine.

— Atunci o să discut cu el. Losev se uită la Morşcihin şi spuse răspicat : Dumneata, Piotr Gheorghievici, să ţii minte : nu eşti Uvarov, există o deosebire între voi şi nu trebuie să faci prostii acoperindu-te cu numele lui.

— Ce spui ! — se răsti Paşkov. Ce tot pui la cale ? Crezi că nu ştim cum l-ai tras pe sfoară pe Grişcenko, cum ai expediat echipa trimisă de el ? Ştim. Nu sîntem tîmpiţi. Aşa că nu-mi arunca praf în ochi ! Vrei să pui totul în spinarea lui Uvarov ? M-au obligat. Vrei să rămîi curat ? Nu ţine !

— Să nu te amesteci în treburile mele ! De cînd te crezi stăpînul oraşului ? Cine eşti tu ? Se anulează totul ! Ţi-e clar ?

— N-o să anulez nimic, tovarăşe Losev. Şi nu ţipa la mine. Uiţi cine eşti ! Trimite-i singur înapoi ! Singur ! Dacă eşti atît de deştept !

— Uite ce-i, Paşkov — spuse Losev încet, cu o voce inflexibilă, pe care nu era recomandabil s-o folosească în dialogurile cu regiunea, cu atît mai mult cu Paşkov — îndeplineşte sarcina şi raportează-mi peste o oră !

În birou, toţi încremeniră, necrezîndu-şi urechilor, începînd să înţeleagă că se petrece ceva neobişnuit. În receptor se prelungea tăcerea, pe care o auzeau toţi.

— E clar — spuse, în sfîrşit, Paşkov. Mă rog, o să răspunzi. Ce să le spun militarilor ?

— Vă puteţi referi la ordinul meu.

— Mă rog... Dacă o să apuc — adăugă el cu o ameninţare ascunsă.

— Să apuci. Asta e ! Losev puse receptorul în furcă.

Vroia să-şi acopere ochii şi să rămînă singur, liniştit.

Cu un zîmbet forţat, se sili să-i privească pe toţi, fără nervi, fără sentimentul triumfului. Cînd ochii i se opriră pe Morşcihin, acesta ridică ambele mîini :

— Mă predau ! Mă închin în faţa dumneavoastră, Serghei Stepanovici ! Asta da, presing ! L-aţi încolţit pe Paşkov. Cine ar fi crezut ?

Şi începu să rîdă ascunzîndu-şi ochii care nu exprimau nici o bucurie. Losev se miră : ce reflexe are ticălosul — şi totuşi nu se putu abţine, îi zîmbi chiar recunoscător.

După Morşcihin, ca şi cum s-ar fi trezit, începură să vorbească şi ceilalţi, îl lăudau, îi aprobau decizia, demonstrau că o acţiune nocturnă ar fi fost inacceptabilă, urîtă, ar fi însemnat că n-au conştiinţa curată. Acum o să fie democratic şi etic. Totuşi, nimeni nu întrebă ce o să se întîmple mai departe. Pe toţi îi preocupa în special lupta cu Paşkov, sentimentul victoriei. Ca şi cum Losev ar fi avut un plan bine definit, potrivit căruia acţionase atît de sigur şi curajos. Directorul Combinatului forestier îi strînse mîna emoţionat. Losev era înconjurat de un respect inopinat, de admiraţie chiar, şi atunci sesiză el însuşi plăcerea nechibzuinţei sale. Dealtfel, nu numai a nechibzuinţei, ci şi farmecul noii puteri, despre care aici nu ştia încă nimeni, n-o vedea şi de aceea era şi atît de dulce.

Imediat ordonă să i se facă legătura cu Moscova, dorind să vorbească cu Oreşnikov — venise anul trecut la Lîkov să cerceteze locul ales pentru filială. Losev se temea să discute cu Oreşnikov. Nu se cădea să i se adreseze lui Oreşnikov peste capul lui Uvarov, dar, de vreme ce făcuse acest pas, nu mai avea cum să dea înapoi şi se simţi uşurat.

Capitolul XXII

NICIODATĂ TIMPUL NU SE TÎRÎSE atît de încet în acest birou. Se dilata, se disloca în mici întîmplări, iar în pauze se oprea. Oamenii intrau, ieşeau, rosteau cuvinte, aduceau hîrtii, luau hîrtii, dar timpul nu trecea. Se împotmolise între aceşti pereţi. Nici încolo, nici încoace, ca un dop înţepenit.

Şi oamenii din jurul lui Losev se mişcau parcă greu, printr-o pîclă groasă — atît de lente le erau gesturile, cuvintele.

Ca toată lumea, Losev nu medita asupra timpului. Cu anii, se plîngea tot mai mult de lipsa de timp, pe care o resimţea ca pe o supraîncărcare cu treburi, fiind din ce în ce mai ocupat. Uneori i se părea că timpul şi-a încetinit mersul. Alteori, că şi l-a accelerat. Din cînd în cînd nu-i ajungea deloc, i-ar mai fi trebuit cîteva ore sau cîteva zile în plus. Nu-şi dădea seama dacă stătea în puterea lui să facă ce vrea cu timpul vieţii sale, adică să-l oprească. Pentru el, timpul era un depozit al treburilor, nicidecum durata vieţii lui. Nu aprofunda aceste probleme, asta era filosofare, inutilă despicare a firului în patru, care nu putea nici să ajute, nici să schimbe ceva, oricît ai face pe deşteptul, treaba nu va avansa.

În casa părintească, în bucătărie, deasupra mesei nevopsite, ticăia o pendulă de care era agăţată o greutate — un cilindru de cupru din care el scosese odată o grămadă de alice de plumb, nişte sfere minunate, netede, cu străluciri de grafit, care se aplatizau cînd treceai cu fierul de călcat peste ele. L-au bătut şi au atîrnat de cilindru şuruburi şi piuliţe. Dacă le îndepărtai, ticăitul ceasului se încetinea şi, după o vreme, se oprea. Timpul se îmbina la el cu noţiunea de greutate, putea fi cîntărit, era sesizabil, alcătuit din alice grele.

Losev nu izbutea să se desprindă de clipă, să se distanţeze, să-şi imagineze cum va fi peste un an, doi şi acum îşi dădea pentru prima oară seama cît de greu îi e.

I se adresau ca unui învingător. Juravliov se mîndrea cu el, nimeni nu presupunea că în curînd poate să înceapă scandalul. Lui Losev nu-i ieşea din cap ultima frază a lui Paşkov. Nu era el omul care cedează uşor. O să încerce să întreprindă ceva. Chiar dacă presimţise că Losev are argumente, o să rişte să-i facă o porcărie. Cu toate că e un laş. Sau tocmai de aceea. S-ar putea să raporteze cuiva sau să-l caute pe Uvarov pe acolo pe unde este şi să-i raporteze denaturînd totul.

Gîndul la Uvarov îi stinse senzaţia de victorie. Dumneata, tovarăşe Losev, încă n-ai fost confirmat, nu ţi s-au făcut formele, totul se poate opri şi în general... Prea devreme a început păsărica să cînte. Ar fi trebuit ca, deocamdată, să se abţină de la mişcări bruşte ; dacă n-ai

răbdare, nu naşti — lepezi. Totul se poate prăbuşi. Acest gînd îl apăsa pe Losev. Nu se temea, dar tot îl sfredelea o nelinişte umilitoare: ce se-ntîmplă acolo?, ce pune la cale Paşkov? Desigur, Morşcihin a fugit la el în birou ca să-i telefoneze de-acolo lui Paşkov, să-i spună ce să facă, se grăbeşte să scormonească, să înţeleagă care-i misterul, să se orienteze. În orice caz, Paşkov e un om de care Morşcihin o să aibă nevoie, e foarte important să ai asemenea sprijin la regiune..

Nu izbuti să discute cu Oreşnikov. Adjunctul îl ascultase şi-l asigurase că va raporta şi, dacă va fi necesar, îi va face el legătura cu Kornei Korneevici. Iar Paşkov nu-l suna. Trecuse un ceas, apoi încă zece minute şi telefonul continua să rămînă mut. Intră Juravliov, dar nu îndrăzni să întrebe şi pe faţa uşor aferată a lui Losev nu se putea ghici nimic.

Cu simţurile încordate, Losev simţea cum creşte tensiunea în jurul său. Poate că propria-i tensiune se transmitea şi celorlalţi. Toţi aşteptau să se întîmple ceva. Undeva, acolo, în cămăruţa lui, mai mult ca sigur că Paşkov aştepta cu nerăbdare să-l sune Losev. Rămăsese prea puţin timp pentru ca să poată revoca. De cîteva ori, Losev pusese mîna pe receptor, dar se răzgîndise. Nu ştia cum să facă să treacă mai repede timpul, să scape de această incertitudine, să afle, orice, numai să afle, să ştie, nimic nu-i mai rău decît aşteptarea...

Înfrîngîndu-se pe sine, traversă la cercul militar raional.

Afară ploua puternic, cu bulbuci. Oraşul părea înecat în apă. Se auzea cum cad picăturile de ploaie pe acoperişuri, pe haina de placaj a tribunei, care imita marmura. Pe trotuare băltoacele se lăţeau. Trotuarele tocmai fuseseră asfaltate, dar fără înclinaţie spre exterior, aşa că apa se aduna lîngă ziduri şi oamenii fugeau pe mijlocul drumului. Pe pereţi apăruseră pete de umezeală. Ploaia acţiona demascator. Intra în toate crăpăturile, se vedea unde s-a lucrat prost. Venea toamna cu veşnicele ei infiltraţii, cu combustibil nepregătit, cu reclamaţiile care se adunau, orice ai face. Losev se gîndi la toate astea cu tristeţe, ca în fiecare an, dar poate că anul acesta n-or să mai fie pe capul lui, n-or să mai fie problemele lui...

Îl văzu pe şeful sectorului de reparaţii-drumuri, Ivaşkievici, pe celălalt trotuar, îl strigă şi-i arătă băltoacele. Acesta, zgribulit de ploaie, găsea nişte scuze fantastice, imposibil de verificat. Singurul mod în care-l putea pedepsi era să-l ţină în ploaie şi Losev o făcea fără milă.

...Losev mergea cu pasul său obişnuit, fără să ia seama la ploaia care-l uda pînă la piele, sărea peste băltoacele unde stropii de ploaie pocneau ca din puşcă, şi-şi aducea aminte că pe cînd era băieţandru observase, aproape culcat pe pămînt, cum pătrund picăturile în băltoacă, păstrîndu-şi independenţa, reapărînd la suprafaţă fără a se dizolva în oglinda apei.

Comandantul militar era, singur, în sala de tir. Trăgea cu pistolul. Împuşcăturile făceau un zgomot asurzitor sub bolţile subsolului. Ţintind cu furie, comandantul ridică mîna şi spuse ceva acoperit de zgomotul împuşcăturii.

— În cine tragi ? — întrebă Losev.

— În ticăloşia diversificată a vieţii.

— Adică ?

— Minciuna, şperţul.

— Şi le-ai distrus ?

— N-am destule gloanţe.

— E o treabă utilă.

— Mă linişteşte. Cobori aici, îţi uşurezi sufletul şi eşti mai puţin stresat. Te sfătuiesc şi pe tine. Vrei ? — îi întinse pistolul lui Losev.

Cu tot caracterul lui aspru, comandantul militar avea două calităţi pe care Losev le aprecia foarte mult : ştia să asculte şi ştia să tacă. Puteai să-i încredinţezi orice secret, nu transpira nimic de la el. Din cînd în cînd, îşi uşurau sufletul unul celuilalt.

Patul cald al revolverului i se aşeză comod în palmă. Prin fumul vînăt din poligon se vedeau pupilele negre ale ţintelor. Jucîndu-se cu greutatea plăcută a pistolului, Losev îi povesti comandantului despre pregătirea exploziei, îl rugă să ia legătura cu militarii, să clarifice situaţia.

Comandantul aprobă tăcut. Capul lui ras, masiv şi zgrunţuros strălucea ca o piatră abrazivă.

— Bine că te-ai hotărît — spuse comandantul. Trebuie să foloseşti forţa. Forţa... Dacă au ce să arunce în aer, să strice — sînt fericiţi, nu poţi să-i opreşti.

Losev ochi, trase, iar, apoi, fără să se uite la ţinte, îşi îndreptă ţeava spre tîmplă. Închise ochii.

— Nu te prosti — spuse comandantul. O să am neplăceri.

— În schimb, o să scap eu de ele.

Losev ţinea degetul pe trăgaci. Sesiză cu o înspăimîntătoare claritate cît de mică e distanţa între tîmplă şi ghebul atrăgător şi neted al trăgaciului. Uşurinţa apăsării îl atrăgea ca un magnet. Era ciudat cum o mişcare neînsemnată putea să întrerupă mersul vieţii chiar în vîltoarea ei. Şi, cu toate acestea, îl tenta această mişcare, să privească acolo, după perdeaua subţire de întuneric.

Depărtă cu greu pistolul şi îl puse pe barieră. E uşor să rezolvi totul cu pistolul, militarilor în general le e uşor — s-a ordonat şi nici un fel de discuţii. Îşi aminti de traiul lui în armată, oftă...

Comandantul nu-i puse întrebări de prisos. Îi era suficient să ştie că Losev are nevoie de ajutor şi începu să acţioneze : suna pe firele lui speciale, îi căuta pe camarazii lui de regiment. Află că la district nu s-a primit nici o anulare a ordinului şi că sectorul ori tocmai pregătea echipa, ori o şi expediase, nu se putea preciza. Văzînd zîmbetul strîmb al lui Losev, comandantul înţelese că lucrurile nu vor rămîne aşa şi încercă să-l liniştească, să-l oprească, pentru că altfel Paşkov în mod sigur va provoca scandal. De fapt, Losev nu trebuia liniştit, era şi aşa uimitor de calm, avea chiar şi o oarecare lentoare în mişcări. De acolo, din cabinetul comandantului militar, dispuse să i se expedieze lui Paşkov o telefonogramă de confirmare a revocării exploziei. Hîrtia e ca un blindaj, clipi el către comandant. Se înţeleseseră că dacă totuşi vin geniştii, comandantul să-i întîmpine personal şi să încerce să rezolve treaba fără hîrtii şi alte pretenţii, să-i primească după toate regulile ospitalităţii şi să-i expedieze înapoi.

Ştiind cît de scrupulos e comandantul, Losev nu-şi imagina cum va organiza el o asemenea primire. Dar comandantul conta pe Lapocika, care ştia să se desfăşoare strălucit în acţiuni de acest tip. Cina, picnicul, gustarea după un drum lung — spune-i cum vrei — poate avea loc fie acasă la comandant, fie la club, fie în sala din spate a restaurantului, totul va fi ieftin şi frumos. De aceea, comandantul refuză banii oferiţi de Losev. Banii nu însemnau nimic. Se pare că, de obicei Lapocika dispreţuia folosirea bancnotelor în operaţiile sale. Banii sînt izvorul tuturor relelor şi al neplăcerilor, susţinea el, relaţiile din-

tre oameni nu trebuie să se întemeieze pe bani, ci p servicii reciproce. Trebuie să facem schimb de servicii, nu de bani. Comandantul îi cită panseurile lui Lapocika şi Losev rîse.

— Nu văd nimic de rîs — se simţi jignit comandantul. Crezi că e un haplea ? Deloc ! Îi place puterea. El poate să facă ceea ce nu pot gradele superioare. Nu se străduieşte pentru el — face rost de indigo pentru dactilografe, de cauciucuri pentru şoferi, de bilete la Kislovodsk pentru bolnavi. Pentru toate astea, eu trebuie să trimit soldaţii să descarce ceva, să amîn pe nu ştiu cine, să-l primesc pe un veteran peste rînd. Uneori s-ar părea că el e şeful meu. Dracu' ştie ce se petrece. Îţi dai seama — Lapocika — motorul progresului ! Dar e de neînlocuit ! Şi nu e un carierist ca Morşcihin al tău.

Stătea în faţa lui Losev, lat, puternic, emanînd un sentiment stenic de securitate.

— Andrei, tu ai fi de acord să treci în locul meu ? — îl întrebă brusc Losev. Preşedinte ?

Comandantul îl mîngîie pe cap, ca pe un copil.

— Pentru nimic în lume !

Se priviră în ochi, dar comandantul tăcu. Losev îl împinse prieteneşte.

— Păcat !

În timpul ăsta, lui Losev i se comunică prin telefon de la cabinetul său că e chemat de Paşkov. Losev se întinse, căscă şi rugă să i se transmită să revină peste un sfert de oră.

În holul Comitetului executiv, se ciocni de Morşcihin şi de Roghinski. Ţinîndu-l pe Roghinski îmbrăţişat de talie, Morşcihin îl împingea spre ieşire. Marginile pălăriei lui Roghinski atîrnau ude, trenciul gălbui se închisese la culoare din cauza apei şi, în general, avea un aer fîstîcit. Văzîndu-l pe Losev, se aruncă spre el, dar Morşcihin, ţinîndu-l bine, îi spuse lui Losev printre dinţi că Roghinski e căpetenia reclamagiilor, că venise în numele lor şi trimis de ei cu proteste, n-are încredere în nimeni, repetă zvonuri...

În timp ce urcau spre cabinetul lui Losev, Roghinski înlătură, bîlbîindu-se, acuzaţile lui Morşcihin. O făcea păstrînd aroganţa omului instruit, educat, obligat să explice lucruri elementare, să răspundă mîrlăniilor şi minciunilor cu o politeţe dispreţuitoare. El nu e un recla-

magiu, ci un solicitant — da, şi are acest drept în calitatea sa de preşedinte al Societăţii pentru ocrotirea monumentelor, ba, mai mult, e chiar obligat, deoarece lui i se adresează membrii societăţii. Şi dacă e vorba aşa, de ce i-a încredinţat ieri tovarăşul Morşcihin că problema se analizează cu minuţiozitate, ca, după aceea, să afle că în chiar noaptea aceea casa Kislîh va fi dărîmată, probabil aruncată în aer, pe terenul ei urmînd să înceapă construcţia.

— Au aflat ! De unde aţi aflat ? — intră în el Morşcihin. Auziţi, Serghei Stepanovici, ce se petrece ? Au început să lucreze informatorii.

Înainte de a intra în birou, Roghinski îşi şterse meticulos picioarele, îşi scoase pălăria şi trenciul, aranjîndu-şi ţinuta. Părul ud-i se lipise de fruntea palidă. Îşi pieptănă şuviţa care-i ascundea chelia, îşi netezi favoriţii lungi şi stufoşi. Mişcările-i erau automate, îl indispunea tăcerea lui Losev, faptul că nu-l susţinea.

— Lăsaţi, parcă despre asta-i vorba, repeta el iritat, oprindu-l pe Morşcihin, dar acesta insista tot mai brutal :

— Cine v-a informat, de ce-l acoperiţi ? O să-i arătăm noi lui ! Hai, hai, spuneţi odată, sau poate chiar dumneavoastră, ai ?

Oarecum zăpăcit, Roghinski fu de acord că poate sînt zvonuri, de aceea şi venise la Comitetul executiv să întrebe.

Rămăseseră toţi trei în picioare. Losev stătea în spatele biroului său de stejar, pe ale cărui picioare groase rînjeau capete de leu — biroul pe care el refuzase să-l schimbe, neţinînd seama de cei care încercaseră să-l convingă. Stătea cu degetele sprijinite de postavul verde şi chipul îi era la fel de nemişcat ca şi feţele de stejar ale leilor.

În acest moment, deveni curios. Şi ? Ce a răspuns la întrebarea dumneavoastră Morşcihin ? Lămuri repede chestiunea, nepermiţîndu-i lui Morşcihin să se amestece. Fireşte, el pasase totul spre Losev. „De această problemă se ocupă acum însuşi şeful“ — iată ce-i spusese Morşcihin, o virase pentru orice eventualitate, adăugînd că Losev este informat de protestele opiniei publice şi n-are rost să facă valuri şi să agite populaţia. După modul cum îşi alegea Roghinski cuvintele şi-şi frămînta pălăria, era clar că i se vorbise mult mai grosolan, dar îi era silă să repete.

— A-a-așa — îngînă Losev și surîse cu zîmbet care era departe de a fi vesel, strînse doar ochii și-și arătă dinții încleștați.

Nu era acum momentul să-l demaște pe Morșcihin. De cîte ori putea, Losev evita să meargă pînă-n pînzele albe, trebuia să-i lase un drum de retragere, să-i permită să-și păstreze demnitatea.

— Serghei Stepanovici de-abia a venit — spuse Morșcihin nervos, fără să-l preocupe logica. Dumneavoastră Roghinski pe cine verificați ? Pe cine ? Comitetul executiv ? N-o să vă creadă nici pe dumneavoastră, Serghei Stepanovici, îi cunosc eu pe ăștia, vedeți cum evită să răspundă clar. Cine v-a montat ?

— Doamne, ce tot vă interesază, are vreo importanță ? Mă rog, poftim, Iuri Emelianovici Polivanov mi-a spus, el a aflat de geniști, vă rog, Serghei Stepanovici, să rămînă între noi, pentru numele lui Dumnezeu, să nu vă repeziți la Polivanov, e acum într-o stare foarte critică.

Intră secretara, traversă în tăcere biroul și-i spuse ceva la ureche lui Losev, așteptînd răspunsul. El se uită la ceas — trecuseră exact două ore de cînd îl sunase pe Pașkov. Ridică receptorul.

Din acest moment, evenimentele începură să se desfășoare fără întrerupere, unul după altul, ca o avalanșă care, în sfîrșit, s-a pornit, acoperă totul, se dezlănțuie.

Ca răspuns la *telefonogramă* (Pașkov subliniase) a luat legătura cu Uvarov și Uvarov a confirmat și a dispus să i se comunice lui Losev că n-are nici un rost să amîne și să se complice — mașina s-a pornit și trebuie să acționeze. Ai înțeles ? Asta e, băiatule ! Și n-avea nici un rost să strige și să-și iasă din pepeni. Pașkov nu-și ascundea satisfacția, compensînd deruta anterioară. Era inutil să încerce să afle de la Pașkov cum a luat legătura cu Uvarov, totuși Losev întrebă, ca totul să fie în ordine, desigur, Pașkov nu știa, Uvarov era undeva, pe teren, comunicase că se întorcea a doua zi, seara. Din tonul provocator al lui Pașkov reieșea că Uvarov nu-l potolise, nu-i dăduse să înțeleagă nimic. Uvarov nu face nimic la întîmplare. Era un avertisment : nu te băga, Losev, nu depăși în curbă. prea devreme a început păsărica să cînte, o s-o mănînce pisica...

Secretara aduna hîrtiile de pe masă, nu putea să-şi de seama cine a provocat scandalul — Morşcihin sau Roghinski ? Amîndoi aşteptau. Roghinski nu înţelegea nimic, dar intuise ceva, asculta cîntărind fiecare cuvînt.

— Ţi-e clar, Serghei Stepanovici ?

— Mai mult sau mai puţin.

— Nu da înapoi. Dacă sună Uvarov ce să-i raportez, ca să nu mai fie nici un fel de tertipuri.

Paşkov îl împingea pe Losev cu spatele la perete, îi cerea capitularea. Nu mai avea de ce să se agaţe, s-a primit o indicaţie precisă şi gata. Losev se uita gînditor la Roghinski. Deodată îi veni o idee.

— Nu ştiu, nu ştiu — spuse, ai întîrziat, trebuia să suni la timp, n-ai sunat — n-am ce-ţi face.

— Asta nu-i un motiv — răspunse liniştit Paşkov. Refuzi să îndeplineşti ordinul ? Aşa o să şi comunic.

— Nu refuz. Mă supun fără discuţie. Dar s-au ivit nişte circumstanţe, aşa să şi transmiteţi...

Losev puse jos receptorul şi, ca şi cum ar fi continuat convorbirea întreruptă, întrebă ce e cu Polivanov. Roghinski îi spuse că Polivanov devenise feroce, iritat, gata la orice, fiind convins că sînt duşi de nas — trebuie liniştit, reţinut. Losev ridică din umeri : de ce să-l liniştim ? Şi repetă subliniind : de ce consideră Roghinski că Polivanov trebuie potolit ? Pe tine te reţii, pe alţii îi reţii, de ce, pentru ce ? Şi aşa, toată lumea se reţine. Roghinski clipi fără să înţeleagă. Morşcihin încercase să intervină, dar Losev ridicase prevenitor un deget şi-i propuse lui Roghinski să se ducă, de exemplu, în cabinetul lui Juravliov şi să-şi expună în scris opiniile. Secretara îl conduse în biroul lui Juravliov şi Losev îl întrebă pe Morşcihin dacă s-au luat toate măsurile ca să se anuleze explozia. Morşcihin se arătă mirat, el credea că nu se va revoca nimic, că totul va rămîne aşa cum s-a pregătit. Şi se uită expresiv la telefon, dar Losev îl întrebă, parcă distrat, de unde i-a venit ideea că n-o să se anuleze nimic ? Şi îl rugă ca, pentru orice eventualitate, să se trimită un miliţian la casa Kislîh, care să nu lase pe nimeni să se apropie. Morşcihin nu mai rezistă şi-i atrase atenţia că încalcă evident ordinul lui Uvarov, al lui Uvarov însuşi. Doar Losev a auzit ce i-a transmis Paşkov.

Losev a auzit, dar de unde auzise Morşcihin ? Dealtfel, Losev nu pronunţase niciodată nici numele, nici prenu-

mele lui Paşkov. Te-a luat gura pe dinainte, Morşcihin, ai trăncănit... N-avea încotro, Losev îl prinsese asupra faptului. Strîngîndu-şi mîinile la piept, mimînd devotamentul, Morşcihin, văzînd că trece timpul, că se scursese o oră, se neliniştise şi, neputîndu-se abţine, îl chemase la telefon chiar el pe Paşkov care îi spusese despre Uvarov. În fond, asta nu schimba esenţa problemei, există un ordin al lui Uvarov şi Morşcihin nu înţelegea cum de poate fi încălcat...

Intră şi Cistiakova, după aceea Juravliov, cu o întrebare despre Roghinski. Părea un fel de consfătuire. Morşcihin continua să insiste, spunînd că Roghinski şi alţii ca el nu trebuie încurajaţi, dimpotrivă, trebuie goniţi, speriaţi, ca să nu li se urce la cap, altfel o să fie imposibil de lucrat. El considera că, oricum, chiar dacă ordinul se revocă, nu cererea lor trebuie să fie cauza, ci iniţiativa Comitetului executiv. Polivanov şi ceilalţi nu sînt nici măcar deputaţi, n-au de ce să se amestece... Ascultîndu-l Cistiakova se încruntă dar, în general, era de partea lui. În orice caz, Polivanov trebuie pus la punct, pentru că altfel se va adresa Comitetului regional, ba chiar şi Moscovei. Toţi încercau să-l convingă pe Losev să i se supună lui Uvarov, să nu se încăpăţîneze, deoarece acum există un ordin precis, nu mai răspunde el. Disciplina de stat, n-ai ce-i face, şi chiar Juravliov era gata să accepte capitularea. E trist, dar asta-i realitatea, pe urmă o să ne tînguim, aşa o să facem... În caz de ceva, o să ne referim la Uvarov...

Dar Losev nu vroia să se refere la nimeni, nu vroia să se ascundă în spatele lui Uvarov, îşi asuma toată răspunderea. De ce atîta gălăgie, o să aibă tot timpul s-o arunce în aer, o să-i explice lui Uvarov că acum e cel mai nepotrivit moment... Se părea totuşi că Paşkov discutase şi cu Cistiakova, îi obţinuse sprijinul, insistenţa ei era excesivă şi de neînţeles. Ce i-a apucat? Capricii ? Mai mult ca sigur că Paşkov îşi lichidează conturile personale.

Nu se prea legau lucrurile, dar Losev ştia să convingă, cu Cistiakova se purtă mai drăguţ ca de obicei, iar pe Morşcihin îl preveni că nu va mai permite convorbiri peste capul lui cu Paşkov. Confirmă ordinul de trimitere a unui miliţian. Juravliov îi făcu semne din ochi că are o treabă urgentă, dar îl reţinu Cistiakova, care-l luă deoparte să-l întrebe dacă e adevărat că va fi numit prim-adjunct al lui Uvarov. Losev făcu o mişcare vagă cu sprîncenele.

Cistiakova aprobă înțelegător și ciocăni de trei ori în pervaz. Reprezenta tristețea Colaboratorului Vechi și Fidel. Ea reprezenta întotdeauna ceva. În ea trăia o actriță. Mai exact, față de Losev poza mereu. Era Prietenul mai în vîrstă, Expresia principialității, Femeia puternică, intransigentă, care-și dorește să fie Slabă... Într-adevăr, muncea mult, conștiincios, suferea pentru treburile orașului, poate mai mult decît toți ceilalți. Netezind reverul hainei lui Losev, ea-l întrebă ceea ce trebuia să întrebe o femeie : „De ce aveți nevoie ?“ Și, deoarece Losev tăcu, răspunse ea în locul lui : „Nu vreți să se întîmple sub conducerea dumneavoastră ?“ Asta înțelegea ea, această explicație o satisfăcea, pe Losev nu-l costa nimic să fie de acord, să facă o mică mișcare care să-l scutească de discuții ulterioare, dar el se înfierbîntă : nici în timpul lui și nici după aceea, e împotriva dărîmării casei, el crede că filiala poate fi construită în altă parte și se va lupta pentru asta din toate puterile ! Mijindu-și neîncrezător ochii de pisică și jucîndu-se cu cheia biroului, Cistiakova aprobă de formă, mă rog, e chestiunea Comitetului executiv, Losev e stăpîn... Era în vorbele ei o supunere care n-o caracteriza și lui Losev i se făcu rușine ca și cum ar fi folosit un procedeu nepermis.

Juravliov îl luă pe Losev cu el la capătul coridorului. Cu Roghinski nu iese nimic, s-a muiat, a scris o plîngere jalnică. Juravliov înțelegea că Losev are nevoie de o scrisoare indignată, revoltată, categorică. Asta dorea Juravliov să precizeze. Și Losev confirmă. Cu cît vor fi mai multe asemenea proteste, cu atît mai bine. Sarcina era clară și Juravliov se însufleți, fața lui rotundă, fălcoasă, se lumină, îi plăceau însărcinările concrete și cu bătaie scurtă, pe care să le rezolvi dintr-o dată. Așa îi și spuse lui Losev : nu te teme, am să-l prelucrez pe Roghinski, am să fac din el o armă de atac. Losev se scărpină la ceafă, își zburli părul, semăna cu un tufiș. Nu-u-u, Juravliov nu trebuie să insiste, nu se știe cum se va termina treaba, pe urmă o să se afle că Roghinski a fost forțat, și o s-o pățească, nu e nevoie ca el, om cu funcție de răspundere, să participe la asemenea comploturi. Juravliov insista. Cineva trebuie s-o facă, mai bine el decît Losev, pe el o să-l frece mai puțin.

— Cum se spune, cu mine e mai greu, sînt totuși categorie grea. Ești un băiat bun... De sărbători.

— Adică ?

— Unde-ai fost pînă acum ? Ce-ai păzit ? De ce i-ai permis lui Morşcihin să-şi bage coada ?

— Eu i-am permis ? — Juravliov se opri la mijlocul coridorului şi trase de gulerul pulovăraşului său alb. Eu ? Nu te supăra, Morşcihin e integral produsul tău. Poama aceasta a crescut pe solul bunătăţii tale. Tu cînd te-ai lămurit ? Astăzi ? Sau ieri ? Pînă acum ai tot amînat, ai evitat, credeai că o să treacă. De fapt, nici nu se ştie ce credeai. Mie, adjunctului tău, nu mi-ai spus. Tu ai considerente superioare. Pe care simplii funcţionari nu le pot pătrunde. De unde să ştiu cum să acţionez ?

— Nici eu nu ştiam.

— Bine că recunoşti.

— Te-ai obişnuit să am eu o soluţie pentru toate. Vii şi ţi se dă. Puteai să vorbeşti şi singur. E şi oraşul tău. În tot timpul ăsta m-ai judecat sau, dimpotrivă, m-ai aprobat ?

— Te-am susţinut şi o să te susţin şi mai departe.

— Nu despre asta-i vorba. Ce-ai gîndit tu ? Nu-mi aduc aminte să fi spus ceva.

— Serghei Stepanovici, dumneata m-ai învăţat să tac. Cînd am venit aici — ce mi-ai spus ? Cu conducerea nu se discută, ea trebuie mereu aprobată. Începi prin a o lăuda, a-ţi exprima acordul... Nu-ţi spune părerile, nu te băga să cauţi erorile... Înfige-te, dar nu gîndi şi nu te îndoi. Nu sînt poruncile tale ? Şi acum ce-mi pretinzi ? Eu nu m-am îndoit. „Fă ca mine“ — aşa e ordinul la formaţiile de tancuri. Am făcut ca tine.

— Şi acum ai început să gîndeşti ?

Juravliov îşi puse mîinile în şolduri.

— Închipuieşte-ţi că nu. Şi nici prin cap nu-mi trece. Presupun că în problemele principale ai avut în general dreptate. Poate că-i mai bine că nu mi-ai împărtăşit gîndurile tale solitare. Ţi-aduci aminte cum ne grăbeam să îndeplinim planul de predare a locuinţelor ? Numai să fie recepţionate. Închideam ochii la calitate, la fuşerelile constructorilor. Important era să fie predate şi să raportăm. Eu îţi arătam că burlanele sînt strîmbe şi tu-mi răspundeai că nu trebuie să cercetăm şi să ne amărîm, dacă vrem... şi aşa mai departe... Şi în concluzie ? În concluzie, ai avut dreptate. Am primit drapelul, în consecinţă ne-au suplimentat fondurile, am trecut în obiective

podul şi fabrica de pîine. Pe urmă am îndreptat şi burlanele...

Omagiul avea un sîmbure amărui. De la acest om bun şi grăsuţ, căruia îi plăceau fetele şi cîntecele, nu se aşteptase la aşa ceva. În toţi aceşti ani, Vasia Juravliov fusese cel mai comod adjunct, rezolva interminabila hîrţogărie, scria rapoarte, ştia să răspundă la toate scrisorile şi ordinele. Losev îl cunoştea mai bine decît pe oricare altul, de fapt, nici n-avea ce să ştie, totul era străveziu ca un geam bine şters... Şi iată cum se dovedea că nu e chiar atît de simplu, se simţea că mai are multe adunate în el ; a cîta oară se convingea Losev că niciodată nu poţi să afirmi că ştii totul despre un om ; cum spunea mama despre tatăl lui — e slab şi prost, dar a ridicat coada.

Păcat că n-au apucat să-şi spună totul, Losev se grăbea la Roghinski şi n-au mai reluat niciodată acea convorbire.

Roghinski avea un scris mare, sigur, de profesor. În esenţă, cererea era rugătoare, nu era destul de insistentă, de revoltată, sîntem împotriva distrugerii şi vă prevenim... vorbe care neliniştesc şi enervează conducerea. Nu era uşor să-i explici lui Roghinski ce se aşteaptă de la el. Poate că se prefăcea sau poate că, într-adevăr, nu înţelegea aluziile. Aveau foarte puţin timp la dispoziţie. Losev nu insista, treaba era delicată. Cine ştie ce o să iasă, Roghinski putea să se ducă la regiune — l-au obligat să scrie — putea să se dezică de scrisoare. Cu toată îngîmfarea lui, se simţea că nu e un om sigur pe el. Era de ajuns să-i vezi mişcările inexpresive ale gurii, privirile-i evazive, ca să-ţi dai seama că e o persoană influenţabilă. Chipul lui Roghinski prelua fără să vrea expresia interlocutorului : dacă acesta era sever — devenea şi el sever, dacă era bine dispus — devenea şi el bine dispus, n-avea o stare proprie.

Prudent, Losev îi spuse cam ce-ar trebui să fie scrisoarea. Roghinski oftă. Mărturisi că şi Polivanov îi pretinsese să scrie mai tăios, şi pînă atunci Tania Tucikova încercase să-l convingă, dar el refuzase, explicînd că nu vrea să-i pună beţe-n roate lui Losev, căci pe el ar fi trebuit să-l reclame, or, Losev se ocupă cel mai mult de monumentele culturale. Polivanov spunea că foloseşte motive de lingău, Tucikova se supărase pe el. În pofida presiunii, Roghinski nu se predase. Şi, iată că Losev îl

împinge în aceeaşi direcţie. Paradoxal. Pe deasupra, trebuie să reclame regiunea, să înceapă lupta împotriva lui Uvarov însuşi, nu, el nu se bagă !

Losev uitase complet că între Roghinski şi Tania fusese ceva. Interesant, cît de departe ajunseseră ? Îţi sărea în ochi figura lui simetric-plicticoasă, acoperită de o frizură sofisticată. Începuse să-l irite vorbirea plină de ifose, cu suspine şi gesturi teatrale. Forţa acestei antipatii bruşte îl puse în încurcătură pe Losev. Îşi aminti tonul cu care Tania îi vorbise despre Roghinski, îşi aminti camera de hotel şi cele trăite acolo... Conştiinţa propriei superiorităţi îi muie privirea. Vanitatea, îngîmfarea, copiii mostruoşi ai umilinţei pe care i-o provocase Antonina, îl mai bîntuiau încă.

Roghinski habar n-avea ce-i uneşte. Dar poate că nici Losev nu ştie ? Tot aşa cum nu ştia nimic despre viaţa secretă a Antoninei. Şi nici Antonina nu ştia nimic despre el... Nimeni nu ştie ce ştiu alţii despre el.

— Ce vă deranjează — întrebă Losev. E o cauză dreaptă, sfîntă. Doar şi dumneavoastră aţi fost indignat. Cine, dacă nu dumneavoastră, preşedintele societăţii ?

— Una e într-o discuţie, alta pe hîrtie. Poate să-mi strice.

Cuvîntul îl amuză pe Losev.

— Ce să vă strice, ce ?

— Fiecare îşi are planurile lui, speranţele lui — spuse jignit Roghinski. Dumneavoastră la un nivel, eu la altul. Eu nu sînt ca dumneavoastră, nu sînt apărat de funcţie. Şi ce însemnătate poate să aibă scrisoarea mea ? Nu va schimba nimic. Totul e prevăzut. În epoca noastră, acţiunile unui singur om nu pot modifica mersul evenimentelor. Se agăţă bucuros de această idee. Doar ştiţi şi dumneavoastră, funcţionează o ordine, independentă de noi, ca sistemul solar.

— Pur şi simplu, vă e frică.

Roghinski clătină capul, imitîndu-l pe Losev, la fel de mustrător şi superior.

— Fie şi aşa. Nu vreau să mă amestec. Da, mi-e frică !

— De cine ?

— Nu ştiu. Mi-e frică pur şi simplu.

Cu toate acestea, roşi apoi rîse umil, amintindu-i lui Losev de inginerul şef de pe şantierul din Nord, Ustin Liubuşkin, care fusese, nu se ştie pentru ce, expediat aici de la Moscova. De obicei, îl întîmpina pe Losev turuind : bună-dimineaţa, sănătos, voinic ? Şi hohotea repede — rămîneţi mai mult la noi ? N-apucai să-i răspunzi şi ochii-i străluceau de fericire şi turuia, turuia, se sucea pe scaun — totul e plăcut, drăguţ, numai să scape, să nu facă nimic, apoi întindea mîna, udă de transpiraţie, atît de frică îi fusese în acest timp şi imediat observai ce fund are — imens, moale, un fund de hipopotam, un fund de sine stătător... La ăsta era de înţeles de ce s-a cuibărit frica în el, dar la Roghinski, un om tînăr — de unde ?

Biroul lui Juravliov era întunecat, ferestrele dădeau în curte, lampa de pe birou ardea şi ziua. Sub lumina ei mîinile lui Roghinski erau mari, albe, cu unghii lungi la ambele degete mici. Îşi împletea şi-şi desfăcea degetele, avea aerul unui om nefericit.

— Şi mie mi se-ntîmplă — spuse uşor Losev. Dar trebuie să te depăşeşti. Altfel n-o să-ţi fie bine, o să-ţi pierzi respectul pentru propria-ţi persoană.

— Fie, o să mă depăşesc şi o să scriu. Şi pe urmă ce-o să se întîmple ? Doar nu se termină acum, de-abia de aici începe : ce o să spună acolo, ce părere o să aibă ? Dacă mă cheamă ? Iar să mă depăşesc ? Dumneavoastră vreţi doar să obţineţi ceva de la mine... Nu, Serghei Stepanovici, nu mă amestec, eu nu sînt un luptător. Dumneavoastră sînteţi, eu, nu ! Şi nici nu sînt obligat să fiu !

Suferea din cauza grimasei de scîrbă a lui Losev. Pe masă, paharul de ceai tremura uşor în suportul prea larg. Încercînd să acopere zgomotul trădător, Roghinski ridică vocea :

— În armată, am sărit de şase ori cu paraşuta ! Am sărit fără să ţin seama de nimic. Nu mi-a fost frică. Ce vreţi de la mine, ţin conferinţe, îndeplinesc tot ce mi se cere. De ce mă priviţi aşa ? Fiecare cu slăbiciunile lui.

Pe cei ca Roghinski era uşor să-i forţezi, speriindu-i. Frica trece cu spaima, cui pe cui se scoate, putea să-l ameninţe că nu va mai fi preşedinte din cauza lipsei de principialitate — sau cu orice altceva.

În adîncul sufletului, Losev ar fi fost bucuros ca Roghinski să se revolte, să nu se supună, să iasă trîntind ușa. Dar avea nevoie de hîrtie. Era foarte important să obțină o hîrtie categorică, pe care să se sprijine, și n-avea de ce să se jeneze.

În loc de asta, spuse :

— Dacă nu vrei, nu trebuie. Poate că-i mai bine. Ești un om înțelept, Roghinski. Mic, neînsemnat, în deplin acord...

Îi era scîrbă de el, de Roghinski, de toată agitația asta, de bătaia asta de cap — să se descurce, să convingă, să calculeze.

— Mama dracului ! Duceți-vă toți unde știți ! Crezi că mie-mi trebuie mai mult decît altora ? Îl apucă, peste masă, de reverul hainei și spuse șuierător, cu satisfacție : Puțin îmi pasă de treaba asta... Înjură iarăși. Să arunce în aer ! Să distrugă. Morșcihin are dreptate. Dumneata de ce ai veni ! Ca să bifezi. Pro forma. Intelectualii. Ocrotitorii culturii. Mi-e ce-mi pasă, am făcut ce-am putut.

Ca și cum ar fi aruncat o greutate, se îndreptă și-și mișcă umerii cu o asemenea satisfacție, încît Roghinski rămase cu gura căscată.

— La noapte o s-o arunce în aer — și salut ! Vă aduceți aminte cum vorbeați toți la Polivanov acasă ? Și dumneata. Și ce v-am răspuns ? Exact așa s-a întîmplat. Bine, scuzați-mă că v-am deranjat.

— Vorbiți serios ? — întrebă Roghinski.

— Și încă ce serios. Pe Losev îl amuza fîstîceala lui. Dumneavoastră o să vă strice, iar mie cu atît mai mult. Mă retrag din luptă. Acum nu-mi convine deloc să mă cert cu Uvarov.

— De ce ?

Ascultîndu-l, Roghinski se încruntă, neîmpăcat, își adună sprîncenele pregătindu-se să-l judece, exact ca Losev.

— Dumneavoastră, Serghei Stepanovici, acceptați un compromis... Funcție, carieră — înțeleg, dar recunoașteți că decizia dumneavoastră este vulnerabilă din punctul de vedere al conștiinței.

— Nu mai pot eu de conștiință ? O s-o liniștesc într-un fel.

Emfaza îl părăsi și Roghinski oftă sacadat.

— O clipă, dar dacă... am să scriu.. cum ziceți dumneavoastră.

— Merită ? Să te condamni la alte spaime ?

Roghinski îl ascultă și spuse apoi cu o neliniște tristă :

— Polivanov o să mă blesteme.

Și iarăși, grăbindu-se, începu să vorbească despre Polivanov : mai tîrziu Losev se întrebase nu o dată : de ce tocmai în acel moment ?

— Nu mă mai povățuiți, sînt obligat în numele societății — insista Roghinski din ce în ce mai înflăcărat. Ce-mi pot face ? Casa Kislîh e necesară muzeului. Această casă a fost vizitată de Korolenko, i-am arătat dovezile lui Morșcihin. Nu, nu, Serghei Stepanovici, dacă ne-am apucat, trebuie să ducem treaba la bun sfîrșit.

Trase încet hîrtia spre el. Losev tăcea. Roghinski își scoase pixul și începu să scrie. Losev privea cum mîna lui mare și albă aluneca din ce în ce mai repede pe hîrtie.

Brusc, Roghinski ridică privirea și spuse timid dar serios :

— Odată și odată trebuie să fac ceva. Ceva așa... A venit acel ceas, poate că altă dată n-o să mai vină ! Ce părere aveți ?

— Da, ați spus frumos. Losev îi zîmbi iertîndu-i totul. Poate că altă dată n-o să mai vină... Nu vă mai deranjez.

Deschizînd prudent ușa, Losev ieși în coridor. Mergea zîmbind, cînd îi apăru în drum Nikolai Nikitici care-i raportă cu glas scăzut :

— Lui Polivanov îi e rău. Se pare că moare. Pe strada Bakunin. A pus la cale un marș. Un adevărat scandal. Zace pe stradă. Nu trebuie mișcat din loc...

Capitolul XXIII

ÎN GRĂDINIȚA DIN FAȚA CASEI DE lemn, cu etaj, pe strada Bakunin, prima înainte de Golful Jmurkino, pe o laviță lată zăcea Polivanov cu fața îndreptată spre cerul cotropit de înserare. Labele picioarelor depășeau marginea, nu încăpeau pe bancă, nu se știe din ce motiv șireturile pantofilor negri erau desfăcute și capetele atîrnau. Nasturii de sus ai tunicii erau descheiați și se vedeau strălucind ordinele și medaliile, un băț era sprijinit de o latură a băncii și sub cap îi puseseră chipiul.

În ultimele săptămîni, Polivanov slăbise și mai tare, devenise parcă mai înalt și acum, pe bancă, i se vedea scheletul uriaș, nasul proeminent, mărul lui Adam, maxilarele, fața i se pustiise, nu mai exista în el nici suferință, nici secretă interiorizare. Apăruse ceva de demult, lui Losev i se părea că seamănă iar cu cel din tinerețe, dar acest ceva nu se definise, ca și cum n-ar fi avut timp, moartea venise prea repede.

Losev îl trimise pe șeful miliției după medicul-șef, trecu pe la Juravliov să-l prevină, dar Juravliov știa totul, i se comunicase că Polivanov e mort. Ca de obicei, nu era nici o mașină la îndemînă. Losev fugi tot drumul, fără să știe de ce, ca și cum ai putea întîrzia la un mort.

Oamenii stăteau în grupuri, uitîndu-se pieziș spre laviță, unde, în genunchi în fața trupului, plîngea sora lui Polivanov. La apariția lui Losev, discuțiile în șoaptă se opriră, urmărindu-l toți cu privirea.

Nadejda Nikolaievna, prietena lui Polivanov, se agita pe lîngă mort, fără să scoată din gură țigara stinsă.

— Ce s-a întîmplat, de ce ? De ce aici ? — întrebă Losev.

Toate întrebările erau prostești, nu trebuia să le pună, dar nu găsea altele.

— Pentru că se grăbea — spuse Nadejda Nikolaievna și, ridicînd capul, adăugă uitîndu-se cu răutate la Losev : din cauza dumitale.

Losev nu răspunse. Din momentul în care Nikolai Nikitici îi adusese vestea despre Polivanov, pentru Losev devenise evident că tot ce se petrecuse era legat de el într-un mod fatal și nefericit și acum atenția i se concentrase spre ceea ce fusese întotdeauna și încă nu realiza că nu mai este Polivanov. Varia își îmbrățișa fratele, făcînd să zăngăne medaliile și ordinele de pe pieptul acestuia. Trupul era nemișcat, dar viața încă nu-l părăsise. Losev nu-și lua privirea de la fața lui Polivanov, zguduit nu de moarte, ci de faptul că nu mai apucase să-l vadă viu, că Polivanov dispăruse pentru totdeauna fără să-l mai poată întoarce, să-i mai poată explica.

La apariția lui Juravliov se produse o oarecare mișcare, aflară că mașina Salvarării se dusese, din obișnuință, acasă la Polivanov.

— Acum sînt nouă grade — spuse cineva — și au zis că la noapte or să fie patru.

În spatele lui Losev se șoptea, toți auziseră reproșul Nadejdei Nikolaievna și acum îl transmiteau, îl interpretau, unii se uitau la Losev mustrător, alții parcă-l osîndeau. Simțea că este privit, atenția rece îl strîngea ca un semicerc, în fața lui stătea omul care ar fi trebuit să-l asculte și să spună : „Bravo, Serioja !“ — apoi să-l îmbrățișeze, făcîndu-i astfel pe toți să-nțeleagă... Dar Polivanov se ascunsese, dispăruse, în locul lui rămăsese un obiect care se răcea. Losev știuse că Polivanov se va duce, că boala lui era incurabilă, dar asta nu-l ajuta acum cu nimic, acel Polivanov pe care-l iubise și nu-l mai iubea, de care se temea, pe care-l respecta... Polivanov care existase dintotdeauna, din ziua de naștere a lui Losev, acest Polivanov dispăruse dintr-o dată.

În fața lui Losev se deschidea neființa. Era imposibil s-o înțelegi, era ca o batjocură. Îl batjocorea cu vocea lui Polivanov, șuierînd, sufocîndu-se, ca la ultima lor întîlnire.

Losev privi cu jale, cu disperare, profilul cu nasul mare și ascuțit, rînjetul dinților lungi. Îi era milă de Polivanov și-i era milă de sine însuși, deoarece Polivanov îl lăsase într-o fundătură, îl părăsise în clipa decisivă, făcuse parcă special să nu-i dea ocazia să se justifice.

Cu puțin timp înainte, Polivanov fusese aici cu mînia și cu secretele lui — și acum nu mai rămăsese nimic. Nu-i o batjocură ? Unde a dispărut ceea ce fusese Polivanov ? A zburat ? Deci mai există, doar că zboară, așa cum se mai vede lumina stelei care a murit. Dar tocmai asta-i nenorocirea, că nu mai există... Deodată simți în el fierul rece al morții, apropierea propriului sfîrșit, se văzu pe sine, își văzu trupul înghețat, pe oamenii care, după primele clipe de durere, se preocupă unde să pună cadavrul, unde să-l îngroape și simți cum viața se prăbușește, își pierde semnificația. Dacă totul se termină așa, toate visele, toate adevărurile și minciunile — viața-i o batjocură ? Totul în jur se clătina, n-aveai pe ce să te sprijini. Și recenta numire și agitația cu Golful Jmurkino — nimic nu mai avea sens. De ce a suferit, de ce a fugit aici Polivanov dacă, în cele din urmă, nu există decît un trup întins pe lavița lată din fața grădinii, care nu va mai afla nimic,

niciodată ? Toţi vor termina aşa, şi Paşkov, şi Losev. Chiar şi Nataşa, şi Tania, care îl vor plînge, cum plînge acum tuşa Varia, nu vor putea să-i păstreze imaginea pentru că şi ele vor muri şi nimicul va înghiţi orice urmă. Şi ce dacă-i o lege a naturii, de ce există, care e sensul ei ?

Această clipă era de nesuportat pentru Losev, nu putea să trăiască ştiind asta şi cînd se răsuci şi întîlni privirile ostile ale oamenilor, se reîntoarse la existenţa de pînă atunci, la gîndurile meschine care-i permiteau să nu vadă esenţialul, pe care tocmai îl intuise.

Circumstanţele morţii lui Polivanov se clarificară treptat pînă la înmormîntare şi chiar la înmormîntare mai apărură unele amănunte.

Ce-l făcuse să iasă din casă fără să-l mai aştepte pe Roghinski ? Conveniseră că Roghinski va da un telefon sau se va întoarce de la Losev şi-i va comunica răspunsul. Între timp, Roghinski, ocupat cu conceperea protestului, n-apucase să dea telefon, altcineva sunase — povestea mătuşa Varia —, după care Polivanov se enervase îngrozitor şi ceruse tunica de paradă. Adică, în primul moment a vrut să plece aşa cum era, cu pulovărul de lînă peste care-şi aruncase o scurtă, dar după aceea se răzgîndise şi o pusese pe Varia să scoată din dulap tunica. În ultimul timp se ridica rar, nu mai ieşea nici în grădină, slăbise mult, dar cu două zile înainte vorbise mereu la telefonul de lîngă canapeaua lui, scrisese scrisori, expediase telegrame. Iar acum — de unde avusese oare putere — se sculase, îşi îmbrăcase singur o cămaşă curată, căutase singur în sertarele de jos ale biroului, scosese nişte hîrtii şi le pusese în port-hart : livretul lui militar, legitimaţia de comisar de batalion, nişte adeverinţe, diplome de merit. Şi ceasul pe care era gravat numele lui. Le adunase pe toate în port-hart-ul lui de campanie, unde se mai găsea şi pistolul pe care-i era încrustat numele.

Nadejda Nikolaievna şi Varia încercaseră să-l oprească, să-l convingă să-l aştepte pe Roghinski, dar el se înfuriase şi mai tare. Bătuse cu bastonul în pămînt, vorbise urît despre Losev şi Uvarov. Declarase că se duce să apere casa Kislîh de unii care-şi fac de cap şi în care o să tragă. Avea mult de mers şi femeile se luaseră după el. La început, se mişcase vioi, uimindu-le, chiar bucurîndu-le cu

forța lui. Bătea cu bastonul în geamuri, își anunța cunoscuții că derbedeii distrug casa Kislîh, că pungașii or s-o arunce la noapte în aer ! Oamenii nu înțelegeau imediat despre ce e vorba. Copiii și curioșii se țineau după el. Nadejda Nikolaievna presupusese că e într-o stare de excitație, luase seringa cu ea, ca să-i facă o injecție, dar el nu se lăsa, o amenința cu bastonul. Bandiți, teroriști, sabotori — spunea și cuvinte mai grele despre Losev și „banda" lui. Pe Uvarov îl numise instigator, devenise cunoscută fraza lui despre Iuda-Serioja, care și-a vîndut orașul natal pentru treizeci de arginți. Multora li se părea că e delirul unui bețiv. Înainte de a ieși din casă, Polivanov băuse un păhărel de vișinată ca să se întărească. Nadejda Nikolaievna nu-i dăduse voie, dar Varia n-o ascultase umplîndu-i ea însăși păhărelul fratelui său. Așa că duhnea. Bătrînul chefuise pentru ultima oară.

Aproape de piață, vocea lui Polivanov se stinsese, mișcările îi deveniseră mai lente, se ținea de ziduri cu mîna liberă. Varia îi oferise umărul să se sprijine, întîi o respinsese, însă în cele din urmă acceptase. În fața papetăriei se așezase pe o treaptă, transpirat tot, să-și tragă sufletul. Nu-i asculta pe cei care încercau să-l înduplece. Bătrînii — între timp se adunaseră cîțiva prieteni de-ai lui — l-au ridicat, l-au trecut peste pod și apoi a luat-o nu pe scară, ci direct pe pantă, Polivanov sprijinit de bătrînul Ipatiev și de barcagiul invalid de război Gurianov. Urca înjurînd, blestemîndu-și picioarele, neputința, pe toți doctorii, pe bătrînul Ipatiev, pe un inginer Tartaciuk, care trebuia bătut pentru panta asta ; curgea sudoarea de pe el, i se tăiau picioarele, se rezema de ziduri, nu putea să mai meargă, cădea. Însă era imposibil să-l oprești. Au încercat să-l așeze. Hîrîind și înjurînd, începuse să se tîrîie în patru labe prin băltoace, voia să ajungă cu orice preț la casa Kislîh. Cu orice preț. Îl implorase pe Ipatiev, îi promisese bani, numai să-l ducă. Niște elevi l-au luat în brațe, l-au ridicat, el s-a agățat de gîturile lor și s-a răsturnat : nu mai avea putere. Nadejda Nikolaievna l-a obligat să se culce pe lavița aceea. Pînă la casa Kislîh mai erau vreo cincizeci de metri.

De unde știa că în timpul ăsta se distruge casa Kislîh ? Cîțiva amici de-ai lui Kostik Anisimov aruncau cu pietre în ferestrele rămase întregi, spărgeau faianța

dinăuntru ; a venit miliția, i-a luat la goană pur și simplu și, așa cum ordonase Losev, au lăsat în post doi oameni. Polivanov le spunea tuturor că o să se odihnească puțin și o să ajungă, să-și tragă doar sufletul și, subjugați de încăpățînarea lui, de acest aflux de forță, toți, chiar Nadejda Nikolaievna, începuseră să creadă că o să ajungă. „Totul pentru apărare“ — striga el din ce în ce mai slab. Nu mai avea putere să se ridice de pe laviță. Începuse să plîngă din cauza neputinței, îi ruga să-l lase în pace, să nu-l atingă, să-l lase liniștit. Cîtva timp, zăcuse tăcut cu fața-n sus, apoi o chemase pe soră-sa căreia îi șoptise : „Varka, mor. N-am ajuns. Uite unde mi-a fost dat. Aici trăgeau în noi. Bandiții...“

Nadejda Nikolaievna se agita pe lîngă el cu seringa, dar Polivanov o alungase, nu voia să fie deranjat, o privea pe Varia, vedea cum îi curg lacrimile pe obrajii ridați și o luă de mînă : „E bine că ești aici, numai tu mi-ai rămas, Varka, iartă-mă... — buzele începură să-i tremure — n-am apucat, n-am apucat“ ; apoi nu a mai spus nimic, și-a împreunat mîinile, a privit cerul și norii de sidef, ca și cum ar fi căutat ceva. Nadejda Nikolaievna s-a aplecat deasupra lui, i-a spus că va veni imediat Salvarea să-l ducă acasă, totul o să fie bine, el și-a întors puțin privirea spre ea și i-a spus în șoaptă...

...îl cuprinse senzația exactă a morții, înăuntrul lui Polivanov ceva îngheță, ca și cum s-ar fi spart și viața începu să se scurgă, să se prelingă prin această spărtură. Încercă s-o apuce, dar se deșira mai departe ca un sac putred. Licăriră fețele de mult uitate ale unor persoane dispărute, pe care nimeni nu le mai ținea minte cu excepția lui, niște femei dezbrăcate pe paie, o ulcică cu lapte fierbinte pe care el o răsturnase, opărindu-l pe micul său frate, cînta o armonică, se auzi zgomotul bilelor de biliard care se ciocneau, un om mic venit de la Moscova, care țipa la el, vîrîndu-i naganul în nas... Întîmplări a căror urmă se ștersese de mult, treceau pe lîngă el, se goneau unele pe altele, se amestecau, din ce în ce mai repede un camion sălta, gonind pe un drumeag înghețat, Polivanov era în remorcă împreună cu niște oameni veniți de la Piter și cu

soldații, și în urma lor păcănea mitraliera. Se zguduiau, se auzeau loviturile, iar el stătea în picioare. Îi ducea în brațe pe copiii bolnavi de dizenterie, îi căra ca o pisică, îi transporta la Comitetul executiv unde era cald și apă fierbinte. Toți se temeau, dar el îi lua, deschisese în sala de jos un lazaret. N-a avut niciodată copii, se ocupa de ai altora, îl aranjase pe Petka Pașkov la orfelinat, îl ridicase, și pe Serioja Losev îl ajutase, fir-ar să fie... Furia recentă se topise, se îndepărtase și-l văzu pe Serioja Losev mic de tot, cu o cămășuță albă, cum se juca cu Polivanov, se cățăra pe el ca pe un copac... Îi era mai ușor, aerul îl ținea, îl trăgea în sus, își văzu toată viața dintr-o dată, timp imens trăit în care fusese muncă multă, mult zgomot, veselie, două războaie, spusese multe, băuse mult, fusese sînge, femei, le văzu pe ambele sale soții, pe ea, pe prima pe care nu demult încercase să și-o amintească și nu izbutise, tot o confunda cu Nastea, cea de-a doua soție, dar acum o văzu pe ea, pe prima, în sicriul roșu, o văzu cum își piaptănă părul ei lung, o văzu împreună cu prietenii lui, Goșa Pașkov, Stiopka Losev, Șustov, se amestecă, nu se știe de ce, doctorul Țander, căruia îi confiscaseră inventarul medical și-l donaseră spitalului, se văzu tînăr, încătărămat în curele și, în treacăt, îi fu milă de bătrînul doctor. Toate aceste lucruri diferite îi aparțineau lui și nu puteau fi contopite. Ședințele de noapte sufocate de fumul de țigară, cuvîntările, aplauzele — tot ceea ce, cîndva, fusese atît de prețuit și acum nu mai conta, pierea, fără durere și jale. Au mai fost și alte bucurii, chefuri, lacrimi, minciuni, a fost suferința pe care el o provocase, oamenii care se temeau de el, îl urau. Îi fu milă pentru o clipă de Varia, fetița cu codițe subțiri, urîta lui surioară, dar această milă trecu repede, pentru că și viața Variei se terminase și în curînd îl va urma. Cît fusese la război, nu se temuse de moarte. Se gîndise pentru prima oară la asta cînd se îmbolnăvise și-și imagină cum o să plece din lumea asta, cît de frică o să-i fie. Perspectiva morții îl îngrozea. Dar ceea ce se întîmpla acum nu era înspăimîntător, nu era moartea, ci dispariția vieții, se împuțina, durerea se topea, trupul îi dispărea, nu simțea duritatea scîndurii de sub el.

Bătrînii care stăteau în jurul lui erau monstruoși. Morții erau mai buni. Erau tineri. Chipurile lor proaspete

apăreau printre fețele ridate, fără dinți, cu privirea tulbure, a celor de-o vîrstă cu el. Niște femei vesele, cu pieptul mare. Cîndva, femeile îl emoționau, fetele, femeile i se păreau că întrupează fericirea, iar acum dispăruseră fără urme. Şi-o aminti pe Liza Kislîh, cum o scosese din rîu și o purtase în brațe pînă în mijlocul plutei. Se scurgea apa de pe ea, Liza scîncea, se strîngea lîngă el, o scăpase de la moarte, nimerise între buștenii legați în două șiruri. Cînd o salvase, îi rupsese costumul de baie negru cu dungi. Se văzu pe el tînăr, puternic, cu părul roșu, gol pînă la brîu, în pantalonii uzi din piele de drac, suflecați pînă la genunchi. Ziua fierbinte de iulie și zilele următoare, aprinse de sărutări și de îmbrățișări scurte pînă în întunericul amețitor al asfințitului, îl învăluiră pe Polivanov cu aceeași căldură constantă. Plescăitul peștilor, mirosul fumului de smoală din cazan. Pe buze îl ardea gustul sărat al pielii, gustul umerilor, stăteau culcați pe pluta umedă, se priveau unul pe altul. Pluta trecea pe lîngă grădini, pe lîngă pantele unde pășteau, legate de țăruși, caprele albe, murdare. Şuierau neîntrerupt tăunii de o culoare mată, cenușie. Părul ei greu și ud îi acoperea mîna. Prin costumul de baie îi simțea trupul delicat. Liza îi pusese mîna pe ochi... În piață erau în fiecare zi mitinguri împotriva Guvernului provizoriu. Soldații regimentului din Liublin scoteau de peste tot pajura cu două capete. Lipeau pretutindeni manifeste galbene și roșii. Soarele trecea prin palma Lizei cu o lumină slabă. El avea optsprezece și ea probabil șaisprezece ani. Nu mai fusese niciodată atît de fericit, palma ei udă îi acoperea ochii, lăsînd să treacă o lumină trandafirie, care vibra.

De-abia fusese asta — și acum, gata, la cimitir. Cînd trecuse ? Pe cine să întrebi, cine o să răspundă ? Oamenii care se-agită lîngă el ar fi început să mintă, n-ar fi priceput de ce, din toată viața lui, i se întipărise tocmai acel fapt trecător, tînăr. Ei erau toți de partea cealaltă. Zgomotul scîrțîitor al vocilor lor era neplăcut, undeva se auzea radioul, nici melodia nu era frumoasă. Voia să audă cum se prefiră și bolborosește apa printre buștenii tăiați.

Lumina roz devenise mai puternică, palma caldă și umedă a Lizei îi acoperea ochii, viața era imensă, lungă, și-i lipsise un fleac, un nimic, ca să ajungă...

Capitolul XXIV

SFÎRŞITUL LUI POLIVANOV AŢÎŢase oraşul. Împrejurările morţii se îmbogăţeau cu zvonuri. Reînviaseră legendele aproape uitate ale biografiei lui Polivanov, se contopiseră în istoria ceasurilor dinaintea morţii, eveniment bizar, scandalos, care era interpretat de fiecare în felul său, şi aşa şi altfel, pomenindu-l mereu pe Losev.

Moartea atrage întotdeauna atenţia oamenilor. În special, momentul despărţirii de viaţă. Ultimul cuvînt, o dorinţă, un gest, orice amănunt este analizat minuţios, ca şi cum prin ele s-ar putea afla taina trecerii... Omul spusese aceleaşi lucruri şi-n viaţa de toate zilele — cine să-i dea atenţie, dar înaintea morţii totul capătă semnificaţie ; oare cel care moare nu descoperă nimic ?

Nimeni nu-şi dădea seama cît de nedumerit murise Polivanov. Se spunea că dorise să ajungă cu orice preţ la casa Kislîh, ca s-o apere, s-o păstreze. Cine o ameninţa ? În primul rînd, puterea locală, Losev, al cărui nume îl rostea, îl striga fără teamă.

Polivanov fusese uitat în ultimii ani, aşa cum sînt uitaţi toţi cei care au fost cîndva cineva. Unii nici nu mai ştiau dacă mai trăieşte sau nu, acum moartea parcă-l înviase, începuse noua existenţă a lui I. E. Polivanov — Apărătorul Dreptăţii, Patriotul Oraşului, Patriarhul Obiceiurilor din Lîkov. Nu era important că faptele îi contraziceau, nimeni nu ţinea seama de contradicţii.

„Poporul are nevoie de un erou" — îi spuse comandantul militar lui Losev ; apăruse dimineaţa să raporteze că-i expediase cu bine pe genişti. Îl durea capul şi nu era deloc dispus să-l consoleze. „Bătrînul ţi-a distrus reputaţia. Tocmai pentru că erai fără pată, de aceea s-a supărat poporul pe tine. Iar de Polivanov le e milă, le place că s-a ridicat împotriva ta. N-are importanţă că era un bătrîn cîrcotaş şi intrigant, că el însuşi a distrus o groază... Dar a murit frumos şi moartea asta nu i-o poţi contesta. Tu poţi să dobîndeşti steagul de fruntaş, să depăşeşti, să-i construieşti fiecăruia o vilă cu hamac, tot n-au să te considere erou... Cu ce-ţi mai pot fi de folos ?"

De ieri, în biroul lui Losev suna tot timpul telefonul. Nu putea să-şi vadă de treabă. Îl sunau ba de la regiune, ba de la Moscova — de la Uniunea artiştilor plastici, de la Ministerul Culturii, nişte fete de la radio, de peste tot unde Polivanov trimisese telegrame cu rugămintea de a fi ajutat, de a salva, Dumnezeu ştie ce turnase el acolo.

Apărătorii din capitală erau mînioşi, îl ameninţau pe Losev, îi explicau cine a fost Astahov, ce înseamnă lucrurile vechi, arhitectura, el promitea, nota conştiincios, cine a telefonat, de unde, pe cei mai agresivi îi trimitea la autoritatea regională. Telefoanele, ca şi telegramele de răspuns, care veneau pe numele lui cu o copie pentru Polivanov, îi conveneau lui Losev, aduceau — cum se spune — apă la moara lui. Duduia de la radio îi declarase că e un ignorant. Ascultînd discursul ei înfumurat de moscovită, extrem de politicos şi extrem de dispreţuitor faţă de mărginirea lui de provincial, Losev îşi aduse aminte de fata de la expoziţie — şi tonul şi cuvintele semănau.

Sună generalul Fomin, aflase de la Sedov că Polivanov murise în împrejurări tragice ; fără să asculte pînă la sfîrşit răspunsul lui Losev, începu el să-i povestească cum Polivanov i-a ridicat pe veteranii războiului şi ai revoluţiei la lupta pentru apărarea monumentelor trecutului, i-a ridicat şi a căzut, inima nu i-a rezistat. Cuvintele lui evocau un Erou Căzut pe cîmpul de luptă.

Această imagine era mai importantă pentru Fomin decît faptele pe care i le comunica Losev. Fomin se mîndrea deja cu Polivanov şi-l condamna pe Losev, promise că va veni la înmormîntare şi va ţine o cuvîntare, uitînd că pînă acum nu-l putuse înghiţi pe Polivanov.

Losev era extrem de amabil şi răbdător cu toată lumea. Părea că e imposibil să-l enervezi. Secretara aduse apă fierbinte şi el făcu cafea pentru el şi pentru comandantul militar. Cafeaua îi ieşise cu caimac alb aromat, pusese şi o fărîmă de sare şi o acoperise pentru cîteva secunde cu un capac.

— Ştii cine poate fi erou ? — medita cu voce tare comandantul militar. Cine a suferit pentru o idee. Sau pentru o credinţă. Ideea trebuie să fie simpatică. E şi mai bine dacă aţîţi imaginaţia. Tu n-o să fii erou, pentru că nu se vede că ai suferit. Nimeni nu vede cît înghiţi. Tuturor li se pare că-ţi merge ca-n basme. Iar Polivanov, deşi acţiona sub imperiul gîndului meschin de a păstra casa

Kislîh pentru muzeul în care o să atîrne portretul lui, va deveni erou. Pentru că a răbdat. Oamenii noştri vor să iubească pe cineva. Nu pe un unchi îndepărtat, ci pe unul local. Aşa cum bunicii noştri aveau sfinţii lor...

Losev bău cafeaua fierbinte cu înghiţituri mici. I se limpezi mintea. Privindu-l, comandantul militar îl invidia pentru rezistenţa lui.

— Nu ştiu pe ce contezi — spuse el. Ştiu doar că nu trebuie să rişti pentru trebuşoara asta. Dracu' s-o ia. Tu eşti mai necesar oraşului, mai preţios decît toate golfurile şi peisajele. Înţelegi ?

— Mai scump, mai ieftin... Ce fel de listă de preţuri ai tu ?

— Dar aşa e !

Losev şi-o aminti pe Tania.

— Vezi tu, în afară de trebuşoara asta şi de oraş, mai exist şi eu — Serghei Losev.

— Şi ce reiese din asta ?

— Că vreau să fiu împăcat cu... cu mine însumi.

Nu se ştie de ce se jenase să pronunţe cuvîntul „conştiinţă".

Oboseala îl ajunsese spre seară, cînd trebuia să se ducă la şedinţa activiştilor culturali. Nu era osteneala obişnuită, provocată de muncă. Obosise de atîta aşteptare, îl epuizase tristeţea rea a nesiguranţei şi nu-l putea ostoi nimic. Fusese nevoit să stea în prezidiu, în primul rînd, privit de sute de ochi. Faţa îi era schimonosită de grimasa bunăvoinţei, care-l strîngea ca spuma uscată a săpunului. Încercase să-i asculte pe cei care luau cuvîntul şi se convinse de inutilitatea acestei şedinţe. Nimeni n-avea nevoie de ea : nici cei din sală, nici cei care au organizat-o. Făcea parte din categoria destul de largă a acelor adunări, dezbateri, conferinţe în care nu se discută nimic, nu se decide nimic, le organizează, nu se ştie de ce, ba conducătorii cluburilor sportive, ba echipele de ordine, responsabilii cu aprovizionarea, grădinarii, prietenii cărţii, constructorii... Reflectoarele îi ardeau ochii. În pauză, fotografii foloseau blitzurile. Îl puneau în centru şi-l rugau să vorbească. Tristeţea singurătăţii creştea în el. Trebuia să se dovedească interesat de fiecare, să le arate simpatie, să-i reţină fiecăruia numele şi patronimicul („Nu există nimic

mai plăcut pentru om decît propriul său nume"), să-i asculte pe cei care-i erau recomandaţi („Omul vrea să se ştie că el există, să ştie cei de sus"), să aprobe, să se mire, să felicite. „Discutaţi, discutaţi" — îl rugau fotografii. Alături de el se nimeri Liubov Vadimovna. În sfîrşit, putea să-i comunice că probabil reuşise să-i obţină o gradaţie, din păcate a durat foarte mult, dar ce să-i faci, nu s-a putut mai repede. Toţi se hlizeau pentru portretul artistic al colectivului alcătuind un imens zîmbet comun. Şi pe Liubov Vadimovna o molipsise zîmbetul general, dar, cu toate acestea, îi spuse :

— Vă mulţumesc, Serghei Stepanovici. Acum nu mai am nevoie.

— De ce ? Cum adică, nu mai aveţi nevoie ?

— Discutaţi, discutaţi — spuse fotograful — nu înclinaţi capul.

— Atunci aveam nevoie... să plătesc o îngrijitoare... N-aveam de unde. Acum gata ! Mama a murit. Şi nu mai am nevoie de nimic.

...Asfaltul se terminase, începuse un drumeag moale, liniştit, felinarele erau joase, rare, mai încolo se întindeau cîmpiile întunecate, şoseaua brazdată de farurile orbitoare ale maşinilor care ocoleau oraşul. Putea să iasă la şosea, să ridice mîna, să se urce într-un camion şi să se ducă, să se ducă în sud. Să lase totul, fără să ceară voie nimănui, fără să explice, să plece... Fotograful ţăcăni, toţi se prefăceau că nu aud discuţia lor, dar nimeni nu se-ndepărta. Losev nu ştiuse nimic despre mama ei, ar fi trebuit să scrie în cerere.

— De ce ? Tot nu s-ar fi putut mai devreme. Aveaţi alte probleme, mai importante.

Îi răspunse că nu intervenise numai pentru Liubov Vadimovna, ci şi pentru ceilalţi activişti. Dar asta n-o făcu să dea înapoi. Cu părul lins, despărţit de cărare, îmbrăcată într-un taior negru, era severă, inaccesibilă, ca şi cum el ar fi fost din nou elev. Nu era supărată. Pur şi simplu îi explica lui Losev unde greşise.

— Dumneavoastră, Serghei Stepanovici, puneţi mai presus de orice interesele colectivului, iar de-abia după aceea vin interesele persoanei. Dar pentru mine, viaţa mamei mele era mai scumpă decît orice pe lume. Decît toate colectivele dumneavoastră. Dacă aş fi fost muncitoare la fabrică, m-aş fi dus într-un sector unde se plă-

teşte mai bine. Dar de la bibliotecă n-aveam unde să mă duc. „Bibliotecară. Poate să mai aştepte." Măcar să-mi fi dat un telefon, să-mi fi spus — nu se poate, deocamdată, Liubov Vadimovna, descurcaţi-vă un timp. Of, Serghei Stepanovici, avem nevoie de atît de puţin... Dar dumneavoastră n-aţi apucat, desigur, cu atît mai mult cu cît de noi nu depinde nimic, nu avem nici plan, nu aducem nici venituri.

Ea nu ştia să spună grosolănii. Dar politeţea ei tristă suna ucigător. Stătea din nou lîngă ghişeul bibliotecii, într-un palton de stofă, întors, şi o asculta, îi spunea ce să citească... S. S. Losev o luă de braţ pe Liubov Vadimovna. O conduse la bufet. Apoi în sală. Se ascunse sub minunata sa mască de protecţie de care se săturase de moarte — un naiv care regretă, un prostovan — dar un băiat bun. Să plece în sud, să se angajeze într-o cooperativă pescărească oarecare. Să plece în sud, să ajungă din urmă vara care a trecut nu se ştie cînd. Toată viaţa visase să meargă la Marea Caspică, să locuiască la Astrahan. Nu ştia de unde îi apăruse dorinţa asta. Să plece pe mare cu vasele de pescuit. E prea bătrîn ca să mai devină marinar, dar poate că şi ei au nevoie de oameni. Are mîini, picioare, iar un asemenea naiv care regretă, are un cap bun pentru orice treabă, dragul nostru preşedinte, părintele oraşului, poţi să-l zăpăceşti, poţi să discuţi cu el, ce poate fi mai plăcut decît un asemenea şef. Şi ce e mai bun decît libertatea — să vezi lumea, înainte de a te opri neputinţa, să cutreieri pînă la marginile mării şi ale pămîntului, încălzite de soare...

Casa era luminată, prin geamurile pestriţe ale verandei se vedeau sclipiri tremurînde, neobişnuite. Uitîndu-se atent, Losev văzu lumînări, o mulţime de lumînări. Nu-şi dădea seama cum de a ajuns aici. Prin casă circulau oameni, uşile şi ferestrele erau deschise, deşi afară era frig.

Losev stătea în umbră, lîngă felinar, voia să intre, dar nu putea, probabil că asta era singura casă din Lîkov în care nu putea intra.

Conducătorii oraşului erau mîniaţi din cauza comportării lui Polivanov înainte de moarte. S-a discreditat pe sine şi pe ceilalţi. Cistiakova era deosebit de indignată din pricina atacurilor împotriva lui Losev şi Uvarov. Prin ac-

țiunile lui, Polivanov își anulase dreptul la onoruri. Nici un fel de merite trecute nu compensau ieșirile lui împotriva conducerii. Ochii intransigenți ai Cistiakovei se îngustară, era sinceră în revolta ei, nu-l înțelegea pe Losev, pe care Polivanov îl jignise atît de neîndreptățit și care se îngrijea de coroane și orchestră. Pe deasupra, se dovedise că Polivanov avea la el și pistolul, evenimentele puteau să capete o întorsătură tragică. Starea de euforie nu-l justifica deloc. E timpul, dealtfel, să ne dovedim principiali și să lichidăm problema Golfului Jmurkino, să nu folosim cuvintele în zadar, cum a spus poetul Ivan Andreevici Krîlov, unde trebuie utilizată puterea. Aici încercară s-o contrazică unii membri ai biroului. Losev tăcea, nu intrase în discuție, rodea un chibrit. Avea cearcăne sub ochi, se gîndea insistent la preocupările lui și atît Cistiakova, cît și ceilalți observară la el o oarecare înstrăinare.

Stelele grele atîrnau deasupra merilor. Din grădină, se simțea umezeala ciupercilor. Pufușori galbeni se agitau în lumină și apoi dispăreau în întunericul catifelat. În ușă apăru silueta unei femei, coborî pe treptele de la intrare, trase din țigară. În lumina ei roșie și slabă se văzu fața Nadejdei Nikolaievna.

— Doamne — spuse ea, ridicînd capul spre cerul rece — odihnească-se în pace !

Pietrișul scîrțîi sub tălpile lui Losev. Tuși... Nadejda Nikolaievna se apropie și-l privi.

— A, dumneata erai. Fumul subțire al țigării se ridică în sus. Te mustra conștiința ?

— De ce să mă mustre ?

— Pentru că el s-a prăpădit din cauza dumitale.

— Ce tot spuneți ! Sînteți doar medic.

— Crezi că, oricum, n-ar mai fi dus-o mult ? Păi toți trebuie să murim. Dumneata, peste treizeci de ani, eu peste un an, n-are importanță termenul. Tocmai pentru că sînt medic, sînt obișnuită să mă lupt pentru fiecare zi de viață. Dacă i-ați răpit cîteva zile, e o crimă.

El avea nevoie acum de asemenea vorbe nemiloase.

— Poate că așa e mai ușor. Din mers. Doar i-era frică de moarte. Și a murit frumos.

— I-ai îndepărtat de el pe cei tineri. Ultima rugăminte nu i-ai îndeplinit-o — ai cedat casa Kislîh. L-ai

prădat, ce vezi frumos în asta? Asta n-o să ți-o ierte nimeni, Serghei Stepanovici. Orașul nostru e mic, dar are memorie.

— Nu, toate astea nu s-au întîmplat din vina mea. Vorbiți așa pentru că sînteți îndurerată. Și eu aș vrea să știu de ce anume sînt vinovat.

Nadejda Nikolaievna izbucni într-un plîns crispat, răgușit.

— Știi care au fost ultimele lui cuvinte? Eu mă aplecasem și el a șoptit: „Proști am fost". Oare de ce? Văzuse ceva acolo, după colț? De ce proști?

— Nu e nimic acolo, după colț, e pustiu. Numai astronomie — o contrazise el cu o patimă care-l uimi chiar și pe el. Fiecare trebuie să-și caute vina. Cine are dreptate, cine nu — cum să aflăm? — spuse el gîndindu-se la Liubov Vadimovna.

Nadejda Nikolaievna își termină țigara și stinse mucul bărbătește cu piciorul.

— Probabil că nu te-a preocupat de mult conștiința dumitale. Te rog să mă ierți.

— De ce trebuie să vă iert? Pentru ce?

— Vroiam să spun — se fîstîci Nadejda Nicolaievna — că înainte oamenii nu se gîndeau la conștiință. Oare aveau o conștiință comună, una pentru toți? Polivanov spunea — cum sînt timpurile, așa e și omul. Nu trebuia să te învinovățesc în fața tuturor... să dau vina pe dumneata. Iartă-mă! De fapt, el te iubea...

Losev zîmbi, gîndindu-se că Nadejna Nikolaievna se scuzase doar între patru ochi, nimeni n-o să afle, și el, nu o dată, jignise în public și se scuzase în particular.

Capitolul XXV

Septembrie, 1951, Paris

Alioșenka,

DE MULȚI ANI ÎȚI SPUN AȘA ÎN gînd, dragul meu Alexei Gavrilovici! In sfîrșit, m-am hotărît să traduc în cuvinte chemarea mea. Nu de mult,

am împlinit cincizeci de ani. Pentru o femeie — gata — e un hotar care-i permite ca, de-acum înainte, să recunoască totul fără jenă, toate stavilele au căzut. Doamne-Dumnezeule, — cincizeci ! N-am crezut niciodată c-o să trăiesc atîta. Aici nimeni nu ştie că, de fapt, am mai mult. Numai tu, dragă prietene, poţi să ştii. Îţi trimit această scrisoare cu o ocazie, nu ştiu nimic, absolut nimic despre tine, ce ţi s-a întîmplat, cum ai trecut prin acest război îngrozitor. Ştiu că ai scăpat cu viaţă, am citit în ziarele din 1947 despre jubileul tău, iar în 1948 iar ai păţit-o. Cred că trăieşti, azi-noapte te-am visat vesel, aşa m-am emoţionat încît am hotărît să-ţi scriu neîntîrziat, mai ales că mi s-a ivit ocazia asta.

Întîi şi întîi, iar, iar şi iar îţi mulţumesc pentru portret. M-a salvat. De două ori l-am lăsat amanet pentru sume importante şi astfel am scăpat. Au fost zile cînd, cu excepţia lui, nu mai aveam nici un obiect de valoare... Dar, în afară de sprijinul material, m-a ajutat să trăiesc, să-mi apăr sufletul. L-ai pictat minunat. Desigur, sînt eu, dar cînd mă uitam la el nu mă vedeam pe mine, ci pe tine ! Te-ai înfăţişat şi pe tine. Te vedeam — masiv, viril, cu mîinile tale puternice pe care creşteau peri aurii, mînecile suflecate ale cămăşii de şantung. Altădată, purtai o cămaşă de stambă. Tu ai rămas acelaşi, eu m-am desprins de portretul meu, am plecat, am plecat din ce în ce mai departe, m-am înstrăinat ca de casa părintească. Aveam nişte relaţii foarte stranii cu acest portret : mă vedeam plimbîndu-mă prin Lîkov, întîlnindu-mă cu tine, însoţindu-te, sosind la Moscova, la Tirs, la tine, trecem pe la Gavrilovici şi apoi mergem împreună la Vahtangovi... Stop ! E interzis să înşiri mătăniile trecutului ! M-am schimbat — dar ca şi atunci sînt gata mereu să rîd. Încă acum cîţiva ani mi se spunea că nu arăt mai rău decît în portret. Iar pînă atunci ziceau că sînt mai frumoasă — dar altfel. Nu-i contraziceam. Bine că-s mai frumoasă, dar altfel. Nu înţelegeau că acolo e înfăţişată viaţa mea rusească. În afară de portret, mai aveam un tablou mare al lui Mstilav Dobujinski — el ni l-a dăruit, Moscova — şi nişte desene ale lui Alexandre Benoït. Nimic nu se putea compara cu portretul tău, chiar Dobujinski a recunoscut. Veneau la mine să-l privească. Dar toate astea au fost demult.

Acum eşti celebru, numele tău e cunoscut. Am adunat nişte cărţi în care eşti pomenit, sînt şi fotografii, e repro-

dus și portretul meu. Pentru mine e, desigur, măgulitor, reclamă, urcă prețul portretului... Stop! Iar nu spun ce trebuie, a trecut o parte prea mare din viață, au fost atîtea, de ce-mi vin în cap doar amănunte neînsemnate, ca și cum n-aș ști sau mi-ar fi frică să spun ceea ce a fost important. E o mare amărăciune. Am avut o viață furtunoasă. Așa cum știi, am avut și familie, a fost și un divorț, au fost și copii, și bani, și călătorii, au fost de toate și mai sînt și acum. N-am uitat nici Rusia, țin minte limba, o predau, traduc. Probabil că în Rusia, toți cei pe care i-am cunoscut au murit, s-au prăpădit, la voi totul s-a schimbat. Străzile se numesc altfel. Nu mai sînt trotuare. Nici biserici. Nici magazine particulare... n-a mai rămas mare lucru din Rusia mea veche. Ea s-a concentrat toată în tine. Și în Lîkov. Se spune că fasciștii n-au ajuns pînă acolo.

Brusc am înțeles că ai fi putut să mă iubești, dacă n-ar fi fost despărțirea. Am înțeles asta după cele cîteva zile pe care le-ai petrecut la Paris. Iar apoi, cînd, peste cîțiva ani, mi-ai trimis portretul în loc de tabloul casei noastre, iar m-am gîndit la dragostea noastră. Dar fără curaj, fără hotărîre. Și iată, acum am înțeles. Am înțeles cum am ratat noi acest sentiment. Cum ar fi putut să fie. Poate că n-ar fi durat pînă acum, poate că s-ar fi uscat, noi l-am fi ars, l-am fi pierdut. Dar iată că în inima mea a rămas neatinsă partea hărăzită ție, nu am putut s-o folosesc pentru nimic altceva.

O dată pe lună mă duc la cimitirul St. Geneviève, să mai stau printre ai mei. Acolo e înmormîntată mama, primul meu soț, o mulțime de prieteni de-ai noștri. Pe cărări e presărat nisip galben, flori, pe alei se plimbă rușii. Moșulici și băbuțe — pe aproape e un azil rusesc, vin de acolo să vadă mormintele dragi.

Mi-am cumpărat un loc alături de mama, dacă o să vii la Paris cînd eu n-o să mai fiu, să treci pe aici. Orice se poate întîmpla, eu tot îl citez pe Pușkin: „Așa, prietene, ne pregătim să trăim, și tocmai atunci murim". Probabil că n-o să mai văd niciodată locurile natale. Nu e drept. Și mai nedrept este faptul că noi nu ne-am putut reîntîlni. De ce? Cui i-a fost mai bine așa? Cine a cîștigat din asta? Noi doi, Alioșenka, am nimerit chiar sub roata istoriei și ea a trecut peste destinele noastre, ne-a frînt oasele... Mi-a fost și teamă să-ți scriu. Grozav vroiam

să știu cum ți-a fost la Lîkov, cînd te-ai dus să pictezi casa. Nici nu mai speram. Cînd mi-au arătat fotografia tabloului, Doamne, cum m-am mai bucurat. Deci, te-ai dus și l-ai făcut, de dragul meu te-ai dus, îți mulțumesc! Și acest mulțumesc mi-a fost frică să ți-l spun. Apoi l-am transmis prin diplomații voștri sovietici. Dar cînd am dat portretul pentru expoziție, am pretins ca în catalog să fie inclusă și fotografia tabloului din Lîkov, ca și cum ar fi în expoziție, fotografia se învecina cu tablourile lui Larionov, cred că ți-ar fi făcut plăcere.

Cît de scurtă s-a dovedit a fi viața. Și ce loc important ocupă în ea despărțirea de tine. De ce oare acum, tot ce a fost după tinerețe, după plecare, a dispărut și n-au mai rămas decît anii vieții din Rusia iar eu stau și-i privesc de pe celălalt mal? Iar între noi e un rîu, apa aceea s-a dus, a luat cu ea tot ce a fost, tot ce ne-a unit, tot ce s-a întîmplat în aceste decenii, n-a rămas nimic, decît malul acela unde eu cobor spre Pliasva, spre băiețandrii de-acolo, unde era să mă înec și apoi am stat întinsă pe plută și mai este și malul pe care stau acum, aici, unde se termină călătoria mea.

De cînd ai fost la mine, am schimbat multe locuințe, acolo nu mai puteam să stau din cauza banilor, dar am găsit un apartament în același arondisment, lîngă Place des Puces, vara plec cu o nepoată în sud, acolo am o vilă — o căsuță cu seră. Pe copii îi văd rar, ne trimitem ilustrate în care ne scriem cum stăm cu sănătatea. O existență obișnuită de pe urma căreia nu va rămîne nimic. Poate doar portretul. E expus în galeria particulară a doamnei. A. Am fost de acord pentru că acum, la mine, nu prea vine lume, ar fi egoist să-l ascund de privirile oamenilor. Despărțirea n-a fost ușoară. Peretele a rămas pustiu, iar apartamentul meu a devenit o locuință burgheză obișnuită. Copiii mei sînt nemulțumiți, fiul meu găsise un colecționar american care cumpăra pictură rusească, plătea dublu față de muzeu, dar nu puteam să trimit tabloul peste ocean, vezi, nu pot să renunț la plăcerea de a merge din cînd în cînd la galerie și de a mă așeza în sala aceea. Funcționarii mă cunosc, unul chiar „mă comercializează" arată pe furiș vizitatorilor „modelul", povestind nu știu ce legendă sentimentală. Dar, de obicei, nu mă deranjează nimeni. Încerc să ghicesc la ce

se gîndesc cei care se uită la portret. Dacă e să judec după ce spun, admiră arta pictorului și nu prea se gîndesc la femeia pe care el a desenat-o. Și dacă vorbesc despre femeia din portret, atunci și-o închipuie în diferite feluri și aproape nimeni nu se gîndește la soarta ei. Cîteodată discută — de ce rîd eu așa ?, sînt frumoasă sau doar drăguță ? De ființa mea vie se interesau altfel, nimeni nu mă cerceta atît, nu-mi studia trăsăturile. Ar fi trebuit să le povestesc că m-ai pictat din memorie, dacă nu luăm în considerație cele cîteva schițe făcute la Paris, nu-i așa ? Eu n-o să mai fiu pe lume, dar în fața portretului meu tot or să se oprească, să-mi privească fața în fiecare zi, zeci sau poate sute de ani. Dacă te gîndești la asta — te apucă amețeala. Știi, Alioșenka, pe dinăuntru eu n-am îmbătrînit, nu mi-au apărut riduri pe suflet, articulațiile inteligenței nu trosnesc, cel puțin deocamdată. Doar sufletul mi-e trist. Ești bătrîn, cînd împrejurul tău toți sînt tineri. Băieții nu mă mai observă. Pînă nu demult, erau obraznici, acum se poartă ca niște copii proști. Plac văduvoilor solizi și, nu știu de ce, profesorilor de colegiu.

Odată, l-am văzut la galeria de pictură pe André Malraux, ministrul culturii, un scriitor foarte cunoscut. S-a interesat de portret, i-au explicat ceva, eu m-am rușinat și am ieșit pe furiș din sală, pe urmă am citit o frază de el, care m-a zguduit : „Artistul nu copiază lumea, ci rivalizează cu ea“. Îl ții minte pe Cekrîghin ? L-a călcat trenul și n-a apucat să picteze fresca Înălțarea și Învierea *despre existența omului în Cosmos. Și el rivaliza. Și tu. Dar dacă ai rivalizat, atunci nu m-ai pictat pe mine, ci pe cea pe care ai vrut s-o privești, pe cea pe care o visai. De aceea, eu te văd pe tine în acest portret și oamenii care-l privesc vorbesc mai mult despre tine, și ei te văd pe tine în mine.*

Scrisoarea mea a întîrziat atîta, încît n-o să te mai necăjească. Nu aștept răspuns, e doar o veste din tinerețea ta, de care întotdeauna îți face plăcere să-ți amintești. Curios, acum însemni mai mult pentru mine decît atunci cînd eram împreună.

Îți mulțumesc iarăși și iarăși,
A ta,
Liza Kislîh

Capitolul XXVI

DE MULT NU MAI FUSESE LA LÎKOV o asemenea înmormîntare. O procesiune lungă traversa orașul. Mergeau încet, pentru că erau mulți oameni bătrîni. Generalul Fomin spuse : „E bine că mergem pe jos. Ca oamenii. La Moscova, înmormîntările se fac cu mașini". Cînta fanfara. Fomin purta mantaua lui albăstrie de general, o ținea de braț pe tușa Varia. Se vedea că sînt bătrîni. Veniseră și militarii în rezervă, cu tunicile lor largi, cîțiva prieteni ai lui Polivanov din Moscova, foști locuitori ai Lîkovului, foști camarazi de regiment, foști colegi de la Comisariatul aprovizionării. Unii îl știau pe Polivanov de brav artilerist, alții — împuternicit în haină de piele mergînd prin sate cu droșca. Unii își aminteau de omul crud și fără milă, alții de chefliul fără griji. A treia categorie îl păstrase în memorie ca pe un fantast, hăituit de visul revoluționar al creării unor cooperative internaționale, ceva în genul acesta. Fiecare avea un Polivanov al său și era dificil să alcătuiești din descrierile lor o personalitate unitară.

Ziua era cenușie, umedă. Nu ploua, dar asfaltul și zidurile străluceau. Fanfara cînta „Variag" și generalul Fomin spuse cu voce tare cuvintele vechiului cîntec : „...sîntem la ultima paradă" și-și suflă nasul fără să se rușineze de lacrimile lui. La cimitir se vorbise din partea vechilor bolșevici, din partea camarazilor de front luase cuvîntul Fomin, își adusese aminte cum l-a trimis Polivanov la școala de zbor, cum a venit Polivanov cu avionul la Lîkov și locuitorii orașului au văzut pentru prima oară un aparat în zbor și s-au plimbat cu el. Atunci s-a decis destinul militar al lui Fomin.

După el, ieși în mijlocul cercului Losev. Apariția lui fusese nepremeditată : „Vă rog să-mi dați voie" — spuse el și, fără să aștepte permisiunea, călcînd ordinea prestabilită, începu să vorbească. În mulțime se produse o mișcare, lumea comenta, dar Losev avea un glas puternic, obișnuit să acopere rumoarea. Nu se pregătise să meargă la înmormîntare, cu atît mai puțin să ia cuvîntul. Dar cînd auzi din biroul lui sunetele fanfarei, loviturile surde ale tobei, nu mai fusese în stare să-și vadă de treabă. O sună pe Cistiakova și o preveni că se duce la cimitir.

„Dar ne-am înţeles altfel" — spuse Cistiakova mirată de inconsecvenţa lui. „Şi aşa ţi-ai făcut mult rău" — adăugă ea, dovedind o neaşteptată participare.

Păşise în ultimele rînduri, pierdut în mulţime, tulburat de forţa tragică a marşului funebru „Jertfă aţi căzut în lupta fatală..."

Lupta fatală — mergea şi se gîndea cît de exact este definită viaţa omului de aceste două cuvinte — luptă şi fatalitate, rezultatul luptei... Îşi aduse aminte cum arăta Polivanov în anii trecuţi. Întotdeauna bătrîn şi întotdeauna puternic, părea că e veşnic. De cînd se ţinea minte, existase Polivanov, Polivanov aparţinea în mod necesar oraşului, aşa cum oraşului îi aparţin porţile Predtecenskie, Polivanov era o parte din el, din viaţa lui Losev. Amintirea tatălui său tînăr, poveştile primelor cincinale şi ale primelor colhozuri, băieţelul Serioja Losev, de pe cînd el însă nu se ţinea minte, aşa cum îl văzuse Polivanov — toate astea au dispărut pentru totdeauna, au murit, fanfara îl plîngea şi pe el, pe Losev, pe părinţii lui, scenele dispărute ale copilăriei lui. La mitingul de doliu, Losev fusese împins, proiectat în faţă, spre mormîntul deschis, unde, pe capre, era pus sicriul împodobit cu hîrtie dantelată.

Începu provocator, nu aşa cum se vorbeşte la înmormîntări. Unii îl priveau cu mînie, alţii cu o seriozitate lacomă, clătinau capul — ce vrea, să se dezvinovăţească ?

După cuvîntare, Losev îi explicase Cistiakovei că era absolut necesar să rostească un discurs de adio din partea oraşului, căruia Polivanov i-a făcut atîta bine. Polivanov îşi închinase lunga sa viaţă revoluţiei, partidului, oamenilor ai căror copii erau acuma aici. Un om nu poate fi judecat după ultima lui greşeală, ea nu poate întuneca totul.

De fapt, Losev nu fusese împins de nici o necesitate, se apropiase pur şi simplu de sicriu şi deodată îşi auzi vocea „Nene Iura", nişte mîini uriaşe, îl împinseră... Şi începu să vorbească despre această viaţă încurcată, fericită, frenetică, pătimaşă... Poate că timpurile sînt aşa că se văd mai curînd greşelile lui Polivanov, pe cine a supărat, cînd a nenorocit fără motiv nişte oameni, unde a distrus degeaba. Dar a fost şi altfel, a fost. Nu se ştie de ce, acum nu se mai observă. Cîte şcoli nu s-au construit, cîte cunoştinţe nu s-au predat. Apare la raion un ziar. Cine a

adus tipografia ? Cine a pus-o pe roate ? Casetele acelea de la zețărie nu mai există de mult, dar meritele lui Polivanov nu trebuie uitate. În ultimii ani și Losev îl considerase un om cîrcotaș și limitat. Dar avea el oare dreptul să-l judece, înainte de a se judeca pe sine ? Polivanov avea un vis, o idee, trăia de dragul unei idei — poate naivă — dar frumoasă. Și nu era indiferent. Niciodată... Poate că naivitatea e forța și superioritatea generației lui Polivanov. Ea nu se va mai repeta. Ea a fost forjată în timpul revoluției, dar acum dispare. Fără să vrea, se compara cu ei și acum, în fața mormîntului proaspăt deschis, nu își aducea aminte de cîștiguri, ci de pierderi. Îl ascultau încruntat, simțea că vorbele lui nu sînt receptate. Înțelegea că toți caută în cuvintele lui justificări și, orice ar fi spus, ar fi fost considerat doar o scuză. Și atunci, fără să mai ocolească împrejurările morții lui Polivanov, spuse tare ceea ce șopteau toți : Polivanov vroia să păstreze pentru muzeu casa Kislîh, se luptase în felul lui cu ultimele puteri pentru asta, și bine făcuse, pentru că avem nevoie de un asemenea muzeu. În anii care au trecut Polivanov strînsese multe exponate, acum orașul trebuie să-și facă datoria. Păcat că muzeul nu s-a făcut în timpul vieții lui Polivanov.

— S-a frînt... a murit luptîndu-se, spuse cineva în spatele lui Losev.

— Nu putem găsi o clădire mai bună pentru muzeu — continuă Losev și spuse decis ceea ce nu discutase cu nimeni : Trebuie să păstrăm casa pentru muzeu, va fi cel mai potrivit mod de a cinsti memoria lui Iuri Emelianovici...

— Așa e ! — strigă înflăcărat cineva, uitînd de solemnitatea mitingului de doliu.

— ... va fi și gospodărește și uman — reluă convins Losev. Dacă noi considerăm așa, așa o să fie, noi și dumneavoastră sîntem stăpînii orașului.

În fața lui, cu capetele descoperite, stăteau printre crucile negre de marmură, printre piramidele roșii, printre gărdulețele argintate, oamenii pe care-i cunoștea, originari din Lîkov, crescuți aici, toate neamurile lor zăceau aici, cîndva îl vor înmormînta și pe el tot aici. Generațiile din Lîkov deveniseră pămîntul Rusiei și Polivanov cobora și el. Unora mai mult, altora mai puțin — oricum — puțin, prea puțin i s-a dat omului. Ceva nu mai funcționa

în legătura dintre el şi ceilalţi. Dar ştia că trebuie să rabde. Fără răutate şi mînie. Mai bine să fii jignit decît să jigneşti, îşi aminti el cuvintele lui Figurovski. Deşi era supărat, n-avea unde să se ascundă.

Dacă ar putea să le vorbească despre lucrul cel mai important. Despre scurta explozie a vieţii omeneşti, despre podeţul şubred între veşnicia în care n-ai fost şi veşnicia în care n-o să fii. Despre faptul că, în acest răstimp scurt, omului i se dă destul — acest pămînt, oraşul natal, rudele, munca, dragostea — cum să nu risipeşti toate astea ?

Pentru o clipă se ivi o lumină, străluci în faţa lui Losev din întunericul în care privise. Nu reuşise să înţeleagă, nu izbutise să exprime în cuvinte, dar fusese ceva, senzaţia unui sens tainic, care apăruse şi dispăruse.

Spărgîndu-se în strigăt, se auzi vocea tuşii Varia bocind, după ea, în cor, celelalte femei. Începuseră să se apropie să-şi ia rămas bun de la răposat. Undeva, în spate, în mulţime, se produse o mişcare, cineva vroia să ajungă în faţă şi deodată Losev o văzu pe Tania. Plîngînd, se aplecă peste sicriu şi sărută acel ceva rece şi tare care fusese cîndva Polivanov, lacrimile îi curgeau pe obraji, pe gît, dar, în acelaşi timp, cînd se ridică, şi asta îl miră pe Losev, faţa ei iradia fericire. Se uita la Losev, plîngea şi iradia. Această conexiune imposibilă a durerii şi a fericirii era ciudată, pentru că ambele sentimente se consumau în interiorul ei cu putere egală. Ochii ei trişti şi exaltaţi, în acelaşi timp, erau plini de lacrimi, îşi strîngea mîinile la piept îngrozită de loviturile ciocanului bătînd capacul sicriului dar şi din cauza nerăbdării care clocotea şi se revărsa din ea.

Capitolul XXVII

ÎNAINTE DE A RĂMÎNE SINGURI ÎN cimitir, moviliţa mormîntului fusese netezită cu lopeţile, acoperită cu flori, cu coroanele grele, panglicile de doliu fuseseră aranjate şi veniră acele clipe neplăcute cînd nu mai poţi face nimic pentru răposat şi cei vii încep să se împrăştie.

Tania şi Losev stăteau alături. Ea nu apucase încă să-i spună nimic, dar strălucea îndreptîndu-şi spre el bucuria ei de neînţeles. Se apropie Roghinski cu un aer solemn, îndoliat — palton negru, fular negru; umbrela atîrnîndu-i de braţ. Îşi plecă privirea şi o invită pe Tania la praznic, acasă la Polivanov.

— De ce numai pe mine ? Şi Serghei Stepanovici ? — se miră Tania.

Pe buzele lui Losev apăru un zîmbet scurt. Îl privea pe Roghinski care, fără să ridice ochii, spuse semnificativ :

— Cred că Serghei Stepanovici, oricum, m-ar refuza.

— De ce ? — întrebă Tania oarecum distrată.

Roghinski ridică ochii spre Losev, apoi îi coborî din nou. Losev spuse că n-ar fi putut veni ; într-adevăr, trebuia să se ducă la Uvarov, era important să ajungă chiar azi şi să raporteze.

Roghinski schiţă un zîmbet, o luă pe Tania de braţ şi, cu o insistenţă oarecum marcată, o despărţi de Losev grăbind-o. Tania nu se mişcă, chiar se încruntă către Roghinski şi-i spuse că are de vorbit cu Losev şi pe urmă o să vadă. Roghinski zise că o aşteaptă, Tania îşi retrase mîna, asigurîndu-l că ştie drumul. Vorbi nerăbdător, tăios, aşa încît Roghinski se fîstîci.

— Degeaba te superi... eu de aceea nu i-am propus lui Serghei Stepanovici, ca să nu fiu lipsit de tact, pentru că el însuşi s-a pus într-o situaţie...

Tania se încruntă.

— Lasă-ne ! Nu-ţi dai seama că ne deranjezi ?

Tonul ei era insuportabil, Roghinski îşi scoase pălăria. Fruntea îngustă era traversată de o dungă roşie, se vedea cît e de palid. Îi privi cu o expresie care ar fi trebuit să-i pună în gardă.

— Consideram că nu sînt decît bîrfe dumneavoastră Serghei Stepanovici de ce-i permiteţi ea n-are minte se vede doar că nu ştie ce face nu pot să nu mă amestec e vorba doar de soarta noastră a ei şi a mea şi dumneavoastră o expuneţi tuturor... Turuia fără semne de punctuaţie, la început ritmic, apoi din ce în ce mai repede.

— Scuzaţi-mă, dar nu înţeleg despre ce vorbiţi — spuse obosit şi indiferent Losev. Şi nici nu vreau să înţeleg.

Cu o mînă, Roghinski se sprijinea de o cruce de piatră, cu alta de umbrelă, îşi împinsese piciorul înainte, avea o

poză afectat-dezinvoltă și începu să li se adreseze pe alt ton :

— Nu vreți ? De ce ? S-au terminat orele de audiență ? Cînd ați avut nevoie de mine — aveați timp ? Acum nu mai sînt necesar, maurul și-a făcut datoria, maurul poate să plece.

— Care maur ? — întrebă stupid Losev.

Roghinski rîse prefăcut.

— Închipuiți-vă, a fost așa unul, totul a fost. Victima credulității. Și eu am avut încredere în dumneavoastră. Și m-am depășit. Nu mi-e frică. Știu că o să plătesc, dar nu mi-e frică !

— Foarte bine — zise Losev. Numai că acum nu-mi arde nici de maurul dumitale, nici de dumneata. Și nu e nici locul potrivit.

— La mormîntul proaspăt ? — continuă Roghinski. Atunci spuneți-i și ei. Rușine ! Cum se poate, așa dintr-o dată, să te predai ?

— Încetează — îl întrerupse Tania. O să-ți pară rău pe urmă. O să vii să-ți ceri iertare.

— Recunosc că sînt într-o situație proastă. Sînteți amîndoi contra mea. Dar dumneavoastră, Serghei Stepanovici, o să răspundeți. Pe dumneavoastră o să cadă. Vă folosiți de avantajele pe care le aveți. Nu avem șanse egale. Polivanov m-a prevenit că i-ați sucit capul. De partea dumneavoastră e puterea. Tabloul, lupta, chestii...

— Serghei Stepanovici n-are nici un amestec. Eu, eu singură !

Ea îl luă pe Losev de braț și se strînse lîngă el.

Roghinski nu putu să-și rețină zîmbetul disprețuitor, chipul i se schimonosi și se așeză în drumul lor.

— Dumneavoastră... dumneavoastră n-ați avut dreptul să vorbiți, la mormîntul lui ! Dumneavoastră l-ați ucis pe Polivanov. Ați provocat totul. Și Tania l-a părăsit. Asta l-a omorît... Adevărul adevărat e că ați vorbit pentru... ca să vă faceți reclamă... Cu ce drept ați făcut promisiuni în fața sicriului ? Tu, Tania, crezi că are un elan ? Vezi să nu ! El o ia în sus. Ce nevoie are de tine ? O să vă strice cariera, Serghei Stepanovici. Tania e capabilă de orice. O să vă compromită ! Și dumneavoastră n-aveți nevoie de asta. Sînteți familist.

Se adresa ba Taniei, ba lui Losev, rostea fraze care-l îngrozeau chiar și pe el, trăsăturile feței lui regulate, de

valet de cărţi de joc, se alterară şi se uita piezîş, îi era frică să nu atragă atenţia. Ultimii participanţi la înmormîntare părăseau cimitirul. De departe, puteau să pară ca trei oameni care discută paşnic. Umbrela neagră se legăna de braţul lui Roghinski. Losev îi aproba liniştit cuvintele. Tania, de asemenea, era ciudat de liniştită. Doar că bătea nerăbdător în pămînt cu tocul unui pantof.

— Ah, cum nu-mi arde acum de tine — oftă ea. Ai devenit foarte curajos, aşa că pot să-ţi spun. Între noi doi n-o să fie nimic. Niciodată. Orice-ai face. Nu din cauza lui Serghei Stepanovici, ci pentru că n-am nevoie de tine. Mi-e clar cine eşti, oricît te-ai suci. Văd toată viaţa prin tine, pînă la cimitirul ăsta. Ajunge !

Îl umilea pe Roghinski fără mînie, cu calm. Lui Losev i se făcu milă de el, cum de se putea ca această femeie delicată, drăguţă, strălucitoare, să fie atît de crudă. Aroganţa cu care-şi ridicase capul amintea de vechiul neam al Tucikovilor din Novgorod.

— Totul s-a terminat, Stas. Îţi aduci aminte cum te rugam să mă ajuţi ? Încă de atunci s-a terminat, totul.

— Tania...

— Pleacă, te rog pleacă, altfel s-ar putea să-ţi mai spun cîteva.

— Da, mă temeam pentru că eram bogat. Dar acum nu-mi mai e frică. Nu mai am nimic. Nu înţeleg... Îi căzură umerii, ridică mîna, îşi examină liniile din palmă şi spuse încet, fără a se adresa cuiva anume : Ce să fac acuma ?

Îi privi cu ochi orbi şi se îndreptă spre poartă.

Tania îşi trecu palmele peste faţă, ca şi cum s-ar fi spălat şi apoi, fără nici o tranziţie, îl îmbrăţişă pe Losev, îşi înlănţui mîinile de gîtul lui se agăţă de el cu tot trupul.

— Săracul de tine, şopti ea, mîngîindu-i cu ochii chipul supt şi înnegrit.

Losev se încruntă, încercă să-i desfacă mîinile, dar ea nu-l lăsă şi se lipi de el şi mai tare.

— ...Nu ştie nici să iubească, nici să fie gelos. Iartă-mă, a fost din cauza mea, n-aş fi crezut că o să fie în stare.

O vreme mai profită de căldura trupului ei, de bucuria ei, nevenindu-i să creadă că el poate provoca cuiva o asemenea plăcere, că cineva poate fi fericit că-l vede, apoi se desprinse rîzînd. Acum Tania era fericită, o fericire

care nu mai putea fi reţinută. Pielea de la rădăcina nasului i se încreţi, nasul i se avîntă.

— Lasă-l, e un idiot ! L-am rugat să scrie articolul, nimic altceva. Şi el a început să scîncească — vai şi ah, ce-or să-i facă ! Dar slavă Domnului, m-am descurcat şi fără el !

— Care articol ?

— Păi ăsta ! Ce, nu ştii ? Mă temeam să nu se fi telefonat aici, dar ei au sunat la regiune să verifice dacă nu s-a dărîmat casa, au discutat cu Paşkov, nu ţi-a transmis ? Deci nu ştii încă nimic ? Ea se miră, uitîndu-se la el cu şi mai mult entuziasm. Deci tu, din capul tău, ai hotărît ? Şi eu care credeam că ai aflat sau ai telefonat, ah, ce minunat eşti ! Şi spunînd acestea, îl sărută — era cea mai fericită fiinţă din lume. Eşti un om îndrăzneţ. Totul atîrna de-un fir de păr, nu-i aşa ? Tu le-ai interzis din capul tău, ai început lupta cu ei bazîndu-te doar pe tine ?

Bucuria ei era atît de efervescentă, încît Losev o admiră involuntar, neacordînd atenţie cuvintelor. Pentru prima oară în zilele astea văzu o rază de lumină — bucuria tandră a laudelor ei.

— ...acum totul s-a terminat, acum or să se convingă !

— De-abia acum totul o să se complice, spuse el gîndindu-se la Uvarov.

În timp ce turuia, Tania scormoni în geanta ei galbenă. În cele din urmă, găsi o foaie de ziar împăturită, pe care o desfăcu. Era şpaltul unui articol cu un titlu cu caractere mari, negre : „Să păzim frumuseţea".

Losev îl parcurse neatent, observînd litera cunoscută a ziarului central *Pravda*, se poticni citind numele lui Astahov — apoi pe al lui Uvarov, mai departe — Lîkov... Golful Jmurkino... se grăbi să prindă esenţa. Neizbutind să lege cuvintele, recitea mereu, nevenindu-i să creadă. Şi o lua din nou de la început.

În articol se dădeau exemple de construcţii inutile, insuficient gîndite, care au nimicit peisajele urbane. Ca rezultat, se distrugea, dispăreau ansambluri arhitecturale, celebre şi preţioase, alcătuite de-a lungul secolelor. Printre alte exemple, autorul analiza destul de amănunţit ameninţarea care plana asupra unui colţ din teritoriul central din vechiul oraş Lîkov, unde, pe malul Golfului Jmurkino, se va construi o filială a fabricii de calculatoare. Acum, organizaţiile orăşeneşti şi-au dat seama şi

fac intervenţii propunînd un alt teren. Dar nu pot să-i convingă pe unii tovarăşi. Aici se vorbea despre Uvarov care, cu o psihologie tipică în felul ei, nu vrea să ţină seama de frumuseţe şi, fără umbră de îndoială, e gata s-o jertfească în numele unor scopuri imediate. Patima profiturilor îi împiedica pe aceşti conducători să înţeleagă „cît de preţios poate fi centrul tradiţional al oraşului, în special acum, cînd sîntem înconjuraţi de oceanul noilor construcţii". Tangenţial, autorul se referea şi la pictori, ei intuiesc cu exactitate punctele poetice ale oraşelor, izvoarele romantismului, cum se poate vedea din tabloul lui Astahov pictat la Lîkov. Mai departe, se spunea că, în ultimii ani, s-a făcut mult pentru păstrarea monumentelor vechi, dar trebuie să-nvăţăm să păstrăm frumuseţea tradiţională a peisajului urban, cum se-ntîmplă, de exemplu, la Leningrad, unde bulevardul Nevski este neatins, bulevard apreciat de orăşeni ca loc de plimbare, ba, mai mult, ca un loc în care nu se face nimic, „...lucru necesar locuitorilor din oraşe, după cum afirmă psihologii, ca orice formă de petrecere a timpului liber".

Altădată, Losev ar fi exclamat — eu ce-am spus !... şi tu ! —, ar fi simţit satisfacţia că ceea ce citeşte coincide cu propria lui părere, că se verifică opiniile lui Arkadi Matveevici, toate astea l-ar fi făcut să se simtă mîndru, acum cuvintele treceau pe lîngă el, nu se auzea nici pe sine, n-o auzea nici pe Tania, care-i povestea păţaniile ei, cum a izbutit să-i incite pe cumnatul ei, care aduna de mult material şi tot nu se hotăra, cum l-a adus la Lîkov şi i-a arătat tabloul şi cum refuzul lui Uvarov l-a determinat şi ce piedici au apărut atunci. Mai tîrziu, prin încordări ale memoriei, Losev o să încerce să reconstituie istorisirea ei, cuvintele sale despre şeful de sector şi despre corespondentul local care, la început, au vrut să atenueze, despre o stenogramă a cuvîntării lui Uvarov — rămăşiţe disparate ale unor fraze ce-i rămăseseră în memorie.

Singurul lucru de care apucase atunci să se intereseze era dacă articolul poate fi oprit, din moment ce el ţinea în mînă un şpalt.

— Nu, nu, e în numărul de azi, acum a apărut, îi răspunse victorios Tania, neintuind nimic în vocea lui.

Simţi o zdruncinătură. Ca şi cum l-ar fi izbit o trombă de praf, orbi dintr-o dată, surzise, ţipă furios, ridică pumnul, scînci, apucîndu-se de cap.

— Ce-ai făcut ? De ce Uvarov, de ce doar Uvarov ? Şi eu unde sînt ? Ce o să creadă despre mine ?

Tania era încă fericită şi fericirea nu pieri dintr-o dată, o ameţea prosteşte, nepermiţîndu-i să perceapă ce se-ntîmplă.

— Doar v-am spus, Serghei Stepanovici, v-am vorbit despre ziar, am spus c-o să vă ajut. Se grăbea să explice, să-l facă să priceapă, convinsă că la mijloc e o neînţelegere.

Faţa ei arsă de soare era luminoasă şi dinţii ei puternici străluceau şi buzele, totul înflorea în ea, ardea, fierbea în magma tinereţii e şi Losev se simţi lovit, şfichiuit de o pală de răutate.

— Cine te-a rugat să mă ajuţi ? — ţipă el. De ce te-ai amestecat ? Asta-i ajutor ? Mototoli foaia de ziar, o aruncă la pămînt şi o călcă în picioare. Puteam şi singur, fără tine... Ce-o să se întîmple cu mine, te-ai gîndit ? Mi-ai făcut un mare rău. Da, da ! Puţin îţi pasă de mine...

Toate necazurile acestor zile, tot ce se adunase, tot ce urma să audă de la Uvarov, temerile, reproşurile, bîrfele, moartea lui Polivanov — se adunaseră într-un ghem care-i provoca o durere insuportabilă, peste puterile lui, simţea că pe dinăuntru crapă, se rup nişte stăvilare, mîinile îi tremurau, nu mai putea să se stăpînească, se întoarse şi o luă la fugă. Se izbea peste tot de desişul sumbru al mormintelor, se lovea de piatra crucilor, fugea, temîndu-se să se oprească, ca să nu izbucnească în hohote de plîns. Lacrimi de ruşine, inexplicabile, îl sufocau. Dacă ar fi fost singur, ar fi plîns, ar fi hohotit tare ca să-şi aline durerea aceea acută din partea stîngă a pieptului. Aşa vine infarctul, îşi spuse ca un străin care-l condamna şi se miră cum nu poţi preîntîmpina nimic, cum chiar sub ameninţarea morţii nu poţi să te linişteşti, să te stăpîneşti. Continua să se sufoce ca prins de o avalanşă... Era clar acum de ce-l convocase Uvarov atît de urgent. Se gîndi că refuzul lui de a se duce imediat putea fi interpretat foarte urît. Şi, dincolo de acest refuz, celelalte acţiuni ? Se vedea acum reversul lor. Totul va fi interpretat ca o încercare de a trage pe sfoară... Şi deodată îl orbi evidenţa : „Ea nu s-a gîndit la mine !"... Ideea se-ntări şi întunecă restul : „Nu s-a gîndit la ce-o să fie cu mine, nu s-a gîndit, nu s-a gîndit..." Şi imediat, începu să se rostogolească, crescînd, ghemul jignirii amare, al singurătăţii... Şi-a urmărit scopurile, interesele, iar el, Losev, a fost pentru ea doar o armă,

l-a folosit, din cauza asta s-o întîmplat totul. Cum a zis și Roghinski : „A pasionat-o tabloul, lupta“, nimic altceva, nu s-a gîndit la el, tocmai a dovedit că poate fi foarte crudă.

În spate, în foșnetul frunzelor căzute, se auzeau pași, Tania se ținea după el.

— Lasă-mă, du-te, o goni el fără să se întoarcă.

În Losev se strînse, țiuind doar, încordată pînă la limită, o strună, pe care o simțea ca struna cea mai importantă a vieții lui.

Sleit, se lăsă pe o bancă albastru-deschis, lîngă o piramidă alcătuită din țevi de fier sudate.

Aproape pe fiecare piatră de mormînt citea numele unei rude sau al unui vecin ori cunoscut, aici zăceau toți cei care-l ținuseră în brațe, care-l hrăniseră, care-l ospătaseră... Ceva din fiecare se păstra în el, ceva fără nume, șters, ca inscripțiile de pe cruci sau de pe pietrele cenușii, pe care crescuse mușchiul. Și dacă acum stă lîngă mormîntul lui Goșa Pașkov ? Dacă aici plînsese tatăl lui, al lui Losev, moartea prietenului său ? Cine știe, poate că, într-adevăr, pietrele au memorie... Un curent înghețat sufla din fiecare mormînt. Și mama lui era îngropată undeva, pe aici. Și Polivanov. S-au terminat discursurile, s-au stins ecourile fanfarei și a început noua existență a lui Polivanov, înțelept și infam nivelată de moarte, asemănătoare cu cea a celorlalți locuitori ai Lîkovului.

Veșnicia îl consola pe Losev cu liniștea cenușie a cimitirului, cu ciripitul pițigoilor, cu florile tîrzii de toamnă.

Tania rămăsese la o oarecare distanță, așteptînd devotată și încăpățînată momentul refluxului, al liniștii. În cele din urmă vorbi cu prudența unei surori de caritate :

— Chiar o să ai neplăceri ? E groaznic. Tăcu și apoi continuă cu o voce lipsită de viață : Am să declar că doar eu, că dumneavoastră ați insistat să n-o fac. De fapt, așa a și fost — spuse încercînd să-l convingă. Eu nu te-am ascultat, ce amestec ai tu ?

— O să afle, o să afle, Roghinski o să le spună, Roghinski al tău.

În sfîrșit vorbise, și Tania se agăță de cuvintele lui :

— Mie nu-mi pasă, n-am ce pierde, eu nu reprezint nimic — spuse încurcîndu-se grăbit — pînă la urmă o să

mă duc la muzeu, cred că așa o să-ți fie mai ușor, articolul are doar o importanță principială pentru tot ce ai plănuit tu...

Deodată văzu inscripția de pe monumentul din fața lui — „Șiriaev“ — care-l izbi ca o prevestire. Se întoarse către Tania :

— Poate că tu n-ai nimic de pierdut, dar eu am. Poate că, în semn de mulțumire față de tine, ar trebui să renunț la avansare și la restul ? Tu nu te-ai gîndit decît la tine, îți place să te lauzi, să faci pe salvatoarea... Iarăși era purtat de valul mîniei nu se știe unde, incapabil să se oprească. Ai nevoie de un învingător ! Și dacă eu... Uite, zace aici...

Se simțea zdrobit, hohotele de plîns pe care le reținea îi sfîșiau pieptul.

— Ah, ce prost ești — spuse Tania usturător. N-aș fi crezut că poți fi atît de prost !

El se pleoști, o lăsă să-l ia de mînă, să-l conducă acasă. Mergea fără să vadă pe nimeni, nu saluta, era negru, carbonizat parcă, oamenii îl scuzau, înțelegeau că vine de la înmormîntare.

Acasă nu era nimeni, sora lui, împreună cu nepoțeii, se dusese la praznic. Tucikova îi dăduse valeriană, îl ajutase să se-ntindă, telefonase, la rugămintea lui, la garaj, peste o oră avea nevoie de mașină, nu mai devreme.

Îi făcu ceai și-i dădu să bea. Își venise în fire și-și ceru iertare. Dar totul era flasc, stins.

— Ai auzit — bombăni el — n-aveam dreptul să vorbesc. Crezi că numai Roghinski gîndește așa ? Mulți zic la fel, i-am văzut cum se uitau la mine.

— Altul s-ar fi temut să vorbească. Iar tu ai spus ce-ai gîndit. Conform conștiinței tale. Asta e mai presus de orice.

— Nu m-au chemat la praznic.

— Din cauza lui Roghinski. Sînt convinsă că a făcut-o după capul lui. Și chiar dacă nu e așa, nu lua în seamă, doar știi cum stau lucrurile de fapt.

Losev se așeză pe canapea.

— Și dacă sînt vinovat ? Am vrut să mă sustrag, să mă eschivez.

Consolările Taniei nu ajungeau pînă la el. Nici nu vroia să fie consolat. Totul i se părea mizerabil. Nici măcar lui Roghinski n-avea ce să-i răspundă. Simțea cum se schimbase atitudinea tuturor față de el... Apariția

articolului din *Pravda* va fi atribuită lui Polivanov iar pe el îl va acuza din nou. Și față de Uvarov îi era rușine. Orice-ar face, oricum s-ar învîrti, nu mai putea schimba nimic.

Stăteau tăcuți la fereastră așteptînd mașina, apoi tot în tăcere ieșiră pe scară. Losev nu putea să-i ierte Taniei că-l văzuse într-o asemenea stare.

Mașina trecea printre cîmpurile pustii acoperite de înserare, în spate se stingea asfințitul, șoferul pusese radioul la maximum, se auzea tare o tobă. Losev se așezase pe bancheta din spate, pentru ca șoferul să nu-l poată vedea. Traversa cîmpiile, trecea pe lîngă poieni și lacuri, știa fiecare tufiș, mersese pe toate cărările și aceasta îl liniștea. Deși îl mai durea încă inima, simțea cum se liniștea suferința. Rememoră rîndurile articolului din ziar, le reciti în gînd și, deodată, își dădu seama că zîmbește. Articolul avea o singură semnificație — toate amînările, vicleniile pe care le folosise, tot ceea ce evitase se rezolvase acum : Golful Jmurkino e salvat. N-o să îndrăznească. Deci n-a fost totul în zadar, nu acționase în gol, faptele lui căpătau o justificare. Se simțea stingherit față de Uvarov, dar, gîndindu-se la el, la convorbirea care-l aștepta, se liniștea. Îi era milă nu de sine, ci de Uvarov, și-i era din ce în ce mai greu să înțeleagă ce-l apucase, de fapt, acolo, la cimitir. Ce se întîmplase ? De ce se năpustise asupra Taniei, de ce nu-i spusese un cuvînt bun ? Dar acest gînd nu-i provoca nici suferință, nici stinghereală, ci doar tristețe, oboseală și vroia să scape de tot, să fie liber precum cîmpurile toamnei, cosite, odihnite, uitate după strîngerea recoltei. Se gîndi că înainte de întîlnirea cu Uvarov e mai bine așa.

Capitolul XXVIII

OFIȚERUL DE SERVICIU LA COMITETUL executiv era un inspector tînăr, de la sectorul agricol ; avea un aer bolnăvicios, și bea ceai cu sandvișuri, dezlegînd o problemă de șah. Vocea lui imita intonațiile lui Uvarov, severe și egale, cu o asemenea exactitate, încît Losev zîmbi.

— Seamănă. Ai talent!

Era nouă fără un sfert seara. Losev era așteptat la aeroport. Uvarov întîmpina acolo niște șefi de la Moscova, avionul era în întîrziere din cauza condițiilor meteorologice și Uvarov ordonase ca Losev să vină la aeroport, înainte de a se duce la hotel.

Losev turnă ceai din ceașca ofițerului de serviciu într-un pahar, sorbi, clătindu-și gîtul uscat, făcu un semn cu capul spre ziarul *Pravda*, care era pe masă:

— Ai citit?

— Precis că e și Losev amestecat. Las' că-l dovedim noi — spuse ofițerul de serviciu imitînd vocea lui Pașkov — o să-l încolțim noi!

— Ar trebui să dai spectacole la filarmonică — ca Andronikov.

— Și agricultura?

— O să dai concerte pentru lucrătorii ogoarelor.

— Imitația nu e artă, e doar umbră.

Iarăși imită pe cineva, dar Losev nu știa pe cine. N-ar fi vrut să se ducă la aeroport — încercă să invoce lipsa de benzină, dar, ca de obicei, Uvarov prevăzuse totul, mașina Comitetului executiv îl aștepta jos. O Volgă neagră cu radiotelefon, cu faruri galbene, gonea pe mijlocul străzii, fără să scadă viteza la viraje, scîrțîind ca-n filmele de aventuri.

În sala de protocol, Uvarov stătea în fața televizorului înconjurat de cîțiva oameni, printre care se aflau Grișcenko, Secihin, Pașcenko, directorul institutului de cercetări, un mustăcios simpatic, ales nu de mult membru-corespondent. Se transmitea campionatul halterofililor. Greutatea se ridica mai sus sau mai jos și cădea pe podium. Iar se ridica și iar cădea.

Fără să-și ia privirile de pe ecran, Uvarov îl salută.

— Ai ajuns — spuse el fără bunăvoință. Ai noroc. Deci, pînă la aterizarea șefilor — își privi ceasul — mai avem exact o oră.

— Și mai spuneți că am noroc.

Losev oftă, dar Uvarov nu gustă gluma și nimeni nu zîmbi.

Toți îl priveau pe Losev cu oarecare curiozitate, ca și cum l-ar fi văzut pentru prima oară. Doar Grișcenko îi făcu pe furiș cu ochiul, punîndu-și degetul pe vîrful nasului — în semn de încurajare.

Uvarov îmbrăcă un trenci albastru, pînă la genunchi, emanînd un fin miros de apă de colonie — părul lui tuns scurt strălucea, era deosebit de îngrijit, de pus la punct.

— Să ieşim !

Pe pistă, ca la toate aerodromurile, bătea vîntul. Aleile formate din becuri punctau depărtarea, ciorchinele reflectoarelor scoteau din întuneric volume oblice de lumină.

— Ştiai de articol ? — întrebă Uvarov tăios, fără introduceri.

Losev era mulţumit că Uvarov intrase dintr-o dată în subiect. Fără să aştepte întrebările, explică singur de ce nu e bine că articolul l-a ocolit, că nu s-a scris şi despre culpa lui. Fusese vinovat încă de la început, cînd s-a ales locul. În ceea ce priveşte dărîmarea casei Kislîh, recunoscu în faţa lui Uvarov — tot fără să aştepte să mai fie întrebat — că fusese încercat de îndoieli imediat după ultima lor convorbire. Se simţise prost, ca şi cum ar fi luat un şperţ, nu, nu Uvarov i l-a dat, Losev simţea că face un fel de tîrg cu conştiinţa şi se răzgîndise. Îşi expunea opiniile destul de stînjenit, păreau nişte noţiuni abstracte şi nu se potriveau în această convorbire şi, într-adevăr, Uvarov, călcîndu-şi principiile, îl întrerupse iritat :

— Conştiinţa apare, de obicei, cînd nu există argumente concrete. Eu nu pricep asta ! Cinstea o înţeleg — ea poate fi verificată. Adevăr — minciună, util — inutil, plăcut — neplăcut, înţeleg totul, dar conştiinţa e văzduh, o stare necontrolabilă.

Desigur, propunerea lui Uvarov, care-l făcuse atunci pe Losev să tresară, rămîne în vigoare, a fost o propunere cinstită, atunci de unde au apărut îndoielile, pe ce bază ? De unde impresia că a fost împins într-o tranzacţie — pe Uvarov asta-l supăra cel mai mult. Şi, cu toate acestea, Losev continuă să vorbească sincer, fără a estompa ceva, ca Uvarov să-i cunoască opiniile înainte de a-l numi adjunct. Se exprima fără ocolişuri. Dar pe Uvarov nu-l interesau opiniile, cu atît mai puţin trăirile. El considera că faptele individului depind de doi factori : primul — de împrejurări, şi, al doilea — de atitudinea omului care dictează multe. Pentru Uvarov, în atitudinea lui Losev erau importante capacitatea de muncă, disciplina şi cinstea. De aceea, Uvarov vroia să precizeze unele împrejurări şi, nepermiţîndu-i lui Losev să divagheze, arunca întrebare

după întrebare, cerînd răspunsuri precise. Despre Polivanov şi Morşcihin, despre ceea ce, totuşi, Losev comunicase la ziar, dacă vorbise cu cineva despre ultima lor discuţie. Pentru că, din articol, reieşea că autorul cunoaşte nişte amănunte ale acestei convorbiri.

Abătut, Losev recunoscu că povestise — desigur, nu ca o documentare pentru articol.

— Cui ?

— A fost o acţiune imprudentă din partea mea lipsită de tact.

— Şi totuşi cui ?

O anume notă din vocea lui îl făcu atent, păcat că, din cauza întunericului, nu putea vedea faţa lui Uvarov.

— Îi aperi ? Eşti generos. Atunci de ce mă scuipi ?

Losev se fîstîci, nu-l auzise niciodată pe Uvarov vorbind aşa.

— Sînt vinovat — repetă Losev. N-aveţi decît să mă bateţi la fund.

— Ce să fac cu fundul tău, nu pot să-l înlocuiesc cu al meu — spuse din inimă Uvarov. Spui că nu ştiai nimic despre articol, dar atunci de ce m-ai prevenit că unii vor să scrie ?

— Aşa se vorbea. Şi pe mine m-au prevenit.

— Cine ?

— Polivanov, de exemplu.

Uvarov pufni răutăcios.

— Nu pune totul pe seama lui Polivanov. N-are nici o legătură. Însă cum să înţeleg acţiunile tale ? Nu ştiai nimic despre articol, dar, venind, nu se ştie de unde, ai revocat dărîmarea casei. Şi încă foarte insistent. Ai ţipat la Paşkov.

Losev avea argumentele pregătite, povesti faptele aşa cum se desfăşuraseră ele pînă la moartea lui Polivanov — iată deci care fusese situaţia în oraş, n-a avut altă ieşire, a procedat după capul lui, deoarece poartă o răspundere personală.

Aluzia funcţionă, Uvarov dădu înapoi, recunoscînd că Losev e stăpînul, că el, într-adevăr, e obligat să ţină seama de împrejurările locale, că nimeni nu vrea să se amestece în prerogativele lui, el decide — obişnuita introducere politicoasă, după care, de obicei, urma : „dar în locul tău... (m-aş abţine, nu m-aş grăbi, m-aş gîndi, aş ţine seama...)".

— Deci, habar n-aveai de articol. Habar n-aveai și nu l-ai pus la cale. Mă rog, te cred... Tăcu, completînd pauza cu un zîmbet abia ghicit, ca și cum ar fi știut ceva despre Losev. Dar tu l-ai inspirat. Ce, nu-i așa ?

Losev înlemni, negăsind nici un răspuns.

— Cu mîinile altora... iar acum te dezici : nici usturoi n-am mîncat...

Întorsătura discuției era umilitoare, jignitoare, totul părea mult mai urît decît își imaginase Losev și disprețul din vocea lui Uvarov era justificat — iată ce era îngrozitor.

— N-am vrut, n-am avut nici un fel de nevoie de acest articol — spuse sincer Losev. Eu și fără el... Vorbiți de conștiință, dar să distrugi în secret — cum e ? Ar fi fost o rușine !

— Imoral ?

— Da, imoral — repetă Losev mai sigur.

— Te ocupi de moralitate, dar faci prostii. Și prostiile sînt și mai păguboase, Serghei Stepanovici. Pentru faptele imorale o să plătim pe lumea cealaltă, dar pentru prostie, pe lumea asta !

— Și unde e prostia mea ?

— În faptul că m-ai înșelat. Puțin îmi pasă unde o să fie filiala. Pe mine mă interesează să existe. N-am nimic cu golful tău. Ce, eu sînt împotriva frumuseții ? E o aiureală. Deși pot să spun oricui, chiar și lui Oreșnikov, pe care-l așteptăm acum, că nu de asta ne arde acum. Oare pe tine nu te neliniștește faptul că noi — trebuie, nu trebuie — restaurăm peste tot bisericile ? N-avem constructori, n-avem materiale, dar pentru biserici — berechet ! Pentru maternitatea ta mi-a fost mai greu să repartizez mijloace decît pentru catedrală. M-am plictisit de pasiunea ta. Și, dacă ar fi să folosesc vocabularul tău, e o treabă imorală, fără dumnezeu...

Vorbea cu durere și Losev fu nevoit să se declare de acord cu el. N-ar fi vrut și, cu toate acestea, căzu pe gînduri auzind rostite de altul nedumeririle lui. Desigur, nu se referea la Lîkov, la Lîkov nu se restaurase încă nimic...

— După discuția cu tine, am crezut că ești un om de nădejde, l-am asigurat pe Oreșnikov că totul e O.K., că ne apucăm de construcție. Printre altele, am reputația unui om de cuvînt. Consideram că mă pot baza pe tine.

Acum reiese că l-am înșelat pe Oreșnikov. Poate că și el a înșelat pe cineva mai de sus. Așa ceva nu se iartă.

— Ce ați fi putut face dumneavoastră ? Numai eu port toată vina.

— Ei cu mine au de-a face.

— Poate că articolul pică la țanc ? — întrebă încrezător Losev. Articolul arată de ce s-a amînat, de ce ne-am împotrivit, ce ne-a împiedicat. Așa că poate vine bine.

— Pică la țanc, pufni amar Uvarov. Pentru unii ! Mie personal, nu-mi pică bine acum, critica în presa centrală strică totul ! Tot ce-am visat, toate planurile. Pare un fleac, dar multe se pot aprinde !... Dacă ai ști... Se opri, se întoarse și ridică pumnul. Cîte am pregătit... Of, am mîinile legate. Vezi doar cîte dezordine e, ne sufocă lipsa de spirit economic, te doare cînd vezi ! Ei, Losev, Losev, nu m-am așteptat de la tine, mă așteptam de la toți, dar nu de la tine.

Păși apăsat, îndesînd cu picioarele greutatea sa în dalele de beton, în masivitatea lor de multe tone străbătută de plasa de fier a armăturii. O placă de beton și șanț, placă și șanț. Tot pămîntul era acoperit de stratul lor gros.

— Ce te-a împins ? Vanitatea ? Mi-e teamă că da. Sperai să lași în urma ta o amintire durabilă, mulțumirea cetățenilor și alte asemenea ? Din păcate, Serghei Stepanovici, se păstrează doar amintirea celor care merg în sus. Nu, gloria, respectul, memoria — astea sînt deșertăciune. Dac-am putea face ordine, iată ce-mi doresc ! Acum nu se știe ce-o să fie, ce o să se întîmple...

— Dați-mi voie să-i explic lui Oreșnikov cum a fost.

— Nu-i nevoie. Nu sînt obișnuit să mă ascund în spatele subalternilor.

— De ce m-ați chemat, Dimitri Ivanovici ?

— Asemenea întrebări nu se pun.

— În noua mea funcție, cu dreptul viitorului adjunct, trebuie să-mi permiteți din cînd în cînd.

Se lăsă o tăcere ca și cum Losev ar fi provocat un scurtcircuit și totul se deconectase.

— Atunci, permiteți-mi să vă întreb ceva important.

— Dă-i drumul !

— Dacă eu nu l-aș fi contrazis pe Pașkov și aș fi permis explozia, cum ar fi arătat totul acum ?

— Ar fi arătat ca un teren de construcție obișnuit.

— Dar noi doi ? Ar fi fost neplăcut... Losev vorbea gînditor, ca şi cum ar fi căutat o urmă.

— Pentru cine ar fi fost neplăcut ? În vocea lui Uvarov se putea ghici o anume încordare și Losev își aminti de observația Taniei.

— Paşkov n-ar fi trebuit să insiste atîta.

— De ce ? — întrebă, după o pauză, Uvarov.

— Pentru că a insistat după ce s-a telefonat de la ziar.

— De unde ştii ? Ai ţinut legătura cu ziarul ?

— Nu, astăzi am aflat.

— Astăzi ? Uvarov rîse silit, ca şi cum ar fi bănuit ceva. Să presupunem că după ce i s-a telefonat de la ziar, ce modifică asta ?

— A fost oare bine ?

— Tu eşti specialist în etică, n-ai decît să judeci. Şi mai departe ?

— Dacă aş fi îndeplinit ordinul lui Paşkov, ar fi ieșit vinovate autoritățile orăşeneşti. Eu personal. S-ar fi spus că am mințit şi opinia publică şi ziarul.

— Logic — se declară brusc de acord Uvarov. Acum ai fi fost tras la răspundere, mai exact, oamenii tăi, Morşcihin sau cine mai e pe-acolo. Şi aţi fi primit sancţiuni.

— Aş fi fost şi eu sancţionat.

— Probabil — aprobă Uvarov. Dar, după cîte-mi aduc aminte, erai dispus să accepţi. Acum te-aş fi arătat lui Oreşnikov şi te-aş fi pus la punct. Aş fi luat măsuri împotriva ta. Ştii doar că, întotdeauna, trebuie luate măsuri. Acum nici treaba nu s-a făcut şi de lovit voi fi lovit eu, nu tu ! Iar pentru mine sancţiunea e mai gravă decît pentru tine. Se fac mai multe valuri. Chiar şi ţie ţi-ar fi fost mai util ca eu să fiu curat. Ar fi fost în interesul tău. Sînt cinic ? Cîtuşi de puţin ! Ştiu cîte parale fac, şi tu ştii. Posibilităţile mele sînt şi ale tale. Ce, nu-i aşa ? De ce ai riscat ? Pe ce ai contat ? Cred că victoria ta, Serghei Stepanovici, e absolut nerentabilă. Pierdem mai mult decît cîştigăm. Ai calculat prost. Ai ţinut seama de trăiri. Trebuie să operezi doar cu fapte şi cifre, ele sînt la fel pentru toţi oamenii. Kamenev se poate sprijini pe gusturi, modă, artă — noi doi trebuie să ţinem seama de ştiinţă.

Losev se surprinse dînd din cap aprobator, în virtutea obişnuinţei, şi rîse.

— Nu, nu, omul nu poate fi redus la fapte şi cifre — spuse vesel. Dumneavoastră aţi calculat şi eu v-am de-

cepționat. Ceva v-a scăpat. Nici eu n-am văzut totul. Nici în ceea ce mă privește, nici în ceea ce... Dar în loc să spună „vă privește", zise „îi privește pe alții".

— Noi am greșit diferit — răspunse rece Uvarov. Omul este o construcție complicată, dar se știe că el poate acționa împotriva intereselor sale. Dar nu pentru mult timp. Nu trebuie să ținem seama de atitudini, ci de împrejurări. Împrejurările sînt mai puternice decît noi, ele ne obligă. Cred că faci parte din categoria oamenilor care știu să-nvețe din greșeli. Ce s-a întîmplat în tine ?

— Nu știu încă. Mă tot gîndesc, Dimitri Ivanovici. Ce credeți, Pașkov a acționat din proprie inițiativă ?

Uvarov se opri în întuneric, nu i se vedea silueta, ci doar fața albă. Răspunse după o pauză, cu o oarecare greutate :

— Inițiativa a fost a lui... El avea argumente, el era convins. Dar, desigur, de decis, am decis eu, și nu mai face pe diplomatul, știi doar...

Uvarov vorbea printre dinți, nimeni nu-l obliga, putea să evite, să-l repeadă pe Losev, dar pe fața lui, care de-abia se vedea, se putea ghici grimasa suferinței. Sentimentul culpabilității, care-l însoțise pe drum pe Losev, și sentimentul de dezacord, de iritare, care-l încercase în timpul convorbirii, se transformară acum în milă. Era ciudat că lui Losev putea să-i fie milă de acest om întotdeauna puternic, infailibil, de neatins. I se clarifică treptat planul lui Pașkov. Presupunînd că mai are în rezervă cîteva zile pînă la apariția articolului, se grăbise să distrugă casa, pentru ca, apoi, să anunțe la ziar : a fost așa și așa, n-am apucat, constructorii și-au făcut datoria ajutați de autoritățile orășenești, în consecință, articolul trebuie corectat și deplasate accentele, întîi și întîi trebuie pomenit Losev, să i se sublinieze vina. Pusese ceva în genul ăsta la cale pentru ca, în cele din urmă, Uvarov să-și poată ține cuvîntul față de Oreșnikov, și, dacă ar fi fost să plătească, ar fi plătit, pentru că a făcut ce i s-a spus, pentru conștiinciozitate...

Pe Losev, amănuntele combinațiilor lui Pașkov încetaseră să-l mai intereseze, se plictisea. Era pentru prima oară că se plictisea ascultîndu-l pe Uvarov. Privea cum decolau avioanele, răspîndindu-se în direcțiile opuse ale cerului. Se pierdeau în constelații, lumea era imensă și Losev era bucuros că vede și înțelege această măreție. O

idee neaşteptată îl făcu să tresară : dacă n-ar fi fost articolul, cum s-ar fi purtat cu Uvarov ? Ar fi rămas pe poziţie ? Ar fi fost destul de tare ? Acum i se părea că da şi simţi o forţă nouă, necunoscută pînă în această clipă, o linişte, aproape că se simţea superior lui Uvarov şi-i era ciudă că nu se poate verifica. Iarăşi îşi aduse aminte supărat de Tania, de ajutorul ei, pe care nu-l solicitase.

Din aerogară, un difuzor răguşit anunţă aterizarea cursei din Moscova. Desprinzîndu-se de cerul înstelat, clipind din becurile roşii, veni la aterizare un avion, în lumină devenise argintiu, se delimită de întuneric şi, parcă aşteptînd acest moment, Uvarov îi spuse că Oreşnikov va decide mutarea şantierului, e o hotărîre impusă şi nu e cea mai bună. Ei trebuie să susţină acest punct de vedere. Îi dădu să-nţeleagă că, în această situaţie, e mai bine să acţioneze unitar, atît în interesele viitorului şantier, cît şi al oraşului, să amîne divergenţele.

Înainte de a fi ajunşi de ceilalţi care ieşiseră în întîmpinare, Uvarov se îndreptă, îşi aranjă cravata, probabil se concentra. Lui Losev îi trecuse încordarea, căscă pe furiş, se întinse şi Uvarov îl văzu.

— Nu eşti emoţionat ? — îl întrebă, în timp ce observă cum se aduce scara la avion. De ce ?

— Nu ştiu — spuse Losev şi se miră.

Se miră pentru că în această oră nu se lămurise dacă va fi adjunct, nu ştia ce decisese Uvarov, cum vor continua relaţiile dintre ei şi nici nu vroia să se dumirească : ceea ce, pînă acum, fusese pentru el atît de important se stinsese, se îndepărtase, esenţial devenise cu totul altceva... Ar fi vrut să-i explice lui Uvarov, dar acesta îl întrerupse autoritar, nu mai era accesibil polemicilor şi mărturisirilor.

Losev nu se supără, observă cum se comportă Uvarov cu Oreşnikov — echilibrat şi demn, ca de obicei, fără nici un fel de agitaţie şi linguşire.

Toţi se prefăceau că nu s-a întîmplat nimic, discutau despre vreme, Oreşnikov glumea, vorbea îngînat, chelia îi strălucea uleios, dealtfel, nimeni nu se lăsa înşelat, se ştia că aşa face el de obicei, se declară de acord, aprobă, povesteşte bancuri şi deodată — pac !, loveşte în locul dureros, în primejdia pe care, fie nu o observaseră, fie doriseră s-o ascundă.

Capitolul XXIX

DIS-DE-DIMINEAȚĂ, UVAROV SE dusese cu Oreșnikov prin întreprinderi și-i ordonase lui Losev să nu se miște din sediu. Losev stătea în biroul lui Arkadi Matveevici.

— ...e un articol util, venit la timp. Nu înțeleg de ce-ți furi plăcerea ? — spunea Arkadi Matveevici, continuînd să scrie. Ar trebui să fii fericit. N-avem atît de multe sărbători într-o viață. Eu mă bucur pentru tine. Nimeni n-o să te atingă, de ce nu pricepi că așa e mecanismul avansării : Uvarov te-a propus deja, și-a spus părerea, acum îi e imposibil și neplăcut să se retragă și pentru ce-ar face-o ? Nu e dintre aceia care poartă ranchiună, înțelege că nu i-ai vrut răul, că n-a fost o intrigă. Pe de altă parte, poate că, într-adevăr, l-ai blocat în ceea ce spune că ar fi ambițiile lui. E prea inteligent, de-aia îi vine greu. Se tem de el. E periculos. Și nu vrea s-o facă pe prostul, e orgolios. Dar nu asta-i nenorocirea, e prea lucid...

Ținînd în mîna întinsă scrisoarea de-abia încheiată, o admiră plescăind.

— Legile sînt crunte. Doar neascultarea le moderează strictețea și urgența.

După-masă, Losev dădu un telefon la Lîkov. Juravliov îi spuse că articolul stîrnise bucurie în oraș. Ceea ce se discutase în urmă cu un an și jumătate în Comitetul executiv — să se dea pentru construcția filialei sectorul golfului și să se dărîme casa Kislîh — acum li se părea tuturor o evidentă greșeală, descoperiseră că e cel mai frumos loc din centru, și chiar casa e o podoabă, păcat s-o dărîmi, casa e solidă și, cum spusese Anfilov, „măiestrită". Tabloul lui Astahov nu izbutise acolo unde reușiseră cîteva rînduri dintr-un ziar. La Comitetul orășenesc, toți erau mulțumiți, îl lăudaseră pe comandantul militar, majoritatea considera că apariția articolului i se datorează lui Polivanov, în pofida lui Losev și a celorlalți... Ultimele cuvinte, Juravliov le rosti cu o ironie amară, care viza injustiția omenească, el fiind convins că lui Losev trebuie să i se mulțumească chiar și pentru articol și aștepta cu nerăbdare confirmarea. Dar Losev nu-i răspunse, își aduse aminte brusc de Olga Serafimovna, de prevestirea ei întunecată, coborî la oficiul poștal și expedie o telegramă :

„Dragă Olga Serafimovna, încă o dată vă mulţumesc pentru darul dumneavoastră generos, vă pomenim întotdeauna cu bucurie“ — se iscăli, adăugînd şi funcţia.

Seara, Uvarov îl invită la cină. În afară de gazdă şi soţia lui, mai erau Oreşnikov, Grişcenko şi fetele lui Uvarov, două gemene plinuţe, care semănau cu mama, o ucraineancă brunetă şi grăsuţă. Ea era deosebit de amabilă cu Losev, încercînd să-şi ascundă antipatia, probabil că-l considera vinovat de toate neplăcerile soţului.

Mîncară, băură, spuseră toasturi şi în acelaşi timp, se uitară la meciul care se transmitea la televizor. Se comunicase în treacăt că, a doua zi în zori, se vor duce la Lîkov ca să decidă ce va fi cu filiala şi să rezolve totodată problema podului, urmînd ca apoi să se meargă la şantierul constructorilor de drumuri. Oreşnikov era la fel de harnic ca Uvarov, călătorea mereu, mergea, asculta, cerceta, apoi dicta pînă seara tîrziu, rezolva hîrtii, pregătea scrisori, rapoarte.

Losev se uită întrebător la Uvarov care îi ocoli însă privirea. Grişcenko povestea anecdote şi-şi adăuga neobservat apă minerală în pahar.

Apartamentul lui Uvarov strălucea de curăţenie, nu făcută în cinstea oaspeţilor, ci acea ordine temeinică instalată după eforturi zilnice. Fiecare lucru era pus la locul său, în bibliotecă se puteau vedea operele clasicilor şi albume scumpe cu reproduceri. În camera de alături, pe biroul lung şi îngust, erau ziare şi reviste, la fel ca în cabinetul oficial al lui Uvarov, totul arăta ca o maşină bine unsă, fiecare lucru era gîndit, subordonat odihnei lui Uvarov, şi soţia, şi fetele de şaisprezece ani părînd tot un fel de prelungire a muncii lui.

Fetele cîntau pe două voci muzică din filme, Oreşnikov le îngîna entuziasmat, ochii lui albaştri ca florile de nu-mă-uita se umeziseră.

„Unde să mă duc din aceste locuri,
Vreau să fiu prieten cu-aceste cărări
Aici a rămas inima mea
Şi cum să mai trăiesc fără ea ?“

O lumină tristă însufleţea chipurile fetelor. Uvarov îi şopti că Paşkov o să-i prevină pe cei de la oraş să se pregătească, iar pe drum, Losev o să trebuiască să-l informeze pe Oreşnikov, în special despre Polivanov. Oreşnikov e nemulţumit, plîngerile lui Polivanov ajunse-

seră undeva sus și ar fi bine să-i schimbe dispoziția, să-i demonstreze că-n oraș domnește ordinea. Îl întrebă pe Losev ce e cu casa Kislîh, iar acesta îi răspunse că acum nu arată cine știe ce — s-au pus doar geamurile, au curățat-o — dar că este proiectată să devină muzeu. Uvarov îl întrerupse spunîndu-i că nici nu poate fi vorba de așa ceva pentru că el vroia să cedeze casa filialei — pentru conducere, pentru constructori, într-un cuvînt, încerca, prin acest cadou, să stingă cumva conflictul. Discutau fără se uite unul la celălalt, părînd că urmăresc cîntecul, meciul, aruncîndu-și cuvinte aparent fără însemnătate.

— Dar am promis în fața tuturor, la înmormîntare.

— Te-ai grăbit, îi spuse aspru Uvarov.

— Se poate, dar așa a ieșit.

— Mai gustă puțină limbă — spuse Uvarov — e afumată.

— Nu, mulțumesc, sînt vinovat față de dumneavoastră, dar cu asta n-am încotro, chiar dacă insistați, Dimitri Ivanovici, cum o să arăt, mai bine-mi dau demisia — zise Losev.

Uvarov zîmbi.

— La noi, nimeni nu-și dă demisia.

Ochii albaștri ai lui Oreșnikov trecură peste ei.

— Nu demult, am avut o discuție interesantă — spuse tare Uvarov. — A venit la mine o chimistă din Leningrad. Se ocupă de fabricile de albumină artificială. De zece ani se chinuie cu această idee. Și-a distrus sănătatea. Mi-a arătat două dosare cu corespondență. Pînă unde n-a ajuns, zeci de comisii s-au ocupat de ea, ședințe, articole la ziar, au căzut doi șefi de direcții generale, unul a fost sancționat din cauza ei. Și pînă la urmă, a reușit ! Îmi povestea și ochii-i străluceau, ea însăși era epuizată, mîinile-i tremurau, o fanatică tipică. Dar deșteaptă. Și a făcut o treabă utilă. Am ascultat-o și, în cele din urmă, am întrebat-o : și dacă nu v-ați fi luptat, ideea dumneavoastră n-ar fi răzbit ? S-a gîndit și a răspuns cinstit — probabil că da. Cînd ? Poate peste doi ani. Și mă gîndesc, la rîndul meu : pe cîți oameni nu i-a împiedicat ea să-și vadă de treabă, a provocat o asemenea agitație și pentru ea anii ăștia sînt pierduți, există vreo justificare ? Dacă, să presupunem, sistemul acestei industrii are inerția lui,

ciclul lui, de ce să-l siluim ? A existat un sens în strădaniile, în fierberea acestei ființe ?

Era o problemă, cum observase Oreşnikov, şi nu doar o întrebare, o problemă fără un răspuns precis, dar care-i privea pe toţi şi mai exista şi o anume aluzie care se referea la Losev.

Şi în apartamentul lui Uvarov şi a doua zi la Lîkov, Losev simţise aţintită asupra lui privirea albastră ca cerul, dar nu răspunse în nici un fel, prezenţa lui Oreşnikov nu-i provoca nici încordare, nici vreun interes deosebit. Uvarov era pentru el o personalitate mult mai originală şi mai semnificativă. Trecuseră de mult vremurile acelea în care Losev judeca oamenii după funcţie. Oreşnikov, deşi avea reputaţia unui birocrat, se pricepea la oameni, acţiona fără grabă, prudent, părea blînd, era vorbăreţ şi, în mod plăcut, sentimental. Îi plăcea orăşelul ăsta, cu străduţele lui înecate în tufişuri, pantele acoperite de iarbă care coborau spre rîu, gardurile de scînduri şi coroancle merilor. Oreşnikov era originar tot dintr-un oraş al vechii provincii — din Staro Russe, care arsese, fusese distrus de război şi acum, văzînd hanul din Lîkov şi rîndurile de prăvălii care-şi păstraseră numele — turte, cvas, pielărie —, îşi aminti de hanul din Staro Russe, aşa cum era înainte de război, şi lăcrimă.

— Orăşelele noastre de provincie, ţineţi minte ce vă spun, vor deveni importante tocmai prin provincialismul lor. Vor năvăli aici, la linişte şi la pustietate.

Îl ascultau cu respect şi Juravliov se miră de ce Losev nu îşi expuse tema preferată.

Losev le arătă noul teren pentru filială fără să insiste, permiţîndu-i lui Grişcenko să-l ocărască, să se plîngă de sol, de accesul dificil, de mijloacele de transport. Nu-l contrazise, ci zîmbi — înţelegea tactica lui Grişcenko, ca şi tăcerea aprobatoare a lui Uvarov : vedeţi de ce ne-am cramponat de locul vechi ? Era clar că totul se făcea de dragul lui Oreşnikov, pentru care, ca şi pentru Grişcenko, problema transferului construcţiei era rezolvată. Losev tăcu şi cînd Oreşnikov îi propuse să mute şantierul mai aproape de porţile Predtecenskie. După o scurtă meditaţie, Oreşnikov se decisese pe neaşteptate să restaureze pe cheltuiala filialei porţile aproape năruite, ceea ce-i entuziasmă pe Juravliov şi pe Cistiakova şi-l făcu pe Grişcenko să bombăne : „Pentru unii mumă, pentru alţii ciumă".

Losev înţelegea şi asta: Oreşnikov venise, precizase, deci s-au luat măsuri, găsise personal noul amplasament, cea mai bună ieşire din situaţie — i-a corectat pe tovarăşi şi a ţinut seama şi de opiniile lor — restaurarea porţilor Predtecenskie — e un bun răspuns la articol: şi-au însuşit critica, au răspuns prin fapte. Înţelegînd, Losev nu-şi putea însă ascunde bucuria pentru această întîmplătoare, dar norocoasă achiziţie. Porţile restaurate vor înfrumuseţa sectorul apusean al oraşului şi vor facilita dărîmarea mai rapidă a caselor strîmbe de tipul baracă, construite în anii treizeci. Îi explică lui Grişcenko, consolîndu-l la repezeală: înţelege, trebuie să înţelegi.

— Trebuie să înţelegi şi să restaurezi! — se adresă Grişcenko lui însuşi, lăsîndu-şi smerit în jos capul ciufulit. Adică pe tine, Grişcenko, trebuie să te spînzurăm şi tu trebuie să înţelegi cît este de necesar. Dacă te spînzurăm pe tine, nouă o să ne fie mai uşor. Înţelege, Grişcenko, eşti un om raţional, cu vederi largi, dă-ne capul tău, ştii doar cît te preţuim...

Toţi rîdeau, cel mai tare rîdea Secihin, care o păţise ieri. Cauza cuvintelor linguşitoare şi a zîmbetelor lui Secihin era pentru Losev atît de deprimant de clară, încît Secihin părea străveziu: era evidentă fiecare mişcare a mecanismului său sufletesc. Şi simpaticele şmecherii ale lui Grişcenko, vicleniile lui — totul îi era prea clar lui Losev şi nu-i mai ofereau, ca înainte, satisfacţia luptei.

La şcoală se produsese o încurcătură, nu izbutiseră s-o găsească pe Tucikova, Juravliov îi spusese în şoaptă, ca ceilalţi să nu observe.

— Cum aşa? — întrebă Losev. Cum aşa? — repetă el neliniştit şi se opri brusc, ca şi cum s-ar fi rupt un arc în el, şi faţa îi împietri, şi privirea i se stinse.

Juravliov se apropie de Uvarov şi Oreşnikov, se scuză, n-au găsit-o pe profesoara care era şi ghid...

— Pe Tatiana Leontievna? — întrebă Uvarov. N-o s-o aşteptăm, n-are rost, Serghei Stepanovici o să ne povestească la fel de bine.

Faptul că Uvarov îi ştia prenumele şi-l rostise imediat, ca şi cum s-ar fi gîndit la ea, era neaşteptat. Observă că toţi se uită la el cu un interes acut şi nu izbuti să se controleze.

Priviră un timp tabloul în tăcere, așteptînd cu tact opinia lui Oreșnikov. El nu se grăbi, își miji ochii, îngînînd cuvinte de neînțeles, apoi întrebă :

— Ei, cum vă place ? — și-i făcu imediat cu ochiul lui Losev.

— Credem că e o pînză impunătoare, nu se abținu Secihin.

— Da, dimensiunile nu-s cine știe ce — ați observat foarte exact — spuse Oreșnikov în așa fel încît toți izbucniră în rîs. Of, Losev, Losev, de ce nu ne-ai informat la timp, rar se potrivesc astfel lucrurile.

Losev îl privi pe Oreșnikov în ochii lui albaștri de culoarea florilor de nu-mă-uita.

— Acum vă place, spuse el fără intenția de a provoca, trist, dar, oricum, cu un ton obraznic.

— N-ai nici un motiv să vorbești așa, îi replică sever Uvarov.

Dar Oreșnikov rîse împăciuitor :

— Cine știe, poate că are. Ar fi trebuit să încerce.

— Am încercat — răspunse Losev. Am dat telefon la Moscova.

— Nu v-au făcut legătura ? Se întîmplă — acceptă Oreșnikov și brusc adoptă un ton care nu promitea nimic bun. Toți încremeniră, înghețați, încercînd ca, în aceste clipe, să nu atragă prin nimic atenția. Unde v-au fost ochii, tovarăși ? Ați așteptat să vă arate ziarul ce-i de făcut ? N-ați putut să vă descurcați singuri ? Și acum se va amîna construcția ! Cineva o să trebuiască să răspundă pentru asta. Neapărat ! Credeți că vă este permis să atentați la valorile artistice ? În orașele noastre, frumusețea s-a creat și s-a selectat cu mari eforturi, nu din răsfăț, cum mai cred unii tovarăși ! Trebuie să păzim frumusețea. E o bogăție, printre altele ne va aduce și valută ! Muncim prost ! Mîinile ne sînt ocupate. Aplaudăm !

Folosind acest ton, Oreșnikov se liniști la fel de brusc și-l rugă amabil pe Losev să-i vorbească despre tablou.

...Lumina dimineții, mișcarea aerului deasupra apei, mișcarea culorilor, jocul de umbre, nuanțele de verde. Bucata de cărămidă din zid — ca o rană deschisă, carnea casei. Culorile, ele deplasează aerul, Astahov unise copacii și rîul cu casa asta ciudată într-un tot unitar, recrease armonia naturii și a fanteziei umane.

Repetînd frazele Tucikovei, Losev parcă simţea gustul lor dulce, respiraţia, mişcarea buzelor ei. În adîncul tabloului, din frunzişul întunecat, se ivea chipul Taniei. Brusc, faţa i se crispă şi o văzu acolo, la cimitir, şi se văzu şi pe sine turbat, apucat de o furie fără istov. Cum de a putut, cum de a putut să fie atît de nedrept, atît de ticălos cu ea ? Pentru ce ? De ce ? Trecuseră doar două zile şi tot nu izbutea să înţeleagă ce se întîmplase — rămăsese doar groaza faţă de ce a făcut el cu sentimentele lor încă atît de fragile.

Ar fi fost momentul să termine cu explicaţiile, îşi dădu seama de asta, dar continuă, nevrînd să se despartă de Tania.

Observă în treacăt faţa inexpresivă a lui Secihin şi plictiseala unor adjuncţi ai lui Oreşnikov, pe care nu-i interesa deloc acest orăşel sărman, unde nu poţi cumpăra şi nici vedea nimic. Dar şi lui Losev ei îi erau indiferenţi, chiar îi făcea plăcere să-i oblige să asculte şi să stea în picioare în faţa tabloului şi, împreună cu ei, pe Paşkov şi pe Uvarov — să-i oblige să se uite, să se prefacă atenţi, interesaţi...

Încălcînd protocolul, adică neaşteptînd opinia şefului, Grişcenko oftă mirat :

— Frumos mai povesteşti !

Şi toţi începură să laude tabloul, şi să se arate încîntaţi şi de priveliştea spre golf. Deoarece se decisese transferul şantierului, vorbeau fără ocolişuri. Grişcenko, dovedindu-se a fi un specialist în arhitectură, le atrase atenţia asupra profilului extraordinar al casei Kislîh, care, reparată, va străluci ca un briliant. Numai Uvarov tăcea şi, la întrebarea lui Oreşnikov, răspunse reţinut, că e un peisaj ca toate peisajele, fără nimic deosebit. Această inflexibilitate îi era, nu se ştie de ce, simpatică lui Losev.

— Norocul vostru că n-aţi dărîmat-o — spuse Oreşnikov. Cum aţi făcut ?

— S-a tras de timp... — spuse Uvarov.

— Polivanov scria că vreţi s-o aruncaţi în aer. Oreşnikov se întoarse brusc spre Losev. E adevărat ?

— A fost ceva.

— Cine a vrut ?

— Noi am vrut. Şi tot noi ne-am răzgîndit, răspunse Losev fără să plece ochii.

— N-ai cum să-l prinzi, se adresă Oreşnikov lui Uvarov.

— De aceea îl şi preţuim, răspunse Uvarov şi faţa lui imobilă, obosită, se destinse, se înveseli, încordarea dispăru.

— Oraşul, fireşte, doreşte să transforme casa într-un muzeu, îl informă, parcă printre altele, Losev.

— Iar noi, fireşte, avem alte planuri, comunică Uvarov, devansînd răspunsul lui Oreşnikov.

Grişcenko îl susţinu furtunos, deoarece vroia să ia casa pentru trustul lui, dar, evitînd disputa, Uvarov o întoarse îndemînatic, făcîndu-i o plăcere lui Losev — el aşa considera — lăudîndu-i meritele, cum a propus el ca tabloul să fie expus aici, adăugaţi la asta că el l-a obţinut, povestiţi, Serghei Stepanovici, e o istorioară amuzantă. Şi Losev povesti istorioara pe un ton amuzant, ca pe o anecdotă, aşa cum i se ceruse. La sfîrşit, fără nici o trecere, Losev îi zăpăci cu întrebarea despre conducătorul care-şi dă cuvîntul, promite, asigură şi apoi nu-şi ţine cuvîntul, se retrage. N-ar fi mai corect să-şi dea demisia ? Nu părea că face aluzie la cineva, dar era, oricum, neplăcut.

Toţi zîmbeau, cu zîmbetul cu care ascultaseră istorioara.

— Păi cine să plece din cauza asta ? Grişcenko ridică din umeri. Aşa n-ar rămîne nici unul dintre noi.

— Aşa ar trebui — spuse Losev tăios, fără să răspundă la zîmbete. Există nişte legi ale onoarei. Sau nu există ?

Asprimea şi seriozitatea lui păreau nelalocul lor.

— Nu se poate aşa, i-am spus doar lui Serghei Stepanovici, zise împăciuitor Uvarov, punînd astfel capăt divagaţiilor.

Erau gata să-i ierte lui Losev această ieşire nepotrivită, dar el continua să se încăpăţîneze, simplitatea lui naivă dispăruse, în uitătura sa, care-i cuprindea pe toţi, era o anume idee fixă.

Privirea rapidă a lui Oreşnikov îi lumină parcă pe amîndoi — pe Uvarov şi pe Losev.

— Divergenţe ? — se informă el. Un lucru util, deşi foarte rar, nu-i aşa ?

— Dar se-ntîmplă, reveni Losev.

— Se-ntîmplă ca la negustorii proşti — continuă Oreşnikov — cinstea-i una, afacerea-i alta. N-are rost ! Trebuie să fim cinstiţi şi în cuvinte şi în fapte.

Vocea lui ajungea la Losev din ce în ce mai slabă, ca şi cum ar fi fost dus undeva, departe.

— ...Dar eu cred că Uvarov e cinstit.

— Este — repetă Losev indiferent-principial, Dimitri Ivanovici are dreptate.

— Uite-te la el, nu-i e frică să spună adevărul în faţa şefilor. De aia-l iei adjunct ?

Oreşnikov îl examină atent pe Uvarov, în timp ce acesta rîdea, apoi întrebă ca din întîmplare :

— Serghei Stepanovici, n-ai vrea să devii şeful şantierului de construcţii ?

— De ce ? — întrebă Uvarov înainte ca Losev să poată răspunde. Nu e o avansare.

— Cine ştie. Gîndiţi-vă, Serghei Stepanovici.

— Mulţumesc, aş vrea.

— Ce te-a apucat ?

— Şi banii-s mai mulţi, şi munca-i mai curată, şi respectul e mai mare.

Nimeni nu-i luase în serios cuvintele, păreau o copilărie, dar aveau să-şi aducă aminte de ele mai tîrziu, cînd viaţa lui Losev se modificase atît de neaşteptat, deşi, de fapt, nu era nimic neaşteptat în asta.

Capitolul XXX

ÎNTR-O VARĂ, ÎNTORCÎNDU-SE CU maşina din sud împreună cu nişte prieteni, Badin, reducînd viteza la postul de control, văzu un indicator pe care scria : „Lîkov — 60 km“ şi o săgeată la stînga. Merse încet pînă la intersecţie, scormonind prin memorie după numele ăsta şi, aducîndu-şi aminte, le propuse să treacă prin Lîkov. Tinerii lui prieteni — un specialist în restaurări, cu barbă, şi o aspirantă în istorie — auzind despre tabloul lui Astahov, acceptară cu plăcere. Toţi erau admiratorii lui Astahov şi ştiau şi de articolul din *Pravda.*

Pe drum, Badin le povesti despre nostima vizită la văduva lui Astahov a preşedintelui Comitetului executiv orăşenesc din Lîkov, îl imită pe Losev în aşa fel încît toţi şi-l imaginară pe acest mujic insistent, şmecher şi încăpăţînat, în care exista totuşi un anume „auz artistic“,

cum se exprimă Badin; le povesti și despre profesoara Tucikova, care o vizitase mai tîrziu pe acum răposata Olga Serafimovna.

De pe dealurile pe care se întindeau drumurile, Lîkovul părea nearătos, comparat cu pitorescul Izborsk, de unde tocmai veneau, ca să nu mai vorbim de Uglici și Suzdali. Orășelul era urîțit și de o construcție dezordonată de pe mal, la intrarea în oraș corpuri de clădiri industriale noi, tipizate. Cu toate acestea, părea că profilul anterior al așezării se păstrase. Era ceva special în el. Probabil că această impresie era provocată de cotul superb al rîului, în a cărui sinuozitate se întemeiase partea veche a orașului. Maluri cu rîpe galben-verzui și un golf lat. Sus, se vedeau urmele unui val de pămînt cu grădini, ceva mai departe, o biserică albă și, mai încolo, o pădurice înaltă.

Era o zi cu vînt, despletită, ba ploua mărunt, ba apărea soarele. În piața mare, pe asfaltul crăpat, se plimbau niște ciori imense, pe lîngă monumentul lui Bakunin, înălțat, după părerea lui Badin, în primii ani după revoluție. Noii sosiți lăsară automobilul în parcajul supraaglomerat și o luară la întîmplare spre comitetul orășenesc. Pe drum, parcurgeau străduțele liniștite, admirînd vechile vile, remarcau, cu ochi de cunoscători, zidăria de piatră, dantelăria ancadramentelor, obloanele, intrările principale. Nu întrebau încotro s-o ia, savurînd necunoscutul, surprizele care-i așteptau după fiecare colț. Mergeau des în orașe celebre, împodobite pentru a fi văzute și vizitate. În Lîkov nu exista această intenție. Orașul își vedea de viața lui, nu se ocupa de vizitatori, de impresiile lor, și viața asta, uneori neînsemnată, atrăgea prin independența ei. Descopereau zîmbind sperietorile de ciori din livezi, puțurile vechi din stradă, cu poartă. La una din casele noi, Badin observă niște grilaje de balcoane într-adevăr frumoase.

Aspiranta trase cîteva poze. Rîseră la vederea monumentului de beton din scuar — o alegorie oribilă alcătuită din bărbați de beton cu picioare scurte.

Lîngă scuar era o clădire roz, cu două etaje și steag la poartă. Intrară și urcară spre biroul președintelui. Badin nu-i spuse secretarei cum îl cheamă, ci o rugă să-l informeze pe președinte că au venit de la Moscova niște cunoscuți de-ai Olgăi Serafimovna Astahova. Și deși în anti-

cameră era lume, era clar că vor fi primiți, ei nu cer nimic președintelui și, dacă vor fi refuzați, or să întoarcă spatele și or să plece fără nici o pretenție. Jachetele lor, cizmele lor joase cu botul ascuțit, cămășile, deși erau foarte obișnuite, îi diferențiau de localnici. În politețea lor subliniată și în siguranța lor, se simțea aerul capitalei.

În cabinetul președintelui, la o masă lungă, stăteau cîțiva oameni ; în întîmpinarea lui Badin se ridică un tînăr necunoscut — purta o cămașă de culoarea morcovului, avea părul creț, și un zîmbet elastic pe obrajii rumeni, de culoarea coacăzei.

Badin îl privi indiferent, apoi se uită la ceilalți.

— Scuzați-mă, îl căutăm pe tovarășul Losev...

— Tovarășul Losev nu mai lucrează la noi, eu sînt în locul lui.

— Ah, ce ghinion, iertați-mă, n-am nimic cu dumneavoastră. Și Badin își scărpină nemulțumit obrazul cu muștiucul pipei. Tocmai mă hotărîsem să mă folosesc de invitația lui...

Se prezentă după toate regulile, îi prezentă și pe tovarășii lui de drum și explică de ce au venit. Produse impresie nu atît titlul confuz al lui Badin — doctor în științe, specialist în arte plastice — cît nepăsarea lui rece, pipa, aspectul său exterior, trăsăturile aspre, imobile de indian, de șef al triburilor pieilor-roșii. În privirea plină de solicitudine și atentă a președintelui Comitetului executiv se oglindeau gîndurile unui om care nu face nimic pe degeaba. Rezolvînd pentru sine problema, începu să vorbească bucuros, îl invită să se așeze, se recomandă : Morșcihin Eduard Pavlovici.

— Care-i problema ? — întrebă el. Sîntem bucuroși de asemenea oaspeți, dacă vi s-a promis, o să vă facem o primire... Își descoperi dinții albi într-un rînjet ascuțit și puternic, dar ochii cenușiu-deschis priveau rece. În această direcție, avem ce să vă arătăm și aveți ce vedea. Și repede, familiar, le făcu programul vizitei : întîi, muzeul, e nou, a fost inaugurat nu de mult, apoi tabloul lui Astahov, după aceea un tur al orașului, prînzul, săpăturile arheologice, iar la sfîrșit ar fi de dorit o întîlnire cu activiștii culturali.

Badin îi mulțumi, spunîndu-i că din păcate nu prea au timp și că i-ar interesa, în primul rînd, tabloul lui Astahov.

— Sigur, tabloul e o capodoperă — spuse Morşcihin mîndru. Dar trebuie să mergeţi întîi la muzeu, credeţi-mă, tabloul a fost integrat într-un complex unitar. Avem un muzeu neobişnuit, n-o să vă pară rău.

— Dacă e integrat, să nu încălcăm protocolul, spuse aspiranta cu o ironie evidentă doar pentru tovarăşii ei de drum.

Morşcihin îi duse la fereastră, le arătă în stînga, pe malul celălalt al rîului, lateral, o clădire proaspăt zugrăvită, cu etaj şi mezanin şi cu acoperiş de aramă.

— Scuzaţi-mă, nu-i asta casa din tabloul lui Astahov ? — întrebă destul de nesigur Badin.

— Aţi recunoscut-o ? Asta e. Acolo e şi muzeul nostru. L-am inaugurat nu demult. Începeţi de-acolo. Ce superbă a devenit casa !

— Clădirea e de la sfîrşitul secolului trecut, spuse aspiranta.

Morşcihin aprobă :

— Corect, duduie, epoca poate fi determinată după stil. Casa este remarcabilă. A aparţinut unui oarecare Kislîh.

Şi Morşcihin începu să le vorbească despre casă.

— Kislîh ? — repetă Badin. Am auzit undeva numele ăsta.

— L-aţi citit în *Pravda*. Unde altundeva — îl ajută Morşcihin. E pomenit în articol. Ne-am luptat pentru ea. De-abia am reuşit s-o păstrăm.

— De ce ? — întrebă specialistul în restaurări.

— Au vrut s-o distrugă. Ştiţi cum se-ntîmplă la noi.

Restauratorului şi aspirantei casa li se păru şi mai frumoasă. Badin trăgea în tăcere din pipa stinsă.

— Am avut mult de tras, ce ne-au mai frecat ! — îşi aminti amărît Morşcihin. Ce să-i faci, nu era cazul să ne cruţăm. În vremea noastră, arta e o forţă. Arta a învins. Să recunoaştem cinstit — pînă la urmă, arta ne-a ajutat să păstrăm peisajul. Conducerea oraşului depune toate eforturile, veghează asupra frumuseţii şi creează condiţii pentru creaţie. Nu ni s-au repartizat fonduri speciale, după cum vedeţi, cu forţele noastre.

Eficienţa lui produsese impresie : telefonă imediat la muzeu, ceru ca însoţitor pe şeful sectorului cultural, le arătă un set de ilustrate — aspecte ale oraşului —,

le dărui cu dedicaţie, obţinu de la Badin promisiunea că va scrie pe larg în cartea de impresii.

Dinţii îngălbeniţi de tutun ai lui Badin rodeau muştiucul. Tăcea, compara. Morşcihin era agitat, nu se despărţea de oaspeţi, le vorbea despre reconstrucţii şi despre restaurările vechilor monumente.

— Am un plan, vreau să transform oraşul nostru într-un centru turistic. Vreau să-i atrag pe călători nu cu biserici, ca alţii, ci cu meseriile ruseşti. Vreau să le arăt gloria strămoşilor noştri. La noi se făcea iuft, se împăiau animale... Pe de altă parte, Lîkovul este un oraş al revoluţiei ştiinţifico-tehnice. La noi se dezvoltă filiala firmei de calculatoare electronice. Ochii lui erau în continuare reci, maţi.

Badin trăgea indiferent din pipa goală.

La despărţire, Badin îl întrebă unde este acum Losev.

Pauză. Morşcihin îşi netezi buclele părului care începea să se rărească.

— A lucrat la noi, la şantierul de construcţii, acum a plecat nu ştiu unde. Sincer vorbind, cred că aşa e mai bine. Prea se opusese tuturor. Nu izbutise să aibă relaţii normale cu conducerea şi asta se reflecta în viaţa oraşului. Pe de altă parte, îşi subminase autoritatea şi din punct de vedere etic.... Aceasta este părerea noastră — conchise el peremptoriu. Din tonul lui sever se putea înţelege că-l blamează pe Losev şi că nu doreşte să continue discuţia pe această temă. În situaţia noastră e recomandabilă mai multă modestie, cinste, nu ne putem permite nici un fel de indulgenţă.

La această frază, deoarece aspiranta îl fotografia alături de Badin, încremeni într-o poză : mîna strînsă în pumn aruncată înainte, chipul cu profilul la obiectiv.

Şeful sectorului cultural îi conduse jos, predîndu-i cu multă severitate unui inspector, care îi duse la muzeu şi, la fel de sever, îi lăsă în grija ghidului — o fată tînără cu părul lung lăsat pe spate — şi plecă la treburile lui.

Spre mirarea lor, acest muzeu absolut necunoscut se dovedi a fi interesant. Dacă nu punem la socoteală inevitabilele topoare de piatră din secţia de etnografie, vulpile şi iepurii împăiaţi, restul se ocupa de istorie şi de obiectele vieţii de zi cu zi. Expoziţia era veselă, expresivă : erau atîrnate firme vechi — brutăria cu un covrig aurit, cîrciuma fraţilor Pilşcik, zemstva, medic-boli interne, doctor

H. Țander. O imensă cutie poștală veche. Caietele elevilor de gimnaziu de dinainte de revoluție, caiete din anii douăzeci — cu steaguri, cu muncitorul și țăranul — și din perioada primelor cincinale. Caietele conțineau dictări din anii aceia. Vase, din cele mai ieftine, care nu mai existau nicăieri — păhărele dintr-o sticlă tulbure, cu bule, o farfurie pe care scria „Furată de la cantina sindicatului raional". Se mai putea vedea un plan general al dezvoltării orașului, făcut în 1811, după incendiu. Schița focurilor de artificii organizate în cinstea vizitei moștenitorului tronului. Vechi portrete de familie. Fotografia falezei, în 1907, plină de silozuri și depozite. Mai era și un cîntar trucat — din acelea cu care mergeau, prin satele din împrejurimi, negustorii de in. Actele primei societăți corale revoluționare. Cartele de alimente. Ca semn de respect deosebit, ghidul puse în funcțiune cutia cu muzică — și se auziră sunetele unui vals. Le arătă o bogată colecție de ilustrate, de afișe, de ouă de paști — din sticlă, din ceramică, din lemn ; o greblă ornamentată de copil — fata le explică că aceasta era metoda de atragere a celor mici la munca grea a cîmpului. Mai era o minge din coajă de ulm împletită — o jucărie pe care Badin n-o mai văzuse niciodată —, erau și primele aparate de radio, portretul lui O. I. Schmidt cu dedicație pentru casa locală de cultură.

În sectorul istoric, printre fotografii, ea le atrase atenția asupra pozei unui oarecare Jmurin, primar de dinainte de revoluție, le arătă și portretul întemeietorului muzeului, I. E. Polivanov, și materialele legate de activitatea lui revoluționară.

Printre diversele diplome și insigne, mai era și o schiță în creion pe o bucată de coală de desen — Polivanov în profil, la o margine, un căpșor de femeie și ceafa unui drac.

— Al cui e desenul ? — se interesă Badin.

— Autorul e necunoscut. Dar pentru că desenul e expresiv, am considerat posibil să completăm astfel materialul iconografic, răspunse vinovat fata.

Alături era o fotografie de grup : în centru, Polivanov și împrejurul lui cîțiva tineri cu pantaloni bufanți și cămăși rusești.

— Cine-s ăștia ? — întrebă Badin.

— Lîngă el se află Paşkov Gheorghi Avdeevici — un revoluţionar. O stradă din oraşul nostru poartă numele său. Dar pe ceilalţi nu-i cunosc, n-am cercetat încă totul. Dealtfel, am stabilit că se poate afirma că Polivanov l-a cunoscut pe artistul Astahov, care a fost în oraşul nostru, probabil prin '36 şi a pictat celebrul tablou *La rîu*, pe care o să-l vedeţi. Tabloul a fost donat oraşului de văduva artistului — Olga Serafimovna Astahova. Iată portretul şi copiile unor desene ale artistului.

— Ascultă, fată dragă, — spuse Badin — totul e minunat, dar de ce nu spui că tabloul a fost obţinut pentru oraş de fostul vostru primar — Losev ?

Fata zîmbi :

— Losev ? Pe spatele tabloului e scris chiar de mîna Olgăi Serafimovna Astahova : „În dar oraşului Lîkov".

— Dar în ce condiţii ? Chiar nu ştii ?

— Ce importanţă are ? — zise ea înciudată, dar zîmbi imediat afabil, întinzîndu-şi buzele rujate. Le spuse că textul ei este aprobat de o comisie specială condusă de Eduard Pavlovici, dacă tovarăşii cunosc date suplimentare, le pot comunica directorului muzeului — Constantin Dimitrievici.

— Dar Losev unde e ?

— Nu ştiu, întrebaţi-i pe cei care sînt de mai mult timp în oraş.

Pe stradă se făcea simţită vara fierbinte. Mirosea a floare de salcîm. Ocoliră casa dinspre rîu. Acolo erau plăcile de fontă. Bancurile de nisip erau curate, rîul strălucea, se răsfăţa la soare. Lîngă intrarea de serviciu, într-o gheretă dormea un bărbat cu un tricou de marinar, încălzit de soare, ţinînd depărtate de trup mîinile sale puternice.

— Nene Matvei, uite, tovarăşii se interesează de Losev, mata l-ai cunoscut ?

Matvei se ridică şi-i cercetă cu ochii lui apoşi, moleşiţi de căldură.

— Serghei Stepanovici ?

— Sînt din Moscova, se ocupă de restaurări.

— La restaurări ne pricepem — spuse Matvei — să facem nu ştim, dar să reparăm, sîntem gata. De-am avea ce !

— Diogene — spuse restauratorul. Principalul filosof al orașului !

Matvei căscă, se rezemă de perete.

— Te-ai supărat ? Crezi că nu știu de ce mi-ai spus Diogene ? Deși ești restaurator, n-ai metodă. N-ai răbdare. Eu știu totul despre Losev. Am discutat mult cu el. Era un șef independent.

— Ce s-a ales din el ? — întrebă Badin.

— Un om legendar ! Iată cine e el ! A renunțat benevol la funcție. I-au propus avansarea. Și n-a acceptat.

— De ce ?

— De aia ! Așa au fost împrejurările. Dar dacă e să judeci, e un mister. Ar trebui să ne gîndim, dar n-are cine.

— Și unde e acum ?

— A construit filiala. Și pe urmă a plecat. A dispărut din evidențe. Dar eu cred c-o să se-ntoarcă. Și știi de ce ?

— Ei ?

Matvei se aplecă și-i spuse confidențial :

— Pentru că împrejurările solicită tocmai un asemenea om !

Au trecut podul pe jos, spre școală. Pe pod s-au oprit. Jos curge rîul, cotind lin, apele lui se vedeau pînă departe. Dincolo de oraș începea verdeața delicată a cîmpiilor, a crîngurilor, în razele soarelui strălucea noua șosea și, deasupra tuturor, imens, dilatat de vînticelul cald — cerul albastru.

La școală, la parter, era repartizată o cameră specială cu intrare separată. Aici erau expuse cele mai bune lucrări ale tinerilor artiști, fotografii din viața lui Astahov și, într-o nișă, tabloul. Luînd o baghetă, ghidul începu să le arate asemănările tabloului cu modelul. Bucuroși, toți se apucară să compare, așa cum făceau întotdeauna cei care veneau pentru prima oară aici.

— ...de aceea asemănarea nu e fotografică, ci artistică. Calmul total al peisajului evocă amintirile fericite ale copilăriei. Rîul curge pașnic, liniștit, umbrit de verdeață. Pictorul accentuează conștient contururile casei Kislîh, în această perioadă îl caracteriza căutarea unor noi mijloace de expresie. Soluțiile lui erau discutabile, dar, cu toate acestea, în tabloul pe care-l vedem a izbutit...

— Fată dragă — o întrerupse ușor Badin — vechiul meu articol cîștigă în interpretarea dumitale, dar, oricum,

îmi dau seama cît de prost a devenit. Nu-l mai folosiţi, vă rog.

Ridică spre el genele ei lungi, foarte vopsite.

— Nu ştiam că e al dumneavoastră. Ni se dă o metodică... Iată-l şi pe directorul nostru !

Un băiat subţire, într-o salopetă albastră, aduse o scară („Trebuie să refacem galeria, ca să punem o perdea"), se recomandă („Îndeplinesc funcţia de director") — Anisimov Constantin Dimitrievici. Era reţinut şi foarte serios.

Auzind cum îl cheamă, Badin se însufleţi puţin :

— Mi-a povestit despre dumneavoastră... Tucikova.

— Aceea care o vizitase pe Astahova ? O profesoară, aşa, mică ? Da, da.

Badin scoase pipa, tăcură, zîmbind unul către celălalt cu o simpatie spontană.

— Staţi, dar ea nu-i aici ?

— S-a mutat în Bielorusia, spuse Anisimov.

— Ce păcat ! Şi nici Losev nu e. L-aţi cunoscut ?

Anisimov aprobă în tăcere.

— Ştiţi cum a ajuns tabloul în oraşul dumneavoastră ? Eu am fost chiar martor...

— Ştiu — îl opri Anisimov. Tucikova a scris totul, şi cît aţi cerut dumneavoastră pe tablou. Două mii ? Vorbea precipitat, însă cu voce joasă, aşa încît numai Badin înţelesese. Avem informaţii complete. A scris şi despre Losev. De ştiut, ştiu...

Puse scara. Ambele fete îl priveau. În reţinerea lui lipsită de grabă, nepotrivită cu vîrsta, Badin simţea încordarea unei mari frămîntări interioare. Trăgea mulţumit din pipă, îi plăcea ceea ce nu spusese acest băiat.

Privind prin fereastra deschisă casa Kislîh, restauratorul demonstra, scărmănîndu-şi barba, că zidurile sînt zugrăvite grosolan, nu s-a găsit nuanţa şi armonia e alterată.

— Ni s-a promis că pînă la toamnă se decolorează.

— Şi salcia de ce aţi tăiat-o ? Se vede ciotul.

— S-a rupt astă-primăvară — explică Anisimov. I-au tăiat trunchiul.

Restauratorul îşi clătină capul, plescăind — astfel îşi exprima dezaprobarea faţă de ignoranţă.

— Păi există metode de întărire a trunchiurilor. Ar fi trebuit să ştiţi asta. Sînt lucruri elementare. Aţi distrus

un detaliu atît de prețios. Casa ați apărat-o și copacul l-ați cedat ! E o lipsă.

— Nu te mai lega de fleacuri — exclamă aspiranta. Oricum, e o minune. Casa e adorabilă. Ce profil curajos are, și acoperișul.. Morșcihin al vostru e cineva, a păstrat o adevărată podoabă.

— E foarte priceput — spuse cu mîndrie fata-ghid — avem noroc, face foarte mult pentru muzeu, înțelege arta.

— Da, da, — spuse aspiranta. A crescut nivelul estetic. Într-un asemenea colț uitat, oamenii știu să aprecieze arta, ba, și mai mult, știu să o pună în relație cu mediul înconjurător.

— Tabloul ne-a ajutat să păstrăm acest loc istoric — rosti fata-ghid — iar locul, la rîndul său, a îmbogățit tabloul și concepția noastră despre natură și despre artă.

La un moment dat, Badin încetase să mai audă ce se spunea. Tabloul îl acaparase. Așa i se întîmpla mereu în contact cu pictura autentică. Aștepta răbdător impulsul, alteori, procesul era lin, ca și cum s-ar fi dat în lături o cortină, rămînea doar el cu tabloul. N-ajunge să știi de existența unui tablou bun, din cînd în cînd trebuie să-l vezi. Nu mai privise de mult această operă a lui Astahov. Dar, între timp, se întîmplase ceva cu ea. Aici, la Lîkov, se transformase. Desigur, era util să compari tabloul cu natura. Să definești deosebirile — ce a schimbat artistul, de ce a subliniat pata de cărămidă de pe zid, cum a pictat acoperișul de aramă și ferestrele oarbe, păstrîndu-le forma. Badin analiza, ca de obicei, detaliile, unde a avut nevoie pictorul să echilibreze, să întărească contrastul, dar asta nu-l ajuta să înțeleagă căldura și tristețea pe care le degaja tabloul. Și înainte îi acordase un loc special între peisajele lui Astahov. Acum sesiza forța ascunsă a acestui tablou, fiecare trăsătură, fiecare linie erau determinate de un sentiment pe care Badin nu putea să-l definească. Kislîh... Badin își aminti că auzise pentru prima oară acest nume de la Tucikova, care povestise despre femeia pe care o iubise pictorul. Dragostea ? — se întrebă el. Natura în sine nu-l poate emoționa așa pe artist — credea el — și-și aminti cum îl zguduise cîndva tabloul lui El Greco *Priveliște din Toledo*, cum se dusese la expoziție și stătuse ore întregi fără să fie în stare să-și dea seama cum,

de unde vine sentimentul de tristeţe şi nelinişte. Era în acest peisaj ceva mistic. Tabloul îl chinuia şi se ducea să-l vadă, ca să încerce iarăşi tulburarea şi disperarea provocate de acel înverşunat albastru-închis, de dealuri, de oraşul abastru zbuciumat.

Anul trecut, Badin fusese la Toledo, privise de pe deal oraşul adormit, galben-deschis, topit de căldură, casele teşite, biserica. Era aceeaşi privelişte, exact ca în tablou. Dar era dezamăgitoare şi plicticoasă.

În peisajul acesta, Astahov reprodusese detaliile modelului cu o meticulozitate care nu-l caracteriza : şi girueta, şi plăcile de fontă — dar totul era deplasat, frînt. Tabloul nu atrăgea doar prin măiestrie. Badin începu să simtă căldura tainică a acestei creaţii, care avea viaţa ei proprie. De cînd nu-l văzuse, tabloul parcă se însănătăşise, se întărise, devenise mai pregnant. Nu aşa cum se întîmplă după o restaurare, culorile nu erau mai proaspete — ci malul, casa, foişorul — totul îşi descoperea semnificaţia. Badin încercă să-şi închipuie în ce relaţii a fost Astahov cu Liza Kislîh, ce fel de dragoste fusese. Dar nu ştia prea multe. Se gîndi cît de puţin cunoscute sînt circumstanţele creaţiei marilor tablouri, rar aflăm ce le-a determinat geneza.

În partea stîngă a tabloului, sub salcie, în umbra ei bălţată de petele soarelui, deasupra apei, se ivi un chip. Privi mai atent : în profunzime, lîngă mal, se putea distinge un băiat care se scălda. Badin avea o memorie vizuală de profesionist, putea să jure că înainte acest băiat nu existase în tablou. Pentru orice eventualitate, se apropie, verificînd suprafaţa pînzei, dacă nu sînt urme proaspete, cine ştie... se depărtă iar, căutînd un punct din care lumina să cadă bine şi văzu foarte clar capul băiatului. Era un băieţel, înota, trupul lui lumina vag apa, care curgea cafenie pe lîngă el. Părea că tocmai el dă viaţă acestui peisaj pustiu. Trupul lui împrăştia încreţituri mici în apa rece a dimineţii, învăluită în ceaţă, părea că tocmai se pregăteşte să iasă din umbră... „Probabil că e totuşi un efect al luminii" — se linişti Badin şi se întristă pentru că totul se putea încheia cu această explicaţie.

SFÎRŞIT